

39/3,4 1999

glasnik slovenskega etnološkega društva

bulletin of the slovene ethnological society

S.E.D.

Član členu 18/12 1954

gi prijatelj!

prvi vesti se vam zahvalimo za prep
turo mislili da ste gotovo že odšli
ker je julka vam poslala karto od. a.
Stucin nam pisal da vas se oni naraž, in
mi kaj avens kedaj boste prišli.
vam tudi da ste se trušili obiskot
poročnike, kaj mi
da bi šlo na obisk
olomaii kraja
premnogo hodu
leto tako
slo tukoj
vreselili iz
bilo noči ju
bli se noči se
ervo bolji
blizini slo
pise nikomur
stori prihajemo. Ne ve
bo slo
tam pro- upam
e praznike se tam
nele mo- upam
hiano vi shupay, Amanc

TEMA

NAS ZIVLENJE IZSELJENCEV

SPLOH SE ZANIMA?

Izdajatelj/Publisher Slovensko etnološko društvo/Slovene Ethnological Society,
zanj dr. Duša Krnel-Umek**Urednice/Editors**Tanja Rožembergar Šega (glavna urednica/managing editor)
Mateja Habinc (odgovorna urednica/editor-in-chief)
dr. Breda Čebulj Sajko (urednica te številke/managing editor)**Uredniški odbor/Editorial Board**dr. Duša Krnel-Umek, Polona Sketelj, Tanja Hohnc, Aleš Gačnik,
dr. Naško Križnar, dr. Zmago Šmitek, Mojca Račič Simončič**Lektorica/Language editor**

Marija Pezdirc

Prevodi angleških povzetkov/Translation of English Summaries

Nives Sulič Dular

Oblikovanje/Designer

Lilijana Praprotnik Zupančič

Fotografija na naslovnici/Cover photography Pismo Jakoba Cuznerja - izseljenca iz ZDA in fotografiji ilegalnih
izseljencev na poti v Avstralijo (Foto: Egon Katnik, 1949)
Hrani Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU**Računalniški stavek/Layout**

ENTER d.o.o., Dejan Jenko

Tisk/Printed by

SO-RA d.o.o., Celje

Naklada/Number printed

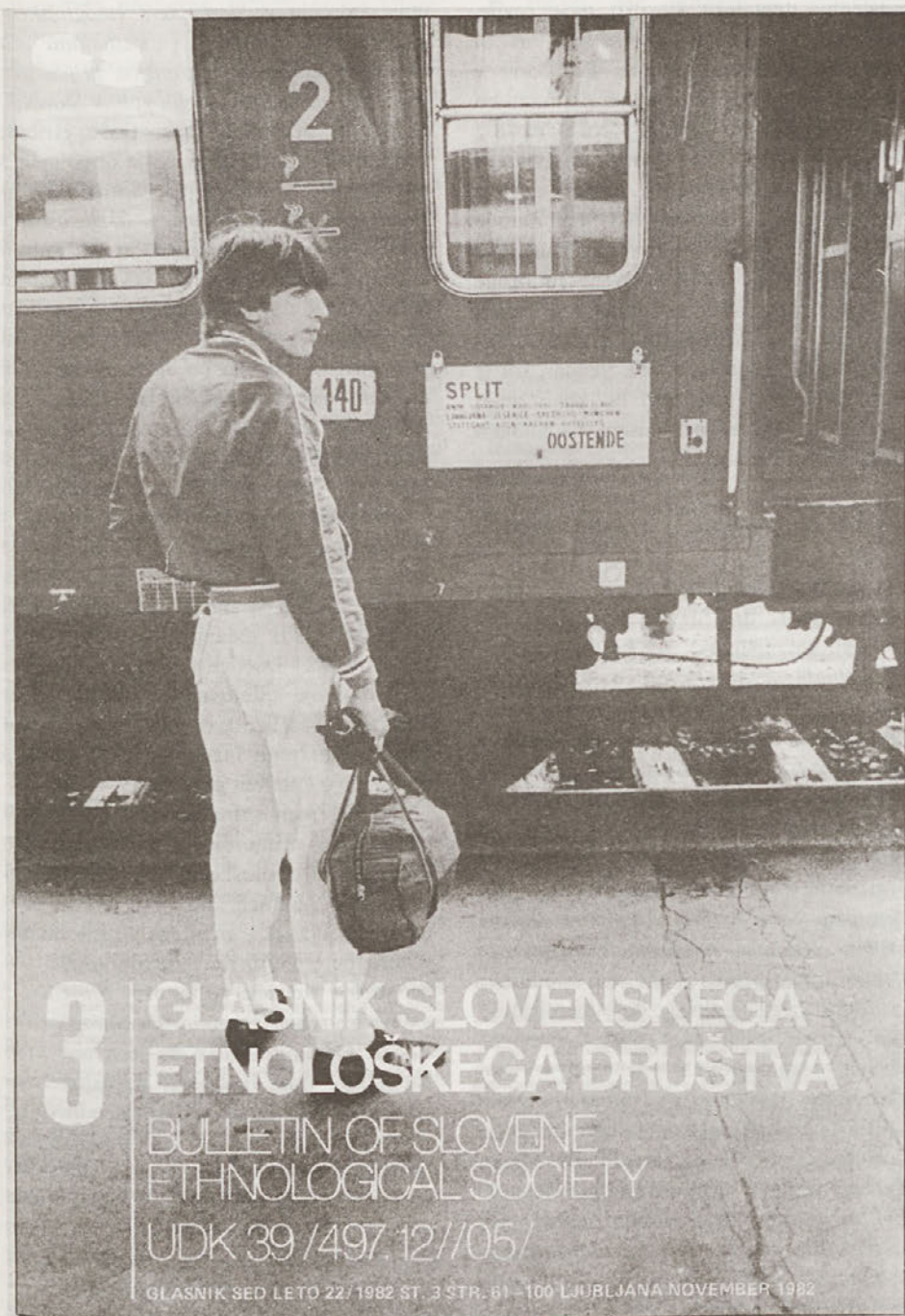
700 izvodov

Naslov uredništva/Adress Metelkova 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
telefon: (+386) 61 1325-403, telefax: (+386) 61 1325-377Tekste sprejemamo na naslov uredništva ali na elektronski naslov:
tanja.rozenbergar@guest.arnes.siRevijo subvencionirata Ministrstvo za znanost in tehnologijo in
Ministrstvo za kulturo. Prispevke svojih sodelavcev subvencionira tudi
Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

November 1999

Napotki avtorjem

1. Prispevke, namenjene objavi, pošljite na disketah, v programih Word 2.0 - 7.0, in v dveh natisnjenih izvodih.
2. Med vrsticami naj bo dvojni razmik, velikost pisave 12 pik (oziroma 14 za naslov).
3. Naslov članka, priimki avtorjev, katerih dela so navedena v seznamu virov in literature, naj bodo izpisani z velikimi tiskanimi črkami in polkrepko natisnjeni; ime in priimek avtorja besedila ter mednaslovi pa z malimi tiskanimi črkami.
Podčrtave, polkrepki natisi besed, poševni tisk in zamiki odstavkov niso zaželeni.
4. Fotografije, diapozitivi, skice in risbe (fotokopije slik niso zaželjene) naj bodo priloženi v posebni kuverti, označeni s številko, v izpisu pa mora biti določeno, kam spadajo. Podnapisi naj bodo že v tipkopisu osnovnega besedila in na disketi.
5. Besedilu pripišite svoje podatke (ime, priimek, funkcija oziroma delovno mesto, naslov).
6. Avtorski prispevki (razprave, znanstvena in strokovna besedila) naj poleg navedenega vsebujejo:
na začetku besedila krajši izyleček in na koncu dve do tri strani dolg povzetek (če je možno že v angleščini); citiranje literature in virov mora biti v skladu z uveljavljenimi pravopisnimi normami, možen pa je sproti ali/in ameriški način citiranja;
na koncu prispevka, pred povzetkom v angleščini, naj bo seznam virov in literature;
avtorji citiranih prevodov iz tujejezične literature naj bodo navedeni poleg citata v oklepaju, prvokrat s polnim imenom in priimkom prevajalca, nato z inicial-kami.

3 GLASNIK SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

BULLETIN OF SLOVENE
ETHNOLOGICAL SOCIETY

UDK 39/497.12/05/

GLASNIK SED LETO 22/1982 ST. 3 STR. 61 - 100 LJUBLJANA NOVEMBER 1982

Uvodnik

Ideja in želja o Glasniku SED z izseljensko tematiko je v uredništvu tlela nekaj let, saj sta jo že prejšnja urednika uvrstila v svojo programsko zasnovo. Tako se z izdajo tokratne številke uresničujemo naši večletni načrti in veseli nas, da nam je tokrat uspelo. Naše možnosti in delo smo združili z znanjem in energijo dr. Brede Čebulj Sajko, ki je pri vsebinski pripravi te številke tudi opravila »levji delež« dela. V nekaj mesecih nam je tako uspelo pripraviti številko, ki zapolnjuje vrzel od leta 1982, ko je izšel poslednji Glasnik z izseljensko vsebino. Upali smo na nekoliko boljši odziv kolegov muzealcev - predstaviti smo želeli namreč tudi muzejsko gradivo, ki ga hranijo v naših kulturnih hramih. Njihov slab odziv dokazuje, da je ta tema v muzejskih predstavitvah mnogokrat le obrobne narave.

Kaj vse nam prinaša tokratna številka Glasnika, si lahko preberete v uvodniku sourednice. Obsežnemu tematskemu sklopu pa s poročili oz etnoloških delavnic dodajamo še košček poletja. Opozorim naj tudi na seznam vseh etnologov, zaposlenih v slovenskih muzejih, ki nam ga je posredovala delovna skupina za etnološko muzeologijo pri SED.

Tudi naša prihodnja tematska številka bo povezana s tokratno temo oziroma bo njeno logično nadaljevanje. Ostali bomo namreč v tujini in vam s sourednikom dr. Zmagom Šmitkom, tudi sicer članom uredniškega odbora, predstavili daljne svetove. Izid številke načrtujemo spomladi, zato vas že zdaj vabim k pisanju.

Upam, da smo vam ponudili dobro in kakovostno popotnico v novo in okroglo leto. Sourednici se zahvaljujem za trud in »vse potrebne kontakte« z avtorji prispevkov ter seveda tudi avtorjem. Srečno in vse dobro.

Tanja Roženberger Šega

Etnološko raziskovanje slovenskega izseljenstva - tema, ki lahko združuje

Sedim pred monitorjem, premišlujem, razmišljam, katere besede bi bile tiste - »najbolj prave«, ki bi izrazile moje zadovoljstvo ob ponovnem izidu *Glasnika SED* z izseljensko tematiko. Zakaj ponovnem? Naj nekoliko z nostalgичnim občutkom prebudim spomin bralcev, predvsem starejših, na leto 1982, ko smo prvič, kar je začel izhajati *Glasnik*, namenili etnološkemu raziskovanju slovenskega izseljenstva samostojno tematsko številko (22/1982, št. 3).

Tedanji položaj tovrstnega raziskovanja v etnologiji je bil, v primerjavi z današnjim, na zavirljivi ravni, saj je pod vodstvom dr. Mojce Ravnik potekal (žal je trajal le dve študijski leti) seminar za etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva. Rezultati njegovega delovanja, predvsem objava posameznih delov nekaterih seminarov in diplomskih nalog in razmišljanj študentov - udeležencev seminarja, so se izražali ravno v tej številki *Glasnika*. Še danes veljajo za zgled pedagoško in raziskovalno dobro zastavljenega programa, ki je v osemdesetih letih spodbudil razcvet raziskovanja izseljenstva v etnologiji. Da pa nostalgija po tistih časih le ne bo prevelika, naj omenim le še pomembno dejstvo, da so bile tri diplomske in ena seminarska naloga objavljene kot samostojne publikacije v okviru *Knjižnice Glasnika SED*¹ in, da je poleg njim še eni diplomski nalogi,² bila podeljena študentska Prešernova nagrada. Preteklost in sedanost pa v našem primeru povezuje ravno *Knjižnica Glasnika SED*: letošnjo pomlad je v tej zbirki pod številko 29 izšla knjiga *Etnologija in izseljenstvo s podnaslovom Slovenci po svetu kot predmet etnoloških raziskav v letih 1926-1993*. Kot avtorica knjige menim, da ponuja njena vsebina etnologom in drugim raziskovalcem razmeroma celovit pregled dogajanja v zvezi z etnološkim raziskovanjem slovenskega izseljenstva v tem obdobju ter poleg tega seže tudi v razlago - pri problematiki izseljenstva izredno uporabne - avtobiografske metode. Če torej potegnemo vzporednico med letoma 1982 («izseljenska številka» *Glasnika*, delovanje seminarja) in 1999 (zopet «izseljenska številka» *Glasnika*, izid omenjene knjige), naj ta ne izzveni domišljavo, temveč predvsem kot nekakšno upanje, da na

naslednjo tematsko številko naše revije, namenjeno etnologiji izseljenstva, ne bi čakali spet sedemnajst let. Povedano z drugimi besedami: tudi na tem področju bo treba v etnologiji »pljuniti v roke« in se z večjim interesom, predvsem pa v številnejši kadrovski zasedbi, lotiti dokaj zanemarjenega področja v naši vedi. Zato je tudi današnji *Glasnik* v primerjavi s tistim iz leta 1982 glede na znanstvene in druge prispevke etnologov skromnejši, a hkrati pestrejši v prispevkih raziskovalcev izseljenstva iz sorodnih ved. Vendar, kot je bilo že rečeno, naj nam bo kljub temu »odskočna deska« pri našem nadaljnjem delu na tem področju.

In kaj nam prinaša vsebina revije?

Na povabilo k sodelovanju³ se je prijazno odzval prof. dr. Slavko Kremenšek: v svojem razmišljanju o *Kolektivnem in individualnem* spregovori o vzrokih za nihanje v intenziteti raziskovanja izseljenstva na Oddelku za etnologijo v povezavi z Znanstvenim inštitutom Filozofske fakultete. Njegov skromen, vendar zelo poveden prispevek, si je, po moji presoji, zaslužil uvodno mesto v prvem - glede na vsebino »predstavitvenem« delu *Glasnika*. Sledi objava fotokopije izvirne prijave izbirnega predmeta *etnologija in izseljenstvo na OEIKA*. Za to sem se odločila iz preprostega razloga: dokumentirati v *Glasniku* to prijavo kot poskus ponovne vključitve samostojnih predavanj s temo slovenskega izseljenstva v študijski program OEIKA ne glede na to, ali jo bodo pristojni ocenjevalci potrdili ali zavrnili. Dr. Marko Terseglav nam predstavlja preučevanje *Ljudske duhovne kulture slovenskih izseljencev* v okviru *Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU*. V svojem članku nam razloži tudi zaplete GNI s Slovensko izseljensko matico. Naj v zvezi s tem še posebej poudarim, da bomo morebitne odmeve na ta (ali kakšen drug) prispevek objavili v naslednji številki *Glasnika*. Če sledimo delu drugih »etnoloških institucij« v Ljubljani, naj za *Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU* povem, da mi sicer ni uspelo dobiti poročila o njihovem stanju raziskovanja izseljenstva. Namesto tega pa so mi kar tri raziskovalke s tega inštituta poslale svoje samostojne prispevke: v uvodni del sem uvrstila članek *Prizadevanja, da bi v zbirki Glasovi tudi slovenski izseljenci dobili svojo knjigo* izpod peresa dr. Marije Stanonik. Prispevka njenih kolegic sta uvrščena v drug sklop člankov. Z velikim veseljem in zanimanjem, kaj bo novega na

tem področju v *Slovenskem etnografskem muzeju* po ustanovitvi *kustodiata za slovenske izseljence in zamejce, pripadnike narodnih manjšin in drugih etnij v Sloveniji*, objavljam prispevek mag. Daše Hribar, vodje novega kustodiata, ki je dopolnjen s poročilom Alenke Simikič o *Dokumentacijskem gradivu o izseljenstvu v SEM*. Novemu kustodiatu in kustodinji želim ob tej priložnosti veliko vztrajnosti in neusahljive delovne vneme pri delu na tako raznolikem področju. Žal sem od pokrajinskih muzejev po Sloveniji dobila le en sam ustrezen članek o vključevanju izseljenske tematike v njihovo delovanje,⁴ in sicer avtoric Jane Cvetko in Ksenije Medved. Njuno poročilo zelo natančno in vzorno predstavlja *Raziskovanje izseljenstva in zdomstva v Baragovi muzejski knjižnici in arhivu Slovenskega verskega muzeja v Stični*. Nekakšen pregled stanja in s tem bolj ali manj poročil o sedanji vlogi etnološkega raziskovanja izseljenstva povzemam s predstavitvijo delovanja Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, kot edine znanstvene institucije v Sloveniji s področja, o katerem govorimo.⁵ Drugi del nam prinaša nekaj konkretnih sodobnih primerov etnološkega in kulturnoantropološkega raziskovanja slovenskih migracij. Na prvo mesto sem uvrstila članek mladega diplomanta etnologije, kulturne antropologije in geografije Jerneja Mlekuža *Slovenci v Mendozii: Poskus »prostorsko-antropološke« študije*. Omenim lahko, da je avtor dobil zaposlitev na Inštitutu za slovensko izseljenstvo kot mladi raziskovalec in vpisal tretjestopenjski študij na oddelku za geografijo FF s temo izseljevanje Slovencev z območja Julijske krajine. V nadaljevanju nam dr. Mojca Ravnik analizira povezavo med *Družino, sorodstvom in migracijam* ter nam - raziskovalcem izseljenstva - predlaga, da naj bi v svojih raziskavah več pozornosti namenili tudi družini, sorodstvu in sosedstvu, saj bi nam to pomagalo razumeti identiteto, akulturacijo, asimilacijo in podobne pojave. Ana Barbič in Inga Miklavčič Brezigar predstavljata *Občasne migracije podeželskih žena na Goriškem: Gospodinjsko delo v tujini - nujnost in priložnost nekoč in danes*. Avtorici v svojem prispevku med drugim orišeta tudi izseljevanje in življenje goriških dojlj v Egiptu. Krajsi, vendar zato nič manj zanimiv, je članek mag. Polone Šega o *Rešetarju iz Ribniške doline na Dunaju*. Na videz nekoliko neutemeljena uvrstitve v ta del *Glasnika* se zdi razmišljanje Nives Sulič *Dular Južna Amerika je naša mati, Slovenija pa babica* ki sicer ni znanstven ali

strokoven prispevek, temveč ocena knjige *Otroci dveh domovin*. Ker pa je članek zaradi dobro opredeljenih problemov, s katerimi se srečuje etnolog – raziskovalec izseljenstva med svojim raziskovanjem, zasnovan bolj problemsko in manj v slogu recenzije knjige, ne spada v rubriko *Ocene knjig*. Na konec etnoloških prispevkov raziskovanja različnih oblik izseljenstva sem uvrstila *Izbrano bibliografijo virov in literature na temo etnološkega preučevanja slovenskega izseljenstva (1926–1993)*, ki je že bila objavljena,⁶ vendar je tokrat, zaradi nekaterih dopolnil (še posebno za obdobje 1994–1999), vsaj delno dopolnjena, predvsem pa namenjena širšemu krogu bralcev.

Tisto, kar med seboj povezuje večino raziskovalcev migracij ne glede na njihovo strokovno usmerjenost, je prav gotovo avtobiografska metoda. S to temo je bila v letošnjem maju v okviru Historičnega seminarja ZRC SAZU organizirana okrogla miza, katere zapis objavljamo v celoti. Iz njega je razvidna heterogenost mnenj udeležencev okrogle mize ter uporabnost omenjene metode in virov tovrstne narave v različnih raziskavah. Tej problematiki, čedalje aktualnejši tudi med etnologiji, sem namenila »vmesni prostor« med »etnološkimi« in »neetnološkimi« prispevki o izseljenstvu.

Po tem logičnem zaporedju so zato v nadaljevanju *Glasnika* predstavljeni nekateri raziskovalni izsledki kolegov iz sorodnih humanističnih in družboslovnih znanstvenih disciplin: nekaj teoretičnih smernic pri raziskovanju nacionalne identitete nam ponuja članek sociologinje dr. Marine Lukšič-Hacin *Enodimenzionalno pojmovanje nacionalne identitete nasproti heterogenosti etnične identitete pri izseljencih*. Mag. Zvone Žigon, antropolog, predstavi probleme pri *Raziskovanju narodnostne identitete*. Na začetek slovenskega izseljevanja nas popelje članek dr. Marjana Drnovška, zgodovinarja, z naslovom *Amerika v očeh Friderika Barage in Jurija Trunka*. O tem, kaj so v zadnjem času naredili raziskovalci na področju raziskovanja *Slovenske izseljenske književnosti*, nas obvešča dr. Janja Žitnik, literarna zgodovinarica. In še konkreten primer raziskave umetnostne zgodovinarke, članek dr. Irene Mislej, v katerem nas avtorica v zvezi s predstavitevijo umetniškega ustvarjanja slovensko-argentinske slikarke Bare Remec opozori na to, da je raziskovanje vsakdanjega življenja izseljenca osnova za razumevanje njegovega, tokrat umetniškega delovanja v tujini.

V zadnji del današnjega tematskega *Glasnika* spadata še dve recenziji knjig avtorjev, ki sta v tej številki že sicer predstavljena s članki.

Morda bo bralec tokrat pogrešal širšo in celovitejšo podobo preteklega in sedanjega etnološkega raziskovanja slovenskega izseljenstva. Temu sem se načrtno izognila ravno zaradi že omenjene knjige *Etnologija in izseljenstvo*, v kateri lahko zainteresirani najde tisto, kar bo na tem mestu pogrešal, hkrati pa s tokratno vsebino dopolni tisto, česar v omenjeni knjigi – zaradi časovne omejitve – nisem obravnavala. Želim pa, da bi današnje podobo *Glasnika* razumeli kot trenutno stanje ali, če hočete, prerez trenutnega delovanja na področju raziskovanja izseljenstva v etnologiji in deloma tudi zunaj nje. Na koncu nam ne preostane drugega, kot predlagati skupen etnološki raziskovalni projekt, na primer z delovnim naslovom *Izseljenci včeraj, danes in jutri z vidika sodobnega etnološkega in kulturnoantropološkega raziskovanja*. Ali je že čas za to in ali smo že pripravljeni združiti svoje raziskovalne zmogljivosti »obeh smeri«, da ne rečem tudi kadrovske? Za zdaj si vzemimo čas za premislek in pričakajmo 21. stoletje z novimi predlogi o izvedbi ponujene zamisli. Pričakajmo 21. stoletje z upanjem, da nam bo uspelo dopolniti študijski program in sodelovati s tehtnimi prispevki tudi o tej problematiki na posvetu *Slovenska etnologija v zavesti sodobne družbe* (oktober 2000).

In ko smo že pri stoletjih: devetnajsto nam je prineslo začetke izseljevanja, dvajseto njegov razcvet, kaj nas v zvezi s tem čaka v enaindvajsetem stoletju? Vsekakor bo zanimivo. Srečno vsem skupaj in hvala urednicam glasnika za izkazano zaupanje pri urejanju vsebine poslednje številke naše revije – v tem stoletju.

Breda Čebulj Sajko

1 Ingrid Slavec, *Slovinci v Mannheimu*, *Knjižnica GSED 7*, Ljubljana 1982; Nives Sulič, *Thank God I'm Slovenian*, *Knjižnica GSED 9*, Ljubljana 1983; Alenka Bogovič, *Borut Canjko, Slovenci v Franciji*, *Knjižnica GSED 12*, Ljubljana 1983.

2 Polonca Cesar, *Slovinci v Kaliforniji*, *Etnološki prikaz načina življenja Slovencev v Los Angelosu*, Fontani in San Franciscu, diplomska naloga na Oddelku za etnologijo FF, Ljubljana 1984.

3 Naj omenim, da je bilo število povabljenih k pisanju prispevkov za današnje tematsko številko *Glasnika* mnogo večje. K sodelovanju sem povabila tudi prof. dr. Janeza Bogataja, prof. dr. Zmaga Šmitka, prof. dr. Božidarja Jezernika, dr. Ingrid Slavec Gradišnikovo, dr. Borisa Kuharja, Majdo Fister, mag. Barbaro Suša in skoraj vse kustose etnologe po pokrajinskih muzejih. Zaradi opravičljivih razlogov mi ni uspelo dobiti njihovih člankov. Za sodelovanje pa se zahvaljujem tudi Mihaeli Hudelja in Mojci Račič Simončič z OEIKA.

4 Po ustnih informacijah je morda temu vzrok tudi sočasnost razpošiljanja prošnje predsednika Slovenske izseljenske matice o popisu gradiva z izseljensko tematiko, ki ga hranijo pokrajinski muzeji po Sloveniji in ki naj bi bilo morebiti vključeno v razstavo o življenju slovenskih izseljencih v letu 2001.

5 Drugih institucij, ki se pri svojem delu prav tako srečujejo s problematiko slovenskega izseljenstva (na primer Slovenska izseljenska matica, Svetovni slovenski kongres itd.), nisem uvrstila v vsebino *Glasnika*, saj se s to tematiko ne ukvarjajo raziskovalno.

6 Glej Breda Čebulj Sajko, *Etnologija in izseljenstvo*, *Knjižnica GSED 29*, Ljubljana 1999, str. 159-174

TEMA

dr. Slavko Kremenšek
KOLEKTIVNO IN
INDIVIDUALNO 8

dr. Marko Terseglav
LJUDSKA DUHOVNA
KULTURA SLOVENSkih
IZSELJENCEV IN GNI 12

dr. Marija Stanonik
PRIZADEVANJA, DA BI V
ZBIRKI GLASOVI TUDI
SLOVENSki IZSELJENCI
DOBILI SVOJO KNJIGO 16

Daša Hribar
SLOVENSki ETNOGRAFSKI
MUZEJ 20

Alenka Simikič
DOKUMENTACIJSKO
GRADIVO O IZSELJENIŠTVU
V SLOVENSKEM
ETNOGRAFSKEM MUZEJU 22

Jana Cvetko, Ksenija Medved
RAZISKOVANJE
IZSELJENIŠTVA IN
ZDOMSTVA V BARAGOVl
MUZEJSKI KNJIŽNICI TER
ARHIVU SLOVENSKEGA
VERSKEGA MUZEJA V
STIČNI 23

dr. Breda Čebulj Sajko
INŠTITUT ZA SLOVENSko
IZSELJENSTVO ZRC SAZU 27

Jernej Mlekuž
SLOVENCi V MENDOZI:
POSKUS » PROSTORSKO -
ANTROPOLOŠKE« ŠTUDIJE 29

dr. Mojca Ravnik
DRUŽINA, SORODSTVO,
MIGRACIJE 36

Ana Barbič,
Inga Miklavčič Brezigar
OBČASNE MIGRACIJE
PODEŽELSKIH ŽENA NA
GORIŠKEM : GOSPODINJSKO
DELO V TUJINI - NUJA IN
PRILOŽNOST NEKOČ IN
DANES 39

Polona Šega
REŠETAR IZ RUBNIŠKE
DOLINE NA DUNAJU 48

Nives Sulič Dular
»JUŽNA AMERIKA JE NAŠA
MATI, SLOVENIJA PA
BABICA« 51

dr. Breda Čebulj Sajko
IZBRANA BIBLIOGRAFIJA
VIROV IN LITERATURE NA
TEMO ETNOLOŠKEGA 54

PREUČEVANJA SLOVEN-
SKEGA IZSELJENSTVA
(1926 - 1993, z nekaterimi
dodatki za obdobje 1994 - 1999)

AVTOBIOGRAFSKA METODA 62
- pogovor o njeni uporabnosti v
različnih znanstvenih disciplinah
in tematskih sklopih

dr. Marina Lukšič Hacin
ENODIMENZIONALNO
POJMOVANJE NACIONALNE
IDENTITETE NASPROTI
HETEROGENOSTI ETNIČNE
IDENTITETE PRI
IZSELJENCih 76

Zvone Žigon
RAZISKATI NARODNO
IDENTITETO 83

dr. Marjan Drnovšek
AMERIKA V OČEH
FRIDERIKA BARAGE IN
JURIJA TRUNKA 87

dr. Janja Žitnik
PREUČEVANJE SLOVENSKE
IZSELJENSKE
KNJIŽEVNOSTI 92

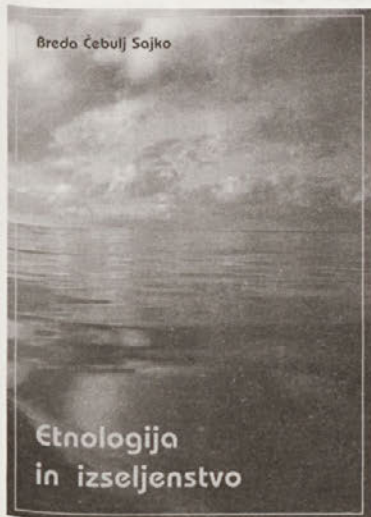
dr. Irene Mislej
BARA REMEC - SREČANJE S
TUJIM SVETOM 95

OBZORJA STROKE

ocene knjig

Marjan Drnovšek
USODNA PRIVLAČNOST
AMERIKE 98
(*Nives Sulič Dular*)

dr. Breda Čebulj Sajko
 ETNOLOGIJA IN
 IZSELJENSTVO; SLOVENC
 PO SVETU KOT PREDMET
 ETNOLOŠKIH RAZISKAV V
 LETIH 1926 - 1993
 (*Marina Lukšič Hacin*)

aktualno

Mateja Habinc
 OB PODELITVI MURKOVE
 NAGRADE IN PRIZNANJ 100

gradivo

ZGODBE VSAKDANA 102

poročila

Tanja Hohnc
 STROKOVNA EKSURZIJA
 ETNOLOGOV KONSERVA-
 TORJEV NA MADŽARSKO
 29.9. - 1.10 1999 103

Alja Kotar
 ETNOLOŠKE RAZISKO-
 VALNE DELAVNICE,
 POLETNE ŠOLE ... ZA
 MLADE RAZISKOVALCE 104

Boštjan Kravanja
 POROČILO Z MUZEOLOŠKE
 DELAVNICE DOKUMEN-
 TIRANJE BREGINJSKEGA
 MUZEJA 105

Dan Podjed
 OD VRAT DO VRAT NA
 JOŽEFOVEM HRIBU 106

dr.Naško Križnar
 POLETNA ŠOLA
 VIZUALNEGA 1999 107

Tita Porenta
 DELOVNA SKUPINA ZA
 ETNOLOŠKO MUZELOGIJO
 PRI SLOVENSLEM
 ETNOLOŠKEM DRUŠTVU 110

Vera Poličnik
 SLOVENSKA KULINARIKA
 IN VINA V TURIZMU
 1999/2000 113

SUMMARY

dr.Mojca Ravnik
 FAMILY, KINSHIP AND
 MIGRATIONS 115

Polona Šega
 RIBNICA VALLEY SIEVES IN
 VIENNA 115

Nives Sulič Dular
 »SOUTH AMERICA IS OUR
 MOTHER, SLOVENIA OUR
 GRANDMA« 115

dr.Breda Čebulj Sajko
 AUTOBIOGRAPHIC METHOD
 - DISCUSSION ABOUT ITS
 APPLICABILITY IN
 DIFFERENT SCIENTIFIC
 DISCIPLINES AND
 THEMATIC UNITS 116

dr.Marina Lukšič Hacin
 ONE - DIMENSIONAL
 PERCEPTION OF NATIONAL
 IDENTITY VERSUS
 HETEROGENEITY OF
 IMMIGRANT NATIONAL
 IDENTITY 117

Zvone Žigon
 RESEARCHING NATIONAL
 IDENTITY 117

dr.Marjan Drnovšek
 AMERICA IN THE EYES OF
 FRIDERIK BARAGA AND
 JURIJ TRUNK 117

dr.Irene Mislej
 BARA REMEC :
 ENCOUNTERING A
 FOREIGN WORLD 118

ETNOMANIJA 120

VSEBINA

dr. Slavko Kremenšek

KOLEKTIVNO IN INDIVIDUALNO

Med zelo pomembne sestavine knjige Brede Čebulj Sajko Etnologija in izseljenstvo spada pregled etnoloških raziskav Slovencev zunaj matične domovine. Potrjuje nas v prepričanju, da so za vsako resno strokovno delo potrebni občasni pregledi in ocene razvojnih poti, opravljenih v preteklosti. To velja za stroko kot celoto in za njene sestavne dele. V omenjenem primeru gre za izseljenško problematiko, kakor so se je v letih 1926-1993 lotevali etnologi in raziskovalci, ki so bili blizu etnologiji. Pregled je opravljen natančno in z ustreznimi strokovnimi prijemi, s čimer je lahko kolegica Breda Čebulj Sajko plastično izrisala vzpone in padce pri raziskovalnem prizadevanju na obravnavanem področju.

Takole pravi: »Preučevanje slovenskega izseljenstva je v slovenski etnologiji zavzelo vidnejše mesto le v prvi polovici osemdesetih let. Pred tem in od tedaj dalje je bilo zanimanje zanj zgolj občasno, v zadnjem desetletju pa je močno upadlo tako med pedagoško raziskovalnim kadrom kot med študenti.«¹ Zanimiva je avtoričina navedba razlogov za nakazano nihanje. Ugotavlja, da nas »nakazani premiki v stroki ne presenečajo, če jih gledamo s stališča sodobnega družbenega dogajanja, v katerem, med drugim, kolektivno zamenjuje individualno«.²

Poleg ugotavljanja razlik v intenziteti etnološkega zanimanja za izseljenško problematiko po posameznih obdobjih nam je torej v delu, o katerem je govor, že na voljo tudi delen odgovor o razlogih za nakazane razlike. Zdi se, da k temu ni kaj bistvenega dodati, čeprav ni mogoče spregledati, da smo imeli z izrazitimi individualističnimi nagnjenji opravka tudi v prvi polovici osemdesetih let. Z njimi je bilo treba prav tako računati,

kot so tovrstna nagnjenja razvidna dandanes. Razlika pa utegne biti v dejstvu, da smo imeli pred dvajsetimi leti oblikovan dokaj jasen in trden koncept stroke, ki je izhajal predvsem iz domačih potreb in razmer. Seveda smo upoštevali tudi razvojne silnice tujih nacionalnih etnologij. In sicer, za vsak obsežnejši strokovni načrt posebej. Iskali smo strokovno poglobljene stike z drugimi znanstvenimi disciplinami, kar nas je vodilo v vrste najodločnejših zagovornikov nastajanja in uveljavljanja Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete in med njegove prizadevne sodelavce. Nič manj pa nismo skrbeli za identiteto etnološke vede, kot rečeno, utemeljeno na domači podlagi. In na najpomembnejših zahtevah zgodovinskih ved.

Zavedali smo se, da je pri preučevalcih in predmetu preučevanja treba vedno računati z večjo ali manjšo določenostjo s krajevnimi in časovnimi razmerami ter socialnim položajem. Menili smo, da je naš zorni kot specifičen, kot velja tudi za vse druge zorne kote. Prepričani smo bili, da obstaja poseben sklop tako imenovanih nacionalnih ved, ki zahtevajo posebno obravnavo. Zelo smo si prizadevali, da bi etnologija dobila v tem okviru čim uglednejše mesto in vlogo.

Vsaj na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, kjer smo morali skrbeti za razvoj etnologije, kolikor je bilo mogoče, v njeni celoti, se nam je glede na nakazana naziranja izrisoval določen sistem, udejanjen zlasti v učnih načrtih. Imel je podobo koncentričnih krogov, pri čemer so bili v središču Slovenci doma in v zamejstvu, pa tudi narodnosti, ki so živele na tem območju. V krogih, ki so si sledili, so bili narodi in narodnosti Jugoslavije, Evrope in končno svet zunaj Evrope. Zunaj teh krogov, v njihovem presečišču, so bili splošni predmeti, predmeti teoretične, metodološke in metodične narave. Zaradi specifične teže, ki je bila po tej podobi strukture naše etnološke vede pridejana etnologiji Slovencev, smo s problematiko Slovencev na tujem računali tudi na omenjenih presečiščih. Poleg svojega specifičnega pomena naj bi imela ta tematika torej tudi povezovalno naravo.

Rezultati prve polovice osemdesetih let, ki so bili doseženi pri preučevanju izseljenstva in vzgoji ustreznih raziskovalcev, so bili tako plod prav določenega gledanja na stroko. Zanimariti pa seveda ne kaže tudi tedanje izredne subjektivne zavzetosti udeležencev pri pedagoškem in raziskovalnem delu. In navezadnje: pomembno vlogo je imela omenjena povezanost z Znanstvenim inštitutom Filozofske fakultete.

Znanstveni inštitut Filozofske fakultete je bil stanovljen konec leta 1978. Usklajeval naj bi znanstveno-

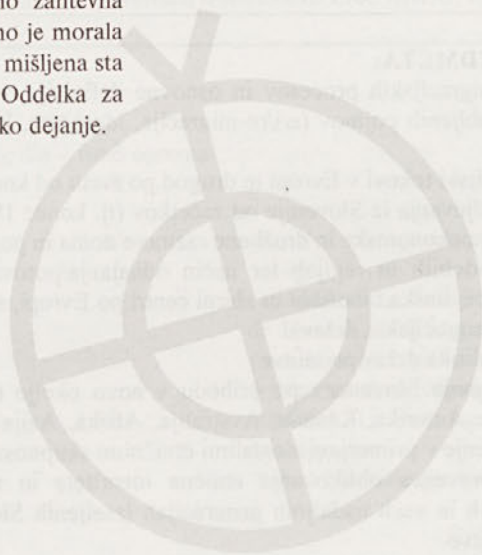
raziskovalno delo strok, ki so bile zastopane na fakulteti, pospeševal vključevanje študentov v raziskovalno delo, skrbel za vzgojo novih raziskovalcev in za pretok izsledkov znanstvenoraziskovalnega dela v pedagoški proces. Še zlasti pa naj bi spodbujal interdisciplinarne raziskave, okviru projekta Raziskovanje kulturne ustvarjalnosti na Slovenskem in več podprojektov.

Zasnova projekta Raziskovanje kulturne ustvarjalnosti na Slovenskem je temeljila na podmeni, da Slovenci nimamo teoretično utemeljene in razvite kulturologije kot sistema jasno opredeljenih ter enotno usmerjenih znanstvenih disciplin, da nam manjka široko zasnovana zgodovina kulture na Slovenskem, ki bi pomenila sintezo številnih zgodovinsko naravnanih raziskovanj.

Delo pri programu, ki naj bi bil v metodološkem pogledu sodoben, v osrednjem delu koherenten in resnično interdisciplinaren, bi moralo biti dostopno vsem, ki so pripravljeni sodelovati in so ustrezno usposobljeni. To naj bi veljalo za program v celoti in za njegove posamezne dele, kakršni so bili programi skupine strok, med njimi program Slovensko izseljenstvo in kultura.³

Po dveh desetletjih obstoja Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete je bilo ugotovljeno, da se težnje po interdisciplinarnosti niso uveljavile tako, kot je bilo prvotno zamišljeno. Izražena je bila hipoteza, da so postale bolj interdisciplinarno naravnane posamezne stroke oziroma posamezni raziskovalci.

Kakorkoli, organsko povezati sedemnajst strok oziroma oddelkov, kolikor jih je bilo ob ustanovitvi inštituta na fakulteti, jim oblikovati kolikor toliko skupna metodološka izhodišča, je bila res izredno zahtevna naloga. Očitno prezahtevna. Temu nasprotno je morala biti demontaža nečesa, kar je že obstajalo - mišljena sta domišljen sistem ali sestava nekdanjega Oddelka za etnologijo Filozofske fakultete - nadvse lahko dejanje.

¹ Breda Čebulj Sajko, Etnologija in izseljenstvo. Ljubljana 1999, str. 5.

² N. d., str. 40.

³ Slavko Kremenšek, Med pedagoško-znanstvenimi enotami in znanstvenim inštitutom. V: Raziskovanje kulturne ustvarjalnosti na Slovenskem. Ljubljana 1999, str. 11-23.

SE NAM OBETA PONOVO PREUČEVANJE SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA V OKVIRU PEDAGOŠKEGA PROCESA NA NAŠEM ODDELKU?

5. oktobra 1999 sem v tajništvu OEKA oddala prijavo predmeta Etnologija izseljenstva za naslednje študijsko leto. Omeniti moram, da je uvedba tega predmeta v študijski program že dlje časa želja predlagateljice, ki sta jo v preteklosti podprla tudi prof. dr. Zmago Šmitek in prof. dr. Janez Bogataj. Vendar je šele sedaj na pobudo prof. dr. Božidarja Jezernika, predstojnika oddelka, prišlo tudi do uradne prijave. Trenutno čakamo na (pozitivne!) odzive s strani odgovornih ocenjevalcev študijskih programov... in »držimo pesti«.

PREDMET: ETNOLOGIJA IZSELJENSTVA (izbirni predmet)

- 1. SPLOŠNI PODATKI:** - SMER IN USMERITEV:
 - OBSEG UR: 60 P, S, V
 - LETNIK: 3., 4.

2. IZOBRAŽEVALNI SMOTRI:

Predmet seznanja študente s problematiko slovenskega izseljenstva in skozi ta vidik tudi s selitvenimi procesi v evropskem in širšem svetovnem merilu od konca 18. stoletja dalje. Temeljni izobraževalni smotri so povezani z odkrivanjem osnovnih zakonitosti in posebnosti v formaciji in manifestaciji etnične identitete v vsakdanjem življenju slovenskih izseljencev in sicer v času njihove izselitve – priselitve v novo okolje ter morebitnega njihovega povratka v domovino. Slušatelji bodo seznanjeni tudi z etnično problematiko imigracijskih držav, v katerih je in še živi poleg Slovencev še množica drugih etnij.

3. VSEBINA PREDMETA:

- Terminologija migracijskih procesov in osnovne definicije v domačih in tujih etničnih študijah najpogosteje uporabljenih pojmov (e/i/re-migracija, identiteta, kulturni šok, asimilacija, akulturacija itd.)
- Splošni migracijski tokovi v Evropi in drugod po svetu od konca 18. stoletja dalje
- Zgodovina izseljevanja iz Slovenije od začetkov (tj. konec 18. stoletja) do današnjih dni (vzroki, motivi – socialnoekonomske in družbene razmere doma in po svetu, ki so pogojevale izselitev po posameznih obdobjih in regijah ter način odhajanja/potovanja izseljencev – ilegalni, legalni prestopi meja, begunska taborišča in zbirni centri po Evropi, smeri izseljevanja, različni transporti iz Evrope do imigracijskih držav)
- Imigracijska politika držav priselitve
- Procesi prilagajanja Slovencev po prihodu v novo okolje (evropske države, Združene države Amerike, Južna Amerika, Kanada, Avstralija, Afrika, Azija) in posledicami le-tega na njihovo vsakdanje življenje v primerjavi z ostalimi etničnimi skupnostmi v naštetih vselitvenih območjih
- Primerjalna obravnava oblikovanja etnične identitete in njene manifestacije v vsakdanjem življenju v prvih in vseh nadaljnjih generacijah izseljenih Slovencev po različnih kontinentih in obdobjih priselitve
- Povratništvo (problemi prilagajanja na izvorno okolje)

- Stanje slovenskega izseljenstva danes
- Metodologija raziskovanja izseljenstva doma in po svetu (poudarek bo na avtobiografski metodi, metodi opazovanja z lastno udeležbo)
- Terensko delo študentov (po možnosti zbrati podatke in raziskati problematiko tistih izseljenskih skupnosti in povratnikov, ki so v dosedanjih domačih raziskavah premalo upoštevani)

4. POVEZANOST Z DRUGIMI PREDMETI:

Kultura in način življenja Slovencev, Etnologija Evrope, Neevropska etnologija, Folkloristika, Politična in ekonomska antropologija; glede na interdisciplinarno zasnovan program predmeta, se bo le-ta povezoval še z drugimi znanstvenimi disciplinami, npr. z zgodovino, geografijo, sociologijo, psihologijo, socialno antropologijo, pravom, statistiko, lingvistiko, literarno zgodovino, umetnostno zgodovino.

5. OBVEZNOST ŠTUDENTA:

Navzočnost na predavanjih, izpit po 4. letniku, izbirno izdelava seminarske ali diplomske naloge.

6. ŠTUDIJSKA LITERATURA:

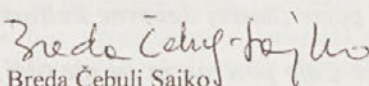
- B. Čebulj Sajko, *Etnologija in izseljenstvo*, Slovenci po svetu kot predmet etnoloških raziskav v letih 1926 – 1993, Ljubljana 1999
- B. Čebulj Sajko, *Med srečo in svobodo*, Avstralski Slovenci o sebi, Ljubljana 1992
- M. Drnovšek, *Pot slovenskih izseljencev na tuje*, Od Ljubljane do Ellis Islanda – Otoka solza v New Yorku 1880-1924, Ljubljana 1991
- J. Žitnik, *Slovenska izseljenska književnost I, II, III*, Ljubljana 1999
- M. Lukšič Hacin, *Ko tujina postane dom*, Resocializacija in narodna identiteta pri slovenskih izseljencih, Ljubljana 1995
- M. Lukšič Hacin, *Multikulturalizem*, Ljubljana 1999
- Z. Žigon, *Otroci dveh domovin*, Ljubljana 1998
- S. Castles, M.J. Miller, *The Age of Migration*, London 1998
- Dve domovini/Two Homelands*, izd. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana 1991 –

7. POSEBNOSTI:

Kadrovski pogoji: učitelj

Materialni pogoji: predavalnica, video, dia – fono oprema

Ljubljana, 5.10.1999

dr. Breda Čebulj Sajko
(etnologinja, raziskovalna sodelavka)
Inštitut za slovensko izseljenstvo
ZRC SAZU, Novi trg 2
Ljubljana
Tel.: 1256068 / int.408

dr. Marko Terseglav

LJUDSKA DUHOVNA KULTURA SLOVENSkih IZSELJENCEV IN GNI

Uvodne opombe in omejitve: Starejša etnološka klasifikacija uvršča med ljudsko duhovno kulturo širši spekter pojavov (ljudsko pesništvo, prozo, glasbo, ples, ponekod tudi likovno umetnost, verovanje itd.). Tale članek je v bistvu posvečen le dvema segmentoma duhovne kulture – ljudskemu pesništvu in glasbi. Glasba ni posebej poudarjena, jo pa vključuje že sam pojem ljudsko pesništvo, pri katerem sta besedilna in glasbena plat neločljivo povezani. Vztrajanje pri širšem pojmu – ljudska duhovna kultura v pričujočem prispevku se mi zdi smiselno in potrebno zato, ker ljudsko pesništvo ni izoliran pojav znotraj duhovne kulture, ampak je z njo povezan in od nje tudi odvisen.

To kaže tudi arhiv Glasbenonarodopisnega inštituta, saj v terenskih zapisih in na posnetkih raziskovalcev najdemo poleg pesmi še druge etnološke podatke, iz duhovne, socialne in iz materialne kulture, s katerimi neka pesem še dobi svoj resnični življenjski okvir. Te podatke imamo tudi za tiste redke pesmi, posnete med slovenskimi izseljenci.

Druga omejitev izhaja iz pičlega glasbeno-pesemskega gradiva slovenskih izseljencev, ki ga hrani naš Inštitut. Zakaj je gradivo pri nas sorazmerno skromno, bo razvidno iz nadaljevanja članka. Tu je treba že omeniti dejstvo, da je (bil) načrt GNI pokriti najprej slovenski etnični prostor, torej matično Slovenijo z zamejstvom (Porabje, Koroška, Benečija, Goriško, Tržaško itd.). Kljub temu so na tem etničnem zemljevidu še vedno

bele lise, saj nas je bilo v Inštitutu premalo, da bi lahko opravili celotne raziskave v vseh krajih, kjer strnjeno živijo Slovenci. Kljub temu pa je GNI ves čas svojega obstoja (letos praznuje 65 let) mislil tudi na slovenske izseljence. A prav tu so nastale največje težave: finančne, kadrovske in ideološke, kar velja zlasti za zadnjih 50 let. Vse kaže, da so bile ideološke in politične težave še največje, saj slovenska folklor in njeni raziskovalci niso imeli kakšne večje podpore niti v matični državi, kaj šele, da bi začeli takšno »konservativno« kulturo registrirati ali jo celo preučevati med »nevarnimi« izseljenci, ki so vztrajali pri svojih ideoloških »zmotah«, kar je veljalo zlasti za tiste skupine in države, kamor je v največjem številu pljusnila povojna slovenska politična emigracija. Ideološki nadzor je prevzela Slovenska izseljenska matica, finančnega pa različni državni »organi«. V 70. in 80. letih so tovrstne blokade začeli razbijati etnologi, predvsem tisti entuziasti, ki so večinoma svojih raziskav izpeljali sami, večino tudi z lastnim denarjem ali pa s pomočjo slovenskih izseljencev v posameznih državah. Na GNI smo tako rekoč ilegalno dobivali (vsaj ne s pomočjo države) redke magnetofonske trakove s posnetki ljudskih pesmi, ki so jih peli naši izseljenci. Ob koncu 70. let je v svoj rojstni kraj v Franciji odšel naš sodelavec Julijan Strajnar, rojen slovenskim izseljencem v Franciji. To je le majhen del slovenskega izseljeništv in le kratek časovni izsek, saj bi bilo za celovito duhovno podobo slovenskega izseljeništv potrebni še ogromno raziskav, ki bi jim sledile tudi znanstvene analize in sinteze. Govorim seveda le za GNI, saj so pri drugih raziskovalcih razmere nekoliko ugodnejše, še posebej, če imamo v mislih etnološke raziskave, pa tudi delo Inštituta za slovensko izseljenstvo pri ZRC SAZU.

Šele z novo družbeno ureditvijo v Sloveniji se je tudi nam po letu 1990 pokazalo več možnosti raziskovalnega dela med slovenskimi izseljenci, čeprav tudi zdaj GNI sam ne bo zmožgel finančno izpeljati svojega ambicioznega programa, ki se je s formalno ustanovitvijo arhiva ljudske glasbe pri GNI še povečal. Poleg tega pa je še vedno mnogo uradniške zadržanosti do dela z izseljenci, saj se Slovenska izseljenska matica še danes obnaša kot glavni arbiter pri delu z njimi. Večkrat gre za nerazumljiva finančna vprašanja, še večkrat pa za z nekakšnim nerazumljivim ljubosumjem zavarovano ignoranco, s čimer lahko imenujemo »nekomunikativnost« SIM, ko na naše predloge in

prošnje sploh ne odgovarja. Zato se včasih zdi, da so poleg finančnih vzrokov tudi drugi, ki sumljivo spominjajo na obnašanje iz preteklih časov.

Tretja opomba in omejitev se nanaša na sam prispevek. Kot je bilo rečeno, je glasbenonarodopisno delo o izseljenstvu v GNI še skromno, zato članek predstavlja le nekatere oprijemljive zadeve, ki še niso analizirane in zato fragmentarne ter po svoji naravi le statistične, zato so bolj suhoparne, čeprav tudi taki podatki mnogo povedo.

Posnetki ljudskih pesmi izseljencev: Na nekem srečanju slovenskih izseljencev v Chicagu je leta 1959 gospa Gizela Hozjan posnela na magnetofonski trak petje svojih prekmurskih rojakov. Posnetih je bilo 40 različnih ljudskih pesmi, ki so jih Prekmurci kot svojo kulturno dediščino prinesli v ZDA, ohranile pa so jo tudi mlajše generacije. Danes so posnetki teh pesmi v GNI, na dveh trakovih z zaporednima številka 16 in 67. Poleg posnetkov so še tipkopisni pesmi s traku. Treba je povedati, da so posnetki precej slabi, kar se pogosto dogaja, kadar je petje snemano v neustreznih prostorih z neustrezno tehniko in so snemalci ljubitelji. Zato v GNI ves čas opozarjamo, da si profesionalnega dela, ki vključuje tudi tehnično kakovost posnetkov, ni moč zamisliti le s pomočjo entuziastov, ki snemajo na terenu in nam pošiljajo svoje posnetke. Ti posnetki so izredno dragocen arhivski vir, gradivo z neprecenljivo kulturno vrednostjo in so izredno pomembni, če raziskovalci nismo mogli snemati na terenu. Zato je poleg tehnike, ki jo ima tudi GNI, nujno potrebna naša navzočnost na snemanjih, tudi pri slovenskih izseljencih na vseh kontinentih. Le tako bomo nekoč dobili zvočni arhiv »vsega Slovenstva«, ki bo kot knjiga tudi zanamcem predstavljal dragocen vir in tudi kulturni spomenik ljudske duhovne kulture. Ob resnično dragocenem delu gospe Hozjan smo vedno sanjali, in to dobesedno, da bi imeli poleg teh arhivskih posnetkov tudi tehnično izbrušene profesionalne posnetke, ki bi bili brez motečih šumov in pokov, jasni in bi jih lahko predvajali tudi širšemu krogu poslušalcev. Že takrat bi lahko pomagala SIM, vendar ni. Nasprotno! Večkrat si je skupaj z »državo« prilastila cele trakove gradiva, ki so jih med izseljenci posneli bodisi izseljenci sami ali pa slovenski raziskovalci. Nerazumljivo je to: če že sprejmemo tezo (a je ne), da sta tajna policija in partija »moralni« bedeti nad besedami (in tudi pesmimi) morebitnih zunanjih in notranjih sovražnikov, je danes nerazumljivo, da strokovnega in za Slovence izrednega kulturnega gradiva (še) ni v naši instituciji, ki se znanstveno ukvarja z raziskavami ljudskega pesništva (tudi izseljeniškega) in ki ima edina v Sloveniji tehnične možnosti za shranjevanje zvočnega gradiva. Da o moralnem patronatu našega Inštituta in Inštituta za slovensko izseljenstvo niti na govorim.

Pot slovenske kulturne dediščine Slovencev na tujem v Slovenijo pa je znana.. Tudi GNI je tako prišel do posnetkov gospe Hozjanove. Ta je ob nekem srečanju v Ameriki svoj presnetek posnetka izročila prekmurskemu rojaku dr. Francetu Ciganu, učitelju, pevovodji in etnomuzikologu v Celovcu. Ker se je zavedal dragocenosti posnetkov za naš inštitut, jih je nekoč v svoji torbi prinesel v Ljubljano, da smo jih presneli.

Tehnično gledano, gre torej za presnetek, presnetkov presnetka pevske kulture Slovencev v ZDA. Po ljudem običajni poti, po pošti, teh posnetkov GNI ne bi dobil. Vemo namreč, kako »nevarna« je bila menda pošta iz tujine, ko so za to »pristojni organi« zaplenili tudi tiste redke slovenske knjige, ki so jih izseljenci poslali na zasebne naslove. Vendar so te »nevarne« knjige imele vsaj to prednost pred zvočnim gradivom, da so se vse ohranile v trezorju NUK, čeprav navadni bralci do njih niso imeli dostopa. Vendar so se ohranile in so na voljo vsem zainteresiranim. »Državni organi« pa niso nikdar pooblastili GNI, da bi lahko v svoj »trezor« spravil zvočne posnetke slovenskih ljudskih pesmi iz izseljenišva. Zato je bila edina možnost, da do takih posnetkov pridemo, snemanje pri izseljencih samih, kar pa je bilo utopično ali pa morebitni »šverc«, ki pa v našem primeru tudi ni dal zelenih rezultatov. Vse je kazalo, da bo slovenska ljudska pesem naših izseljencev za vselej izumrla. Tega so se zavedali tudi naši izseljenci, ki so začeli bolj intenzivno izpolnjevati tudi svoj tonski oziroma glasbeni arhiv. Na Inštitutu vemo za več takih arhivov, nimamo pa še možnosti, da bi do njih prišli v celoti.

Konec 70. let, natančneje leta 1979 in 1980 se je naš kolega, etnomuzikolog Julij Strajnar, podal (na bolj ali manj zasebno pot) v Francijo, kjer je bil rojen in je obiskoval tudi osnovno šolo, leta 1945 pa se je s starši vrnil v Slovenijo. Njegov cilj je bil posneti tedanje stanje slovenske pevske, jezikovne in kulturne dediščine, ki se je še ohranila med slovenskimi izseljenci in med njihovimi potomci v rudarskem delu Francije. To poudarjam, ker so posnetki zanimivi za etnomuzikološko podobo Slovencev, hkrati pa so bili posneti v urbanem okolju Francije, kjer so si, pretežno kmečki, ljudje iz Slovenije iskali svoj kruh. V dveh letih (gre za dva obiska) je Strajnar posnel 282 pesmi, pa tudi instrumentalne melodije, poleg tega pa so na trakovih (GNI T 986-998 in T 1054-1058) posneti tudi pogovori z informatorji o jeziku, kulturi, nekdanjih in tedanjih običajih, skratka cela vrsta dragocenih etnoloških, tudi socioloških in sociolingvističnih informacij. Njegovo gradivo je bilo uporabljeno v etnološki študiji o Slovcenih v Franciji. Posnetki so bili narejeni v krajih: Moutiers, Aumetz, Tucquegnieux (Moselle), Sallaumines (P. de Calais) in Freyming-Merlewbach. Če bi tovrstno delo začeli že na primer leta 1955, ko je GNI dobil prvi magnetofon (darilo češkega izseljenca v Ameriki), bi z gotovostjo lahko trdili, da bi bilo danes slovensko izseljenstvo z etnomuzikološkega področja vsaj v glavnem pokrito, tako pa smo še vedno na začetku. Vsak začetek sicer pomeni upanje, v našem primeru raziskovanja ljudske duhovne kulture med izseljenci pa pomeni tudi katastrofo velikih razsežnosti, ki jo šele danes spoznavamo. Ker nismo snemali, smo izgubili generacijo ali dve, ki sta v izseljeništvu še ohranjali slovensko ljudsko duhovno kulturo. To pa pomeni, da je izgubljena tudi kultura sama, ki, razen redkih izjem, le še vegetira kot prirejen folklorizem različne (ne)kakovosti, in ne kot avtentična folklor, ki so jo v svet prinesle in ohranile starejše generacije izseljencev ter so z njo ohranjale kulturno podobo Slovenije. Ta je danes tako rekoč izgubljena za znanost,

Slovenski pevski zbor Triglav, Sydney 1982, Foto: Breda Čebulj Sajko

da o izgubljeni slovenski etnični in kulturni identiteti niti ne govorimo.

Vsem tistim, ki smo že v svinčenih časih socialistične stvarnosti obiskovali slovensko knjigarno v Trstu ali Mohorjevo knjigarno v Celovcu, se je začela odkrivati velika kulturna in nacionalna zavzetost izseljenih Slovencev. V knjigarnah (na tujem) smo prišli v stik z dogajanjem in vrenjem slovenskih izseljencev na vseh kontinentih. Osebnost me je najbolj prevzela dejavnost Slovencev v Južni Ameriki, zlasti v Argentini. Prvič sem se namreč seznanil z dejstvi in obsegom slovenskega izseljevanja v Argentino. Leta 1968 pa me je v Parizu prevzela slovenska književna in sploh kulturna dejavnost argentinskih Slovencev, založništvo in skoraj »fanatična« skrb za ohranjanje slovenstva, ki se mi je zdela – poleg zamejstva – najizrazitejša prav v Argentini. Takrat se mi je ta nacionalni in kulturni entuziazem zdel pravi »čudež«, ki pa so mi ga v zadnjem času potrdili dopustniški ali preseljeni Slovenci iz Argentine. Ob tem »čudežu« se mi je kot prvo postavilo vprašanje, kako priti do slovenske skupnosti v Argentini, kako ohraniti njihov »zvočni arhiv« oziroma ljudske pesmi, plese, običaje, saj se je dalo slutiti, da bi lahko prav argentinski Slovenci odgovorili na nekatera bistvena vprašanja o ohranjenosti in transformaciji slovenske kulturne dediščine zunaj Slovenije in kaj lahko to pomeni za sintetično podobo ljudske kulture sploh. Slovenci v Argentini pa so postali moja »obsesija« zlasti potem, ko sem od njih izvedel, da nešteto družin hrani zasebne zvočne in video arhive, ki zaradi različnih vzrokov počasi propadajo. Pridobitvi in ohranitvi že posnetega zvočnega izročila bi lahko priključili tudi prvo profesionalno zvočno snemanje pri argentinskih Slovencih danes. S tem bi se med drugim približali tudi enemu pomembnih ciljev GNI, da naš zvočni arhiv postane osrednja institucija, ki bi na enem mestu in z

odličnimi tehničnimi možnostmi shranjevala zvočno gradivo Slovencev z vsega sveta. To ne bi obsegalo le ljudske glasbe, ampak tudi zborovsko petje, pa tudi kasete in plošče, ki jih izdajajo Slovenci po svetu. In ta cilj hočemo tudi doseči. Če ne bo šlo s pomočjo države, ki je naša ustanoviteljica, bomo to izpeljali sami in z donatorji.

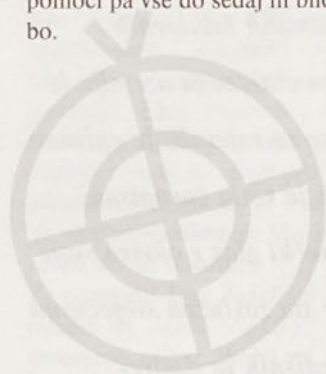
Ko so se začele politične in družbene spremembe v Sloveniji, je bilo glede dela v izseljenstvu začutili olajšanje tudi med slovenskimi raziskovalci. Če hočeš delati po pravilih – in zato naj bi v demokratični državi šlo – najprej pomisliš na Slovensko izseljenko matico in si v svoji naivnosti domišljaš, da bo ta krovna organizacija vseh Slovencev po svetu kar poskočila od veselja, ko jim boš predstavil projekt ohranjanja zvočnega izročila Slovencev po svetu. Toda kot v mnoge »strukture« tudi v SIM še ni prodrla zavest demokratizacije. Matica je ostala v ideoloških okvirih prejšnjega režima, ohranja pa tudi socialistično vedenje. Prvo prošnjo za finančno pomoč in druge vrste pomoči za snemanje v Argentini je naš Inštitut poslal avgusta 1995. Seveda smo prošnjo tudi utemeljili. Odgovora seveda nismo prejeli. Ker smo že 50 let vajeni takega »uradovanja«, smo bili prepričani, da je SIM našo prošnjo »založila«, zato smo telefonsko in osebno intervenirali. Odgovor: projekt bi bil lahko dober, a trenutno ni denarja, boste pa prihodnje leto na prednostnem seznamu, le še enkrat nam pošljite prošnjo, ker se je prva nekje »založila«. In smo bili potolaženi: šlo naj bi za uradniško malomarnost, ki je na splošno značilna za našo državno upravo, a zdaj bo šlo zares, ker se lahko sklicujemo na obljube. Na ponovno prošnjo in utemeljitev leto kasneje (29. 8. 1996) spet ni bilo odgovora. To je bilo znamenje, da ne gre le za uradniško »šlamparijo«, ampak za »druge vzroke«. Kdo ve, kakšne. »Argentinci«, s katerimi sem se srečal, se nad

vedenjem SIM sploh niso čudili, temveč so me gledali kot velikega navca, češ, kdo pa se pri takem poslu sploh še obrača na SIM, ki je zgolj serviser potovanj matičnih uradnikov in »zabavnjakov« po svetu ali pa se ukvarjajo z metanjem »neposlušnih« sodelavcev iz službe. Verjeti v kaj takega v »demokratični« državi bi bilo žalostno, ne verjeti pa otroško naivno. Postavlja se temeljno vprašanje, kako in zakaj lahko slovenski aparatčiki popolnoma ignorirajo delo državne institucije, ki hoče priti do gradiva slovenskih izseljencev. In naprej: ali SIM, ki naj bi bila krovna izseljeniška organizacija, res zanimajo samo pikniki s kranjsko klobaso in harmoniko? Ali v zavesti SIM in raznih ministrstev res ni občutka in volje, da bi podprli tudi znanstvenoraziskovalno delo o slovenskih izseljencih, konkretno o njihovi duhovni kulturi, njenem morebitnem preživetju in znanstveni analizi nekaterih pojavov, in jim je pri tem celo tuja misel na osrednji zvočni arhiv, ki bo svoje poslanstvo izpeljal, vendar z veliko manj gradiva, kot bi ga lahko imel? In še cela vrsta vprašanj.

Na koncu je treba napisati nekaj besed o našem glasbenem arhivu, ki smo ga deloma že omenili in ki bo tudi odprt za zvočno gradivo Slovencev po vsem svetu. Prizadevanja za zvočni arhiv so stara toliko kot inštitut. Že F. Marolt si je pred drugo svetovno vojno prizadeval ohraniti čim več »živih« posnetkov. Seveda so takrat tehnične možnosti dovoljevale le shrambo nekaj pesmi na ploščah. Leta 1955 je začel inštitut snemati na magnetofonske trakove. Magnetofonski posnetki so prevladovali do 90. let. Vendar so se začeli starejši posnetki že kvariti, zato je hotel v 70. letih takratni ravnatelj GNI V. Vodušek presneti vse trakove (takrat smo delali le z izvorniki) in jih rešiti propada. Za finančno pomoč je prosil državo, vendar je ni dobil. Leta 1993 pa sta pri GNI zaživela in začela delovati zvočni arhiv in studio, ki ga vodi ing. Drago Kunej. Ta se je takoj lotil reševanja in presnemavanja starih posnetkov. Pripomniti pa je treba, da nam je pri tem pomagal Phonogrammarchiv z Dunaja, ki je tudi tehnično bdel nad urejanjem studia in arhiva, še prej pa je presnel nekaj pesmi iz Bele krajine, ki so bile leta 1914 posnete še na fonogram, torej na voščene valje. Vse presnemavanje je danes usmerjeno na »neuničljive« DAT-kasete, vsi posnetki so sproti dokumentirani in računalniško obdelani. Naloga studia pa ni le zaščita in ohranitev starih posnetkov, temveč tudi nova snemanja in pridobivanje novega terenskega gradiva. Izkazalo se je tudi, da veliko lokalnih radijskih postaj po Sloveniji snema ljudske pesmi, ki pa jih večinoma ne hranijo. GNI zbira tudi te posnetke, shranjeni in ohranjeni bodo v našem arhivu.

Pri tehničnih možnostih, ki jih ima danes naš arhiv, je cilj tudi zvočno gradivo slovenskih izseljencev. Tu sta v ospredju dve nalogi: 1. pridobiti čim več že posnetega gradiva (magnetofonski posnetki, kasete itd.), ki jih hranijo posamezniki po svetu, ugotoviti kakovost posnetkov in opraviti morebitno »restavriranje«, predvsem pa to gradivo presneti na DAT-kasete in jih arhivirati. Druga naloga pa je dodatno zvočno snemanje med Slovenci po svetu. S tem bomo prišli do novega gradiva, hkrati pa bomo dobili tehnično kakovostne

posnetke. Šele ko nam bo to uspelo in ko bo inštitut dobil čim več izseljeniškega zvočnega arhiva, bomo lahko govorili o našem arhivu kot o resnični shrambi zvočne podobe Slovencev doma, v zamejstvu in po svetu. Danes se še vsi skupaj premalo zavedamo vrednosti in pomena tako imenovane zvočne dokumentacije, ki je za našo identiteto prav tako pomembna kot slikovna, filmska, tiskovna, rokopisna. Zbrano in ohranjeno gradivo pa bo tudi temelj za znanstveno raziskovanje ljudske glasbe in za zvočno podobo Slovenije ter Slovencev po vsem svetu. Pri teh prizadevanjih, posebno kadar gre za Slovence po svetu, smo za zdaj na Inštitutu še osamljeni, saj se zdi, kot da se le mi zavedamo pomena zvočnega arhiva, zvočne podobe, ki brez snemanj med slovenskimi izseljenci ne bo celostna. GNI pa nove, prepotrebne naloge ne bo mogel izpeljati sam, niti kadrovsko niti finančno, zato bi bila potrebna pomoč drugih institucij in tudi države. Te pomoči pa vse do sedaj ni bilo in jo najbrž še lep čas ne bo.

dr. Marija Stanonik

PRIZADEVANJA, DA BI V ZBIRKI GLASOVI TUDI SLOVENSKI IZSELJENCI DOBILI SVOJO KNJIGO

Glasovi so zbirka slovenskih folklornih pripovedi s slovenskega etničnega ozemlja iz današnjih dni. Kako so se rojevali, je opisano drugje.¹ Pod streho jih je vzela časopisna založniška družba Kmečki glas v okviru svoje knjižne zbirke, za kar sta zaslužna svoječasa urednika Branko Gradišnik in Andrej Blatnik. Nasledila ju je Vlasta Kunej, po katere zaslugi knjige iz zbirke Glasovi likovno opremljajo poklicni slikarji, po tehnični plati pa vedno najde káko izvirno rešitev zanje tehnična urednica Alenka Košir, ki je pri zbirki že od vsega začetka. Seveda je še cela vrsta drugih, ki so zbirko sprejeli za svojo, z direktorjem Borisom Dolničarjem na čelu. Vsi se zavedamo nacionalnega pomena zbirke, ki ji bodo šele prihodnji rodovi znali dati pravo ceno.

Knjige v zbirki *Glasovi* so začele izhajati leta 1988. Do leta 1999 je izšlo v njej 20 knjig. Tako se je ohranilo v njih več kot 5000 folklornih in njim podobnih pripovedi in anekdot, in sicer po pokrajinskem ključu. Največ jih je iz zahodnega dela Slovenije. Po kronološkem redu: obrobje Trnovske planote, Slovenska Istra, iz pokrajine Idrije med Beneško Slovenijo in Tolminskim, s Tolminskega, Krasa in Pivke. Urbano okolje zastopajo anekdote iz rudarske Idrije. Po številu sledijo knjige s

slovenskega etničnega ozemlja na vzhodu: Pohorje in Kobansko z obeh porečij Drave, Haloze, Prekmurje in Porabje, ki je že iz zamejstva na Madžarskem. Enako so že vključene v zbirko folklorne pripovedi koroških Slovencev v Avstriji in Slovencev s hrvaške meje. Od Slovencev v Italiji so bolj simbolično kot zares upoštevani rojaki v Kanalski dolini, vse drugo zamejstvo v Italiji pa v zvezi s tem še čaka na enega ali več sodelavcev. Knjige s Koroške na naši strani, z Jezerskega,² Bohinja in t. i. visoke Gorenjske zastopajo severni del Slovenije, njen osrednji del pa knjigi iz Višnje Gore in krškega gričevja.

Za objavo v zbirki *Glasovi* pridejo v poštev le tiste folklorne pripovedi, ki jih je mogoče najti na terenu še danes ali njihovi viri niso dosti starejši od petdesetih let. Da bi bili ti zapisi tudi oblikovno čim bolj pristni, sta besedišče in skladnja čim bolj zvesta živemu govoru, glasoslovno pa so besedila primerno prirejena današnjemu knjižnemu jeziku, da zmore ob njih uživati vsak slovenski bralec. Strokovno raven zbirke zvišujejo sezname narečnega besedja in tako postaja imenitna predloga za tako zaželeni in dolgo pričakovani slovar slovenskega, ne samo knjižnega, ampak živega jezika sploh.

Spremna beseda predstavlja zbiralca, ki oriše pokrajino, od koder zgodbe prihajajo, in okoliščine, v katerih je prišel do gradiva. Ta del skuša nadomestiti teksturo in kontekst v živem folklornem dogodku. Leta 1994 je delu naklade pri vsaki knjigi dodana tudi zgoščenka; tako da je del narečnih zapisov mogoče slišati tudi v živo, kar je dobrodošlo tudi za dialektologijo.

Že od vsega začetka si prizadevam, da bi vsaj za eno knjigo gradiva dobili od slovenskih izseljencev, vendar so rezultati na tem področju precej borni. Od začetka sem predvidevala, da bi Slovenci po svetu z vsake celine (Evropa, Severna Amerika, Južna Amerika, Avstralija, Afrika, Azija³) imeli svojo knjigo, a danes me skrbi, ali bo mogoče z vseh skupaj pripraviti dostojno knjigo. S tem namenom sem se povezala s Slovensko izseljensko matico, da bi poslala s svojim priporočilom mojo prošnjo za sodelovanje slovenskim društvom, ki so povezana z njo.⁴ Na objavo ustreznega članka v *Rodni grudi*⁵ se je oglasil en sam njen bralec, in še ta mimo

ciljev, ki jih je vsebovalo vabilo za sodelovanje. Tudi glasilo Svetovnega slovenskega kongresa *Slovenski svet*,⁶ ki je bil posvečen etnološki in folkloristični problematiki, je leta 1992 posredoval prošnjo našim rojakom po svetu, da bi se s svojimi prispevki in spomini odzvali vabilu za sodelovanje pri zbirki Glasovi. A odziv je bil slab.

Spomladi leta 1994 sem se prek Zavoda Republike Slovenije za šolstvo povezala z učitelji in vzgojitelji dopolnilnega pouka za slovenski jezik in kulturo v tujini. Na seminarju, ki so ga imeli v Slovenj Gradcu, sem jim predstavila »projekt« Glasovi, njegove cilje in jih povabila k sodelovanju s pomočjo njihovih učencev. V upanju, da sem vsaj koga pridobila, sem jim čez čas pisala: »Najprej prav lepo pozdravljeni, z upanjem, da Vaše velikodušno in trdo delo rojeva sicer marsikdaj nevidne, a dolgoročno trajne in bogate sadove. Srčno Vam želim tako! Zanašam se na vsaj Vaš tih pristanek, da Vam smem pisati v zvezi z zbirko Glasovi, ki sem Vam jo skušala v nekaj črtah predstaviti na našem srečanju v Slovenj Gradcu. To pismo Vas predvsem želi spodbuditi in opogumiti, da bi premislili, kako bi se lotili dela zanjo vsak v svojem okolju, da bi s skupnimi močmi vendarle pripravili tudi knjigo, katere avtorji bi bili Vi, vaši učenci in njihovi starši. To bi bil z Vaše strani nedvomen in nedvoumen podvig, ki bi na otipljiv način pokazal vaše prizadevanje za slovensko identiteto v tujem okolju, hkrati pa rojakom v domovini tudi prvovrsten priročnik o življenju in delu naših ljudi po svetu. Vam pa bi utegnil biti tudi v pomoč pri nadaljnjem delu z otroki ...«⁷ Nanaša se na slovenske šolnike izrecno v evropskih državah. Po eno pismo je bilo odposlano v Avstrijo, Švico, Finsko in Švedsko, dve na Hrvaško in devet v Nemčijo. Edino s Hrvaške je kazalo na lep odziv, saj je ga. Marija Donadič poslala nekaj dobrih zgodb in za sodelovanje pridobila tudi g. Slavka Arbitra. Žal pa nista vztrajala pri začetnem navdušenju.

A tudi po kapljicah se kaj najde. Prof. dr. *Antonia Bernard*, doma s Pohorja, ki je začela svojo univerzitetno kariero s poučevanjem ruščine, mi je z izročeno kaseto posnetkov svojih rojakov iz Pariza obudila upanje, da moje prizadevanje le ni zaman. To je iz Evrope zaenkrat tudi vse!

Tudi z Azijo je – žal – mogoče hitro opraviti. *Jože Cukale*, starosta slovenskih misijonarjev v Indiji, osebni prijatelj in sodelavec legendarne matere Tereze, je vsaj prijazno in dobrohotno odgovoril na mojo prošnjo z besedami: »Ne vem pa, če mi bi bilo mogoče ustreči Vaši želji, ki je v središču Vašega kulturnega apostolata za Slovensko narodopisje. 44 let je, odkar sem v Indiji in skoraj 50 let bo, odkar se »popkovina« tanjša. Pa bi zelo rad dal svoj glas Vašim GLASOVOM. Moral bi ostati za nekaj mesecev doma in prisluhniti. Stopam tudi v 80-deseto leto in to niso »mačkine solze«, ker peša spomin ... Naša mati so večkrat omenjali, kar se mi je zataknilo v spomin, npr. »*Bolje je jesti malo slabše, kot sedeti pred pečeno piško v kregu*«, ali pa »*prostorčka je kmalu dovolj, le ljubezni je premalo*« (kadar smo se otroci »spetirali«). Ali pa: »*Bolje je slabo sedeti, kot dobro stati*«. Naša zlata mama so me večkrat šibali, da je bilo joj, »*pa je le šiba novo mašo pela*« ...«⁸ Tako smo prišli do nekaj pregovorov in rekel, za Glasove pa ni kaj vzeti v roke.

Komaj za seme imam prispevkov iz Severne Amerike, in to iz Združenih držav Amerike. Priložnostno sem zapisala pripoved, ki mi jo na obisku v domovini povedal stric *Maks Stanonik*, ko sem ga skušala nagovoriti za tu predstavljano sodelovanje. Iz okolice Logatca se je oglasila *Tatjana Štirn - Leskovec*, ki mi je posredovala *Božično zgodbo* svoje učiteljice, ki je po drugi svetovni vojni, kot toliko drugih, odšla čez veliko lužo. Še največ bi se dalo izluščiti iz pisem žirovskega rojaka *Toneta Žaklja*, ki v svoje spomine vpleta marsikaj uporabnega za tukajšnji namen.

Pismo s prošnjo za sodelovanje v Avstraliji sem najprej poslala frančiškani, danes že pokojnemu fr. *Valentinu Basilu*, uredniku in upravniku Misli, leta 1993,⁹ v času, ko se je zbirka že prijela, saj je obsegala že šest knjig. V pismu sem mu med drugim pisala: »Zelo rada bi namreč, da bi tudi Slovenci na posameznem kontinentu, v tem primeru v Avstraliji, dobili svojo knjigo v tej seriji. Če pa drugače ne bi šlo, pa vsaj vsi Slovenci po svetu eno knjigo – čeprav se bo morda le posrečilo, da bodo vsaj Slovenci v Argentini pripravili svoj knjigo. Če bo tako, bo to zasluga g. Toneta Brulca. V prilogi Vam pošiljam nekaj napotkov, da dobite vsaj približno predstavo, za kaj in kakšne zgodbe gre. Zelo bi Vam bila hvaležna, če bi mi mogli prožiti roko Vi sami ali pa vsaj svetovati, na koga naj se v tej zvezi obrnem. Z upanjem na plodno sodelovanje Vas lepo pozdravljam!«¹⁰ Nikoli nisem dobila odgovora.

Že omenjeni *Tone Žakelj* mi je utrl pot do sovaščana iz mladih let, *Janka Majnika*,¹¹ ki ga je usoda zanesla na omenjeno celino. Poslal mi je nekaj imenitnih zgodb, vendar v angleščini. Le nekatere od njih je prevedel v materinščino, ki jo uporablja le v pismih v domovino. Doma se nima priložnosti pogovarjati v njej. Zaradi svojega šolanja na pomorski šoli v Splitu, se mu vanjo prikrade tudi kakšna hrvaška beseda ali pa po občutku skonstruira kakšno novo: V pismu, ki mu je dodal »dve povesti iz mojih mladih dni« (*Vodna kača* in *Bitka dveh vasi*), pravi: »Odkrito vam povem, da me je kar sram, ker vem, kako slaba je ta prevaja. Zato Vam pošiljam tudi angleško verzijo. Mogoče imate kakšno prijateljico, prijatelja ki bo to prevajal, ali pa Vi sama zlikate to delo. Res vidim, koliko slovenščine sem pozabil teh zadnjih, skoraj petdeset let.«¹² V besedila s svojimi popravki namenoma ne želim posegati, prvič iz spoštovanja do

1 Deset knjig iz knjižne zbirke Glasovi, Traditiones 24 (1995), 457-464.

2 Sami prebivalci se imajo pravzaprav za Korošce.

3 Pri zadnjih dveh celinah sem imela pred očmi predvsem slovenske misijonarje in misijonarke.

4 Seveda nisem mogla in tudi ne želela preverjati, ali je to res storila.

5 Prim. Marija Stanonik, Kaj pa ljudsko izročilo med našimi rojaki po svetu?, Rodna gruda 30 (Ljubljana 1983), št. 6

6 Prim. Marija Stanonik, Glasovi – vseslovenska zbirka folklornih pripovedi, Slovenski svet 2, Ljubljana 1992, št. 5, str. 25.

7 Pismo, št. 23/132/94, Ljubljana, 3. 5. 1994.

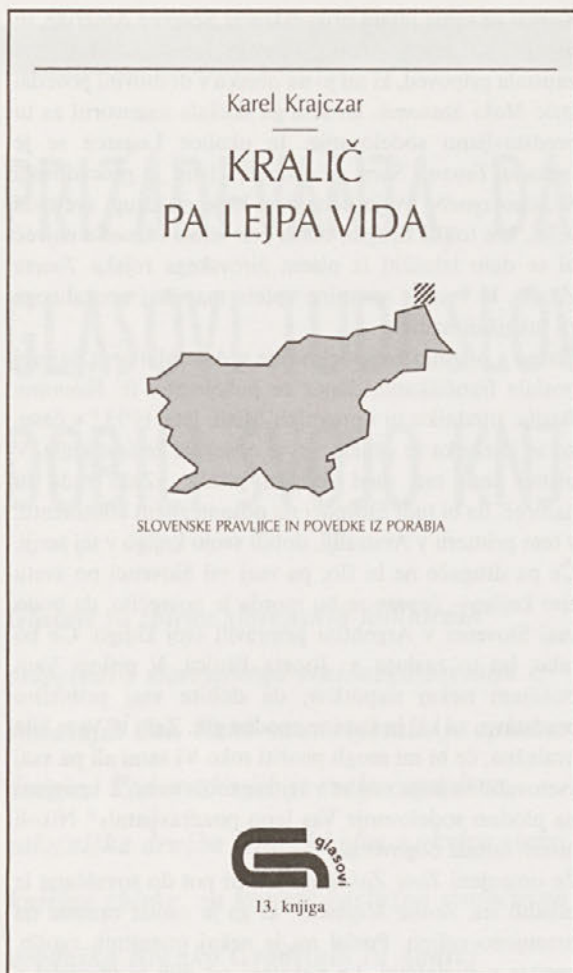
8 Jože Cukale, Bangladesh, 25. 8. 1994.

9 Pismo, Ljubljana 18. 8. 1993.

10 Pismo, Ljubljana 18. 8. 1993.

11 Prim. njegov življenjepis ob objavi njegovega dnevnika ...

12 Janko Majnik, pismo, Cooma, 21. 4. 1994.

13. knjiga zbirke Glasovi

njihovega avtorja, drugič s strokovnega vidika: saj so enkratni dokument.

Čez pol leta sem prejela zgodbi *Začarane kamre kralja Matjaža* in *Levi živega apna* z besedami: »Vaše pismo sem sprejel ... ter vam velika hvala na vsem novicam in tudi izpodbujanje da prestavim na slovensko moje doživljanje iz mladih let. Po eni strani je ta prošnja kot kazen ker sem pozabil moj rodni jezik. Vseeno sem prestavil dva dogodka. Pot v Matjaževe kamre! Marija, ta povest je brez interesa čitalcem. Kdo bo vse to verjel? da se take stvari lahko dogode v »kamrah«. In kako odrasli bralci mislijo o otroškem strahu o duhovih, začaranih dvoranah, skritem zakladu. Te stvari so samo v otroških mislih, povesti *Ko pridejo »na dan«* pred predno otrok zaspi. Danes se vsi strinjajo, da so »kamre« tam zaradi geološke formacije. Nobeden ni videl te sobe ki sva jo Jože in jaz videla. Na žalost, Jože je že zdavnaj mrtev. Kar je meni ostalo od te »avanture«, je le želja, da Vaši nečaki in moja zlahta najdejo enega dne to votlino, nabito z kamenjem ki bo znak nam vsem, da sva z Jožetom govorila resnico. In če bom jaz šel kdaj v Žiri, bom sam šel v kamre in bom odprl to luknjo. Mogoče bom nagovoril kakšnega desetletnega fanta, da spleza v votlino?! Vam pa pošiljam škico te votline. Gostilna nedaleč od kamer je bila pri »Jureču«? ali tako nekako?! Povest o živem apnu je kratka. - Za mene interesantna, ker danes, ko imam več pameti, vidim, kako smo bili drzki in neumni. Da! Dekleta so tudi bile prisotne in

vedno bolj drzke kot mi fantje ... V obeh povestih je pa zelo gramatičnih napak. Vem. Ali nimam časa in znanja, da to sam uredim. Vi ste m pa obljubili, da boste to Vi popravili. A ta obljuba drži? Mora, ker samo tako bom pretolmačil še povest o »strahu pri reki Sovri«. To je povest od mojega brata Pavla, jaz imam zelo majhno vlogo v tem. Tudi »dogodek« na 28. junija 1914 leta moram še napisati po angleško, in za Vas po slovensko ...«¹³ Že en teden pozneje¹⁴ mi je Janko Majnik poslal še eno zgodbo: *Pošasti pri rečnem močvirju*, prav tako s komentarjem.

Spodbujanje k nadaljnjemu sodelovanju in iskrena prošnja, da bi mi ustregel, ga je navedla k odločitvi: »V kratkem bom pisal na konzulat v Canberi in jih prosil da mi pošljejo naslove vseh slovenskih klubov v Avstraliji. In če dobim te naslove, jim bom poslal to depešo:

»Doktor Marija Stanonik, zaposlena v Inštitutu za slovensko Narodopisje v Ljubljani bo v kratkem pripravila knjigo ljudskega pripovedništva iz starega kraja, ter ima prošnjo za vsakega Slovenca v inostranstvu da ji pošlje kakršno koli kratko folklorno povest iz mladih let. Naslov je: ...«¹⁵

Da se je res zavzel za sodelovanje in pomoč, priča tudi njegovo pismo urednici Glas Slovenije v Avstraliji: »Prosil bi Vas, če bi lahko objavili pismo dr. Marije Stanonik, moje sovaščanke.« Pismo je predelal in piše, navajam dobesedno: »Dr. Marija Stanonik, zaposlena v Inštitutu za slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, bo v kratkem pripravila knjigo ljudskega (folklornega) pripovedništva iz starega kraja. Zato vabi vsakega Slovenca v tujini, da ji pošlje kakršno koli folklorno zgodbo, ki se je spominja iz mladih let.« Sledi naslov, kamor lahko pošljejo svoje prispevke.

Do danes nisem dobila ničesar, razen od Janka Majnika samega. Nekaj njegovih zapisov, ki jih je poslal v angleščini, je prevedla Marta Koren, npr. *The Tale of the Buble Bee (Zgodba o čmrlju)*.¹⁶ Tudi iz tega Majnikovega ravnanja se vidi, da želi kot skavt veteran do konca ostati zvest svojemu skavtskemu poslanstvu: delati dobro, kjer koli je mogoče.

Južna Amerika. Ne štejem več, na koliko ljudi sem se obrnila, da bi dobila zvezo z rojaki v Argentini. Vse zaman. Edino s Tonetom Brulcem se je posrečilo navezati dobre stike. To je zasluga Andreja Rota. Prvo Brulčevo gradivo sem dobila z njegovim neposrednim sodelovanjem, potem pa sva si z odličnim pisateljem dopisovala sama: »Upam, da ste že dobili ali pa boste v kratkem štiri knjige iz zbirke Glasovi, ki je začela izhajati pred leti v Ljubljani pri Kmečkem glasu in želimo v nji zbrati slovenske folklorne pripovedi iz posameznih slovenskih pokrajin. Več o tem je v prvi knjigi z naslovom *Javorov hudič*, pa tudi v reviji *Slovenski svet* sem o tem pisala v tisti številki, ki je cela posvečena slovenskemu narodnemu izročilu. Kot strokovna urednica ali koordinatorka zbirke imam ves čas pred očmi tudi Slovence po svetu in v zamejstvu, zato sem zelo hvaležna gospodu Andreju Rotu, da mi pomaga pripravljati takšno zbirko med Vami, Slovenci v Argentini. Vam pa sem hvaležna, da ste se mu ljubeznivo odzvali in že začeli prve korake za njeno uredništvo. Omenjene štiri knjige Vam bodo morda v oporo, kakšno

gradivo si želimo imeti za podobno knjigo tudi iz izročila Slovencev, ki ste se ustanovili na tujih tleh. Vendar pa pridejo v poštev tudi zgodbe in anekdote iz Vašega življenja prav v tej zvezi, npr. začetek Vaših spominov, ki ste jih poslali g. Rotu, češ, če ste Vi (Rusi) prijahali (»prijahali«), smo mi prigazili, je odličen. Morda povabite še koga, da bi se Vam pridružil pri tem delu, z združenimi močmi bomo nemara le napravili kaj dobrega in lepega skupaj. Če bi imeli ob vsem tem kakšno vprašanje, mi, prosim, sporočite, rada Vam bom pomagala, če mi bo le mogoče. Drugače pa Vam želim veliko poguma in vztrajnosti pri delu ...»¹⁷ Drugo pismo Tonetu Brulcu: »Zelo ste me razveselili s svojim pismom, ne le zato, ker mi sporočate, da ste knjige srečno dobili in vtis imam, da so vam kar všeč, ampak predvsem zato, ker vidim, da ste resno zagrabili za delo in mi poslali pet prav imenitnih zgodb za knjigo, ki se mi zdaj izpod vašega peresa že svetlika pred očmi. Verjemite mi, da sem si nekaj let prizadevala, kako bi prišla do vas v Argentini, da bi prišla tudi iz vaše srede vsaj ena knjiga te vrste, kakršne izhajajo v zbirki Glasovi ... Prosim in vabim Vas, da nadaljujete z zapisovanjem, ... Prosim in vabim Vas, da nadaljujete z zapisovanjem, ali česar se spomnite sami, morda pa povabite še koga, ali pa vi zapišete pripovedi in spomine drugih. V tem primeru bi bila knjiga seveda bolj pisana, namreč po pokrajinskem izviru zgodb. Idealno bi bilo, ko bi mogli izčrpati čim več, da ne rečem vse, kar se takih pripovedi hrani v spominu vaše skupnosti ...»¹⁸

Tone Brulc je zelo dobro dojel temeljna izhodišča, kakor mu jih je razložil mladi sogovornik, saj so iz njega kar vreli spomini in zgodbe, in to v narečju, kar je prvo prepoznavno znamenje zbirke Glasovi. Raziskovalci slovenskih narečij bodo na podlagi njegovega pisanja lahko ugotavljali, koliko se njegova na silo izkoreninjena dolenjščina loči od današnje. Enako zanimive kot zgodbe so bila njegova spremna pisma. To niso bila samo formalna sporočila o gradivu, ampak kritični odzivi na celo vrsto slovenskih, argentinskih in splošno svetovnih pojavov, v izražanju pa sočen in bogat. Skratka, rojen pisatelj! Ki pa nikdar ni videl slovenske prestolnice. Kdo razen študentov in hudih bolnikov pa bi včasih prihajal v Ljubljano! Tako je tudi on moral prej zbežati iz Slovenije, če si je hotel ohraniti življenje, kakor da bi lahko obiskal slovensko prestolnico. »Sedaj pa imate iz finfarja drobiž - še orestiti se me ne boste mogli, čeprav sem v daljnem Buenos Airesu! Pošiljam Vam dve stvarce, ki pa bodo najbrž predolge, saj bi take zbornike moralo pisati čimveč ljudi, da bi se videla različnost tem, raba besedi, naglasi, različne vezave z glagoli, samostalniki, sprememba v sklanjatvi, arhaičnost jezika (v mojem primeru tudi časovna oddaljenost), tako da boste Brulca kmalu morali študirati kot Primoža Trubarja ...»¹⁹ Tako je pisal v pismu konec leta 1994. Bila sem presrečna, da se je tako ogrel za sodelovanje z zbirko.²⁰ Toda potem je umolknil. Izkazalo se je, da se je zakopal v roman *Judeževi groši*.²¹ Zbirka Glasovi mu je delala veselje: »Vaša zbirka je res lepo opremljena, vsebina bo pa tudi čez par desetletij še bolj aktualna kakor je že sedaj. Seveda z Dolenjskega ne more biti dosti prispevkov, ker so med vojno, posebno pa še po njej vse moške pobili, vendar sem videl, da imate le nekaj iz Višnje gore, torej vi niste krivi, če je

prispevkov malo. Metoda? Janez Trdina je živel v Bršljinu in je hodil v Žabjo vas čakati Podgorke, ki so mu pripovedovale o gorjanskih pravljicah. Za dva decija so mu namlele škratov in vil, da je revež ves motoglav, še bolj pa pijan odhlačal domov. Potem sem videl, da je prof. Boris Merhar, ki je tudi mene učil, izdal njegove pravljice. Saj če bi jih obdržal prof. Turk, jih že zaradi njegove pobožnosti ne bi nikdar videli.«²² Žal so te vrstice iz Brulčevega zadnjega pisma. V njem se še pošali na račun svojega zdravja. Toda srce mu je odpovedalo in rezko se je pretrgalo rodovitno sodelovanje s pisateljem izpod južnega križa. Toda tudi tako je bera izpod njegovega peresa najbogatejša in tudi kakovostno daleč presega druge zapise. Pozna se namreč, da ga je oblikoval nadarjen pisatelj.

Medtem sem se trudila ogreti za sodelovanje tudi Marjana Bogataja, doma iz Ledin, toda doslej sem dobila le eno njegovo pismo z obljubo: »Glede zbirke za eno novo knjigo, bi rekel, da je še v povojih, imam jih komaj ene tri ducate, ampak se da zbirat, samo to, da moram posvetiti malo več časa, ker upam, da mi bo uspelo, kajti društvena dela ki so mi vzela do sedaj toliko časa, sem se odločil, da bom zmanjšal to dejavnost na 10 procentov, in tu bom imel čas za zbiranje kar sem obljubil.«²³ To je bilo njegovo edino pismo, kljub mojim nadaljnjim vabilom za odgovor, kako poteka njegovo delo.

To bi bilo zaenkrat vse o sodelovanju Slovencev po svetu za knjigo iz zbirke *Glasovi*. Naši predniki so že vedeli: Zrno do zrna, kamen do kamna ...!

13 Janko Majnik, pismo, Cooma, 21. 10. 1994.

14 Pismo, Cooma, 27. 10. 1994.

15 Predloga je priloga nekemu pismu, verjetno iz leta 1994. Navajam dobesedno, brez pravopisnih popravkov in dodajanja ločil.

16 Pismo, 19. 7. 1998.

17 Pismo Tonetu Brulcu, Ljubljana, 8. 3. 1993.

18 Pismo Tonetu Brulcu, Ljubljana, 31. 5. 1993.

19 Tone Brulc, Buenos Aires, 2. 12. 1994.

20 Tone Brulc, Buenos Aires, 2. 12. 1994.

21 Tone Brulc, *Judeževi groši*, Ljubljana, 1996.

22 Tone Brulc, pismo, 29. 1. 1996.

23 Marjan Bogataj, pismo, Buenos Aires, 29. 12. 1994.

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

Kustodiat za slovenske izseljence in zamejce, pripadnike narodnih manjšin in drugih etnij v Sloveniji

V Slovenskem etnografskem muzeju je začel septembra 1999 delovati kustodiat za slovenske izseljence in zamejce, pripadnike narodnih manjšin ter drugih etnij v Sloveniji. Pridružil se je osmim dosedanjim kustodiatom (za ruralno gospodarstvo, obrt in trgovino, bivalno kulturo, oblačilno kulturo, družbeno kulturo in šege, ljudsko umetnost, likovne vire ter zunajevropske kulture). Za njihovo raziskovalno vsebino lahko rečemo, da že ima svojo tradicijo, kustodiatu za slovenske izseljence in zamejce, pripadnike narodnih manjšin ter drugih etnij pa se odpira v SEM kompleksno novo raziskovalno področje.

V skladu s tem je tudi muzejsko gradivo, ki ga hrani SEM in bi ga lahko uporabili v okviru novega kustodiata. Ni ga namreč veliko.

Največ ga najdemo o zamejskem področju, zlasti v okviru raziskovanja naselij, stavbarstva in noš. Gradiva o raziskovalnem področju drugih etnij v Sloveniji je manj, čeprav ga je nekaj zajetega prav tako v zvezi z raziskovanjem naselij in noš, pa tudi šeg, obrti in drugih področij materialne kulture. Prvo delo je zato pregled zbranega gradiva prav z vidika etničnega, saj je bilo pri njegovem zbiranju v ospredju zanimanje za prvine materialne, duhovne in družbene kulture v okviru kustodiatov v muzeju. Temu pa je (razumljivo) sledilo tudi dokumentiranje zbranega gradiva. To velja za raziskovanje preteklih obdobij, način življenja drugih etnij v Sloveniji, njihova kultura, prepletenost s slovensko in njihovo medsebojno oplajanje v zadnjih desetletjih (z morda izjemo Romov) pa je še neraziskano področje. Slednje je zelo obsežno, saj

zajema (po podatkih Statističnega letopisa Slovenije za leto 1991) kar 11,5 odstotka prebivalstva v Sloveniji, med večje pa spadajo Hrvatje, Srbi, Muslimani (Bošnjaki), Madžari, Albanci, Romi, Italijani, Turki. V zadnjih nekaj letih se doseljujejo nove etnične skupine, na primer Kitajci, prav tako zanimive za etnološko raziskovanje in muzejsko predstavitev.

Če se ozremo na zgodovino in stanje raziskovanja izseljeništv v Slovenskem etnografskem muzeju, lahko že iz prispevka Alenke Simikič v isti številki Glasnika ugotovimo, da izseljeništv v SEM doslej ni nihče načrtno preučeval, zato ima muzej malo gradiva in virov, ki bi lahko bili v pomoč pri tovrstnih raziskavah. Večina gradiva je prišla v muzej naključno in v zvezi z drugimi raziskovalnimi sklopi oziroma kustodiat. ¹ Nekaj gradiva pa vendarle je (Alenka Simikič ga v svojem prispevku natančno predstavlja, zato dodatna predstavitev na ni potrebna). Natančna obdelava pa bo lahko osnova novega kustodiata.

Zavedanje pomena raziskovanja izseljeništv (tudi v okviru SEM ima sicer že kar dolgo tradicijo, njegovo zgodovino in razvoj pa nam je jasno in natančno predstavila dr. Breda Čebulj Sajko v svoji knjigi Etnologija in izseljeništv. ² Zanj se je zelo zavzel že leta 1932 Anton Mrkun, takratni župnik v Dobropoljah na Dolenjskem, v zvezi s svojo dejavnostjo pomoči izseljencem in povratnikom (Rafaelova družba), ki je nekaj časa živel tudi med argentinskimi Slovenci. Zavedajoč se velikih sprememb, ki jih je povzročilo izseljevanje na Slovenskem, se je zavzemal za ustanovitev izseljeniškega muzeja, če ne samostojnega, pa kot oddelka etnografskega muzeja. ³ Za njim so pomen raziskovanja izseljeništv poudarjali tudi drugi, etnologi, na primer Boris Orel, Boris Kuhar in drugi. ⁴ Sistematičnega raziskovanja izseljeništv v SEM pa ni bilo, niti ustreznih razmer zanj. S pomembnimi prostorskimi in organizacijskimi spremembami v SEM pa je muzej lahko uresničil svoje načrte, ki si jih je zastavil že v leta 1995, ko je v koncept strukture muzejskega osebja vključil tudi kustosa za (prihodnje) zbirke slovenskih izseljencev, Slovencev v zamejstvu in narodnih manjšin v Sloveniji. ⁵

Kustodiat se je oblikoval na podlagi ugotovitve o nujnosti oblikovanja nekaterih novih zbirk in sočasnih raziskav: na primer zbirke predmetnih prič o vsakdanjem življenju slovenskih izseljencev, dopolnjevanje zamejskega gradiva; zbiranje predmetov, povezanih z življenjem pripadnikov drugih etnij v

PESEM SLOVANSKIH RUDARJEV V AMERIKI

1. O kaj ste vi očka in mamca storili,
da moram amerikajnar postati,
in v Ameriki tak težko delati.
2. Le naj se to človek premisli
kaj fantič v Ameriki trpi,
on koplje kolm ov/n/ in srebro,
včasih pa čisto zloto.
3. Ta prvo ko zjutraj on vstane,
lepo zahvali Bogu,
ker ga je nesreče obvaroval,
potem se na delo podâ.
4. Tam doli globoko pod zemljo,
življenje se služi težko,
ne vidi ne solnca ne dneva
ne vidi kak ptički pojô.
5. On notri družga ne sliši
kakor prestrašeni ta glas
kadar on rudo izstrelja,
podira zakladov se plaz.
6. Kadar pa z delom preneha
se lepo zahvalu Bogu,
ker ga nesreče obvaroval
potem gre veselo domu.
7. Kadar pa domu on pride,
s prijatli se razveseli,
natoči si čašico pive,
in zvečer prav sladko zaspi.
8. Pa tu naj nas nič ne prestraši
da gremo globoko v zemljo,
saj kmalu bo tuđ to prišlo,
da bomo za zmerom pod njo.

zapisal Boris Orel
teren 1953

(iz dokumentacije SEM)

Sloveniji ...⁶ Tako je v začetku letošnjega septembra z novim delovnim mestom kustosinje, magistre etnologije, začel v SEM delovati novi kustodiat, zadnji in deveti po vrsti.

Področje navedenega kustodiata je zelo široko, saj zajema kar štiri sklope. Vsakega bi lahko označili za celoto, kompleksno raziskovalno področje. Menim, da sta njegovo oblikovanje in delovanje za takšno ustanovo, kot je osrednji nacionalni etnološki muzej, izredno pomembna. Verjetno je na tem raziskovalnem področju že tudi kaj zamujenega, lahko pa, da je kustodiat nastal ob pravem času, saj vsaka stvar zahteva svoj čas, da se razvije. Vsekakor (tudi) z njim SEM uresničuje sodobne težnje v etnologiji. Menim pa tudi, da so se šele v zadnjem desetletju pojavile družbene okoliščine, spodbudne za raziskovanje slovenskega izseljeništvâ, saj je postala Slovenija z osamosvojitvijo sprejemljivejša za pretok tovrstnih informacij in sodelovanje ter bolj dojemljiva in tolerantna za drugačno in različne interpretacije.

Če je temelj muzejskega dela varstvo kulturne dediščine in s tem znanstveno raziskovanje, bo osnovno delo kustodiata za slovenske izseljence in zamejce, pripadnike narodnih manjšin ter drugih etnij v Sloveniji ureditev muzejskega fonda in nato priprava gradiva za stalno postavitev v novih razstavnih prostorih SEM. Kot pa je razvidno iz povedanega, navedeni kustodiat s takšnim fondom absolutno ne razpolaga, saj je v muzeju na voljo zelo malo gradiva. S to težavo se na splošno srečujejo vsa štiri področja in raziskovanje izseljeništvâ ni nič slabše zastopano od drugih treh. Vse bo treba urediti na novo. Sodelovanje in pomoč slovenskih muzejev bo izredno dobrodošla in za SEM nujna, zato zanjo prosim že sedaj. Prav tako bo pomembno sodelovanje z vladnimi organizacijami in uradi, inštituti, društvi itd.

Vem, da me čaka zelo veliko dela, in upam, da bo

sčasoma SEM tudi s pomočjo »mojega« kustodiata, ki sem ga v tem prispevku predstavila, dosegel cilj, ki so si ga v muzeju zastavili že v leta 1995: SEM kot sodoben evropski muzej kulturnih identitet, ki je s svojo vsebino del nacionalne kulturne istovetnosti. Njegovo sporočilo naj bo tudi razkritje kulturne raznoterosti in sožitje z drugačnostjo.⁷

1 Alenka Simikič, Dokumentacijsko gradivo o izseljeništvu v SEM; objavljeno v tej številki Glasnika.

2 Breda Čebulj Sajko, Etnologija in izseljeništvâ, Ljubljana 1999.

3 Ista, str. 12-13.

4 Ista, str. 16-27.

5 Inja Smrdel, Projekt, imenovan Slovenski etnografski muzej, Etnolog 6 (LVII), 1996, str. 24.

6 Ista, str. 31.

7 Ista, str. 31-32.

Alenka Simikič

DOKUMENTACIJSKO GRADIVO O IZSELJENIŠTVU V SLOVENSKEM ETNOGRAFSKEM MUZEJU

Izseljeništa v Slovenskem etnografskem muzeju (v nadaljevanju SEM) ni doslej nihče načrtno preučeval; z ustanovitvijo novega kustodiatu pa se bo zapolnila tudi ta vrzel. Prav zato v dokumentacijskem oddelku hranimo le malo gradiva in virov, ki bi bili lahko v pomoč pri tovrstnih raziskavah. Večina gradiva je prišla v muzej naključno, kar velja predvsem za fotografije, in sicer ob raziskovanju in preučevanju drugih tem, na primer kovaštva in kolarstva, noše, ovčarstva.

Milan in Marica Ličan izseljenca iz Avstralije, ki sta na razstavi o življenju avstralskih slovencev (SEM 1985) povedala svojo življenjsko zgodbo (Foto: Igor Mali)

1893, večina pa jih je iz časa pred prvo svetovno vojno in po njej. Prikazujejo izseljence iz Škocjanskih hribov, Predgrada, Dolenje vasi pri Cerknici, Šmartnega, Šmihela, Kostela, Planine pri Rakeku, Drenovega Griča, Pregarij v Brkinih, Kronovega, Mačkovec pri Novem mestu. Poleg tega hranimo tudi tri fotografije družine iz Selc, ki se je leta 1923 izselila v Brazilijo, skupinsko sliko Sočanov v Nemčiji, kjer so delali kot rudarji, ter šest fotografij izseljencev iz Francije. Pet fotografij je iz osemdesetih let tega stoletja. To so fotografije, ki jih je domov, v Selce pošiljal sin, ki je delal v Franciji kot avtoklepar, ena pa je približno iz leta 1925 in prikazuje slovensko igralsko skupino.

Izjema je sto fotografij izseljencev iz Avstralije, ki jih je muzej pridobil ob razstavi dr. Brede Čebulj Sajko leta 1985. Vsi drugi viri – terenski zapisi, podatki v statističnih obrazcih, terenska poročila pa se navezujejo na delo tako imenovanih Orlovih ekip in ekip, ki so jim sledile. Med najpomembnejše vire spadajo podatki v statističnih obrazcih, o čemer sem pisala že v *Slovenskem etnografu*¹ in pri tem opozorila tudi na to, da bi bilo izseljeništvu v teh krajih vredno posebne obravnave², kar je v svoji knjigi *Odmirajoči start svet vasi* nakazal tudi dr. Boris Kuhar³.

Fototeka

Poleg že omenjenih sto fotografij izseljencev iz Avstralije, ki prikazujejo pot v novo domovino, tamkajšnje življenje in obiske stare domovine, hranimo tudi 33 fotografij, ki so jih možje, otroci oziroma drugi sorodniki pošiljali domačim iz Amerike. Gre predvsem za portrete izseljencev. Najstarejša fotografija je iz leta

Terenski zapiski

Iz tako imenovanih Orlovih ekip so predvsem zapisi o izseljevanju v Ameriko, in sicer s terenov Šentjurij-Škocjan, Šmarje-Sap, Šentvid pri Stični, Žuzemberk in Marežige. Navedeno velja za pretipkane zapise (skupaj 25 enot), shranjene pod kazalkama izseljeništvu in prebivalstvu. V številu prepisanih enot so zajeti tudi zapisi dr. Marije Makarovič s terena Notranjska.

Poročila o delu terenskih ekip

Med ohranjenimi poročili je omenjeno izseljeništvu v poročilu Fanči Šarf iz 21. ekipe, omenja izseljevanje v Ameriko in Francijo⁴ ter v poročilu Angelosa Baša iz 22. ekipe, v katerem je omenjeno izseljevanje z vidika gospodarskih razmer v Draščih. V poročilu je omenjeno izseljevanje v Ameriko in tudi Nemčijo, ki se je začelo prav v 60. letih.⁵

Statistični obrazci

Glede naštetih virov so morda statistični obrazci,⁶ ki so jih izpolnjevali v prvih sedmih ekipah, najbogatejši vir, ki nas lahko kljub dokajšnji starosti informacij (50 let) še vedno pripelje do informacij o izseljeništvu v krajih, kjer so ekipe raziskovale. Izseljeništvu je v statističnih obrazcih omenjeno pri opombah, v zvezi s katerimi naj bi navedli »kratko zgodovino rodbine glede na priselitve in odselitve, razvoj poklicev itd.«, povezano pa je navadno z nakupom ali najemom hiše. V rubriki »Družinski popis« je podrubrika »Izseljeni v tujino«, kamor so člani ekipe vpisovali le število izseljenih ter spol, ne pa kraja, kamor so se izselili, ne časa izselitve. Na žalost s tem končujem poročilo o dokumentacijskem gradivu in virih, ki jih o tej temi hrani SEM. Kljub temu

upam, da bo prihodnjim raziskovalcem v tako ali drugačno pomoč.

1 Alenka Simikič. Iz arhiva Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani. Statistični obrazci 1. terenske ekipe (Sentjurij-Škocjan). - Slovenski etnograf 1983-1987 (izšlo 1988), št. 31, 123-180.

2 Prav tam, str. 168.

3 Dr. Boris Kuhar, Odmirajoči stari svet vasi, Ljubljana 1972, str. 203-207.

4 Poročilo o delu v ekipi SEM v okolici Škocjana na Dolenjskem od 22. 6. do 5. 7. in od 26. do 28. 7. 1964, tipkopis.

5 Poročilo o terenskem delu v Drašičih od 5. do 10. 10. 1965, tipkopis.

6 Več o statističnih obrazcih, sestavi in izpolnjevanju v članku Alenke Simikič. Iz arhiva Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani.

Jana Cvetko in Ksenija Medved

RAZISKOVANJE IZSELJENIŠTVA IN ZDOMSTVA V BARAGOVIMU MUZEJSKI KNJIŽNICI TER ARHIVU SLOVENSKEGA VERSKEGA MUZEJA V STIČNI

Baragova knjižnica, ki deluje v okviru Slovenskega verskega muzeja v samostanu v Stični, je muzejska knjižnica, ki jo glede na organizacijo dela uvrščamo med specialne knjižnice. Knjižno gradivo pokriva več strokovnih področij. Njena naloga je dajati informacije, pridobivati in obdelovati gradivo. Muzejska knjižnica je namenjena določenemu krogu uporabnikov: študentom, znanstvenim in strokovnim delavcem. Begunske izdaje, ki niso smele po redni poti prihajati v našo državo, hranimo v Stični in jih nima v celoti niti NUK.

Baragova Knjižnica in njen ustanovitelj Karel Ceglar

Knjižni fond za Baragovo knjižnico je zbral in uredil Karel Ceglar. Selezijanski duhovnik, Karel Ceglar, stiški rojak, se je rodil 19. septembra 1912. Mašniško posvečenje je prejel leta 1939. Po drugi svetovni vojni je moral zdoma. Živel je v ZDA in Kanadi. Njegovi nagibi po zbiranju in ohranjanju dragocenega knjižnega ter arhivskega gradiva so zajemali slovenske izseljence. Zavedal se je, da zbira za prihodnje rodove literaturo, ki je bila v matični državi izrinjena, zapostavljena in včasih prepovedana.

Zavedal se je tudi pomena dela misijonarja Friderika Barage. Bil je njegov zvesti »zasledovalec«. Za Barago se je začel zanimati predvsem po letu 1985. Najprej je zbral slovensko literaturo, ki je izhajala v ZDA, Argentini, Avstraliji in Kanadi. Nato je zbral knjige, ki jih je napisal Friderik Baraga, in literaturo o njem. Leta 1987 je izdal knjigo Slovinci v Kanadi. Leta 1991 je bila natisnjena Baragiana I, ki vsebuje popis Baragovih del, in leta 1992 Baragiana II, v kateri je zajeta bibliografija. Načrtujejo petnajst zvezkov, tretji, Baragova korespondenca od rojstva do leta 1830, ko je odpotoval v Ameriko, pa je tik pred izidom. Napisal je tudi

življenjepisi misijonarja Franca Pirca. Zbral pa je tudi veliko gradiva o drugih misijonarjih in izseljeniške korespondence.

Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 se je odločil, da svojo bogato knjižno zbirko, arhiv in napravo za branje mikrofilmov prenese iz ZDA in jo pokloni Slovenskemu verskemu muzeju v Stični. Zelo si je prizadeval, da bi muzejska knjižnica zares zaživela. Njegova zadnja želja je bila, da bi začeto delo nadaljevali drugi raziskovalci tudi po njegovi smrti. Umrli je 19. junija 1999.

Predstavitev fonda-zbirke v Baragovi knjižnici

Zbirka dokumentov

Velik in najbrž najzanimivejši del zbirke je zbirka dokumentov. To so predvsem izseljeniška, duhovniška korespondenca, strokovni članki, fotografije, članki o Frideriku Baragi, gradivo o misionarjih, kot so Franc Pirc, Josip Lavtižar, Franc Buh, tu je tudi rodovno drevo Friderika Barage. Najpomembnejši del te zbirke je tako imenovana siva literatura. Siva literatura je literatura, ki je težko dostopna, ni distribuirana po konvencionalnih kanalih in jo hranijo le v določenih institucijah. Največkrat je v obliki tipkopisa in je namenjena ozkemu krogu strokovnjakov. Med sivo literaturo štejemo referate z različnih posvetovanj in konferenc, ki niso objavljeni v skupni publikaciji, interne dokumente različnih organizacij in ustanov, magistrska dela, disertacije, informacijske kartice, reprinte itd. Zaradi potreb znanstvenikov po sprotne informiranju in zaradi dejstva, da se velik del pomembnih študij sploh ne publicira, se pomen sive literature čedalje bolj povečuje.¹ Vsi ti dokumenti so zloženi v fasciklih, ki so oštevilčeni in opremljeni s kazali. Izdelan je tudi iskalni indeks, s katerim se lahko orientiraš po zbranem gradivu. V prvem sklopu fasciklov od št. 1 do 48 je zbranih 10.000 dokumentov, v njih je Baragova korespondenca. Gradivo zajema obdobje od leta 1815. Tudi v drugem sklopu, v katerem je korespondenca, časopisni članki o drugih misijonarjih, jih naj bi bilo po približni oceni še toliko.

Mikrofilmi

Karel Ceglar si je preskrbel tudi stroj za branje mikrofilmov in dal izdelati precej dokumentov v mikroobliki. Mikrofilmi so spravljani v posebej izdelanih predalih, vendar gradivo za zdaj še ni obdelano.

Baragova zbirka

Na policah z oznako A1 je različno gradivo o Indijancih plemena Otawa in Očipva, knjige, prospekti, fotografsko gradivo. To gradivo še čaka na obdelavo. Na polici A2 in A3 je shranjeno gradivo o misijonarju Frideriku Baragi, na polici A3 zgodovina katoliške cerkve v Severni Ameriki, ZDA, Kanadi, tu so Baragovi življenjepisi v slovenščini ipd. Še posebej zanimivi so Baragovi izvorni tiski. Ti so razdeljeni na:

slovenske tiske (torej iz časov, ko je Baraga še deloval v Sloveniji);

gradivo v indijansčini (molitveniki, Sveto pismo ...);

indijanska slovnica in slovar v različnih izdajah.

Na podlagi zbranega gradiva je začela izhajati zbirka Baragiana.

Zbirka Mohorjevih knjig

Naslednja zbirka stoji v omarah B1 in B2, razdeljena je po treh pomembnih obdobjih v zgodovini Mohorjeve družbe. Tako so v bistvu nastale tri zbirke. To so: zbirka knjig iz obdobja celovške MD, zbirka iz obdobja celjske MD in goriške MD. Da bi razumeli smiselnost take postavitve, si oglejmo še zgodovino Mohorjeve družbe. Sicer pa so tudi v okviru teh zbirke knjige razvrščene po letih izhajanja.

Celovška Mohorjeva zbirka

Mohorjeva družba je ljudska knjižna družba in založba. Pobudo za ustanovitev družbe, ki naj bi izdajala kakovostne knjige za slovensko ljudstvo, je dal leta 1845 Anton Martin Slomšek. Njen namen je bil narodno prebujati, izobraževati in kulturni napredek Slovencev na podlagi krščanskih načel. Zamisel sta začela v Celovcu uresničevati A. Einspieler (prvi predsednik) in A. Janežič. Kot nepolitično Društvo sv. Mohorja je leta 1852 že izdalo prve knjige. Po letu 1854 je število društvenih članov upadalo, zato so ga leta 1860 preoblikovali v cerkveno bratovščino. Druščino sv. Mohorja sta cerkvenopravno potrdila papež Pij IX. in krški knezoškof V. Wiery. Opirala se je na mrežo duhovnikov - poverjenikov. Vodili so jo Valentin Mueller (predsednik) ter A. Einspieler in A. Janežič. Prve knjige v zbirki Slovenske večernice so začeli razpošiljati leta 1860. Družba se je uspešno razvijala. V letu 1972 so v Celovcu odprli lastno tiskarno in leta 1894 zgradili Mohorjev dom s tiskarno, knjigovoznico, uredništvom in upravo. Leta 1871 je bilo za 17.395 članov natisnjenih 104.328 knjig, leta 1891 pa za 51.827 članov 312.000 knjig. Poleg letne knjižne zbirke s Koledarjem in Slovenskimi večernicami je DSM v letnih snopičih izdala Občno zgodovino za slovensko ljudstvo J. Stareta (1874-1891), Življenje svetnikov (več izdaj), Zgodbe svetega pisma F. Lampeta in J. E. Kreka ter prvi del Zgodovine slovenskega naroda (1910-1916) J. V. Grudna. Med številnimi poljudnoznanstvenimi knjigami so izšle Domače in tuje živali v podobah F. Erjavca, Slovenski pravnik I. Tavčarja, Naše škodljive rastline v podobi in besedi M. Cilenška, več slovenskih čitank in slovnice. Natisnjene so bile povesti J. Ciglerja, J. Jurčiča, J. Sketa, Cankarja, F. K. Meška ter Gregorčičeve Poezije. Izšlo je tudi veliko molitvenikov in verskovzgojnih knjig slovenskih in tujih avtorjev ter pomembni zborovski deli A. Foersterja (Slovenska maša v čast sv. Cecilije) in J. Aljaža (Slovenska pesmarica).

Celjska Mohorjeva zbirka

Po prvi svetovni vojni je DSM doživela krizo, predvsem zaradi državnopravne razcepitve s Slovenci naseljenega ozemlja. Leta 1919 se je DSM s tiskarno in zalogo knjig umaknila iz Celovca v Prevalje. Število članov je z 90.512, leta 1918, padlo na 59.677 in leta 1921 na 43.608. Leta 1922 se je uredništvo DSM preselilo v Ljubljano, prevzel ga je tajnik Fran Saleški Finžgar, ki je leta 1923 ob redni zbirki uvedel tudi doplačilne knjige in začel urejati družinski list Mladika. Leta 1927 so tiskarno registrirali kot zadrugo Mohorjeva tiskarna, jo civilnopravno ločili od bratovščine DSM in jo s Prevalj preselili v Celje. Poleg dotedanjega krškega (celovškega) škofa sta postala pokrovitelja bratovščine lavantinski (mariborski) in ljubljanski škof. DSM je s Prevalj in iz Celja še naprej pošiljala svoje knjige na avstrijsko Koroško in v letih 1929–1940 izdala za koroške člane posebno izdajo koledarja; odborniki s Koroškega so se do leta 1938 udeleževali njenih sej. Ker italijanske oblasti niso več dovoljevale pošiljanja knjig na Primorsko, leta 1914 je bilo tu 17.000 članov, so leta 1924 v Gorici ustanovili goriško Mohorjevo družbo. Po letu 1938 so nacistične oblasti onemogočile zvezo DSM med Celjem in Celovcem. Ob nemški okupaciji leta 1941 sta bila tiskarna in premoženje v Celju zaplenjena, zaloge knjig pa uničene. Okrnjeno uredništvo je v Ljubljani pod Finžgarjevimi vodstvom nadaljevalo delo do konca vojne. Leta 1946 je DSM spet prevzela premoženje v Celju, vendar brez tiskarne, ki je bila nacionalizirana, izdajanje knjig pa je bilo omejeno. Leta 1947 so sočasno z bratovščino DSM ustanovili zadrugo Tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celju, ki je izdajala knjige s socialistično usmeritvijo. Zaradi občutnega padca članstva v začetku osemdesetih let (leta 1985 nekaj več kot 33.000 članov, leta 1990 približno 25.000 članov) je postal položaj MD spet kritičen. Po osamosvojitvi Slovenije se je pod predsedstvom Hieronima Žvegljica MD spet cerkvenopravno uredila kot združenje vernikov, njen pokrovitelj pa je mariborski škof.

Goriška Mohorjeva zbirka

Goriško MD je zaradi fašističnega nasilja nad Slovenci v Italiji, ki je preprečevalo prehod knjig MD čez državno mejo, ustanovil kot cerkveno bratovščino goriški nadškof F. Sedej. GMD je začela izdajati knjige leta 1925, tedaj je imela 12.000 članov, leta 1927 pa 18.000 članov. Izdala je več knjig, ki so med primorskimi Slovenci ohranjale narodno zavest in mladim omogočale brati slovensko. Posamezne izdaje je tedanja oblast tudi zaplenila. Leta 1941 je bila GMD prisiljena opustiti izdajateljsko dejavnost, a jo je z redno letno knjižno zbirko oživila leta 1945. Med letom 1949 in 1960 je GMD skupaj s celovško DSM izdajala Koledar. Najpomembnejša izdaja GMD je Primorski slovenski biografski leksikon (1974-). V njem so predstavljeni ljudje, ki so oblikovali oziroma oblikujejo materialno in duhovno kulturo, povezano s Slovenci na Primorskem, ne glede na državne meje. Kljub manjšemu številu

članov (leta 1957 je imela 2.200 članov, v začetku devedesetih let pa 1.400 članov) še vedno deluje.

Zbirka slovenska kulturna akcija in begunske izdaje

Na policah z oznako B3 so zložene knjige organizacije slovenskih zamejskih in zdomskih kulturnih delavcev Slovenska kulturna akcija in begunske izdaje, ki je še posebej dragocena glede na to, da ni smela v domovino prihajati po »redni poti«. Tudi ti dve zbirki sta na policah zloženi po letnicah izhajanja.

Zbirka Slovenska kulturna akcija

Organizacija Slovenska kulturna akcija je bila ustanovljena 20. februarja leta 1954 v Buenos Airesu. Na ustanovnem sestanku so se zbrali Ladislav Lenček, Alojzij Geržinič, Ruda Jurčec, Marijan Marolt, Julij Savelli, Pavle Verbinc, Jože Krivec, France Ahčin, Nikolaj Jeločnik in Marijan Willenpart. Profesor Geržinič je v ustanovnem nagovoru opisal kulturno stanje v Argentini in ostalem zdomstvu ter ugotovil, da je potrebna organizacija, ki naj bi družila umetnostne ustvarjalce, kritike in znanstvenike, jih idejno in filozofsko usmerjala in omogočala ustvarjalno svobodo ter možnost razvoja, osnovno vodilo pa mora biti kakovost. Namen družbe pa naj bi bilo izdajanje umetnostne literarne in poljudnoznanstvene revije, v kateri bi imele prostor vse umetnostne panoge in kritične ocene. Nadaljevali naj bi izdajanje Vrednot, ki so začasno prenehale izhajati, ter knjig. Zakaj je bila organizacija še posebej potrebna, je najverjetneje najbolj nazoren zapis Franceta Papeža o zdomstvu: »Zdomstvo je, če ga definiram s heideggerjevskim opisom – oditi-zdoma, ne biti doma, izseliti se med vojnami in revolucijami, je v povojnem odisejskem vračanju; je biti mrtev za svoj prvi svet in začeti eksistirati v drugem. Tako bi za zdomske ljudi in med njimi tudi za kulturnike težko ugotovili kaj o njihovem življenju, imetju in delu v prvem svetu. Reševati skušam drobce in spomine, a gre predvsem za tostranska doživetja. Prva leta bivanja tu smo občutili kot nekako rojstvo, zvezano z bridkostjo vseh rojstev; vživljanje v nov bivanjski red ni bilo brez zadržanosti in ohromitve duha. Tudi zavest časa je zbledela in spomin na stari svet se je bolj in bolj umikal stvarnemu tu in zdaj. Vendar se je z ustanovitvijo Akcije potovalna in duhovna sestava naše družbe bistveno spremenila v ustvarjalno vživljanje v novo.«¹

Zbirka begunskih izdaj

Zbirka begunskih izdaj zajema gradivo iz slovenskih begunskih taborišč v Avstriji in Italiji v letih 1945–1949. Zmaga jugoslovanske komunistične vojske maja 1945 je

1 Popovič, Ambrožič, Južnič. Nekaj značilnosti razvoja slovenskega knjižničarstva v novejšem obdobju. Knjižnica 1984; 28 (3–4): str. 187.

pognala reko slovenskih beguncev čez mejo v Avstrijo in Italijo. To je bil za nekatere beg v svobodo, rešitev življenja in osnovnih človekovih pravic. Ti begunci so prišli pod upravo zavezniške vojske (angleške in ameriške), ki je organizirala in upravljala begunska taborišča. Življenje v taborišču je bilo trdo. Kolektivizacija človekovega življenja na osnovni ravni preživetja je bila sprejemljiva le v sili razmer, v katerih se človek bori za obstanek in nima alternativ. Precej pa je bil položaj slovenskih beguncev odvisen od kulturne in moralne države upravnikov taborišč. Nekateri so bili zelo človekoljubni in razumevali za bolečine ter težave ideoloških beguncev, ki so neradi zapustili svojo domovino. Bili pa so tudi levičarsko usmerjeni Angleži, ki so hoteli s pritiskom prisiliti slovenske begunce k vrnitvi v komunistično Jugoslavijo. Iz taborišč so izgnali prenekatero za slovenskega izobraženca, da bi preprečili vpliv na druge begunce. Nekajkrat so preprečili izid slovenskega časopisa, da bi tako zavrla protikomunistično propagando. V težkih taboriščnih okoliščinah, v žalosti za pobitimi prijatelji in sorodniki, v strahu pred nasilno vrnitvijo v Jugoslavijo, zaskrbljeni pred neznano in negotovo prihodnostjo begunci niso omagali in se predali fatalizmu. Prav nasprotno, dobesedno vrgli so se v delo za izboljšanje njihovega položaja in za pripravo na preselitev v tujino. Če primerjamo slovensko časopisje pod komunizmom in časopisje v taboriščih, vidimo veliko razliko. V domovini je bil tisk prisiljen v suženjsko vdanost beograjskemu režimu, v tujini pa se je kot antiteza močno razvila slovenska ideja. Prejšnja jugoslovanska zaverovanost nekaterih Slovencev je močno plahnela ob spoznanju, da komunistična Jugoslavija pod beograjskim vodstvom postaja čedalje bolj protislovenska državna tvorba. Z begom antikomunistov v tujino se je tja preselil tudi slovenski patriotizem, ki so ga begunci negovali in se ga oklepali. Zato je jugoslovanska komunistična oblast preganjala emigrantski tisk, avtorje in propagatorje slovenske misli. To je jedro tako imenovane prepovedane, izobčene slovenske literature.³

Duplikati

V knjižnici so na policah B5, B6 in B4 shranjeni tudi nekateri duplikati. Precej duplikatov je še po škatlah. Zaradi pomanjkanja prostora skrbniki knjižnice razmišljajo, da bi duplikate podarili tistim knjižnicam, ki hranijo podobne zbirke oziroma potrebujejo gradivo pri svojem delu.

Periodika

V omarah pod oznakami od C1 do C5 in D1 do D4 je izseljeniška periodika. Večina letnikov je vezanih, platnice so opremljene z naslovi, manjkale redke številke ali letniki. Te številke še vedno dopolnjujemo, časopise, ki še vedno izhajajo pa dokupujemo. V omarah so razvrščeni glede na državo izida. Oglejmo si, katere časopise lahko najdemo v knjižnici:

Velika Britanija: Klic Triglava (London), Vestnik slovenske skupnosti

AVSTRALIJA: Misli (Sydney), Vestnik (Melbourne)
AVSTRIJA: Begunska mladina (Peggez pri Lienzu), Bogoljub v begunstvu (Peggez pri Lienzu), Bogoljub v tujini (Peggez pri Lienzu), Celovski zvon (Celovec), Družina in dom (Celovec), Naš tednik Kronika (Celovec), Naša luč (Celovec), Nedelja (Celovec)

ITALIJA: Demokracija (Trst-Gorica), Katoliški glas (Gorica), Literarne vaje (Trst), Most (Trst), Naše delo (Fogliuzzo)

ZDA: Acta et dicta (St. Paul), Amerikanski Slovenec (Cleveland, Ohio), Ameriška domovina (Cleveland, Ohio), Ave Maria (New York; Lemont), Ave Maria Koledar (New York; Lemont), Ave Maria in Koledar (New York), The Baraga Bulletin, Cankarjev glasnik (Cleveland, Ohio), Čas (Cleveland, Ohio), The Florida State University Slavic Papers (Tallahassee, Florida), General Linguistics (Pennsylvania), Glas naroda (New York), glasilo Dom: organizacijski vestnik (Cleveland, Ohio), Jugoslovanski vestnik, Majski glas (Chicago, Illinois), Minnesotski zvon (Gilbert), Novi svet (Chicago, Illinois), Ozare (Cleveland, Ohio), Perry News (Cleveland, Ohio), Proceedings & Reports of Seminars and Research (Tallahassee, Florida), Proletarec (Chicago, Illinois), Prosveta (Chicago, Illinois), Rewiew, Slovenska država (Chicago, Illinois), The Truth about Communism (Milwaukee, Michigan), Zarja - The Dawn (Chicago, Illinois)

KANADA: Božja beseda (Toronto), Kanadsko-slovenska kronika (Toronto), Kanadsko-slovenski dnevnik (Toronto), Kongresne misli (Toronto), Lovski vestnik (Toronto), Odmevi slovenske šole v Hamiltonu (Hamilton), Odmevi (Toronto), Oznanila župnije Brezmadežne v Torontu (Toronto), Oznanila župnije Marije pomagaj v Torontu (Toronto), Slovenec (Hamilton), Slovenska misel (Toronto), Vestnik slovenske župnije sv. Gregorija Velikega (Hamilton), Vestnik SAVE (Toronto)

SLOVENIJA: Bogoljub (Ljubljana), Dom in svet (Ljubljana), Družina (Ljubljana): prej Oznanilo, Katoliški misijoni (Groblje): kasneje v J. Ameriki, Kres (Maribor), Marijin list (Črešnovci), Marijkin ogracek: priloga Marijinega lista (Črešnovci), Misijonski koledar (Groblje), Mladika (Ljubljana), Naša zvezda (Ljubljana), Ognjišče (Koper), Oznanilo, PP (Petkova panorama) (Ljubljana), Primorski dnevnik (Trst: takrat še v Sloveniji), TT: Tedenska tribuna (Ljubljana), Tovariš (Ljubljana), Vestnik društva Jeglič (Ljubljana), Vigred, Zaveza (Ljubljana), Za resnico (Ljubljana)
JUGOSLAVIJA: Blagovest (Beograd)

JUŽNA AMERIKA (vse naštete publikacije so izšle v Buenos Airesu, Argentina): Baragov vestnik, Božje stezice, Družabna pravda, Duhovno življenje, Duhovno življenje in Božje stezice, Glas SKA, Katoliški misijoni, Koledar/Zbornik Svobodne Slovenije, Meddobje, Omnes unum - Todos uno, Sij slovenske svobode, Slovenska beseda, Slovenska pot, Smer, Svobodna Slovenija, Vestnik: glasilo domobrancev, Tabor

Priročna literatura

V knjižnici je tudi priročna literatura. To so različni slovarji, leksikoni, enciklopedije. Posebej je treba opozoriti na Catholic American Encyclopedia.

Zbirka bratov Ceglar

V knjižnici nastaja tudi posebna zbirka bratov Ceglar (Karel, Stanko, Ludovik), ki so delovali v izseljeništvu kot duhovniki in kulturni delavci.

Baragova knjižnica-njena današnja podoba

Poleg vseh naštetih dokumentov, mikrofilmov in periodike je v knjižnici še 2.243 vpisanih enot knjižnega gradiva, natančneje 2.165 naslovov. O tem, da je zbirka pomembna, vredna in da že služi posebnim znanstvenim namenom, ne kaže dvomiti. Knjižnica je zanimiva za tiste, ki bodo raziskovali delovanje slovenskih misijonarjev po svetu, za raziskovalce zgodovine Slovencev in cerkve na Slovenskem, za preučevalce novinarskega delovanja v tujini in izseljevanja Slovencev. Zbrano knjižno gradivo je do danes ostalo skrito še marsikateremu raziskovalcu, saj fonda še ni v vzajemnem katalogu. Vitalnost vsake knjižnice, tudi muzejske, je odvisna od uporabnikov.

Viri in literatura

Južnič, P. Specialne knjižnice in računalniški centri - primer sistema BOBI. Posvetovanje sekcije za specialne knjižnice. Ljubljana, CTK Univerze v Ljubljani, 1996; 6: 68-80.

Južnič, P. Virtualna knjižnica. Knjižnica 1995; 39 (4): 31-38.

Češnovar, N. Podoba specialnih muzejskih knjižnic. Knjižnica 1993; 37 (4): 83-89.

Dular, A. Vloga, značaj in pomen muzejske knjižnice v sodobnem času. Knjižnica 1991; 35 (2-3): 39-46.

Baraga, F. Krščanski nauk za Indijance, Hamilton, Ontario, Kanada, 1997, str. 7.

Baragova muzejska knjižnica, opis in možnost razvoja, seminarska naloga, Ksenja Medved in Simona Perovšek, Stična, 1998.

Popovič, M.; Ambrožič, M.; Južnič, P.: Nekaj značilnosti razvoja slovenskega knjižničarstva v novejšem obdobju: (ob kvantitativni analizi člankov in referenc v reviji Knjižnica za obdobje 1974-1983). - Knjižnica, 1984, št. 3-4, str. 167-98.

Enciklopedija Slovenije 1. : A - Ca. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1987, str. 185.

Enciklopedija Slovenije 7.: Marin-Nor. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1993, str. 205-206.

Zbornik Slovenske kulturne akcije. Buenos Aires, Celje, Mohorjeva družba, 1994, str. 11-13.

Slovenski tiski iz begunskih taborišč v Avstriji in Italiji, 1945-1949. Ljubljana, New York, Studia Slovenica, 1993, str. 6-11.

Wolf, J. Bishop Baraga Collection. Po Baragovi deželi. Toronto, 1969: 154-155.

Zorman, F. Baragova zveza. Po Baragovi deželi. Toronto, 1969: 149-153.

The Baraga Bulletin.

Ceglar Charles A.: Bishop Frederic Baraga Bibliography.

Hamilton, Baraggiana Publishing, 1992 (Baraggiana Collection), str. 314.

2 Zbornik Slovenske kulturne akcije. Buenos Aires, Celje, Mohorjeva družba, 199, str. 11.

3 Slovenski tiski iz begunskih taborišč v Avstriji in Italiji, 1945-1949. Ljubljana, New York, Studia Slovenica, 1993, str.6.

dr. Breda Čebulj Sajko

INŠTITUT ZA SLOVENSKO IZSELJENSTVO ZRC SAZU

Bralcem Glasnika smo naš inštitut že predstavili (glej GSED 27/1988, 1-2, str. 76-78, in GSED 31/1991, 1-2, str. 83-84), zato se tokrat ne bom spuščala v vsebino njegovega preteklega delovanja, ki je zelo obširno obravnavana tudi v prvi številki inštitutske znanstvene revije Dve domovini/Two Homelands (1990, 1, str.

11-20). Oglejmo si torej njegovo polpreteklo in današnje delovanje ter kadrovsko zasedbo.

Inštitut za slovensko izseljenstvo je od leta 1986 del Znanstvenoraziskovalnega centra ZRC SAZU v Ljubljani, sicer pa je bil formalno in pod imenom Študijski center za zgodovino slovenskega izseljenstva ustanovljen že leta 1963. Zaradi prostorskih in kadrovskih težav, ki smo jih rešili ravno to jesen, je njegovo delo zaživelo šele na koncu osemdesetih let. Tedaj sta bili na Inštitutu zaposleni Janja Žitnik,

literarna zgodovinarica, in Breda Čebulj Sajko, etnologinja. Sledili so Andrej Vovko, zgodovinar (Inštitut zapustil leta 1993), Marjan Drnovšek, zgodovinar, Marina Lukšič-Hacin, sociologinja, Zvone Žigon, antropolog, Irena Gantar Godina, zgodovinarica. Decembra se nam bo pridružil še Jernej Mlekuž, etnolog, kulturni antropolog, geograf. Omeniti je treba tudi tajnico Špelo Marinšek, letos pa smo zaposlili tudi Deana Ceglarja, dokumentalista, zgodovinarja. Smo interdisciplinarni inštitut, kot je interdisciplinarno tudi področje migracij.

Tematika, s katero se ukvarjamo, zajema raziskovanje slovenskega izseljenstva v vseh zgodovinskih obdobjih in na vseh geografskih območjih ter postaja za nas, zaradi svoje praktične in teoretične širine, neobvladljiva. V prihodnje bi potrebovali vsaj še pravnik, ekonomista, psihologa.

Trenutno potekajo na Inštitutu naslednji raziskovalni projekti: Dopolnjevanje in preučevanje virov in literature o slovenski izseljenski problematiki (nosilka: dr. Breda Čebulj Sajko, vsebina: prikaz celotnega arhivskega in drugega gradiva, ki ga hrani Inštitut in ki ga je pridobil od izseljencev; ti podatki sestavljajo bazo za katerokoli raziskavo o slovenskih izseljencih; projekt bo končan leta 2000 z razstavo in katalogom); Slovenski izseljenci in Evropa v 19. in 20. stoletju (nosilec: dr. Marjan Drnovšek, vsebina: zgodovina izseljevanja Slovencev v evropski prostor, njihovo tamkajšnje življenje, nadaljnje izseljevanje Slovencev iz Evrope v Ameriko ter učinki tega procesa na domače okolje; projekt bo končan naslednje leto); Slovenci v slovanskih deželah v 19. stoletju in na začetku 20. stoletja (nosilka: dr. Irena Gantar Godina, vsebina: vloga slovenskih intelektualcev v Vzhodni Evropi; projekt je v začetni fazi); Vrhovi slovenskega emigrantskega slovstva (nosilka: dr. Janja Žitnik, vsebina: projekt se je ravnokar iztekel, in sicer z obsežno trilogijo, v kateri je predstavljena skoraj vsa literarna dejavnost slovenskih izseljencev po svetu); Slovenski izseljenci na Švedskem in odnos slovenske (jugoslovanske) politike do njih (nosilka: dr. Marina Lukšič-Hacin, vsebina: zgodovina, organiziranost in način življenja Slovencev na Švedskem, švedski multikulturalizem, odnos omenjene politike do izseljencev; projekt še poteka). Omenim naj še projekt Slovenci v Avstraliji, ki je bil končan lansko leto (nosilka: dr. Breda Čebulj Sajko, vsebina: življenje avstralskih Slovencev po drugi svetovni vojni, predvsem njihove prve generacije ter manifestacija njihove »dvojne« identitete v novem okolju). Za področje argentinskih Slovencev je odgovoren mag. Zvone Žigon, ki zaradi statusa mladega raziskovalca še ne more imeti svojega raziskovalnega projekta. Predmet njegove doktorske naloge je življenje omenjenih izseljencev, predvsem pa njihova politična identiteta. Kot sem že omenila, prihaja k nam tudi Jernej Mlekuž, ki bo kot mladi raziskovalec raziskoval predvsem obmejno izseljevanje Slovencev z območja Julijske krajine.

Sodelavci Inštituta smo ustanovitelji, izdajatelji in uredniki mednarodne znanstvene revije Dve domovini/Two Homelands: Razprave o izseljenstvu/Migration Studies ter letnega informativnega glasila Bilten/Newsletter. Prav tako smo pobudniki in

organizatorji rednih mednarodnih znanstvenih večdnevni simpozijev s temo migracij (slovenskih in mednarodnih), ki potekajo vsaki dve ali tri leta. S svojimi prispevki se redno udeležujemo domačih in tujih znanstvenih srečanj ter imamo strokovne in prijateljske stike s številnimi sorodnimi mednarodnimi institucijami. Ohranjamo tudi stike z izseljenskimi društvi, organizacijami, verskimi središči in posameznimi izseljenci. Poleg raziskovalnega dela ima Inštitut tudi funkcijo osrednjega slovenskega dokumentacijskega centra za zbiranje arhivskega gradiva o slovenskih izseljencih (to delo vodi Dean Ceglar), dokaj redno prejema slovensko društveno in versko periodiko z različnih koncev delov sveta, vodi bibliografijo raziskovalcev slovenskih migracij in ima knjižnico z domačo ter tujo literaturo.

Mednarodna znanstvena revija "Dve domovini" in "Bilten" - publikaciji, ki jih vsako leto izdaja Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU (Foto: Zvone Žigon)

Rezultati našega dela se izražajo predvsem v naših samostojnih publikacijah (od leta 1991 smo izdali kar štirinajst znanstvenih monografij, deset števil Dveh domovin, dva zbornika z mednarodnih simpozijev itd.) in v obsežni bibliografiji objavljenih znanstvenih člankov raziskovalcev z Inštituta, ki je vsakomur dosegljiva prek Interneta.

Smo optimističen kolektiv, poln delovne zagnanosti, pripravljeni sodelovati tudi pri raziskovalnih projektih zunaj Inštituta in v izredno zadovoljstvo nam je, kadar se pri nas oglasi kakšen obetaven študent etnologije ali le obiskovalec.

Jernej Mlekuž

SLOVENCİ V MENDOZI: POSKUS >> PROSTORSKO-ANTROPOLOŠKE << ŠTUDIJE *

»Zdomstvo v duhovnem smislu pojma je v svojih najboljših in najizvirnejših oblikah bilo prečiščeno vračanje na avtohtona rodna tla, trpko seganje k skrivnosti narodnih korenin, očiščevanje lastnih narodnih pozicij in določanje novih razsežnosti narodne biti.«
(Detela, 1993, str. 11)

Pričujoče besedilo je nastalo kot poskus opredelitve vloge in pomena »izvornega«¹ prostora med Slovenci, živečimi v Mendози in okolici v Republiki Argentini, izseljenimi zaradi ekonomsko-političnih vzrokov v času med svetovnimi vojnami in političnih vzrokov v letih po drugi svetovni vojni. Največkrat zanemarjen in nerazjasnjen pomen prostora pri oblikovanju in ohranjanju etnične, narodne in nacionalne identitete me je vodil k zamisli, da bi vlogo prostora primerjal z drugimi elementi ali komponentami narodne identitete (jezik, kultura, politika, gospodarstvo, zgodovina itd.). Razpetost med priselitveno in »izvorno«² kulturo ter prostor postavljata izseljence in njihove potomce pred številne osebne odločitve in vprašanja. Odgovori na njih oziroma splet odgovorov, ki so lastni vsakemu izseljencu in njihovim potomcem, so nadvse enkratna in neponovljiva celota. Govorim torej o subjektivnem pojmu, ki bi ga nadvse težko obravnaval s kvantitativnimi metodami, in to potrjuje ne le delo na terenu, temveč tudi predstavitev rezultatov. Če sem bil kot preučevalec ves čas v precepu med teoretičnim in praktičnim pristopom, med preučevanjem na ravni posameznika in posploševanjem, je to besedilo rešitev iz zagate, saj ponuja sintezo vsega naštetega. Zato je tudi treba naslednje tipe oziroma razdelitve razumeti kot prehodne (tudi generacijsko), torej zvezno

prehajajo ena v drugo. Medgeneracijska tipologija v nadaljevanju besedila je oblikovana na osnovi intenzivnosti in kompleksnosti odnosov izseljencev ter njihovih potomcev do »izvornega«³ prostora.

Prva generacija

Med pripadnike prve generacije štejem osebe, ki so bile rojene v »izvorni«⁴ domovini, kjer so tudi bile deležne primarne socializacije in so vsaj začele sekundarno socializacijo.

Vsaj v prvih letih so bili izpostavljeni socializacijskim vplivom primarnega »izvornega«⁵ okolja, zato so »izvorno«⁶ narodnostno (etnično) identiteto, bolj ali manj preoblikovano, ohranili tudi v novem okolju. Pri tem je treba upoštevati zavedno in nezavedno raven. Nekateri sogovorniki so poudarjali, da so Argentinci in ne več Slovenci. Toda v pogovoru se je pokazalo, da so njihov način razmišljanja, šege in navade, gestikulacija itn. vse prej kot argentinski in v čustvenih trenutkih (na primer ob spominu na »izvorno«⁷ domovino, petju slovenskih pesmi, obisku iz domovine) jih je narodna (etnična) identiteta izdala. Drugače, sicer manj pogosto, pa je bilo nasprotno; razglašali so se za Slovence, bolj kot v resnici so, in niso priznali, da je nanje deloma vplivalo novo okolje (Žigon, 1998, str. 98). Identiteto večine pripadnikov te generacije bi lahko označili kot »razcepljeno«, saj so razpeti med neizbežno navezanostjo na novo okolje in na stalno domotožje (prav tam). Načini premagovanja te konfliktna situacije

* Besedilo je del diplomske naloge na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo ter Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, ki jo je avtor uspešno zagovarjal julija 1999.

¹ Izraz »izvorni«⁸ prostor uporabljam v nadaljevanju besedila za označitev prostora, ki je uokvirjal življenje in skupinsko pripadnost izseljencev pred priselitvijo v novo okolje. O »izvornem«⁹ prostoru govorim tudi med pripadniki druge in tretje generacije, in sicer kot o prostoru, ki je ukvirjal življenje in skupinsko pripadnost staršev in starih staršev pred priselitvijo; vednost o njem in njegovi pomeni so se prenašali in se (hipotetično) prenašajo na mlajše rodove.

so zelo različni; segajo od izrazitega nasprotovanja vplivom večinske družbe in getoizacije do mrzličnega podrejanja, sprejemanja vzorcev večinske družbe ali celo kozmopolitizma, relativizacije v razmerju do kulturnih vzorcev in narodne identitete.

»Razcepljenost« se kaže tudi v odnosu do prostora; (bolj ali manj)so prisiljeni sprejemati novo prostorsko danost,² ki jo vedno spremlja in »definira« navezanost oziroma pripadnost »izvornemu« prostoru.

Pripadnost »izvornemu« prostoru

Pripadniki te skupine so ostali večinoma strogo zavezani »izvorni« kulturi in so se zavestno upirali vplivom imigrantske družbe.

Vsi so iz vrst povojne politične emigracije, ki so imigrantsko družbo, vsaj v prvih letih, razumeli le kot zatočišče pred vrnitvijo v domovino (mit o vrnitvi). Občutku začasnosti se je včasih pridružil še občutek superiornosti, saj so jih kot prišleke in kot sposobne delavce bolj spoštovali hispanoameriške domačine.

Organiziranost skupnega kulturnega življenja je temeljila na močnem ideološkem naboju, utemeljenem na zvestobi slovenstvu in rimskokatoliški veri, oblikovanem na izraziti protikomunistični drži in na »mitu o mučeništvu« - zvestoba spominu na med vojno in po njej pobite domobrance. Na teh postavkah je temeljilo tudi stigmatiziranje ali moralno sankcioniranje tistih, ki so se »preveč« predali vplivom imigrantske družbe. Čeprav lahko večini pripadnikov skupine pripišemo svojevrstno kulturno izolacijo, je treba poudariti, da jih je večina hkrati spoštovala državo, ki jih je sprejela (Žigon, 1998, str. 110).

Med vsemi osebami te skupine ima »izvorni« prostor jasno politično-nacionalno označbo, pomeni torej Slovenijo v okviru političnih meja ali za nekatere celo širšo (in bolj kompleksno) enoto - Slovenijo z

Posameznik oziroma skupnost se najprej identificira z **ozemljem, teritorijem**; človek začrta meje svojega bivališča. Na osebnostni ravni je to prostor konkretnega bivanja, ki mu rečemo »dom«, na skupinski ravni pa je ta teritorialna identiteta »domovina«, pojmovana kot država ali kakšna druga ozemeljska enota. »Teritorialna identifikacija«, kakor jo imenuje Južnič (1987, str. 293), se vedno prepleta z drugimi vezmi pripadnosti: sorodstvom, sosedstvom, skupnim jezikom, etničnostjo, narodnostjo itd. Ozemlje, posebej če je natančno definirano v povezavi z zaokroženo skupnostjo, ima zelo veliko identifikacijsko vlogo (Južnič, 1993, str. 146). Ozemlje, samo po sebi brez pomena in pasivno, dobi pomen z družbeno akcijo in verovanji (Knight, 1982, str. 515). (Foto: Jernej Mlekuž)

zamejstvom kot prostor avtohtone slovenske poselitve. V tej skupini se pripadniki ne identificirajo s prostorom, ki ni nacionalno ali narodno zamejen oziroma nima nacionalno-narodne označbe. »Izvorni« prostor je med pripadniki tega tipa vedno Slovenija; največkrat in predvsem kot nacionalna enota, lahko pa tudi kot narodnostna enota - prostor avtohtone slovenske poselitve.

Poleg slovenskega okolja družin je za večino pripadnikov te skupine izjemno pomembno slovenstvo v krogu društva in cerkve. Slovenski dom kot njihov prostorski nosilec pa ima tudi specifično vlogo nadomestka za »izvorno« domovino - kakor ga tudi sami včasih besedno primerjajo, saj se tu srečujejo predvsem s sonarodnjaki, govori se večinoma v slovenskem jeziku itn. Slovenski dom pomeni zatočišče pred asimilacijskimi vplivi in tako lahko razumemo nestrinjanje nekaterih, ko so v dom začeli zahajati zakonski partnerji neslovenskega rodu, ali močno nasprotovanje neslovenski besedi v tej sicer močno okrnjeni domovini.

Manifestacije pripadnosti »izvornemu« prostoru so številne in na tem mestu navajam le nekatere najizrazitejše:

- pogosti in tesni stiki s sorodstvom v Sloveniji;
- obisk Slovenije ali želja po obisku;
- slovensko državljanstvo;
- udeležba na slovenskih volitvah;
- želja po nadaljevanju roda v Sloveniji;
- želja biti pokopan v Sloveniji;
- pogosto in budno spremljanje dogajanja v Sloveniji; stensko okrasje s podobami slovenskih krajev, zemljevidi itn.;
- želja po navezavi ekonomskih stikov s Slovenijo;
- želja po posesti zemlje ali nepremičnin v Sloveniji (denacionalizacija);
- želja po preselitvi v Slovenijo.

Obisk Slovenije ima za predstavnike te skupine nadvse velik pomen. Nekateri ga primerjajo z »življenjskim romanjem«, z edino željo, ki jo imajo pred smrtjo, in nadvse pomembno se jim zdi, da jo obišejo tudi potomci. Glede na politične vzroke izselitve si večina zaradi strahu pred morebitnimi težavami pred letom 1991 ni upala ali želela obiskati Slovenije. Za večino se je tako pokazala priložnost za obisk šele po dobrih štirih desetletjih, zato so obisk Slovenije nemalokrat spremljale psihološke priprave, saj niso vedeli, kaj jih v Sloveniji čaka, kako jih bodo sprejeli in kako se bodo sami odzivali na vse to.

Obisk Slovenije pa je pri nekaterih, poleg zelo lepih in dragocenih izkušenj, povezan tudi z bolečimi ali celo travmatičnimi spoznanji. Slovenija, kakršna je bila, ko so jo zapustili, ima danes drugačno podobo, nekateri nimajo v Sloveniji nikogar več in se tako večkrat znajdejo pred spoznanjem, da tudi domovina, ki so ji bili zvesti desetletja, ni več njihova prava domovina.

Čeprav so predstavniki te skupine ohranili pripadnost le eni - »izvorni« domovini in niso novega prostora nikoli zavestno sprejeli za svojega, so vendarle postali nezavedno navezani tudi na novo okolje. Ob obisku domovine ugotovijo, da tam nimajo nikogar več, da se je vse spremenilo, v Argentini pa imajo prijatelje, socialni

Veliko avtorjev (Daniels 1993, Lowenthal 1994, Kučan 1996 itn.) poudarja, da se narodna in nacionalna identiteta ne vežeta samo na teritorij kot prostor, začrtan z mejami, temveč da so narodni in nacionalni simboli tudi **krajine** oziroma **krajinske prvine**. »Zaradi vsaj do zdaj relativno počasnega spreminjanja so krajine videti trdno vpete, nepremakljive, in zato varne (kot nosilke identitete). V njih vidimo preteklost, kakršno smo si zapomnili in kakršno si želimo.« (Lowenthal, 1991, str. 4) (Foto: Jernej Mlekuž)

ugled, utečen življenjski ritem itn. in predvsem družino, potomce, za katere je ta tudi domovina.

Pripadnost »izvornemu« in novemu prostoru

V tej skupini najdemo večino predvojnih priseljencev, povojnih priseljencev s Primorske in del povojnih priseljencev, ki so bili bolj sprejemljivi za novo, večinsko okolje.

Predvojni priseljenci in povojni priseljenci s Primorske, ki so prišli v novo deželo večinoma zaradi ekonomskih vzrokov, niso zavestno izražali lastne etnične (narodne) identitete in je tudi niso načrtno prenašali na otroke, bodisi zaradi nepovezanosti v izseljenske organizacije, preobilice eksistenčnih težav v novi družbi ali pragmatičnega načela integracije, da bi se izognili težavam dvojnosti. Tudi del povojnih političnih priseljencev, večinoma tistih, ki so že od samega začetka spoznali, da se v »izvorno« domovino ne bodo več vrnili (ovrgli mit o vrnitvi), se je začel hitro vključevati v novo okolje in tako zavestno ali nezavedno sprejemati njegove vplive. Čeprav so nekateri predstavniki te skupine še lahko vzdrževali ali še vzdržujejo, včasih tudi zelo tesne stike, s slovensko skupnostjo in prenašali »izvorno« narodno (etnično) identiteto na potomce, jih je njihova odprtost in vpetost v novo okolje velikokrat postavljala pred vprašanje dvojnosti narodne (etnične) identitete in

dvojnosti pripadnosti »izvornemu« ter novemu prostoru. »Izvorni« prostor ima med priseljenci s Primorske velikokrat nejasno podobo. Bivanje v drugi državi, takratni kraljevini Italiji, je med priseljenci pustilo določene posledice tudi v razmerju oziroma mejah »izvorne« domovine, kar so pogosto spremljali tudi stiki z »drugačnimi« Slovenci, zamere med skupnostma itn. Primorski Slovenci, ki so se zblížali s slovensko skupnostjo in so bili celo v njej dejavni, so odnos do »izvorne« domovine okrepili in ga bolj ali manj primerjali s Slovenijo.

Na drugi strani pa ima med vsemi drugimi povojnimi priseljenci, tudi med tistimi, ki so popolnoma pretrgali stike s slovensko skupnostjo, »izvorna« domovina jasno podobo v državi Sloveniji.

Manifestacije pripadnosti »izvornemu« prostoru se kažejo različno od posameznika do posameznika (so večinoma enake naštetim iz prejšnje skupine, čeprav se nekatere v tej skupini pojavljajo samo izjemoma in so manj izrazite). Vsem pripadnikom te skupine pa je skupna želja po obisku »izvorne« domovine, ki jih je večina tudi že obiskala. Del pa po enkratnem obisku ni več izrazil želje po ponovnem obisku, kar kaže na pragmatičen in razumski odnos do »izvornega« prostora, ki pomeni domovino le še na simbolični ravni. Včasih tako že težko govorimo o pravi pripadnosti »izvornemu« prostoru, bolj gre za različne oblike simbolične navezanosti nanj.

Kot poseben tip bi lahko izločili priseljence, ki so zavestno zavračali svojo »izvorno« narodno (etnično) identiteto in s tem tudi pripadnost »izvornemu« prostoru. Čeprav med terenskim delom nisem prišel v stik z nobenim, se je po besedah informatorjev našel kak posameznik, ki je zaradi (po)vojnih grozot, ki so se njemu ali njegovi družini zgodile v »domovini«, zavestno zavračal pripadnost in povezanost s slovenstvom in Slovenijo.

Druga in tretja generacija

Med pripadnike druge in tretje generacije štejem osebe, ki so bile rojene v imigrantski družbi, in tiste, ki so bile rojene v emigrantski družbi, a se je njihova percepcija širšega okolja začela v novem, imigrantskem okolju.

2 Srečanje z novim prostorom je prvi stik, ki ga priseljenec doživi ob prihodu. Prvi vtis je izraz močnega emocionalnega razpoloženja, ki je izhodišče in kar nekaj časa vpliva na posameznikov odnos do vsega novega (Lukšič - Hacin, 1995, str. 107). To se je pokazalo tudi med priseljenci v Mendozi: večina tistih, ki so novo prostorsko danost sprejemali kot neprimerno ali celo nemogočo in jo opisovali kot »grdo, umazano, pusto, obupno, peklensko« itn., je zaprla v krog družine in slovenske skupnosti ter se zelo omejeno in počasi odpirala večinski družbi. Na drugi strani pa so bili tisti, ki jim je bil prvi stik z novim prostorom neboleč ali celo prijeten, bolj pripravljeni, da se vključijo v novo družbo.

Prvi stik z novim prostorom je bil, v našem primeru s suho, na pol puščavsko in takrat še precej »divjo« pokrajino na poti v Mendozo in v njeni okolici, za nekatere zelo boleč in celo travmatičen.

Za drugo in tretjo generacijo je značilno, da se posameznik kmalu po rojstvu znajde pred problemom »dvojnosti socializacije« oziroma inkulturacije. Če so se starši odločili, da bodo z otrokom govorili v slovenskem jeziku, je ta socializiran na ta način do stikov z zunanjim svetom. Srečanje z drugače govorečimi in socializiranimi vrstniki na dvorišču, v šoli itn. oblikuje željo po integraciji v skupnost vrstnikov. Zaradi novih identifikacijskih zgledeov se hitro nauči dominantnega jezika in navad ter tako postane del te skupnosti. Začuti inferiornost družinskega okolja, ugotovi, da je zanj, za njegov socialni položaj odločilnejša kultura okolja oziroma njegovo ujemanje z njo. V tem trenutku je pristop staršev tisti, ki odloča o tem, ali bo otrok ohranil vzporedno slovensko identiteto ali se bo popolnoma prepustil vplivom asimilacije. Proti koncu pubertete, na koncu oblikovanja osebnosti, nekateri posamezniki ponovno začutijo potrebo po identificiranju s kulturo staršev. V drugih primerih pa so posamezniki hoteli popolnoma pretrgati z »izvirno« kulturo, a se jim je čez desetletja, ko so dosegli temeljne življenjske cilje, spet pojavila želja po poglobitvi narodostne identitete, po vrnitvi h koreninam (Žigon, 1998, str. 99-100).

Osnovna razdvojenost pripadnikov druge in tretje generacije je torej razdvojenost na »teritorialno« pripadnost oprijemljivi kulturi, v katerih se pripadniki socializirajo, in na pripadnost »imaginarni« kulturi; s slednjo pridejo v stik predvsem v družini, lahko tudi v izseljenških društvih, njena glavna značilnost pa je neoprijemljivost, celo mitskost (Žigon, 1998, str. 100). Razdvojenost druge in tretje generacije je vidna tudi v navezanosti oziroma pripadnosti prostoroma. Na eni strani prostor, v katerem bivajo in ga poznajo kot edinega resničnega, in na drugi strani »imaginarni«

»izvirni« prostor, ki ga poznajo (slutijo) zgolj iz pripovedovanja, slik, fotografij in ki je še veliko neoprijemljivejši in mitski od »izvirne« kulture, ki jo lahko neposredno opazujejo v krogu družine in slovenske skupnosti.

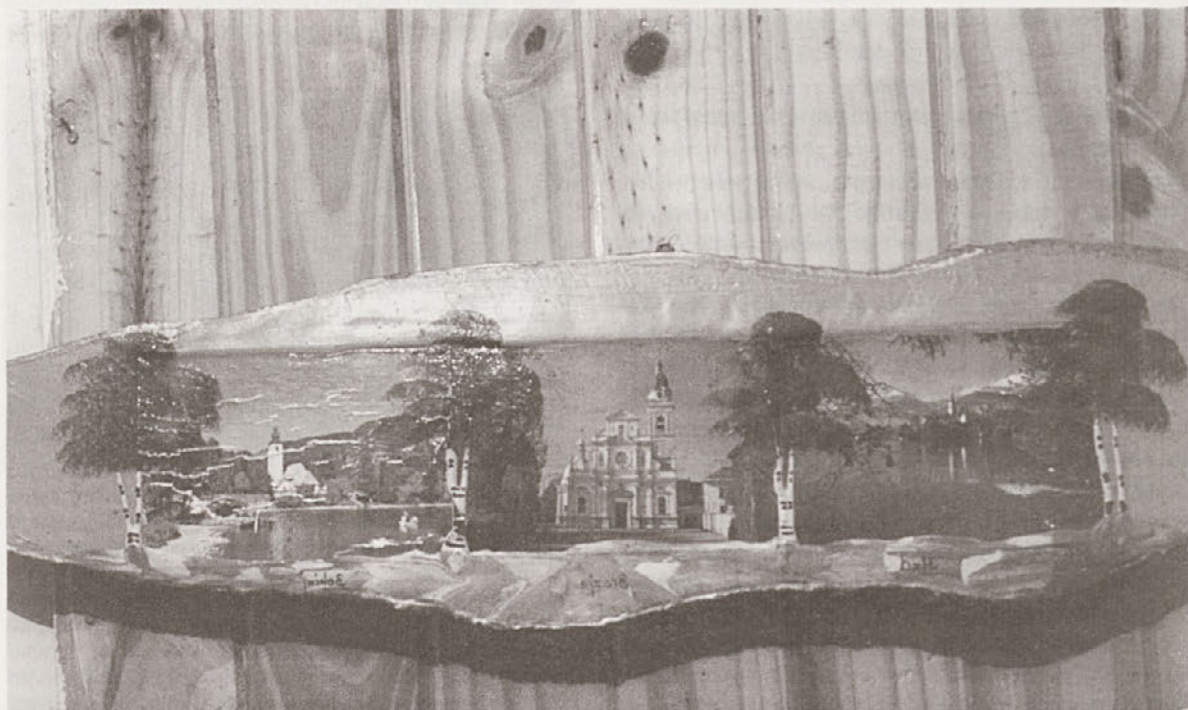
Vednost o izvornosti »izvirnega« prostora brez simbolne navezanosti ali pripadnosti temu prostoru

V ta tip spada večina potomcev predvojnih priseljencev, velik del potomcev povojnih priseljencev s Primorskega in vsi tisti (z njimi tudi njihovi potomci), ki so zavestno ali nezavedno pretrgali s kulturo staršev. Mednje spada tudi večina tistih, s katerimi se nisem srečal, saj nimajo stikov s slovensko skupnostjo.

Za to skupino je značilno, da se bolj ali manj identificirajo z novo oziroma zanje edino primarno kulturo in jim največkrat ostajajo le še nekateri podzavestni vedenjski vzorci, značilni za »izvirno« kulturo. Starši jim niso načrtno in dovolj jasno (ali pa jim sploh niso) predstavili »izvirne« kulture in etnične (narodne) identitete. Nekateri so podlegli vplivom asimilacije zaradi neobveščenosti in zmedenosti. Starši so govorili slovensko, a Slovenije kot države ni bilo nikjer.

Vedo, od kod izvirajo njihovi predniki, toda ta vednost ni povezana s simbolno navezanostjo ali pripadnostjo »izvirnemu« prostoru.

Vednost o »izvirnem« prostoru se največkrat nanaša na ime države ali rodnega kraja prednikov in na nekatere stereotipe (največkrat so to gore, gozdovi, veliko zelenja, vojne, veliko svinjskega mesa itn.)

Prostor, ki ga družba naseljuje, ima v kulturnem smislu simbolične pomene, v družbenem pa je praviloma semantično strukturiran (Južnič 1997, str. 283), zato se pripadnost prostoru pri človeku ne more izražati le z opredelitvijo teritorialnih meja. Če je ozemlje ena od osnov za oblikovanje etnične, narodne in nacionalne identitete, mora v zavesti etnije, naroda in nacije obstajati določeno videnje tega prostora. Tako se etnična, narodna in nacionalna identiteta ne vežejo samo na ozemlje, določeno z mejami, temveč tudi na kraje in krajine. (Foto: Jernej Mlekuž)

Pri večini potomcev predvojnih priseljencev in pri nekaterih potomcih povojnih priseljencev s Primorskega je bilo opaziti slabo poznavanje političnih enot (držav) »izvornega« prostora. Temu velikokrat sledi tudi nejasna etnična (narodna) identiteta, ki jo pripisujejo svojim staršem oziroma starim staršem. Nejasno razločevanje etničnosti (narodnosti), državljanstva staršev ali starih staršev oziroma države, v kateri so ti bivali, in države, v kateri je danes njihov rodni kraj, med številnimi pripadniki te skupine največkrat povzroča zmedenost in nerazumevanje njihove »izvorne« etničnosti (narodnosti) in meja »izvorne« domovine staršev oziroma starih staršev.

Zato je razumljiv je tudi njihov odnos do slovenske osamosvojitve, ki ga večina sprejema oziroma ga je sprejemala indiferentno ali se z njim celo niso strinjali. *»Za mene je bila ena škoda (osamosvojitve Slovenije). Nimam kaj zgubiti, toda se je zgubila podoba ene močne države Jugoslavije. Jugoslavija je bila včasih svetovna sila v ladjedelništvu pa v nogometu.« (v kastilščini)*

Želja po obisku domovine (starih) staršev je v tej skupini neopazna in je največkrat (če obstaja) omejena na družinsko oziroma rodovno biografjo in le izjemoma seže prek hiše in vasi, kjer so bivali starši oziroma stari starši.

»Nimam posebne želje, ker ne vem, kaj bom lahko videl. Recimo, da bi šel pogledat hišo mojega očeta, ne vem niti kje je, jo sploh verjetno ni več. So jo porušili v vojni. Nimam tam ne sorodstva, nimam nič. Nimam nič od nič.« (v kastilščini)

»Bi rad šel pogledat vas, najt kakšnega sorodnika. Obisk ostale Slovenije ni pomemben. Imaš lepe stvari za videt v Sloveniji in drugod prav tako. V Italiji, Franciji. Vsak kraj ima svoje lepote.« (v kastilščini)

Simbolna navezanost na »izvorni« prostor, brez pripadnosti temu prostoru

V to vmesno kategorijo lahko uvrstimo večino tistih, ki se označujejo za »Slovence po rodu«. Sem spada večina oseb, ki so bile rojene in so krajši čas živele v »izvorni« domovini, večji del socializacije pa je potekal v novem, imigrantskem okolju pod močnim vplivom imigrantske kulture; večina tistih, ki so zavestno ali nezavestno pretrgali s kulturo staršev in se jim je v »zrelejšem« življenjskem obdobju pojavila želja po poglobitvi »izvorne« narodnostne (etnične) identitete, po vrnitvi h koreninam, in vsi, ki pasivno spremljajo slovenstvo.

Ohranjanje »izvorne« kulture teh oseb ima zelo širok razpon. Vsi poznajo življenjsko zgodbo oziroma zgodbo o priselitvi njihovih prednikov in izražajo željo po tesnejših stikih z »izvorno« kulturo in »izvornim« prostorom. Nekateri dobro govorijo slovensko, večina pa pomanjkljivo ali pozna samo kakšno slovensko besedo. Nekateri se celo začnejo (ponovno) učiti slovenskega jezika, občasno obiščejo prireditve slovenskega društva, večina pa ni motivirana, da bi tesneje ohranjala stik s slovenstvom ali celo začela tako ali drugače dejavno sodelovati.

»Izvorni« prostor ima med pripadniki te kategorije največkrat podobo Slovenije. Hiša, vas ali mesto, kjer so

bivali starši oziroma stari starši, so prav gotovo pomembni elementi »izvornega« prostora, toda za večino je »imaginarna«, »izvorna« kultura najoprijemljivejša na stopnji slovenstva in v prostoru Slovenije. Tako so nekateri posamezniki, ki jim družinska vzgoja ni jasno predstavila »izvorne« kulture kot slovenske in katerih starši se niso jasneje narodno (etnično) opredeljevali, našli pri iskanju svojih korenin najlažjo oprijemljivost prav v slovenstvu in v Sloveniji kot o »izvorni« domovini.

Drugačno podobo ima »izvorni« prostor med sicer zelo redkimi posamezniki s Primorskega, ki so bili rojeni in so krajši čas živeli v »izvorni« domovini, večji del njihove socializacije pa je potekal pod močnim vplivom imigrantske kulture. »Izvorni« prostor zanje ni Slovenija, temveč rodna vas ali mesto in nezamejena okolica, ki jo posamezniki poznajo in je bila (zanje) funkcijsko povezana z njihovim »izvornim« krajem.

Med nekaterimi potomci predvojnih in povojnih priseljencev s Primorskega bi lahko govorili tudi o nekakšni razdvojenosti v odnosu do »izvornega« prostora. Gre za nezamejeno (bolj ali manj obsežno) okolico rodne kraja staršev in na drugi strani državo Slovenijo; torej za družinsko vzgojo, ki hote ali nehote ni poudarjala slovenstva, in na drugi strani za oprijemljivo enoto v obliki države.

Z osamosvojitvijo Slovenije so nekateri začutili močnejšo željo po odkrivanju »izvorne« kulture. Njihovi starši so govorili slovensko, a Slovenija kot država ni obstajala. Šele z osamosvojitvijo sta Slovenija in slovenstvo dobila oprijemljivo podobo v obliki državnosti; odnos do »izvorne« kulture in prostora se je izkristaliziral in postal oprijemljivejši.

Manifestacije simbolične povezanosti z »izvornim« prostorom se med osebami te skupine kažejo najpogosteje:

- v (želji po) navezovanju (tesnejših) stikov s sorodstvom v »izvorni« domovini;
- v (želji po) obisku Slovenije oziroma »izvornega« prostora;
- v bolj ali manj povečanem zanimanju za dogajanje v »izvorni« domovini;
- v (želji po) pridobitvi slovenskega državljanstva;
- posredno prek učenja slovenskega jezika, obiskovanja slovenskih prireditvev, »domoznanskim« zanimanjem za »izvorno« kulturo, prostor itn.

Stiki ali največkrat zgolj vednost, da živijo sorodniki v »izvorni« domovini, je za pripadnike te skupine zelo pomemben dejavnik v iskanju »izvorne« etnične (narodne) identitete in oprijemljivosti »izvornega« prostora. Čeprav je v tem primeru zelo težko ločiti biografski oziroma rodovni kontekst od etničnega (narodnega), je sorodstvo najvidnejša in hkrati najoprijemljivejša vez z »izvornim« prostorom.

»Človek si misli: imamo sorodnike tam, potem je Slovenija tudi malo naša.«

V tej kategoriji se lahko že pojavi želja po pridobitvi slovenskega državljanstva. Gre za simbolični pomen, ki ne zahteva veliko truda, predvsem pri tistih, ki jim simbolika veliko pomeni.

Želja po obisku »izvornega« prostora je poleg rodne hiše staršev, vasi ali mesta največkrat povezana z obiskom

Kot prejšnje fotografije tudi ta prikazuje stensko okrasje mendoških Slovencev. (Foto: Jernej Mlekuž)

naravnih in kulturnih znamenitosti Slovenije. Izjema so osebe, ki »izvirne« domovine ne primerjajo s Slovenijo, temveč s kakšno manjšo, ponavadi nezamejeno enoto.

Pripadnost »izvornemu« prostoru

V ta tip spadajo le posamezniki, ki so bili deležni stroge slovenske vzgoje v družini in ki so tudi kasneje ohranili tesne stike s slovensko skupnostjo. Njihova primarna in sekundarna socializacija je bila strogo povezana s posredovanjem slovenske kulture, vrednot, norm itn. Pripadnikov, ki niso bili deležni načrtne slovenske vzgoje v družini in kasnejših stikov s slovensko skupnostjo, v tej skupini ni.

Za vse pripadnike skupine ima »izvorni« prostor jasno narodnostno in politično oznako oziroma pomeni Slovenijo v okviru narodnostnih in političnih meja.

Za večino iz te skupine je bila zelo pomembna osamosvojitve Slovenije, ki so jo neredko označevali kot prelomnico v njihovem doživljanju »izvirne« narodne (etnične) identitete. Ne samo, da je »izvorni« prostor dobil oprijemljivejšo podobo v obliki državnosti, tudi sprememba političnega sistema je naredila odnos do »izvirne« domovine končno pozitiven.

Manifestacije pripadnosti »izvornemu« prostoru med pripadniki te skupine se bolj neposredneje in najpogosteje kažejo:

- v pogostih in tesnih stikih s sorodstvom v Sloveniji;
- v obiskih ali željah po obisku Slovenije, ki ga največkrat doživljajo kot zelo pomemben dogodek;
- v želji po slovenskem državljanstvu;
- v slovenskih volitvah;
- v želji po nadaljevanju roda v Sloveniji;
- v želji biti pokopan v Sloveniji;

- v želji po šolanju otrok v Sloveniji;
- v pogostem spremljanju dogajanja v Sloveniji;
- v stenskem okrasju s podobami slovenskih krajev, zemljevidov, ur v obliki slovenskega državnega teritorija itn.;
- v želji po navezavi ekonomskih stikov s Slovenijo;
- v želji po posesti zemlje ali nepremičnin v Sloveniji (denacionalizacija);
- v razmišljanju o preselitvi v Slovenijo.

Obisk »izvirnega« prostora je za večino pripadnikov te skupine nadvse pomembna stvar. Kot sem že omenil pri predstavnikih prve generacije, je tudi pri nekaterih pripadnikih druge in le izjemoma tretje generacije obisk povezan z nekakšnimi psihološkimi pripravami in z zelo emocionalnimi odzivi ob obisku, ki se pri večini kažejo v izbruhih nepopisnega navdušenja, občutkih »resničnega« zavedanja narodnih in ozemeljskih korenin in pri drugih (v manjšem številu) v nekakšnem razočaranju kot posledici družinske vzgoje in vpliva slovenske skupnosti zaradi stalnega idealiziranja »izvirne« domovine ter nekritične sentimentalne zazrtosti »nazaj v domači raj«.

Če smo za osebe predhodnega tipa rekli, da v Sloveniji poleg rodne hiše in kraja staršev ali starih staršev obiščejo tudi naravne in kulturne znamenitosti dežele – tako imenovane ljubke kraje (locus amoenorum), osebe tega tipa ponavadi obiščejo tudi tako imenovane svete kraje³ (locus sacrum) in tako podoživljajo zgodovino (Brezje, Teharje itn.) ter jim večkrat pripisujejo velik pomen.

O preselitvi v »izvorno« domovino razmišljajo predvsem tisti, pri katerih »izvirna« etnična identiteta in pripadnost »izvornemu« prostoru občutno prevladata nad občutkom pripadnosti večinski kulturi in prostoru.

Takih je zelo malo, saj vpetost v večinsko okolje (družina, prijatelji, služba, socialni položaj itn.) kljub močni pripadnosti »izvorni« kulturi in prostoru, prevlada. Razmišljanje o preselitvi v »izvorno« domovino večkrat spremljajo tudi osebne izkušnje oziroma izkušnje staršev, ki so se večinoma s težavo prilagajali ter vključevali v novo okolje in večkrat trpeli zaradi razbitja družin.

Sklep

Odnosov do »izvornega« prostora je toliko, kolikor je posameznikov, izseljencev. Še veliko večja zmeda nastane, če ta odnos postavimo v okvir pripadnosti »izvorni« kulturi in »izvorni« etnični (narodni) identiteti. Zato je dana tipologija grob poseg v raznovrstnost individualnih odnosov do »izvornega« prostora in je le ena izmed možnih oblik sistematizacije (in razumevanja) odnosov do »izvornega« prostora, vendar hkrati edini (meni dostopen) način, da skušam v tej raznovrstnosti odkriti splošnejše pojave.

Navezanost oziroma pripadnost »izvornemu« prostoru se gotovo povezuje s pripadnostjo »izvorni« kulturi oziroma »izvorni« etnični (narodni) identiteti, čeprav odnos ni vedno linearen. Srečamo osebe, ki dosledno ohranjajo »izvorno« etnično (narodno) identiteto; v družinskem krogu govorijo le slovensko, ohranjajo šege in navade »izvorne« kulture itn., toda »izvornemu« prostoru v svojem občutenju »izvorne« etnične (narodne) identite ne pripisujejo velikega pomena, ne izražajo želje po obisku in po nadaljevanju roda v njem, ne pripisujejo velikega pomena slovenskem državljanstvu itn. Na drugi strani se zdi, da je nekaterim prostorska oznaka ključni dejavnik v ohranjanju »izvorne« etnične identitete. Ne znajo več slovenskega jezika, pozabili so in ne pogrešajo »izvornih« šeg, navad, hrane, glasbe itn., toda ponosno razkazujejo slovensko državljanstvo, si močno želijo obiskati »izvorno« domovino, na stene domov obešajo fotografije, slike in zemljevide »izvorne« domovine, si celo želijo, da bi njihov rod ponovno zaživel v »izvorni« domovini itn.

Velikokrat je težko in celo nemogoče razlikovati med miljejem prostora in kulture, med občutki teritorialne vezanosti ali pripadnosti in etnično ali nacionalno samozavestjo. Razumevanje je lažje, če prostorsko opredeljeni del človekove eksistence ali »sentimentalno orientacijo«, kakor jo imenuje Južnič (1987, str. 292), opredelimo na eni strani kot identifikacijsko, po drugi pa kot prestižno. Pri prvi gre za teritorij kot prostor bivanja in z njim povezano domačnost, druga pa je povezana z vrednotenjem posameznih delov okolja glede na pomen, ki mu ga pripisujeta družba in kultura, in s tem povsem institucionalizirana.

Gre torej za delitev, ki se zdi, da lahko pomaga razumeti bistveno razliko v odnosu do »izvornega« prostora med prvo generacijo in naslednjimi generacijami, med socializacijo v novi in stari domovini, čeprav tudi med tako imenovano identifikacijsko in prestižno sentimentalno orientacijo ni vedno ostrih meja.

Lenz-Romeissova je z empirično raziskavo prišla do sklepa, da se čut za domovino ne izpolni skozi »kri in

zemljo«, temveč da se človek, ki do določenega kraja razvije simbolično navezanost, pri tem tako opira na druge ljudi v kraju, ki jih pozna in s katerimi goji stike. Kraj tako simbolizira družbene odnose (Kučan, 1996, str. 20-21). Tudi Smith (1991, str. 23) ugotavlja, da so za etnične identitete »bolj kot prebivanje na nekem kraju ali njegova posest, pomembni dodani pomeni in asociacije, ki jih kraj vzbuja«. Povezanost skupinske identitete družbene skupine s prostorom, v katerem biva, se oblikuje skozi družbene odnose in ne izhaja iz prostora samega. Izseljenci in njihovi potomci so v stalni razdvojenosti med odnosi, ki jih imajo z večinsko družbo, in odnosi znotraj izseljenske skupnosti in družine; s tem pa tudi v stalni razdvojenosti med novo in »izvorno« domovino.

Intenzivnost stikov z večinsko in z izseljeniško družbo oziroma njihovo razmerje je torej zelo pomembno v odnosu do novega in »izvornega« prostora, čeprav ne smemo pozabiti, da gre pri nekateri priseljencih in njihovih potomcih za neposredno povezavo z »izvorno« domovino, brez aktivnosti v društvih, stikov s sonarodnjaki itn.

Seveda je nemogoče zanikati vlogo prostora in njegovega izkustva. Brez stikov ali obiskov »izvorna« identiteta zgubi svojo realno oprijemljivo podlago, ostane na ravni »mita« in je zato močnejše izpostavljena asimilaciji, izginjanju.

Pomembno je tudi upoštevati zavedno in nezavedno raven »izvorne« etnične (narodne) identitete in odnosov do »izvornega« prostora. Mejo med njima je včasih težko, celo nemogoče začrtati. Na eni strani bi torej lahko govorili o folklorno-simbolni identiteti, ki se kaže tudi v odnosu do »izvornega« prostora v državljanstvu, stenskem okrasju z motivi slovenskih krajev in pokrajin itn., in na nezavedni ravni o »bazični« oziroma »primarni« identiteti, ki se kaže v željah po nadaljevanju roda v »izvorni« domovini, v želji biti pokopan v domovini.

Razlikovanje se kaže tudi v krajih, ki jih izseljenci in njihovi potomci obiščejo v »izvorni« domovini. Na eni strani gre za svete kraje (locus sacrum), pri čemer podoživljajo zgodovino, in na drugi strani za priljubljene kraje (locus amoenorum), v katerih se je zaradi novih navad sveto na novo oblikovalo. Tako je »izvorna« narodna prostorska identiteta mešanica starih in novih simbolov, mešanica zgodovinske teže in lahкости

3 V zvezi s posebnim identificiranjem, narodnim ali religioznim, so pomembni predvsem zgodovinski kraji. Povezava narodne identitete z določenimi deli ozemlja, z določenimi kraji ima mitsko in subjektivno vrednost (Smith, 1991). Tudi Južnič (1993, str. 148) poudarja močan naboj zgodovinskih krajev za istovetnost naroda. Hkrati pa poudari vlogo »svetih« krajev, dežel in celo rek za povezanost skupinske identitete s prostorom, ki je strukturiran na različne enote in je več kot zgolj določen z mejami. Religija je sploh lahko močno vplivala na utrjevanje etnične zavesti, saj so se z njo izražale skoraj vse družbene predstave arhaičnih družb (prav tam, 1987, str. 228). Močan naboj »svetih krajev« v zvezi s (skupnim) narodnim in religioznim identificiranjem je bilo moč opaziti tudi med po drugi svetovni vojni v Argentino priseljenimi Slovenci. V večini obiskanih družin so se na stenskem okrasju ponavljale fotografije in slike Brezij, ki so se tudi v zvezi z obiski Slovenije izkazale kot najbolj obiskan kraj.

potrošniškega bivanja (Kučan, 1996, str. 25). Na kraje, krajine in krajinske prvine se vežejo stereotipi »izvornega« prostora, ki imajo podobo tradicionalne, »domačijske«, vaške Slovenije in slovenske kulture, kakršno so izseljenci zapustili, jo z idealiziranjem negovali in z vzgojo prenašali na mlajše rodove. Vsebina omenjenega stereotipa se kljub modernizaciji življenja v »izvorni« domovini do osamosvojitve Slovenije – dotlej so bili stiki in obiski zelo omejeni – skorajda ni spreminjala in se je vse do danes, sicer na posameznih mestih že dobro načeta, ohranila; kar se kaže tudi ob obiskih domovine, ko nekateri izseljenci in tudi njihovi otroci s precejšnjo začudenostjo in nestrinjanjem sprejemajo prostorsko danost, ki je drugačna od tiste, ki so jo zapustili oziroma negovali v spominu dolga desetletja.

Če se vrnem na začetek in ponovim uvodno misel: odnosov do »izvornega« prostora je toliko, kolikor je posameznikov, izseljencev, najbolje ponazorim ključni aspekt naloge, saj je vsak individualen odnos enkraten, neponovljiv zaradi spleta osebnostnih lastnosti, zgodovinskih, socialnih, kulturnih, političnih itn okoliščin in še marsičesa, česar nismo upoštevali. Hkrati pa ne morem zanikati, da se ne kažejo nekatere splošnejše značilnosti tega odnosa, ki sem jih odkrival oziroma skušal odkrivati med štirimesečnim bivanjem med Slovenci in njihovimi potomci v Mendozi.

Literatura

- Detela, L., 1993: »Tri Slovenije« kot nedeljiv vezni člen skupne slovenske usode. Meddobje, 27, 1–2, str. 3–17.
- Južnič, S., 1987: Antropologija. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede/Državna založba Slovenije, 341 str.
- Južnič, S., 1991: Identiteta. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede 399 str.
- Knight, B. D., 1982: Identity and Territory: Geographical Perspectives on Nationalism and Regionalism. Annals of the Association of American Geographers, 72, 4, str. 514–531.
- Kučan, A., 1996: Dejavniki nacionalne prostorske identitete v Sloveniji. Doktorska disertacija. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Inštitut za krajinsko arhitekturo.
- Low S., M., 1992: Symbolic Ties that Bind. Place Attachment in the Plaza. V: Place Attachment. A Conceptual Inquiry. New York, Plenum Press, str. 165–185.
- Lowenthal, D., 1991: British National Identity and the English Landscape. Rural History, 2, 2, str. 205–230.
- Smith, A., D., 1991: National Identity. University of Nevada Press, 226 str.
- Žigon, Z., 1998: Otroci dveh domovin: slovenstvo v Južni Ameriki. Ljubljana, ZRC SAZU, 269 str.

dr. Mojca Ravnik

DRUŽINA, SORODSTVO IN MIGRACIJE

Od leta 1982 izseljenstva nisem raziskovala, vendar sem se pri kasnejših raziskavah družine in sorodstva z izseljenstvom ves čas srečevala. Na povabilo urednice Glasnika SED, posvečenega tej témi, kratko povzemam svoje raziskave o prepletanju pojavov v družini, sorodstvu, migracijah na splošno in izseljenstvu.

V seminarju za etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva na Oddelku za etnologijo smo se v letih 1980–1982 seznanjali z literaturo, metodami in raziskovalci, ne samo v etnologiji, temveč tudi v sorodnih vedah. O tem sem pisala v Glasniku SED leta 1982 (Ravnik, 1982). Večkrat smo se pogovarjali o tem, da bi etnologija lahko zapolnila vrzel, ki jo puščajo različne druge stroke, in da bi bila njena naloga raziskati način življenja izseljencev, povratnikov, izseljenških družin in prebivalcev krajev ter pokrajin, od koder so se izselili in kjer so se naselili. Za to bi morala bolje izdelati metodologijo, že takrat pa smo tudi vedeli, da bi morala imeti v njej pomembno vlogo družina in sorodstvo. Pri raziskovanju izseljevanja prebivalcev Grosupljega in okolice ob koncu prejšnjega in na začetku tega stoletja do prve svetovne vojne (Ravnik, 1981) so me zato zanimale družinske razmere, ki so bile razlog za izseljevanje, položaj posameznih družinskih članov, življenje okrnjenih družin doma, po povratku ali

Marija Rems z možem Josipom in otrokoma, v Ameriki. Josip Rems je bil v Ameriki novinar "Glas naroda". Marija je prišla za njim v Ameriko. Fotografirano ok. 1880 leta. (Fototeka Oddelka za etnologijo in kult. antrop. Filozofske fakultete)

ponovni izselitvi. Zbirala sem terensko gradivo pri sorodnikih in potomcih izseljencev ter v matičnih knjigah, da bi prikazala družine in osebne razmere izseljencev. Spoznala sem, da za preučevanje izseljstva ni treba odpotovati v dežele, kamor so odhajali, in da je zelo pomemben teren tudi doma. Po drugi strani pa sem tudi ugotovila, da bi bilo treba za razumevanje razmer, ki so bile vzrok izseljevanja, razvijati historično-demografske raziskave.

Kasneje sem raziskovala družino in sorodstvo, a sem naletela na izseljenstvo znova, saj malokatera slovenska družina ni vsaj posredno doživela migracij in izseljevanja. Če ne v ravni črti, se med sorodniki v stranskih vejah vedno najde kak izseljenec in družinski rodovniki za nekaj generacij nazaj, kolikor jih še lahko obnovimo po izročilu, se razpredajo v različne države in na celine. S primerom značilnega rodovnika družine v Prekmurju sem se v razpravi vključila v posvetovanje o dosežkih in načrtih v raziskovanju slovenskega izseljstva po znanstvenih disciplinah (Ravnik, 1993).

Tudi v Slovenski Istri so selitve vpletene v vsako družinsko zgodovino. Prebivalci so se izseljevali v čezmorske dežele v Ameriko in Argentino, med obema vojnama tudi v Jugoslavijo, po drugi svetovni vojni pa množično v Italijo, Kanado, Avstralijo, Zahodno Evropo. Vendar pa je bilo iz Slovenije v primerjavi z nekaterimi drugimi slovenskimi pokrajinami, kot so Dolenjska, Bela krajina ali Prekmurje, v prejšnjem stoletju in v prvi polovici tega stoletja malo izseljevanja. Vzrok za to je bila gospodarska povezanost Istre s Trstom. Julij Titl, ki je preučeval povezanost koprškega podeželja s Trstom in drugimi trgi, trgovino s kmetijskimi pridelki, domače nekmetijske gospodarske dejavnosti, ki jih je pospeševala bližina Trsta, sezonsko

in stalno zaposlovanje ter selitve prebivalstva, je ugotovil, da je za vsa obdobja »značilna le ena osnovna težnja: premikanje iz hribovskih predelov proti slovenski obali in vzporedno oziroma dopolnjujoče se premikanje s celotnega koprškega področja v Trst« (Titl, 1965, 111). Tudi sama sem se v svoji raziskavi družine in sorodstva osredotočila na stoletne selitve iz zaledja v Trst, ki so kasneje zaradi državne meje in množičnosti po drugi svetovni vojni dobile izseljensko naravo. O njih sem pisala že v članku v *Annales* (Ravnik, 1993), nato pa še v posebnem poglavju v knjigi *Bratje, sestre, strniči, zermani* (Ravnik, 1996).

Naj zato kratko opišem značilnosti družin in sosesk v zaledju Slovenske Istre. Pomembno je vedeti, da so se kmetije delile na enake dele, vendar so bile hčere večinoma izplačane z odpravnino ali doto, tako da so na kmetiji ostali samo sinovi. Poročena ženska je bila doma samo, če je bila blagarica ali edinka, se pravi edina dedinja, ali če so bile same hčere in je ena ostala na domu.

Vendar so ljudje različno ravnali, odvisno od mnogih dejavnikov, kot so bližina Trsta in obale, velikost kmetije, število potomcev: razdelili so se ali pa ostali skupaj, bile pa so še vmesne rešitve, tako da so živeli skupaj na uradno razdeljeni lastnini. Veljala je virilokalnost. V velikih sestavljenih družinah so tako živeli skupaj poročeni bratje z manjšimi družinami, starši in neporočenimi sorojenci. Protislovje med načelom enake delitve na eni strani in med težnjo po ohranitvi kmečkega gospodarstva na drugi je istrske družine znova in znova gnalo v stisko. Z delitvami se je posestvo preveč drobilo, če so ostali skupaj, pa jih je bilo kmalu preveč, zato je bila delitev nujna.

V istrskih vaseh je sorodstvo prepleteno s soseditvom. V

manjših rodbinskih zaselkih ali v posameznih dvoriščih v večjih vaseh se preprosto ujemata. Ljudje vedo, kdo je skupni prednik, v kakšnem sorodstvu so in v katerem kolenu. V večjih vaseh pa je sorodstvena sestava manj razvidna. Sosedji in sovaščani so bližnji in daljni sorodniki.

Iz literature je znano, da egalitarni sistem zadržuje prebivalstvo v domači pokrajini, ne spodbuja dokončne izselitve, temveč pospešuje mobilnost v regiji (glej Segalen, 1985, 112). Ljudje lahko vztrajajo na razdrobljeni posesti, če je možnost dodatnega zaslužka. Za Istrane je bil to Trst. Gospodarsko napajanje med mestom in zaledjem se je torej ujelo s posebnimi potezami istrskih družin.

Selitveni valovi iz istrskega zaledja so pljuskali do Trsta, a tudi do obalnih mest in vasi v njihovi bližini. V novih krajih so se Istrani z verižnimi selitvami spet naseljevali skupaj ali v bližini. Opazovala sem jih na različnih postajah selitvenih valov, v starih in novih krajih, ter primerjala tradicionalno in novo strukturo ter odnose v družinah, skupinah sorodnikov in sosedov. Naj navedem izsledke opažanj o naseljevanju Istranov iz notranjosti v vaseh bliže obali in v Trstu.

Značilno je, da so bile selitve pretežno verižne (bile so tudi izjeme, saj so nekateri ljudje, ki se doma niso znašli ali niso živeli v skladu z moralo in običaji domače vasi, v mesto pobegnili pred gosto mrežo sorodnikov in sosedov). Ljudje so drug za drugim zapuščali vasi, v novih krajih pa so se, če se je le dalo, nastanili v soseščini ali v bližini. Tisti, ki so šli prej, so pomagali najti stanovanje in delo sorodnikom in sosedom, ki so jim sledili. Tako so se v novih krajih spet sestavile sorodstveno povezane soseške, ki pa so doživele spremembe v funkciji in strukturi.

Čeprav sorodniki še vedno držijo skupaj in se tudi naseljujejo tako, pa je sestava družin in sosešk drugačna. Takšna doma sploh ne bi mogle nastati, na primer sosedstvo, sestavljeno iz družin dveh sester in njihovih sorodnikov v svaštvu. Načela, ki so jasno določala stare družinske oblike, v novih krajih niso veljala. V novem bivališču ni rodovne kontinuitete, virilokalno načelo ne velja več, s tem pa je izginila tudi podlaga prejšnje značilne družinske in družinsko-sorodstvene strukture. Namesto tega je bila tu pomembna medsebojna pomoč, morda pa tudi potreba ljudi, da se v novem okolju obdajo z domačimi.

V novih krajih so priseljenci naleteli na drugačno izročilo, gospodarski način, narečje. Razlike med posameznimi istrskimi območji so sestavina istrske identitete, ki se v dvojni luči kaže predvsem tam, kjer so se naselili Istrani z različnih območij. Vsi se imajo za Istrane, a se med seboj označujejo za Istrane, Istrijane, Šavrine, forešte ali furešte. Prišleki so domačine imenovali Šavrini, domačini pa prišleke Istrijani in furešti. Ljudje iz zaledja so kupovali hiše od prejšnjih prebivalcev, ki so odšli v Trst. To se ni dogajalo šele po množičnem odseljevanju v Trst po drugi svetovni vojni, marveč je bilo pogosto že prej, saj so bili valovi, ki so odplavljali prebivalstvo proti Trstu, starejši. Za prišleke so bile zelo primerne skupine hiš, ki so že v preteklosti dajale stroho večjim sorodniškim soseškam ali pa so v njih prebivali koloni ali poljski delavci na veleposestvih.

Vendar takih hiš ni bilo dovolj in mnogi so se vselili v zelo revne in majhne hiše, celo v »kažete«, se pravi v poljske hišice, ki so jih prej imeli kmetje, živeči v mestu, za shrambo orodja, zavetje ob slabem vremenu ali skromno prenočišče. Od doma vajeni zidanja, so si bivališče sami popravili in izboljšali. V novi soseščini so se Istrani znašli s staroselci in prišleki iz drugih krajev ter se z njimi sorodstveno in sosedsko povezali.

Sestavljenih družin, ki bi obsegale več manjših družin, tu ni. Družinsko-sorodstvene skupnosti so tudi drugače sestavljene. Prej so jih sestavljale v bližnjem sosedstvu živeče družine, katerih gospodarji so bili bratje, bratrance v prvem, drugem kolenu in naslednjih, sedaj pa jih sestavljajo družine, ki so med seboj poljubno sorodstveno povezane.

V stari vasi je bilo običajno, da so mladi ljudje prevzeli skrb za stare vaščane, ki niso bili sorodniki in ki niso imeli otrok, v zahvalo pa so jim ti dali njive v obdelovanje, hišo za bivanje in nanje prepisali premoženje. S takim medsebojnim dogovorom so tudi nekateri prebivalci iz notranjosti našli stanovanje in zemljo v novih krajih.

V bližini obalnih mest so bile gospodarske možnosti vedno boljše kot v odmaknjenih vaseh. Številne hiše v notranjosti Istre so bile opuščene ali so postale ruševine, skozi hiše blizu obale pa so pljuskali migracijski valovi proti Trstu. V njih se je v tem stoletju zvrstilo več stopenj naselitve, od priselitve ene družine do njenega razcveta do odseljevanja njenih članov, ponovne naselitve ljudi iz Istre in odseljevanja njihovih potomcev. Za marsikatero družino je nastanitev v obalnem pasu pomenila samo postajo za nekaj let ali desetletij, na potovanju, ki se je končalo v Trstu.

Ko v istrskih vaseh opazujemo zapuščene hiše, si predstavljamo, da so družine, ki so v njih živele, propadle, njihovi člani pa so se razgubili po svetu, po drugi strani pa si v zvezi s primestnimi naselji ali mestnimi soseškami predstavljamo, da so njihovi prebivalci priseljenci z vseh vetrov, živeči vsak zase v svojih družinskih hišah in mestnih stanovanjih, brez zveze s tradicijo teh krajev. Vendar je vtis o popolnem razpadu tradicionalne družbene strukture na eni strani in o odtujenosti primestnih ter mestnih prebivalcev od istrske tradicije zmoten. Pogosto je prav nasprotno: tisti, ki so prišli iz vasi v bližino mesta, so velikokrat vpleteni v obnovljeno mrežo sorodnikov in živijo blizu tudi v novem kraju, tisti doma pa so ostali sami. Tudi v novih krajih se prepletata sorodstvo in sosedstvo, čeprav družine ne živijo vedno tako strnjeno kot na vasi in so lahko tudi redkejša med domačini in priseljenci od drugod. Njihove medsebojne vezi vsekakor ohranjajo mrežo odnosov iz starega okolja, in to znotraj naselij, ki so navidez že povsem izgubila vaško podobo.

Naj povzamem. Pri raziskovanju v Slovenski Istri sem spoznala, da skupine iz starega kraja vztrajajo tudi v novem okolju, s spremenjeno sestavo in funkcijo, kar je povezano s spremenjenim načinom življenja. Menim, da bi opazovanje družine, sorodstva in sosedstva tudi pri preučevanju izseljenstva, še posebej verižnega, lahko pomagalo razumeti identiteto, akulturacijo, asimilacijo in podobne pojave, ki so sicer v ospredju preučevalcev te tematike.

Literatura

- RAVNIK, Mojca, 1981, Način življenja in izseljevanje prebivalcev Grosupljega in okolice do prve svetovne vojne, v: Louis Adamič, Simpozij, Ljubljana, str. 41-47.
- RAVNIK, Mojca, 1982, Etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, Glasnik SED, 22, 3, str. 62-64.
- RAVNIK, Mojca, 1993, Družina, sorodstvo in izseljenstvo, v: Dve domovini, 4, str. 164-167.

- RAVNIK, Mojca, 1993, Družine v istrskem zaledju in selitve Istranov v Trst in druge kraje, Annales, 3, str. 149-160.
- RAVNIK, Mojca, 1996, Bratje, sestre, strniči, zermani. Družina in sorodstvo v vaseh v Slovenski Istri, Ljubljana, Koper.
- SEGALEN, Martine, 1985, Quinze générations de Bas-Bretons. Parenté et société dans le pays bigouden Sud 1720-1980. Pariz.
- TITL, Julij, 1965, Socialnogeografski problemi na koprskem podeželju, Koper.

dr. Ana Barbič, Inga Miklavčič Brezigar

OBČASNE MIGRACIJE PODEŽELSKIH ŽENA NA GORIŠKEM: GOSPODINJSKO DELO V TUJINI – NUJA IN PRILOŽNOST NEKOČ IN DANES*

Usklajevanje materinske in gospodinjske vloge žene in matere z vlogo delavke, ki služi denar/sredstva za preživetje družine, je bila usoda, ki je v zgodovini doletela skorajda le ženske nižjih slojev v mestnem in podeželskem okolju. Delati, pomeni biti zaposlena, delati za denarno plačilo ali še pogosteje za dobrine, kot so živež, obleka, stanovanje, so pripadnice ženskega spola začele že kot otroci, nato so si zaslužile za balo' in začetek lastne družine. Mnoge pa so si služile vsakdanji kruh kot služkinje do pozne starosti.

gospodinjstvo in vzgajala otroke. Vzgoja za poroko kot institucijo, ki je ženski zagotavljala eksistenčno varnost, družini pa premoženjske koristi in utrditev ali izboljšanje družbenega položaja, je bila vgrajena v temelje vzgoje ženske, ki se žrtvuje za družino. Zatajevanje lastnih čustev in želja v prid družine, pridnost oziroma delavnost ter neoporečno moralno vedenje so bile lastnosti idealne žene in matere.

V praksi so tradicijo moža kot preskrbovalca družine »kršile« številne ženske, ki so postale sopreskrbovalke ali celo edine vzdrževalke družine, bodisi zaradi objektivnih okoliščin (mož ni dobil dela ali z delom ni zaslužil dovolj za pogosto številno družino) bodisi

* Članek je objavljen v: Janet Momsen, ed. Gender, Migration and Domestic Service, Routledge, London (1999) z naslovom Domestic Work Abroad - a necessity and an opportunity for rural women from Goriška borderland region of Slovenia, predstavljen je bil tudi na mednarodni konferenci Gender and Rural Transformation in Europe, Wageningen 14.-17. 10. 1999.

1 Balo je skupek osebnih predmetov, ki jih je dekle pripravila za svoje gospodinjstvo po poroki. Navadno so dekleta začele pripravljati balo v začetku najstniških let, v njej pa je bilo predvsem lepo vezeno («štikano») osebno in posteljno perilo. Poleg tega so od domačih dobile še lepo rezljano ali poslikano leseno skrinjo za shranjevanje blaga, pa tudi posodo, zibelko, kolovrat in vrsto drobnih gospodinjskih potrebščin. Balo so vaški fantje v posebnem obredu pred poroko prepeljali z nevestinega na ženinov dom. Simbolno se je običaj bale ohranil do današnjih dni.

zaradi dejstva, da nekatere ženske niso privolile v položaj vzdrževane osebe. Tako so ženske poleg vloge gospodinje in matere velikokrat prevzele tudi vlogo delavke, to je osebe, ki služi denar zase in za družino. Emancipacija dela, ki od 17. stoletja poteka v zahodni kulturi, je v 20. stoletju privedla do emancipacije žensk. S spreminjanjem odnosa med »višjimi« in »nižjimi« sloji, do katerega je privedla modernizacija, večjih možnosti za izobraževanje in možnosti vstopa žensk vseh družbenih slojev na tako rekoč vsa področja dela oziroma zaposlitve, se je spremenilo tudi pojmovanje vlog »gospo« in »služkinje«. Večina zaposlenih žensk danes združuje v eni osebi vlogo matere, gospodinje in delavke, nemalokrat obenem z vlogo »gospo« kot žene uspešnega moškega ali z vlogo poklicno in družbeno angažirane osebe.

Sodobne zaposlene ženske, socializirane za opravljanje vseh naštetih vlog, si zlahka predstavljamo usodo naših prednic, ki jim je bila poleg vlog žene, gospodinje in matere naložena tudi skrb za lastno preživetje in preživetje družine ali pa so kot neporočene ženske morale skrbeti same zase. Zaradi različnih vzrokov so se ženske pogosto znašle v položaju, ko se njihova vloga ni ujemala s tradicionalno pojmovano vlogo ženske, katere primarna naloga naj bi bila gospodinjstvo in vzgoja otrok, in so bile prisiljene prevzeti tudi vlogo delavke, ki s prodajo svojih »osnovnih sredstev« služi denar zase in življenje ter napredek družine. Njihova »osnovna sredstva« so bila v času, ko ženskam, posebej še kmečkim, ni bila dostopna nikakršna izobrazba, zelo omejena. Če zanemarimo »osnovno sredstvo«, zaradi katerega govorimo o »najstarejšem poklicu na svetu«, so ženske lahko delale le tisto, za kar so bile, po nekdanjih

in v določenih ideologijah tudi danes uveljavljenih pogledih, »primerne« gospodinjstvo in vzgoja otrok. V tem pogledu si preteklost in sedanjost podajata roke. Današnja žena mati in delavka se z lahkoto poistoveti s podeželskimi ženskami, ki so se zaposlovale kot služkinje in dojitve v bližnjih mestih ali celo v tujini. Usoda preprostih podeželskih žensk, ne le slovenskih, temveč tudi italijanskih dojitelj (Makuc, 1993; Balie, 1984; Puhar, 1982) razkriva niz dokazov o ženi delavki in pomagajo razbijati mit o »naravni in večni« vlogi ženske kot »matere in gospodinje« ter dokazujejo, da je bila ženska vedno tudi »delavka«. Mit še vedno deluje kot sredstvo, s katerim se je dalo in se da zanikati aktivno vlogo žene kot delavke, ki je enakovredna aktivni vlogi moža kot delavca, in hkrati zanikati pravice, ki izhajajo iz ustavno opredeljene enakovredne vloge obeh spolov v družbi, vsaj v državah zahodne demokracije.

V tem spisu v prvem delu predstavljamo delo dojitelj in služkinj, ki so ga v preteklosti za daljši ali krajši čas opravljale kmečke/podeželske ženske z Goriškega. Goriško je primorsko severnozahodno območje Slovenije ob meji z Italijo, ki v zgodovinskem pomenu obsega območja od Tolminskega do Krasa in Vipavske doline. Pred drugo svetovno vojno je bilo pod Italijo, leta 1947 je bilo priključeno k Sloveniji v okviru tedanje Jugoslavije. Ženske so se od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne pogosto zaposlovale v zelo oddaljenem Egiptu in velikih severnoitalijanskih mestih. V drugem delu pa predstavljamo gospodinjstvo delo sodobnih podeželskih žensk s tega območja v »boljših« družinah, bodisi v bližnjem slovenskem mestu Novi Gorici ali čez mejo v Italiji.

JAGODIC : Slovenci v Egiptu (sem. za izselj.) 6. 11. 1980
1.

1841. u. št. - Kapus (pater Hieronim Klemenčič Kapus - iz Klope 1778 - 1850 v Egiptu, nato odšel v Etiopijo in prišel do Abise v J. Arabiji).

l. 1753 petu jozef Huberman } v Kairu (v Ruski)

l. 1774 - " - Kromar }

l. 1778 - " - Gupor Poljaki }

V Kairu so se povračali v cerkvi sv. Jožefa (civilno preb.)

v Alexandriji: l. 1847 - Ignacij Knobleher

v medim' 19. st. ob gradnji Suez -> sem velika št. in Slov. iz Dalmacije, zaposleni pri kanalski dr. (stavlj.)

okrog 1860 - št. v Egipt (Kairo), iz Primorske, Ruski: gospodarst. ženske so bile služkinje pri bogatih družinah, dobro so razširile. l. 1845 - nad 2000 Slovencev v Af. vložili veliko malo. Povračali so se z drugimi pripadniki etn. št. l. 1882 - nemiri v

Nekoč: dojlje in služkinje z goriškega podeželja v Egiptu

Med enega od najstarejših poklicev, v katerem so žene lahko prodajale svoja »osnovna sredstva«, spada tudi poklic, ki je spremljal civilizacijo do praga 20. stoletja – poklic dojlje.

Najbolj znana zgodba zahodne kulture o dojlji je prav gotovo zgodba iz biblijskih časov – zgodba o Mojzesu med bivanjem izraelskega ljudstva v Egiptu. Ker so Egipčani zaradi prerokbe, da bo izraelski prvorojenec uničil faraona in popeljal Izraelce iz Egipta, iskali in pobijali izraelske prvorojence, je mati malega Mojzesa položila ga je v košaro in jo je spustila po reki. Dvorjanke, ki so ujele košaro, so otroka odnesle faraonovi hčeri, ta pa ga je oddala lastni materi v rejo in dojenje za plačilo (Sveto pismo stare zaveze, Ex 2,2-10). Pojav oddajanja dojenčkov v rejo oziroma najemanje dojlj v evropski zgodovini sega v antično dobo. V starem Rimu so se kandidatke za dojlje zbirale na kraju imenovanem »colonna lactaria« (Puhar, 1982: 320). Iz običaja oddajanja novorojenčkov dojljam ali najemanja dojlj se je v starem Rimu oblikoval kult »častitih dojlj« – Nutrices Augustae, ki so jim postavljali svetišča – kapelice. Kult je v 2. in 3. stoletju n. št. segal tudi na območje današnje Slovenije, kar dokazujejo arheološke najdbe oltarnih plošč dojljam posvečene rimske kapelice iz tega obdobja, odkrite na Ptuju (Tušek, 1986). Reliefne upodobitve dojlj (Nutrices), s posvetili, ki dokazujejo pomen teh žensk za varovanje življenj bogatih novorojencev, na oltarnih ploščah kapelice – svetišča so bile po propadu kulta uporabljene za oblogo groba premožnega Rimljana iz rimske Poetovie,

današnjega Ptuja. To so tudi prvi stvarni dokazi o obstoju poklica dojlje na območju Slovenije že iz rimskih časov.

Gradnja sueškega prekopa – priložnost za slovenske dojlje in služkinje

Množična emigracija žensk z Goriškega, ki so se kot dojlje in služkinje zaposlovale v Egiptu, se je začela v drugi polovici 19. stoletja, ko se je ob gradnji Sueškega prekopa in po njegovem odprtju leta 1869 povečalo število evropskih podjetnikov v Egiptu, naseljenih predvsem v Aleksandriji in Kairu. Kmečka in meščanska dekleta so se pri bogatih evropskih družinah zaposlovale kot kuharice, sobarice, varuške. Samske ženske so to delo opravljale kot vseživljenjski poklic. V domače kraje so se praviloma vračale le na obisk, za stalno pa so se vrnille šele ob upokojitvi. V mnogo hušjem položaju kot neporočene pa so bile poročene žene in matere, ki so pogosto zapustile komaj nekajmesečnega dojenčka in odšle v dobro plačano službo dojlje v Egipt. Množičnost pojava dokazuje tudi poseben izraz »aleksandrinke«, ki se je za te ženske udomačil na Goriškem. Imenovali so jih po Aleksandriji, mestu, kamor je odšlo največ žensk – dojlj s tega območja Slovenije. Od tod tudi naslov knjige Dorice Makuc, goriške rojakinje, ki je v knjigi Aleksandrinke predstavila in ovrednotila delo teh žena. Vzroki tovrstne najpogosteje začasne delovne emigracije so bili predvsem ekonomske narave. Zaslužek, ki so ga ženske pošiljale domov, bodisi po pošti ali občasno po sorodnikih in prijateljih, ki so potovali na obisk v domače kraje ali so se za stalno vračali domov, je bil

Alexand., Slovenci se vrnejo domov. gosp. položaj v Egiptu se je poslabšal, brezposelnost. Veliko jih je šlo v pr. vne hiše.

Razmere so se popravile. Konec 19. st. že 5000 Slovinci in št. → Obrtniki, Guaje z manjšim kapitalom. Le kveh'p'ar'ena del. sila, ker je drugače že v Egiptu dovolj nekveh'p'ar'ene del. sila.

d. Karol Pečnik iz Kovške – bil zdravnik za ušesa, puščavna zdravstvenik. Priredoval si je, da bi št. izsel. preusmeril v Egipt, v lesno ind. (ker so se. bili izvozili lesa). Najbolj je tudi večini slo. jezika.

Slov. frontiščani: oče Hubert Raut – bil pobudnik za ustanovitve slovenskega društva sloga → ta se je preselil v Egipt, v sloven. dr. "Slovensko naloga ob Nilu" (l. 1894).

Redstva

Slovenci so opravljali predvsem različne poklice v Egiptu (obtniki, urarji, ...). Bili so naravnani na ujitje

namenjen preživetju družine, pozneje pa tudi šolanju otrok, graditvi ali obnovi hiše ali gospodarske ga poslopja. Ženske so se praviloma vrnile domov, ko so zaslužile potrebni denar. Usoda pa je marsikatero zadržala v Egiptu za več desetletij (med prvo in med drugo svetovno vojno). Včasih, čeprav redko, je šel za ženo v Egipt tudi mož z družino, pogosteje pa je žena mati s sabo odpeljala hčer, ki se je po končani šoli zaposlila kot služkinja v tujini. Tako je po prvi svetovni vojni odšla v Egipt tudi Olga Špacapan iz Bilj, ki je svoj odhod opisala takole:

»Povojna obnova (po prvi svetovni vojni, op. avtorice) na Goriškem je prizadela tudi našo družino. Da bi lahko odplačevali dolg, je šla mama leta 1926 v Egipt. Družina je bila velika, zaslužka malo in leta 1936 je šla mama spet v Egipt. Takrat sem šla z njo. V Aleksandriji me je dala komaj trinajstletno v neki zavod, potem k sorodnikom in nato sem šla v službo. Mama je želela, da bi se izučila za šiviljo, toda za to bi morala odšteti ves zaslužek.« (Makuc, 1993: 144)

Zadnje ženske z Goriškega, ki so še služile v Egiptu, so se z »žulji na duši« (Dumančič, 1994) vračale domov ob koncu 60. in začetku 70. let. Meri Koren iz Prvačine, rojena leta 1908 (umrla 1999), se je vrnila domov leta 1972, da bi stara leta preživela v sinovi družini, v hiši, ki jo je zgradil tudi z njeno finančno podporo. V Egiptu je delala kot služkinja in varuška ter nato vzgojiteljica kar 37 let.

Kot je bilo že povedano, so bili vzroki za odhod slovenskih žensk v tujino predvsem ekonomske narave. S kmetijstvom se družine niso mogle preživeti (kmetije na Goriškem so skromne in povprečno obsegajo od 5 do 10 ha), delovnih mest ni bilo, po prvi svetovni vojni so

se zaradi potrebe po obnovi porušenih domov družine tudi zadolževale in pogosto sta se za začasno delo v tujini odločila mož ali žena. Tako je bilo tudi pri družini Marije Mozetič. Ko se je po prvi svetovni vojni družina vrnila iz begunstva in se je morala za obnovo hiše zadolžiti, se je mož odločil, da bo odšel na delo v Južno Ameriko. Žena Marija ga ni pustila, saj je bilo nujno, da kot gospodar kmetije in moška delovna sila ostane doma na kmetiji. Namesto njega je leta 1926 sama odšla za dojljlo v Egipt. Takole pripoveduje:

»Doma sem pustila šestmesečnega dojenčka Dragota, ki ga je sestra privadila na cucelj; triletno hčerko Bojano pa je imel mož Mihael in je zanju (torej za hčerko in moža) ter potem tudi za sina vedno lepo skrbela dobra tašča.« Marija se je prvič se je vrnila domov po sedmih letih (Makuc, 1993: 118-119).

Pridnost, poštenost in redoljubnost goriških ter drugih slovenskih deklet in žensk so bile lastnosti, zaradi katerih so slovenske služkinje hitro in zlahka dobile delo ter se uvrščale v višji služabniški sloj.

Milena Faganelli iz Mirna je 35 let vzgajala otroke bogatih egiptovskih družin. Pred prvo svetovno vojno je končala licej v Ljubljani in leta 1927 odšla v Aleksandrijo. V Miren se je vrnila leta 1963. Štiri leta je bila »mademoiselle« Milena tudi vzgojiteljica nekdanjega generalnega sekretarja OZN Butrosa Galija in njegovega brata. Kasneje se je zaposlila v družini albanskega kralja Zogu, pri lastniku ene največjih časopisnih hiš v Kairu in pri veleposestniku bombažnih plantaž (Makuc, 1993: 161).

kolonijev družbe.
Slov. dr. flopo je ustanovilo zavetišče za brezposelne ž.
služkinje.
Hoteli so tudi zgraditi slovensko cerkev (vendar zaradi
nepriročnosti to in gradbenega dovoljenja je morat
propadeti).
v Aleksandriji so ustanovili slov. šolo, ki pa se je kmalu
ku preimenovala v slov. - nemško šolo (zavodi to).
Ustanovili so tudi knjižnico v Alex.
Ranta naslednji Belijoj Snogj - ustanovil krščansko
vezo slovenki v Aleksandriji (1902).
v Kairu mojej sl. kot v Alexand., Pater oca Luka
Terzič (Dalmatinec), oca Evgen Stanet (sl.) - l. 1908
ustanovljeno dr. Metoda in Cirila in zavetišče za
slov. služkinje. l. 1907 - sl. ^{boljske sestre} - prevzele to
zavetišče v Ithaxembodu. Naselijo se tudi v Kairu.
l. h. v. - ustavi priseljevanje sl. v Egipt. Po koncu

Zaskrbljenost cerkvenih in posvetnih oblasti zaradi »moralne« ogroženosti žensk v tujini

Odhajanje žena in deklet v Egipt je vznemirjalo cerkvene in posvetne oblasti, vendar le z vidika »družbene morale«, ki je zadevala predvsem ženske. Stališča moških, ki so imeli v rokah bodisi oblast bodisi pero, so bila do žensk, ki so odhajale na delo v tujino, pogosto groba in nerazumljiva. Ženskega glasu se v tedanjih časih skorajda ni slišalo.

Prvi zapisi o zaskrbljenosti cerkvenih krogov zaradi množičnega odhajanja žensk in deklet z Goriškega v Egipt so se pojavili v 70. letih 19. stoletja. V dopisu nadškofjski cerkveni oblasti v Gorici iz leta 1871, v katerem se vikar iz Bilj pritožuje nad velikim številom družinskih mater in hčera iz vasi, ki služijo v Aleksandriji v Egiptu kot dojljice ali služkinje, je navedenih 24 zakonskih žena in 26 samskih deklet (Makuc, 1993, 26-27). Bilje so tedaj šteje približno 760 prebivalcev v nekaj več kot 100 družinah. Duhovni voditelj vasi se je zgražal predvsem nad tem, da je z odhodom v Egipt »njihovo fizično in moralno življenje zelo ogroženo in še za prihodnost uničeno«, in zato zahteval prepoved emigracije žensk ter deklet. Ta duhovnik očitno ni zaupal v poštenost in dobre namene deklet ter žena, ki so odhajale na delo v tujino, prezrl je ekonomske težave v njihovih družinah in niti pomislil ni na žrtve in duševno trpljenje žena, ločenih od otrok in moža.

Odnos do izseljevanja žensk zaradi dela, ki se v drugi polovici 19. stoletja in prvi polovici 20. stoletja kaže večinoma v besedilih moških piscev v uradnih dopisih,

časopisnih člankih in poljudni literaturi, je pretežno odnos obtoževanja in obžalovanja zaradi »moralnega in fizičnega propada« teh žensk, ki mu morata slediti »zaslužena kazen« in kes. Tak »moški« odnos je razviden tudi iz dveh najbolj znanih pesmi o tovrstni ženski delovni emigraciji iz Slovenije in posebej z Goriškega, v katerih lahko zaslutimo socialno in kulturno okolje tedanjega časa. Ljudska pesem o »lepi Vidi«, znana v priredbi Franceta Prešerna iz leta 1831 (Prešeren, Zbrano delo II), je zgodba o mladi ženski, ki se je po »neumnih nasvetih« (iz besedila pesmi) omožila s starejšim moškim (verjetno zaradi premoženja in pritiska domačih), rodila otroka in preživljala mučne dneve ob bolnem možu in otroku, nato pa odšla čez morje s »črnim zamorcem« za dojljico sinu »španske kraljice«. Ljudska pesem in z njo pesnik prikaže njen odhod v tujino kot željo po boljšem življenju z besedami »zamorca«, ki lepo Vido prepriča, da gre z njim: »Če doma jim dobro ni, žerjavi se čez morje vzdignejo.«

Kazen za njeno dejanje je boleč spomin na bolnega sinka in moža, večni kes ter zatajevane solze. Podobna kruta usoda je doletela tudi Maliko iz pesnitve Antona Aškercja Egipčanka (Aškerc, 1909). Pesem opisuje zgodbo dekleta z Goriškega, ki je odšla v Egipt za služkinjo in končala v haremu, se umirajoča vrnila domov in na koncu pesnitve svari druge pred podobno usodo.

Ob koncu 19. stoletja je doživelo izseljevanje žensk z Goriškega v Egipt vrhunec. Po ocenah goriškega zdravnika in pisatelja dr. Karla Pečka je bilo v Egiptu okrog leta 1900 kar 5.000 ali več služkinj z Goriškega. V nekaterih vaseh na Goriškem (Prvačina, Dornberk, Bilje, Gradišče, Šempas) je tako rekoč iz vsake družine

1. sv. v. - kvale polovica (torej). Izgubili so nekatere ustanove (zaradi AČ), ki so jih vzel Italijani.
 2. 1936 - skupina Slovencev ustanove društvo "jugoslovenski dom" v Kairu. Ta društvo so sami vzdrževali.

2. sv. v. prizadene za društvo. Podpisali so NOB v domovini in v taboriščih v Afriki.

15. maja 1948 - so bili prisiljeni prekiniti delovanje.

1. 1954 - so spet začeli delovati. L. 1961 in l. 1963 sta oba jugoslov. doma v Kairu in v Aleksandriji nehalo delovati zaradi vrtnje Slovencev v domovino.

Danes obstajajo jug.amba sede.

ženska »služila« v Egiptu, pogosto pa je šel za njo tudi mož ali kateri od otrok.

Slovenski izseljenci so v Egiptu ustanovili celo svoje kulturno društvo Sloga ter zavetišče za služkinje »Azil Franja Josipa« (kasneje Azil sv. Frančiška), ki so ga vodile slovenske redovnice – šolske sestre sv. Frančiška Kristusa kralja. Skrb za moralno držo slovenskih deklet in žena se je zato kazala v nenehnem opozarjanju duhovnikov in posvetnih piscev pred skušnjavami tujine in samskega življenja ter kulminirala v skorajda obtoževanju nemoralnosti.

V praksi pa se je skrb za slovenska dekleta in žene kazala v pripravljenosti cerkvenih in posvetnih oblasti, da prek društev in omenjenega azila pomaga slovenskim služkinjam. Društva so organizirala sprejeme ob prihodu v Egipt (šolske sestre ali sorodniki so jih počakali ob prihodu ladje v pristanišče), jih razporedila po družinah, jim zagotovila prostor za srečevanje in kulturno druženje, organizirala duhovnike in redovnice za bogoslužje v slovenskem jeziku. Posvetno življenje in kulturni dogodki so potekali v okviru društev Slovenske palme, Zveze Slovenk, katoliškega bralnega Društva sv. Cirila in Metoda ter kasneje društva Sloga. Šolske sestre iz azila v Aleksandriji in podružnice v Kairu pa so vodile celo šolo za otroke slovenskih izseljencev.

Ker izseljevanja zaradi gospodarskih vzrokov ni bilo mogoče ustaviti, so navedene oblike pomoči vsaj malo pripomogle k lažjemu prenašanju dolge odsotnosti in napornega življenja v tujini ter občutku povezanosti z domačimi v domovini.

Razpetost slovenskih dojlj in služkinj med delom ter domom

Moškemu načinu gledanja na izseljevanje žena in deklet stoji nasproti ženski pogled na ta pojav. Zapis in pisma ter pričevanja žensk, ki so delale v Egiptu, izpričujejo njihovo trpljenje ter čustveno razpetost med delom in domom, pa tudi žalost zaradi ločenosti od otrok in moža. Šolska sestra Franka Martelanc, ki je od leta 1929 do 1981 delovala v Azilu sv. Frančiška v Aleksandriji in Kairu (Makuc, 1993: 90–91) na primer piše:

»Vi ne veste, koliko solza je bilo tukaj ob nedeljah popoldne, ko so nas obiskovale tudi dojlje s tujimi otroki in se pogovarjale ter nas spraševale, kaj se vendar dogaja z njihovimi otroki doma, kdo čuva dojenčka, kaj dela mož, do kdaj bo še pri moči *nona* (stara mati), da bo skrbela za vso družino. V teh popoldnevih in pri teh obiskih smo videli vse trpljenje mladih mater, ki so za rešitev doma, največkrat globoko zakopanega v dolgove, svoje mleko in zdravo telo dajale tujemu otroku. In ko so rodile še drugič, tretjič so prišle vsakič (prav tako po porodu – op. avtoric) v Egipt, kajti dojlje so bile najbolj plačane in z vsakim otrokom je rasel grunt, raslo pa je tudi trpljenje teh žensk.«

Za željo sestre Franke »da se le nikoli ne bi več ponovilo to, kar je bilo, nikoli več« zaslutimo ogorčenje nad razmerami, ki dopuščajo tako izkoriščanje človeka.

Napredek in razvoj gospodarstva v Sloveniji po drugi svetovni vojni je gospodarske vzroke izseljevanja skoraj

odpravil, ženskam pa omogočil poklicno izobraževanje in zaposlitev v domačem kraju ali bližnji okolici.

Služkinje v velikih severnoitalijanskih mestih

Plačano gospodinjstvo kot prvi korak k emancipaciji podeželskih/kmečkih žensk z Goriškega

V drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja niso ženske in dekleta z Goriškega odhajale na delo le v Egipt, temveč so se zaposlovale tudi v velikih italijanskih mestih. V Trstu je bilo slovenskih služkinj toliko, da so si zgradile dom sv. Nikolaja, veliko deklet je bilo tudi v Gorici in Milanu. Natančne številke sicer niso znane, množičnost pojava pa potrjujejo pričevanja številnih starejših podeželskih žensk, po katerih so se vaška dekleta praviloma po končanem osnovnem šolanju zaposlovale kot služkinje in same zaslužile zase, za balo ter deloma z zaslužkom pomagale tudi domačim. V nasprotju z dojljami, ki so se zaposlovale v Egiptu, pa med tistimi, ki so našle delo v italijanskih mestih, skorajda ni bilo poročenih žena. V teh mestih so se zaposlovala večinoma mlada dekleta, ki so pri petnajstih ali kakšno leto kasneje odšle od doma, služile nekaj let, ter se po dvajsetem ali petindvajsetem letu vrnile v domačo vas, se poročile in ostale v vasi. Mnoge so se zaposlile kot natakariče, prodajalke ali tovarniške delavke in si v Italiji ustvarile tudi družino.

Lasten dohodek je dekletom prinesel ekonomsko, pa tudi socialno neodvisnost. Svojo usodo so si lahko krojile same ne le v zvezi z delom/zaposlitvijo, temveč so si lahko tudi same izbrale zakonskega partnerja. Želja po socialni neodvisnosti je bila zato čedalje pogostejši motiv za odhod deklet od doma. Delo služkinje je bilo dostikrat le prva stopnja k njihovi ekonomski in socialni emancipaciji.

Sodobne dnevne delovne migracije žensk z goriškega podeželja

Težnja po ekonomski neodvisnosti in želja, da same odločajo o svojem življenju, je kot motiv za ekonomsko emigracijo prevladala po drugi svetovni vojni. Usmeritev socialistične Jugoslavije v industrializacijo, ki naj bi tradicionalno agrarno družbo spremenila v sodobno, na industrijskem razvoju temelječo družbo (Barbič, 1991), je botrovala tudi spreminjanju tradicionalnega, na ljudski kulturi temelječega življenjskega sloga v sodoben, delavski način življenja in z njim povezan sistem vrednot.

Nova delovna mesta v industriji so spodbudila množično zaposlovanje kmečkega prebivalstva, predvsem moških. Ženske so praviloma ostajale doma ter skrbele za kmetijo in otroke. Čiste kmetije so se spreminjale v mešane, na katerih so ženske kmetice imele glavno vlogo, ne glede na to, ali jim je bila vloga gospodarice na kmetiji priznana ali ne.

Dohodek iz zaposlitve je pomembno prispeval k višji

življenjski ravni kmečkih družin, hkrati z njim pa so zaposleni – praviloma dnevni delovni migranti – iz mest, kjer so bili zaposleni, prinašali na podeželje in v kmečka gospodinjstva nove informacije, vrednote in življenjski slog ter tako pomenili most med mestom in podeželjem (Barbič, 1983). Poleg možnosti za zaposlitev, ki so se ponujale tudi podeželskim/kmečkim ženskam, so k ekonomski in socialni emancipaciji podeželskih žensk pomembno prispevale tudi možnosti za izobraževanje in pridobitev poklica.

Poklic služkinje je po drugi svetovni vojni tako rekoč izginil. Podeželska dekleta, ki so ga še bila pripravljena prevzeti, ker jim je pomenil edino možnost, da so prišle z dežele v mesto, pa so ta poklic, ki se v socializmu ni več imenoval »dekla« ali »služkinja«, temveč »gospodinjska pomočnica«, uporabile kot prehodno stopnjo oziroma odskočno desko za novo, boljše zaposlitev.

Zaposlovanje podeželskih/kmečkih žensk in deklet je pripeljalo do popolne spremembe v tradicionalni miselnosti, ki je možnosti ženske videla le v poroki in ustvarjanju družine, ter vodilo v novo, sodobno miselnost, po kateri je tudi ženski zagotovljen osebni razvoj v poklicu in zaposlitvi.

V povezavi z zaposlovanjem podeželskih/kmečkih žensk je tudi njihovo odseljevanje iz vasi, kar je, poleg vrste drugih vzrokov, ogrozilo obstoj celotnih vasi, zlasti v odročnih gorskih območjih.

Sonja Cencič (1949) z Robidišč (673 metrov nadmorske višine) je odšla iz vasi pri petnajstih letih, najprej v Ljubljano, nato v Italijo. Zaposlila se je kot gospodinjska pomočnica, kot so to počele pred njo leta in leta njene sorodnice in sosedje iz vasi. Na vprašanje, ali se je kdaj nameravala vrniti in se poročiti v vasi, tako kot so pred njo storile druge vaščanke, je kategorično odgovorila z »ne«, kajti »ona se že ne bi poročila v vasi«. V Italiji je pridobila poklic, se zaposlila in poročila ter si ustvarila družino v Trstu, kjer zdaj živi. Sonja je sicer na rojstno vas navezana in s svojo družino skoraj vsak konec tedna preživi v Robidišču. Kategorično zavrnitev vrnitve in poroke v domači vasi dodatno pojasnjuje dejstvo, da so skoraj vse družine v Robidišču sorodstveno povezane – nekatere celo z bližnjim sorodstvom. Podatki iz poročne knjige in pogovorov z vaščani namreč potrjujejo leta dolgo tradicijo sklepanja zakonskih zvez v ozkem krogu Robidišča in sosednjih vasi, deloma zaradi premoženja, deloma zaradi čustvene navezanosti prebivalcev na domačo vas. Sčasoma se je možnost sklepanja zakonske zveze v domači vasi skrčila na sorodnike. Sonja se je verjetno tega le podzavestno zavedala. Vendar očitno ni bila edina, ki se je uprla življenju v odmaknjeni primorski gorski vasi in morebitni poroki s sorodnikom. Na to opozarjajo podatki o demografskem zlomu vasi, ki je bila na začetku 20. stoletja razmeroma bogata vas z 41 hišnimi številkami in 228 prebivalci, leta 1997 pa je v vasi živelo le še 10 prebivalcev.

Po letu 1970 so se v Sloveniji mlada dekleta zaposlovala kot služkinje takoj po osnovni šoli le še izjemoma. Večina jih je po končani osnovni šoli nadaljevala šolanje v srednjih in poklicnih šolah ali pa so se zaposlile kot nekvalificirane delavke v tovarniških obratih, ki so jih odpirali na podeželju, da bi preprečili izseljevanje in

zadržali prebivalstvo v demografsko ogroženih krajih. Družbena pomoč zaposlenim ženskam je dosegla tako stopnjo, da so bili otroci preskrbljeni v jaslih in vrtcih ali pa so med materino odsotnostjo zanje skrbele stare matere.

Ženska populacija delavskega sloja socialistične družbe do 80. let je večinoma izhajala iz podeželskih kmečkih družin in iz generacij mater – nekdanjih služkinj, ki so bile vzgojene za gospodinjsko delo. Ob urejenem družbenem varstvu otrok, modernizaciji gospodinjstva (pralni stroji, hladilniki, pomivalni stroji) in možu, ki je ob zaposleni ženi moral priskočiti na pomoč tudi pri domačem delu, je uspelo ženskam učinkovito združevati vloge matere, delavke in gospodinje. Institucija zaposlovanja gospodinjskih pomočnic je v socialistični družbi skoraj popolnoma izginila. Oblikovalo se je nekakšno prepričanje, da se v socialistični družbi »ne spodobi« imeti služkinje, beseda »gospa« pa je dobila nekoliko zaničevalen prizvok.

K manj pogostejšemu odhajanju deklet z Goriškega v bližnja italijanska mesta po drugi svetovni vojni je deloma pripomogla tudi nova državna meja med Italijo in Jugoslavijo, določena leta 1947, ki je s svojo nepropustnostjo zaradi različnih političnih sistemov na obeh straneh, dramatično ločila slovensko podeželje od bližnjih italijanskih mest. Tradicionalno odhajanje deklet za služkinje v Italijo se je sicer deloma nadaljevalo, spremenile pa so se ambicije podeželskih deklet: v Italijo niso več odhajale zato, da bi se z zaslužkom vrnile, temveč so večinoma skušale »priti na boljše«, kar je pomenilo izšolati se za poklic in se zaposliti. V kapitalistično sosednjo Italijo, predvsem v bližnjo Gorico, so še vedno hodile »pospravljat« ali »pomagat« meščanskim družinam večinoma le starejše kmečke/podeželske ženske. Izraza »pospravljati« in »pomagati«, ki sta se uporabljala za gospodinjska opravila sta nadomestila tradicionalni naziv »služkinja«. Ta tudi v resnici ni več ustrezal ženskam, ki so po drugi svetovni vojni vsak dan odhajale opravljat gospodinjsko delo v Italijo. Ženske so običajno zjutraj odšle od doma in se zgodaj popoldne vrnile. Včasih so jim pri delu pomagale hčere, ki so si s tem zaslužile denar za lastne potrebe. Na primer, danes diplomirana jezikoslovka si je tako zaslužila denar za plačilo jezikovnega tečaja.

Delo »na črno« in redna zaposlitev

Dekleta in žene, ki so se po drugi svetovni vojni zaposlovale in se še vedno zaposlujejo kot »gospodinjske pomočnice« pri italijanskih družinah, delajo bodisi »na

2 Po podatkih iz začetka 80. let je bilo v slovenskih kmečkih družinah redno zaposlenih zunaj kmetije 65,3 odstotka gospodarjev/mož, 31,2 odstotka gospodaric/žena in 69/7 odstotka naslednikov/naslednic (Barbič, 1990: 251). Čiste kmetije so se tako spreminjale v mešane, v katerih je vsaj en član jedra kmečke družine (mož, žena in naslednik/naslednica) imel redno zaposlitev. Po podatkih iz iste raziskave je bilo v začetku 80. let v Sloveniji 28,1 odstotka čistih kmetij, 59 odstotkov mešanih (vsaj en član jedra družine dela samo na kmetiji) in 12,9 odstotka dopolnilnih (vsi člani jedra kmečke družine so redno zaposleni) kmetij (Barbič, 1990: 74).

črno«, kar pomeni, da delodajalci njihovega dela ne prijavijo državi in zato zanje ne plačujejo prispevkov za socialno varstvo, bodisi opravljajo gospodinjsko delo kot redno zaposlene osebe z vsemi pravicami zaposlenih (zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, letni dopust, določen delovni čas). V prvi skupini so predvsem žene, gospodinje in matere, ki hodijo delat k italijanskim družinam največkrat enkrat na teden – seveda ne le k eni, temveč k več družinam, kar lahko pokrije dolžino delovnega tedna zaposlenih. V drugi skupini, to je v skupini redno zaposlenih gospodinjskih pomočnic, pa so večinoma dekleta, za katere je to praviloma prva zaposlitev in, kot je bilo že omenjeno, »odskočna deska« za drugo in bolj plačano zaposlitev (kot natakariče, prodajalke, delavke) ali pa za poroko z moškim, ki naj bi zagotovil ekonomsko varnost.

Odnos »delodajalcev – družin« do deklet, ki so pri njih delale kot služkinje, je bil bodisi tradicionalen bodisi sodoben. Kot tradicionalen opredeljujemo odnos, v katerem sta vlogi »gospod in gospa« na eni strani ter »služkinja« na drugi strani strogo ločeni, in odnos, v katerem je bila služkinja obravnavana kot članica družine. Kot sodoben pa opredeljujemo odnos med družino delodajalcem in služkinjo kot razmerje med delodajalcem in delavko, ne glede na to, ali je ta odnos hierarhičen v pogledu gospod/gospa in služkinja ali demokratičen, v katerem je služkinja bolj ali manj enakopravna članica družine. Na hierarhičen odnos delodajalcev so običajno naletele služkinje v premožnih meščanskih družinah, v delavskih družinah pa so bile služkinje praviloma sprejete kot članice družine.

Osebna zgodba, ki jo navajamo v nadaljevanju, ponazarja oba odnosa: Vera Štrukelj (1951) iz vasice Hoje nad Levpo (730 metrov nadmorske višine), je z gorskega območja nad dolino reke Soče takoj po osnovni šoli (to je s petnajstimi leti) odšla v Sovodnje, slovensko vas v Italiji, za varuško devetmesečnemu otroku. Družina, v kateri se je zaposlila, je bila delavska. Mož je bil avto- mehanik, žena je bila zaposlena kot delavka v tovarni in je delala tudi ob sobotah. Do Vere se je družina vedla kot do hčere. Njena dolžnost je bila varovati otroka v dopoldanskem času, ko je bila »gospa« v službi, popoldne je imela Vera prosto ter se je lahko družila s prijateljicami. Otroka je previla, nahranila (obroke je že prejšnji dan pripravila mati gospodinja), šla z njim na sprehod in ga spravila spat. Gospodinjskega dela, razen malenkosti, ni opravljala. Med seboj so se klicali po imenu.

Povsem drugačen odnos je Vera doživela v meščanski družini v Milanu, kamor je odšla čez dve leti, ko je dala prva družina otroka v vrtec. Gospoda, podjetnika pri 52 letih, in gospo, 27-letno nezaposleno ekonomistko, je ogovarjala »signora« in »signora«. Ko je bila »v službi«, je nosila delovno obleko – uniformo. Opravljala je delo kuharice in sobarice, posebej zaposlena varuška pa je skrbelo za otroke. Vera opisuje družino, pri kateri je delala, takole:

»Gospa ni imela nikakršnega dela, hodila je na obiske k prijateljicam, popoldne je odšla počivat, nadzorovala je gospodinjstvo, z otroki pa se je ukvarjala le takrat, ko je bila varuška prosta. Včasih je pomagala možu kot tajnica in hodila z njim na večerje in potovanja.«

Služkinje v Milanu so imele prosto popoldne dvakrat na teden (od dveh do sedmih). Dvakrat na leto pa so za teden dni med božičnimi in novoletnimi prazniki ter za dva tedna med poletnimi počitnicami šle na dopust k domačim. Vera je pri delavski družini delala »na črno« in »bolj za uslugo«, v Milanu pa je bila zaposlena in zavarovana kot delavka.

Vera se je vrnila v domačo vas leta 1970. Mesto ji ni ustrezalo, kar je sčasoma vplivalo tudi na njeno zdravje: »Dobro sem prišla, ker me je močno bolela glava. Doktor je rekel, da mi verjetno mestni zrak ne prija.« Tako se je iz mesta, »kjer si videl samo zidove«, vrnila v sončno okolje domače vasice s pogledom na verigo Julijskih Alp.

Vzroki odhajanja

V Egipt

Vzroke za množičnost ženske delovne emigracije z Goriškega v Egipt so pisci cerkvenih in posvetnih krogov razmeroma površno in z negativno prizvokom sicer res pripisovali predvsem možnostim večjega zaslužka, pri tem pa niso pozabili namigniti na moralno ogroženost žensk, ki so zapustile dom in domačo vas. Tako se dr. Karel Pečnik, zdravnik in kulturni delavec na Goriškem, leta 1902 sprašuje:

»Kaj žene toliko Slovenk v Egipt? Skoro pol stoletja je že, kar so začele hoditi z Goriškega, Tržaškega in potem Kranjskega. Na Goriškem so n. pr. začeli strogo vojsko proti temu izseljevanju ... Kakor žene naše delavce višja plača v Ameriko, tako ista žene Slovenke v Egipt.« (Pečnik, 1902)

V odgovoru goriške nadškofije na vprašanje rimske kongregacije o izseljeniški problematiki leta 1913 so navedeni ti vzroki izseljevanja: uboštvo, pomanjkanje hrane in dela v nerodovitnih predelih, želja po bogastvu, večji zaslužek in večje možnosti za učenje za tiste, ki odhajajo v Ameriko in – brez dodatne razlage:

»Dekleta, ki odhajajo v Egipt zaradi zaslužka, težijo po samostojnosti in po lahkotnem življenju.« (Makuc, 1993: 71)

Čeprav so cerkvene oblasti »težnjo po samostojnosti« povezale s trditvijo, da dekleta težijo tudi po »lahkotnem življenju«, kar večinoma ni bilo res, pa ugotovitev o težnji po samostojnosti goriških deklet postavlja pojav ženske delovne emigracije v novo luč. Ekonomska samostojnost, pošteno plačilo za pošteno delo in lasten zaslužek so ženam in dekletom zagotavljali tudi psihično neodvisnost. Tako so poleg nujne pomoči družinam, ki bi bile brez njihove denarne pomoči obsojene na životarjenje, črpale samozavest tudi iz spoznanja, da se lahko same preživljajo in same odločajo o svoji prihodnosti. To pa je bil gotovo pomemben motiv za odločitev, da odidejo tudi za več let opravljat fizično in psihično zahtevno delo služkinje v tujino.

V velika severnoitalijanska mesta med obema vojnama

Pri mladih dekletih, ki so se med prvo in drugo svetovno vojno zaposlovale kot služkinje v italijanskih mestih: Milanu, Gorici in Trstu večinoma prav tako ni šlo le za zaposlovanje zaradi družinske stiske, hišnega dolga ali potrebe po širitvi kmetije in posestva, temveč tudi za težnjo po neodvisnosti in lastnemu dohodku, ki naj bi dekletom omogočila boljše življenje kot je bilo življenje njihovih mater. Zaposlovanje deklet je hkrati pomenilo izziv socializacijskim vzorcem, po katerih so dekleta že od otroštva vzgajali k pridnosti in poslušnosti ter jih navajali tudi na opravljanje težkih fizičnih del. Kmečko delo in delo v gospodinjstvu je bilo samoumevno plačano zgolj z zagotovitvijo stanovanja, hrane in oblačil ter s pravico do osnovnošolske izobrazbe. Po otroški dobi pa so dekleta od druge polovice 19. stoletja pa vse do začetka druge svetovne vojne na lastno željo in s privolitvijo družine začele same »služiti denar« zase. Družino so tako rešile skrbi za njihovo preživljanje, ji nekoliko tudi denarno pomagale, predvsem pa so si same zaslužile nekaj denarja za doto in si zagotovile nekaj sredstev za lastno družino po vrnitvi v domačo vas. Z odhodom od doma v mesto, k tujim ljudem, so dekleta postala neodvisne, naučile so se italijanskega jezika, pridobile pa so tudi nove navade, ki so jih iz meščanskega okolja prenašala nazaj v svoje kmečko okolje.

Čez mejo v bližnja mesta po drugi svetovni vojni

Vzroki sodobnega zaposlovanja kmečkih/podeželskih žensk čez mejo so številni in pestri. Ekonomskim razlogom, ki niso bili več v toliko kot nekoč opredeljeni z ogroženostjo preživetja družine, temveč predvsem z nevarnostjo nizanja življenjske ravni, ki jo je družina že imela, so se pridružili osebni razlogi kmečkih/podeželskih žensk, ki so ekonomske in socialne ter emocionalne narave. Ekonomski vidik osebnih razlogov je bila potreba po lastnem denarju za osebne potrebe, ki so si ga kmečke ženske hotele zaslužiti zunaj domačega gospodinjstva. Socialni in emocionalni vidik osebnih razlogov pa je zadeval možnost lastnih prihrankov za starost ali bolezen in tudi stike z drugimi ljudmi ter potrebo po pridobivanju izkušenj. Zlasti kmečke/podeželske ženske so bile še vedno »zaprte« v okviru družine in so imele zelo malo priložnosti za aktivnosti zunaj kroga družine ter sorodnikov. Občasno delo zunaj doma pa jim je omogočilo tudi nekakšno zasebnost, ko so se za krajši čas odtrgale od otrok, moža in morda tudi staršev pri razširjenem gospodinjstvu. Ker je bilo možno gospodinjstvo delo pri tujih družinah razporejati, so ga lahko ženske opravile bodisi v popoldanskem času bodisi ob koncu tedna, ko so svoje gospodinjstvo in majhne otroke lahko prepustile možu, najstniškim otrokom ali po potrebi starim staršem. Žena se je tako z občasnim delom zunaj gospodinjstva umaknila

enoličnemu življenju doma, kjer je dan za dnem skrbela za otroke, moža in gospodinjstvo.

Tako je bila na primer žena iz vasi nad dolino reke Soče kot dekle zaposlena v bližnjem tovarniškem obratu, po porodu pa je ostala doma z majhnim otrokom. Ni se ponovno zaposlila, ker ni mogla majhnega otroka prepustiti v varstvo nikomur, kajti mož je bil dopoldne v službi, prav tako tudi drugi člani družine. Popoldne pa so otroka lahko popazili mož, odraščajoči otrok, mati, sestra ali tašča. Žena si je popoldne lahko vzela nekaj ur časa za odhod »v službo« - to je opravljanje gospodinjkega dela čez mejo v Italiji, kamor se je zapeljala z družinskim avtomobilom. Pot in delo je opravila v petih do sedmih urah.

Seveda brez priložnosti za gospodinjstvo delo pri tujih družinah, ki jo pomeni predvsem bližina italijanske meje, in velikega povpraševanja italijanskih družin po občasni gospodinjki pomoči slovenskih žensk te ne bi mogle zadovoljiti potrebe po vsaj delni ekonomski in socialni samostojnosti. S tem pa še ni rečeno, da ne bi našle drugih načinov za uresničitev svojih želja. V notranjosti Slovenije si kmečke ženske zagotavljajo vsaj delno ekonomsko samostojnost z dopolnilnimi dejavnostmi (kmečki turizem, prodaja pridelkov na domu, pridelovanje vrtnin ipd.), potrebo po občasnem umiku iz domačega gospodinjstva pa zadovoljujejo predvsem kot članice društev kmečkih žensk.

Namesto sklepa

Z osamosvojitvijo Slovenije in v tranzicijskem obdobju (prehod iz socialističnega v kapitalistično gospodarstvo, iz enopartijskega v večpartijski sistem) od leta 1991 postaja plačano gospodinjstvo delo žensk spet pomembnejše.

V današnjem času se družini lahko kaj hitro zgodi, da zaposleni mož ali oče postane »tehnološki višek«. Izgubi službo, ne dobi druge in breme vzdrževalca družine mora prevzeti žena. S skromnim zaslužkom ali brez njega, z dvema otrokoma ali več, lahko družini zagotovi preživetje le tako, da kot so nekoč storile »aleksandrinke« pripravi kovček in odide za (boljšim) zaslužkom v tujino ali se odloči za občasno delo gospodinjke pomočnice čez mejo, kjer za to ne manjka priložnosti.

V Sloveniji se odnos do plačanega dela v tujem gospodinjstvu počasi spreminja. Podeželske ženske se spet v večjem številu zaposlujejo v bližnji okolici in »hodijo pospravljat ali likat« k družinam srednjega in višjega sloja v industrijska in upravna središča na slovenski strani meje, predvsem v Novi Gorici, Solkanu, Šempetru, pa tudi Tolminu in Kanalu, ne samo v italijanska mesta.

Vendar se pomoč v gospodinjstvu (čiščenje stanovanja, likanje itd.) praviloma uveljavlja le kot področje sive ekonomije.

Zaradi specifičnosti tega dela in tudi občutljivih medsebojnih odnosov je treba gospodinjstvo delo kot plačano delo posebej ovrednotiti in prenesti s področja neformalne na področje formalne ekonomije ter mu s tem zagotoviti družbeno sprejemljiv status. Samo tako

bo namreč delo kot pomoč v gospodinjstvu pomenilo priložnost za redno ali občasno zaposlitev številnih žensk, podeželskih in mestnih, ter s tem možnost njihove delne, če ne popolne ekonomske in socialne emancipacije.

Literatura in viri

- Aškerc, 1908: Anton Aškerc, Akropolis in piramide, založba Schwentner, Ljubljana 1909.
- Barbič, 1983: Ana Barbič, The Farmer-worker in Yugoslavia: A Bridge Between the City and the Countryside. Sociologia Ruralis. Van Gorcum, The Netherlands, n. 4, 76-84.
- Barbič, 1990: Ana Barbič, Kmetov vsakdan, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1990.
- Barbič, 1991: Ana Barbič, K »novemu« pojmovanju ruralnosti. V: Prihodnost slovenskega podeželja, ur.: Ana Barbič, Dolenjska založba, 1991, 15-30.
- Balie da latte. Una forma peculiare di emigrazione temporanea, ur. Daniela Perco, Comunita Montana Feltrina, Centro per la Documentazione della Cultura Popolare, Feltre, 1984.
- Inga Brezigar, Terenski zapisi in magnetofonski posnetki intervjujev z goriškimi podeželskimi ženami, 1997-1998, Arhiv Goriškega muzeja, Grad Kromberk, Nova Gorica.
- Mojca Dumančič, filmski prispevek o razstavi Žene-matere-dojilje, razpete v boju za vsakdanji kruh med družino in tujino, Goriški

- muzej, 1994, produkcija RTV Slovenija, Ljubljana, 1994.
- Kukar-Simončič, 1988: Stanka Kukar, Marjan Simončič, Siva ekonomija v Jugoslaviji, Siva ekonomija v svetu in Jugoslaviji, Delavska enotnost, Ljubljana, 1988, 121-148.
- Makuc, 1993: Dorica Makuc, Aleksandrinke, Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 1993.
- Pečnik, 1902: Karel Pečnik, Slovenci v Egiptu, Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1902, Gorica 1901, citirano po: Makuc, 1993: 34-37.
- Puhar, 1982: Alenka Puhar, Prvotno besedilo življenja, ČGP DELO - Globus Ljubljana, 1982.
- Prešeren, Zbrana dela: France Prešeren, Zbrano delo II, Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, ur. Janko Kos, Ljubljana, 1966.
- Tušek, 1986: Ivan Tušek, Novi rimski reliefni kamni iz Ptuja, Arheološki vestnik 37, 1986, 348-369.

Polona Šega

REŠETAR IZ RIBNIŠKE DOLINE NA DUNAJU

»Rojen sem trinajstega leta na Hosti, doma sem rojen. Vasica Jelovec je imela deset hiš, zdaj jih je enajst. Fantov nas je bilo šest, jaz sem sedmi otrok,«¹ je začel pogovor Dominik Bartol, ko sem ga leta 1991 obiskala v njegovi delavnici na Dunaju. Odlomke iz pogovorov z njim in z drugimi informatorji navajam po zvočnem zapisu, toda, po Veri Smole, kot prenos iz narečja v knjižnem jeziku približan pokrajinski pogovorni jezik.²

»Mati je imela trinajst otrok, ostalo jih je pri življenju pa deset.«

V avstrijsko prestolnico je prišel leta 1931 na povabilo prijatelja iz njegove vasi, ki je bil krošnjar in pozimi kostonjar. »Kolega je bil tukaj, Cvar Filip, pa mu je bilo dolgčas. Mi je pisal. Je rekel: »Pridi gor, imam stanovanje že pripravljeno! ... Že itak sem hotel iti malo od doma, ker je bilo doma samo delo, nič drugega. Dosti dela, težko delo. Sem moral sam vse pokositi, smo imeli osem glav živine. Fantiček, star petnajst, šestnajst let sem moral najtežja dela delati. Sem si pa včasih zaželel ... Sosedji ... So bili bolj revni, niso imeli toliko za delat. So šli poleti na kopanje. Jaz pa moker od znoja, da je vse od mene teklo. Sem jim bil pa malo nevoščljiv. Oni so imeli malo njivice, da so krompir in čebulo vsadili. Potem, za vse svete, sem pa odšel ... Jaz sem rekel materi ... Mati je bila pri nas glavna, oče je bil večji del v Ljubljani.« Oče je bil knjigovez in trgovec z lesom, pred prvo svetovno vojno tudi deželni poslanec in župan v Sodražici.«³

Na Dunaju se je pridružil prijatelju Cvaru, v zimski sezoni pekel kostonj na Schönbrunnerstrasse 113. preostali del leta pa v okolici mesta izdeloval, prodajal in

Dominik Bartol pred svojo delavnico v tretjem dunajskem okraju leta 1991 (Foto: Polona Šega)

popravljal sita, rešeta in rete, pa tudi druge lesene izdelke. Leta 1933 je odšel k vojakom v Novi Sad, leta 1934 se je vrnil. Opustil je peko kostanja in le krošnjariil z lesenimi izdelki. Pozimi je ostajal v mestu in prodajal po gostilnah, pekarnah, kavarnah, slaščičarnah. Spomladi je šel na podeželje. Sodeloval je tudi s svakom Francem Šilcem iz Grdega Dola in prijateljsoma Ivanom Perovškom ter Janezom Oražmom iz Sodražice. »Je šel z njim, pa mu je dajal nekaj denarja. Kakor si je fant zaslužil. To smo rekli »hlapec«. On je bil gospodar čez vse, tisti Filip Cvar, Oražem je šel pa z njim. Za hlapca, no. Za pajdaša ga ni mogel vzeti. Prvič ni znal nemško, ni znal mogoče še sita narediti ali kaj vem, kako je bilo. Ne vem tako točno, kajne.«⁴ V Absdorfu ali Grossweikersdorfu so najemali stanovanjski prostor v lokalni gostilni, v žargonu krošnjarjev imenovan »kvartir«. Od tod so se z blagom na enosnem vozičku, »garnu«, peš ali s kolesom odpravljali na tedenske krošnjarske poti po okolici – tako kot so počeli drugi rojaki iz Ribniške doline vse do konca druge svetovne vojne. »Šile iz Grdega Dola je bil začetnik z rešetarijo. V Absdorfu so začeli. Vsi štirje so se pri njem učili. En drugega so potegnili za sabo.«⁵ je povedal Franc Peček, ki je po drugi svetovni vojni pomagal Bartolu pri izdelovanju sit in rešet. Radi so peli in igrali na glasbila, zlasti na tamburice, tudi na harmoniko in kitaro, s čimer so bili prepoznavni v novem okolju. »Al' to so bili muzikantje!«⁶ »Gostilničar je rekel: »Prinesite harmonike, zaigrajte malo.« Pa smo šli, pa smo dobili liter vina, pa kaj za jesti tudi.«¹ Pred drugo svetovno vojno so sprejemali denarno plačilo, medvojno pa so samo »zamenjavali«, tj. menjali

v naravi za jajca, meso, maslo, mast, mleko, moko, tudi pšenico. Če živili sami niso porabili, so zamenjali za kaj drugega. V krošnjarskem žargonu so »obžirali«. Beseda, popačenka nemške besede »hausieren« v pomenu krošnjariti, je pomenila krošnjarjenje na podeželju od hiše do hiše in sprejemanje plačila v denarju in/ali naravi. »'Siebmocher ist do!' sem kričal noter, ko sem prišel. Vrata odprl, pa kričal noter. Rabite kaj? ... Ni bil lep kšeft. Zame ni bilo to ... Mladi smo bili, zdravi smo bili, nam se ni težko zdelo. Želel sem si pa res malo boljšega življenja. To je bilo bolj cigansko, veste, okoli kolovratiti. Človek si pa želi življenja kot ljudje. Normalno.«⁷

1 Informator Dominik Bartol, Dunaj, odlomek iz pogovora iz leta 1991.

2 O načinih zapisovanja govornega jezika: Vera Smole, Folklorist med prevajanjem in zapisovanjem, v: Traditiones, 23, Ljubljana, 1994, str. 143–154.

3 Franc Bartol (ur.), Spomini, Bartolovi in njihov čas, tipkopis, brez navedene letnice, str. 18–19, 21–23, 34–37. Kopijo izvirnika hrani muzej v Ribnici.

4 Informator Janez Lovšin, Zapotok, odlomek iz pogovora iz leta 1997.

5 Informator Franc Peček, Dunaj, odlomek iz pogovora iz leta 1991.

6 Informator Štefka Peček, Dunaj, odlomek iz pogovora iz leta 1991.

7 Informator Dominik Bartol, odlomek iz pogovora iz leta 1991. »Siebmocher ist do!« (narečno) – »Rešetar je tukaj!«

Po drugi svetovni vojni se je osredotočil na izdelovanje in prodajo na debelo. Delal je v delavnici, ki mu jo je začasno prepustil neki usnjar, vendar se ta ni vrnil iz vojne in delavnica je ostala Bartolu. Naročila so prihajala iz vse Avstrije, celo iz ZDA in Urugvaja. »Sreča ni Dominika Bartola nikoli zapustila, tudi tedaj ne, ko je napočil čas plastike,«⁸ je zapisal Michael Reichel v članku Rešetarjeva sreča na zemlji, objavljenem v prilogi avstrijskega časnika Die Presse leta 1989.

V Sloveniji je na vsebino Reichlovega članka opozoril Ivan Martelanc z Ministrstva za zunanje zadeve RS, tedaj zaposlen na Turistični zvezi Slovenije. V dopisu Gospodarski zbornici Slovenije z dne 10. januarja 1990 je menil, da bi ta dunajski Slovenec »zaslužil tudi našo simbolično zahvalo: za zvestobo, ki jo izkazuje dolga desetletja temu tipično slovenskemu suhorobarskemu poklicu oziroma kar poslanstvu in svojemu poreklu. Zagotovo je eden tistih, ki v situ življenja na tujem ni padel skozi in se obdržal: socialno, ekonomsko in nacionalno.«⁹ Martelanc je s pozornostjo in vztrajnostjo dosegel, da je Bartol še istega leta prejel Urbanovo nagrado občine Ribnica za ohranitev domače obrti izdelovanja lesenih izdelkov in s tem ribniškega izročila na Dunaju,¹⁰ da je prav tako leta 1990 Silvana Meixner posnela prispevek o njem za avstrijsko nacionalno televizijo ORF¹¹ in da je leta 1991 Drago Medved objavil v Delu članek o njegovi življenjski poti.¹²

Bartol je bil med tistimi krošnjarji z lesenimi izdelki iz Ribniške doline, katerih izselitev iz domačega okolja je bila trajna, in ne le sezonska. Po drugi svetovni vojni se je poročil z Avstrijko in o stalni vrnitvi v Slovenijo ni razmišljal. Na Dunaju se je uveljavil in ostal. »Tukaj imam eksistenco, lepo stanovanje, hišo imam na deželi, vrtove imam, v petek, sobote, nedelje sem zunaj, delam na vrtu, tako da mi čas min(Ker ... sedet pa ležat ... ni bila moja navada nikoli, ne res. Skozi – šestdeset let, kot sem že rekel – se vedno gibljem in delam,« je povedal v prispevku za avstrijsko televizijo.

Večina krošnjarjev z lesenimi izdelki iz Ribniške doline je začela krošnjariti v otroških letih, ko so kot pomočniki spremljali očeta ali bili »za hlapca«, kot so dejali, drugim izkušenim krošnjarjem. V drugo, tudi pogosto, skupino so spadali tisti, ki so se dejavnosti oprijeli šele po poroki, če je bil krošnjar nevestin oče ali kdo drug iz njenega ožjega sorodstva. Bartol ni spadal v nobeno omenjeno skupino. Po podatkih, ki jih imam na voljo, je bil tudi edini med krošnjarji, ki je bil sin deželnega poslanca in župana. Že ta podatka nas opozarjata, kako dragocene so lahko analize življenjskih zgodb. Omajejo prehitre sklepe in posplošene mnenje. Pri tem, po Mariji Makarovič, »znova in znova spoznavamo, kako vsaka pripada samo enemu, enkratnemu in osebnostno neponovljivemu človeku in kako je vsaka svet zase in vsaka neizmerna v svojem duhovnem bogastvu in življenjskem izkustvu.«¹³

Pred nekdanjo Bartolovo delavnico v tretjem dunajskem okraju leta 1996 (Foto: Polona Šega)

8 Michael Reichel, Eines Siebmachers Glück auf Erden, v: Die Presse (Schaufenster), Dunaj, 28. december 1989, str. 30–31.

»Das Glück hat Dominik Bartol nie verlassen, auch nicht, als das Plastik-Zeitalter angebrochen war.«

9 Dopis Ivana Martelanca z dne 10. januarja 1990, št. 32/90 – IM/MM, Turistična zveza Slovenije, Ljubljana.

10 Gradivo, ki zadeva podelitev Urbanove nagrade Dominiku Bartolu, hrani muzej v Ribnici.

11 Silvana Meixner – režija, »Siebmacher« – Dominik Bartol, televizijska oddaja Heimat, fremde Heimat, ORF, Dunaj, 1990, 5'25.

12 Drago Medved, Kranjci so rešetarili domala v vsakem dunajskem okraju, v: Delo, 33, Ljubljana, št. 26, str. 10.

13 Marija Makarovič, Predgovor, v: Marija Makarovič in Mojca Ramšak (ur.), Vrednotenje življenjskih pričevanj – Evaluation of Biographies, Celovec, 1997, str. 11.

Nives Sulič Dular

>> JUŽNA AMERIKA JE NAŠA MATI, SLOVENIJA PA BABICA.<<

*Ob knjigi **Otroci dveh domovin** avtorja Zvoneta Žigona
(Založba ZRC, Ljubljana, 1998)*

Knjižni prvenec mag. Zvoneta Žigona, mladega raziskovalca na Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, obravnava slovenske izseljence oziroma še posebej pripadnike druge generacije, rojene torej že v novi domovini, v Južni Ameriki. Spričo njihovega velikega števila, zlasti v Argentini, je razumljivo, da je avtor največ pozornosti posvetil prav razmeram v tej državi, ki je še posebej zanimiva zato, ker so se ob koncu druge svetovne vojne v njej naselili številni pripadniki politične emigracije s svojimi specifičnimi značilnostmi in oblikovali svojevrstno kulturo. Ta se deloma razlikuje od kulture tistih izseljencev, ki so prišli v to državo med obema vojnama, bodisi zaradi ekonomskih vzrokov bodisi zaradi fašističnega pritiska na Primorskem.

natisnjena magistrska naloga, uspešno zagovarjana v okviru študija socialne in kulturne antropologije na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, razdelil na štiri obsežna poglavja. V prvem je opredelil nekatere pojme, povezane z raziskovanjem izseljenstva; drugo obravnava slovenske izseljence v Južni Ameriki (v Argentini, Urugvaju, Braziliji in Čilu) glede na čas izseljevanja in njihove etnične organizacije ter se končuje s primerjavo z izseljenci iz Litve; tretje poglavje obsega sintezo opažanj in analizo dobljenih podatkov, ki mu sledi kratek sklep oziroma povzetek prejšnjih treh poglavij; v četrtem poglavju pa se je odločil za natis svojega popotnega dnevnika s štirimesečne raziskovalne poti po Južni Ameriki in za izpovedi nekaterih izseljencev ter njihovih potomcev, ki govorijo o svojem življenju; tako je znanstvenemu, analitičnemu delu knjige postavil nasproti novinarske zapise, ki ga učinkovito dopolnjujejo; sledijo pogovori z izseljenci različnih generacij z različnih koncev sveta, povzetka v angleškem in španskem jeziku ter seznam literature.

Knjiga *Otroci dveh domovin* je zanimivo branje, ki nas prestavi na drugo celino, v drugačen življenjski utrip, ki so ga kljub drugačnosti zaznamovale slovenske korenine, zgodovina in kultura. Še posebej ga začutimo v pogovorih z informatorji in njihovih osebnih izpovedih, saj nas avtor popelje med Slovence, ki pa vendarle niso več samo to: »Starša sta začela prihajati v Brazilijo pred 37 leti ..., a nista nikoli do konca »prišla« - nikoli se nista prav vživela v novo kulturo, čeprav sta njena lojalna člana.« Pri tem pogovori z izseljenci iz ZDA, Kanade in Avstralije kljub zanimivim in mamljivim primerjavam kar nekako ne spadajo v pričujoči okvir, čeprav se tematsko navezujejo na obravnavano problematiko. Zanimivejši bi bili v kaki drugi knjigi, upamo, da nas bo avtor razveselil še s celo vrsto del s tega področja. Prav tako se zdi odvečna primerjava z litvanskim izseljenstvom, saj imajo Litva in njeni izseljenci kljub nekaterim stičnim točkam s Slovenijo drugačno zgodovino in kulturo kot Slovenija. V knjigi so tudi nekatera pojasnila v zvezi z načinom dela, pripravami in izvedbo raziskave, ki seveda ne smejo manjkati v predloženi magistrski nalogi, v publikaciji pa jih bralec čuti kot odvečne. Enako velja za

O slovenskih izseljencih v Argentini, Braziliji, redkeje v Urugvaju in Čilu, so pisali številni raziskovalci. O tem so objavljali prispevke tudi izseljenci sami, v publikacijah v Sloveniji in v tistih, ki so jih izdajale slovenske skupnosti v Južni Ameriki. Z Žigonovo knjigo pa smo v enem delu dobili prepotrebni vpogled v življenje slovenskih izseljencev in njihovih potomcev v vseh južnoameriških državah.

Avtor je svoje 269 strani obsegajoče delo, ki je v bistvu

IZSELJENSTVO

nekatero avtorjeve kvalifikacijske oznake lastnega dela, kot so »... unikatnost, inovativnost ...« tretjega poglavja, ki je »sad mojih lastnih zaključkov in sklepanj.« saj je to za znanstveno delo nekaj povsem samoumevnega in nikakršen unikum med tovrstnimi raziskavami. Pri tem se mi zdi problematično tudi navajanje stereotipov, ki govorijo o slovenskih kulturnih značilnostih, kot so organizacijska sposobnost, varčnost, umirjenost, natančnost, delavnost; v Sloveniji je namreč veliko Slovencev – tudi sama nisem nobena izjema –, ki jim prav teh sposobnosti žal primanjkuje!

Na koncu svoje sklepne besede avtor ugotavlja, da potrebuje slovensko izseljenstvo »enotno taktiko ohranjanja identitete«. Ker menim, da so si izseljenci oziroma njihovi potomci v različnih delih sveta precej različni, bi se sama težko strinjala s to ugotovitvijo. Tudi iz Žigonove knjige je razvidno, da so si v marsičem različni že izseljenci v – na primer – Argentini, pač glede na čas njihove izselitve, vzroke zanjo, pripadnost

določeni generaciji ali politično usmeritev. Zato bi jih bilo bolje kot neko homogeno celoto obravnavati kot skupine v določenem življenjskem okolju in temu prilagoditi način raziskovanja njihovih etničnih, kulturnih in drugih značilnosti in tudi »izseljenško« politiko v matični domovini, ki se bolj ali manj trudi, da bi jim pomagala ohranjati kulturno identiteto njihovih prednikov. Upam, da bodo k temu vsaj malo pripomogli tudi etnologi, čeprav jih v avtorjevemu pozivu k interdisciplinarnemu delu med družbo znanstvenih strok, kot so kulturna antropologija, socialna psihologija, sociologija in zgodovina, ni mogoče zaslediti.

Ena izmed prvih ovir, na katero naleti raziskovalec slovenskega izseljenstva, je imenovanje, definiranje skupine ljudi, ki jo obravnava v svojem delu, če pri tem ne gre za izseljence prve generacije, torej Slovence, ki so se priselili iz Slovenije in kot prva generacija zaživeli v novi deželi. Žigon je to vprašanje ustrezno rešil, elegantno in (morda edino možno): imenuje jih »potomce izseljencev oziroma v Južni Ameriki rojene osebe slovenskega porekla«. S tem se spretno ogne pastem, ki se ponujajo ob vsakem poskusu definiranja Slovencev, rojenih že na tujem, oziroma čerem ob identifikaciji tistih elementov, zaradi katerih jih je še možno imenovati Slovence. Pravilno ugotavlja, da jih ne

moremo označevati za izseljence, saj se »niso nikamor selili, in tudi ne Slovence a priori«. Zelo povedna je tudi formulacija, v kateri ugotavlja, da je Argentina za pripadnike druge generacije njihova teritorialna domovina, Slovenija pa ostaja, čeprav je še nikoli niso videli, njihova kulturna domovina.

Analiza slovenske narodne identitete pri slovenskih izseljencih in še posebej pri njihovih potomcih, ki si jo je avtor izbral za osrednjo temo svoje magistrske naloge, je izredno zahtevna naloga. Kako se etnična identiteta manifestira, še zlasti pri drugi generaciji v Južni Ameriki, je tema, ki je izzvala že marsikaterega raziskovalca slovenskega izseljenstva in je – vsaj zame – eden najzanimivejših fenomenov slovenskega, pa tudi kakega drugega izseljenstva. Koliko je je še v tujem večinskem okolju? Avtor je v uvodu zadel v samo srž problema, ko je opisoval otroke slovenskih priseljencev, ki so se rodili že v novi domovini: »Nova kultura zanje ni nova, ampak je edina – vsaj edina prava ... Še

tako intenzivno prenašanje slovenstva na potomce ne more premagati fizične oddaljenosti, neoprijemljivosti, pravljičnosti specifične družbe, ki se imenuje Slovenija; manjka izkustvo teritorialne pripadnosti, premočna je navzočnost večinskega, *oprijemljivega* okolja ... Zrasli so v kulturi, katere okrog njih ni – pravzaprav je ni nikjer več, saj gre za vzorce, ki so jih s seboj prinesli njihovi starši in ki so ostali konservirani dolga desetletja...« Medtem pa je življenje v Sloveniji teklo naprej, se spreminjalo in preoblikovalo. Marsikateri izseljenec – enako velja tudi za drugo, tretjo ali četrto generacijo – je zato ob obisku Slovenije neprijetno presenečen, saj se izkaže, da dežele iz njegovih spominov, dežele njegovih staršev ali starih staršev ni nikjer več. Kako je torej s slovensko etnično identiteto na tujem, ki se mnogokrat manifestira na načine, ki v Slovincu iz Slovenije vzbujajo začudenje in osuplost? Morda pravih odgovorov na zastavljena vprašanja sploh ni in je odgovorov natančno toliko, kot je izseljencev – oziroma njihovih potomcev – samih.

Žigon pravilno ugotavlja, da je določanje stopnje identifikacije s »primarno« domovino glede na posameznikovo delovanje v izseljenškem društvu lahko zelo zavajajoče, saj na to vplivajo številni dejavniki. Ali je tisti, ki zaradi oddaljenosti od sedeža slovenskega društva le redko ali skoraj nikoli ne obiskuje društvenih

OTROCI DVEH DOMOVIN

ZVONE ŽIGON

prireditev, ali pa tisti, ki mu domače vzdušje, občasna nesoglasja ali čisto preprosto slovenska narodno zabavna glasba tam niso všeč, manj »lojalni«, manj »pravi« Slovenec kot tisti, ki redno zahaja v društvo in pomaga pri delu, pri tem pa nima v sebi niti kaplje »slovenske« krvi? Najzahtevnejši merili, s katerimi se

spopada raziskovalec slovenskega izseljenstva, ki ga zanima slovenska identita, sta objektivnost in distanca do izjav sogovornikov oziroma informatorjev, saj je ta skoraj nemogoča že zaradi preprostega dejstva, da je tudi sam Slovenec. Sogovorniki slovenskemu spraševalcu namreč neredko pripovedujejo stvari olepšano, tako kot si sami želijo, da bi bilo, ali pa kot mislijo, da je pravilno. Tako lahko svojo povezanost z matično domovino ali slovensko identiteto precenijo. Njeno objektivnejše vrednote nje bi bilo mogoče le po dolgotrajnem bivanju med informatorji, z analizo njihove socialne mreže, kar pa je pogosto nemogoče zaradi časovne stiske in omejenih denarnih sredstev za tak projekt. Tem težavam bi se bilo mogoče delno

ogniti tudi tako, da bi raziskovalec prihajal iz kake druge države, in ne iz Slovenije, oziroma iz kakega drugega etničnega oziroma kulturnega okolja (kar pa bi zaradi premajhnega poznavanja slovenske kulture zopet lahko povzročilo zaplete). Zanimivo bi bilo primerjati podatke in ugotovitve o slovenski etnični pripadnosti med potomci slovenskih izseljencev, če bi jih raziskal enkrat slovenski raziskovalec, drugič pa – na primer – Italijan ali Japonec. Tudi zato sem mnenja, da je distanca do »posameznih dogodkov, opažanj ali oseb, ki bi lahko name kot na raziskovalca delovali subjektivno«, kot piše Žigon, skorajda nemogoča. Žal. Pri dolgoletnem srečevanju s kulturo in ohranjanjem slovenske etnične identitete med slovenskimi izseljenci in njihovimi potomci v ZDA ugotavljam, da je vsako tako delo subjektivno, saj je subjektivna že izbira sogovornikov ali vprašanih izpraševalca, nezavedna ali zavedna selekcija podatkov itd.

Dobršen del kulturnega življenja vseh generacij Slovencev na tujem se navezuje na najrazličnejše društvene dejavnosti. Zelo pomembna je avtorjeva trditev, da je »eden glavnih vzrokov za nastanek izseljenskih društev ... želja po ohranitvi takega

etničnega stanja ali modela iz domovine, kakršen je bil v trenutku, ko so jo izseljenci zapustili. Društva torej pomenijo zatočišče pred asimilacijskimi vplivi, pobeg iz akulturacijske resničnosti«. Pri obravnavanju te tematike uporabi tudi posrečeno formulacijo, katere ime je zelo povedno, to je »klubski pripadnost oziroma identiteta«,

po kateri se ljudje identificirajo bolj s klubom, društvom in aktivnostjo v njem kot pa s slovenstvom, vzdušje pa je bolj »poldružinsko« (s preprički vred, ki so pač tudi del družinskega življenja), kot ga okvalificira Žigon. Ugotavlja, da imajo društva »vlogo nadomestka za pravo domovino (posebno pri prvi generaciji), s svojo prostorsko navzočnostjo fizično utelešajo teritorij domovine in s tem zmanjšujejo pomanjkanje *neoprijemljivosti* (pri drugi generaciji)«. Pri tem se mi zdi zanimiva tudi njegova ugotovitev, da imajo izseljenska društva in cerkev mobilizacijsko vlogo »predvsem pri članih družin, ki same niso sposobne vzdrževati zelene ravni identitete pri potomcih«, še posebej v primerjavi s stanjem med Slovenci v Združenih državah. Med

Slovenski dom v Chisholmu v Minnesoti, ZDA. (Foto: N.Sulič, 1996)

njimi so namreč precej drugačne razmere in mogoče bi bilo trditi, da so le tisti, ki si močno prizadevajo za ohranitev slovenske identitete v krogu svojega doma in pri vzgoji potomcev, zelo aktivni tudi v društvih; vanje že kmalu po rojstvu vpišejo tudi otroke, jih redno vodijo na društvene aktivnosti, itd. Prav tako so zanimive razlike med obema deloma sveta tudi kar zadeva problem dvojnosti identitete. Žigon namreč ugotavlja, da pri »prvi generaciji, rojeni doma, problema dvojnosti tako rekoč ni ...«. Prav ta generacija slovenskih izseljencev v ZDA, ki se je preselila tja iz Slovenije, je namreč boleče občutila breme dvojnosti, dvojne identitete v svojem življenju, saj je kmalu spoznala, da se asimilacijski pritiski večinske anglosaške družbe, ki si je priseljence želela čim prej preoblikovati po svoji podobi, razlikujejo od lastne želje po ohranjanju slovenske etnične identitete sredi ameriške družbe. Še posebej je to postalo opazno po rojstvu otrok, ko so starši postali razpeti med potrebo, da vzgajajo otroke v kulturi in jeziku svoje domovine ali v kulturi novega okolja, ki je bilo pravzaprav edini resnični dom te nove generacije. Knjiga *Otroci dveh domovin* odseva vso tragiko slovenskih političnih izseljencev v Argentini, ki »čakajo

na vrnitev« v Slovenijo, življenje pa teče naprej, tako v Argentini kot v Sloveniji. Zadnja se tako spreminja v deželo, ki je drugačna od one, ki so jo poznali še sami. Avtorju je tako uspelo plastično predstaviti tragično usodo (ujetost ???) tega dela slovenske emigracije, ki jo je pri izredno aktivnem kulturnem življenju zelo ohranjalo sovraštvo do komunističnega sistema v Sloveniji, vendar pa utegne prav ta »energetski naboj«, kot ga posrečeno imenuje Žigon, sedaj pripomoči k hitrejši kulturni asimilaciji v argentinsko okolje, saj se je v Sloveniji zamenjal politični sistem in je tako skoraj izginil skupni »sovražnik«, ki je bil eden pomembnejših kohezivnih elementov med pripadniki te izseljenske skupnosti v Argentini. »Mit o vrnitvi« se je tako sesul

sam vase in se razblinil ob rastočem razočaranju nad dejstvom, da jih Slovenija ne pričakuje navdušeno kot zmagovalce oziroma da se pravzaprav ne meni kaj dosti zanje. Skupne vrnitve »Mojzesovega izgnanega ljudstva« torej ne bo. Namesto tega bo treba veliko moči in poguma za redefinicijo lastne politične in kulturne identitete ter sprejeti prihodnost v Argentini. Tam je namreč njihova prihodnost, saj so njihovi otroci predvsem Argentinci in šele potem Slovenci. In prav je tako. Ali kot pravi Žigon: »Slovenska politična emigracija je ... po skoraj petih desetletjih bivanja v Argentini končno resnično prispela tja.« Mita je konec, treba je priznati resničnost. Ne zavidam jim.

dr. Breda Čebulj Sajko

IZBRANA BIBLIOGRAFIJA VIROV IN LITERATURE NA TEMO ETNOLOŠKEGA PREUČEVANJA SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA (1926-1993, Z NEKATERIMI DODATKI ZA OBDOBJE 1994-1999)

Arnšek Rosalija, *Povratek/prihod Slovencev iz slovenske politične emigracije iz Argentine v Slovenijo*, prosem. n., Ljubljana 1992

Bahovec Fred, Ljubljančan na Aljaski, Spomini in lovske zgodbe (ur. Bogataj J., Fajfar J., Ravnik M., Sulič N.), *Knjižnica GSED* 16, Ljubljana 1987

Baš Angelos, K slovenskemu imenu za etnologijo (1843-1857), *Traditiones* 10-12/1981-1983

Baš Franjo, Izseljenci, Izseljenstvo, Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1929, *ČZN* 25/1930, snopič 3-4

Baš Franjo, Izseljenci, Izseljenstvo, Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1930, *ČZN* 26/1931, snopič 3-4

Baš Franjo, Izseljenci, Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1931, *ČZN* 27/1932, snopič 3-4

Baš Franjo, Izseljenci, Slovenska zgodovinska in narodopisna bibliografija za leto 1932, *ČZN* 29/1934, snopič 3-4

Bibliografije seminarških in diplomskih nalog študentov Oddelka za etnologijo, *GSED* 22/1982, št.

3 – *GSED* 31/1991, št. 1-2

Bilten Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, 1990, št. 1-2 – 1993, št. 5

Benigar Ivan, Pojem časa med Araukanci, *GSED* 22/1982, št. 4 (izšlo 1983)

Bizjak-Leskovec Ivana, Cerkno in Cerkljani (1910-1945), *Traditiones* 15/1986

Bogataj Janez, Trdinovi terenski zapiski – viri za etnološko raziskovanje spolnega življenja Dolenjcev in Belokranjcev v 2. polovici 19. stoletja, Janez Trdina – etnolog, *Knjižnica GSED* 3, Ljubljana 1980

Bogataj Janez, Promet, transport in komunikacijska sredstva, *Slovensko ljudsko izročilo* (ur. Baš Angelos), Ljubljana 1980

Bogataj Janez, *Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke*, Novo mesto 1982

Bogataj Janez, Etnologija Slovencev, *GSED* 20/1981, št. 1 (izšlo 1982)

Bogataj Janez, *Domače obrti na Slovenskem*, Ljubljana 1989

Bagatelj Marjan, *Slovenci v Avstraliji*, s.n., Ljubljana

- 1987
- Bogovič Alenka, Canjko Borut, Slovenci v Franciji, *Knjižnica GSED* 12, Ljubljana 1983
- Božič Ciril, Pastoralno delo med Slovenci v Avstraliji, *SS* 1993, št. 7-8
- Bras Ljudmila, Rokodelstvo in obrt, *SE* 33-34/1988-90 (izšlo 1991)
- /Brežnik Pavel/ Charles A. Eastman, *Indian Boyhood*, *Et* 4/1930-1931
- Canjko Borut, Bogovič Alenka, *Slovenci v Franciji*, d.n., s.n., Ljubljana 1981
- Canjko Borut, Bogovič Alenka, Slovenci v Franciji, *GSED* 22/1982, št. 3
- Cesar Polonca, Med našimi v Kaliforniji, *GSED* 22/1982, št. 3
- Cesar Polonca, Kranjski hrib na drugi strani sveta, *Obzornik* 1983, št. 10
- Cesar Polonca, *Slovenci v Kaliforniji*, Etnološki prikaz načina življenja Slovencev v Los Angelosu, Fontani in San Franciscu, d.n., Ljubljana 1984
- Cesar Polonca, Legende in resnica o prvih Slovencih v Ameriki, *Obzornik* 1984, št. 2
- Cesar Polonca, Rajska dolina, *Obzornik* 1984, št. 7-8
- Cesar Polonca, Fontana – slovenska naselbina v južni Kaliforniji, *Obzornik* 1985, št. 2
- Cesar Polonca, Izselitev kot želja po napredku, To in ono o izseljevanju Slovencev v Ameriko (1), *RG* 32/1985, št. 3
- Cesar Polonca, Slovenci med iskalci zlata, To in ono o izseljevanju Slovencev v Ameriko (2), *RG* 32/1985, št. 4
- Cesar Polonca, Slovenske naselbine v Kaliforniji, To in ono o izseljevanju Slovencev v Ameriko (3), *RG* 32/1985, št. 5
- Cesar Polonca, Na Kranjskem hribu v San Franciscu, To in ono o izseljevanju Slovencev v Ameriko (4), *RG* 32/1985, št. 6
- Cesar Polonca, Slovenci med iskalci zlata v Kaliforniji, *SK* 1985 (izšlo 1984)
- Cesar-Nedzbala Polonca, Slovenci v velikem potresu in požaru leta 1906 v San Franciscu, *SK* 1987 (izšlo 1986)
- Cesar-Nedzbala Polonca, Pisma izseljencu, Ohranjena pisma, ki jih je rojak Marko Jonke prejemal v San Franciscu, *SK* 1988 (izšlo 1987)
- Cesar-Nedzbala Polonca, Rajska dolina, *DD* 1/1990
- Cevc Tone, Alpes orientales 8 v Reziji (Italija), *GSED* 16/1976, št. 1
- Čebašek Marjeta, *Slovensko zdomstvo*, s.n., Kranj 1982
- Čebulj Breda, *Slovenski povratniki iz Avstralije*, s.n., Ljubljana, Beograd 1980/1981
- Čebulj Breda, Zapiski predavanj Seminarja za slovensko izseljenstvo na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani v šolskem letu 1980/1981
- Čebulj Breda, *Slovene Returned Emigrants from Australia*, Sydney 1982 (prevod: Pavla Gruden)
- Čebulj Breda, Nekaj o slovenskih izseljencih in povratnikih iz Avstralije, *GSED* 22/1982, št. 3
- Čebulj Breda, Pregled izseljevanja Slovencev v Avstralijo, *RG* 29/1982, št. 12
- Čebulj Breda, Slovenski povratniki iz Avstralije, *Avstralski Slovenec* 4/1982, št. 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40 – 4/1983, št. 41, 42
- Čebulj Breda, Nekaj o slovenskih izseljencih in povratnikih iz Avstralije, *RG* 30/1983, št. 3
- Čebulj Breda, Način življenja slovenskih povratnikov iz Avstralije, *RG* 30/1983, št. 4
- Čebulj-Sajko Breda, *Ljudje z dvema domovinama*, Katalog razstave *Življenje avstralskih Slovencev*, Ljubljana 1985
- Čebulj-Sajko Breda, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, *GSED* 27/1987, št. 1-2
- Čebulj-Sajko Breda, V Ljubljani deluje Inštitut za slovensko izseljenstvo, *SK* 1988 (izšlo 1987)
- Čebulj-Sajko Breda, Koliko in kaj vedo prebivalci Ljubljane o slovenskih izseljencih, *SK* 1988 (izšlo 1987)
- Čebulj-Sajko Breda, Od avstralskih domorodcev do multikulturne družbe, *SK* 1988 (izšlo 1987)
- Čebulj-Sajko Breda, Potovanje brez povratka, *SK* 1988 (izšlo 1987)
- Čebulj-Sajko Breda, Pregled dosedanjega raziskovanja avstralskih Slovencev, referat na znanstvenem srečanju Slovenci in izseljenstvo, Dolenjske Toplice: Slovenska izseljenska matica, 1989 (tipkopis)
- Čebulj-Sajko Breda, Preteklo in sedanje delovanje Inštituta za slovensko izseljenstvo, *DD* 1/1990
- Čebulj-Sajko Breda, Prikaz oblik formalnega delovanja Slovencev v Avstraliji, referat na znanstvenem sestanku Načini in perspektive sodelovanja Slovencev doma in po svetu, Otočec: Slovenska izseljenska matica, 1990 (tipkopis)
- Čebulj-Sajko Breda, *Način življenja Slovencev v Avstraliji*, Proces njihovega izseljevanja iz Slovenije do priselitve v avstralsko družbo, m.n., Ljubljana 1991
- Čebulj-Sajko Breda, *Med srečo in svobodo*, Avstralski Slovenci o sebi, Ljubljana 1992
- Čebulj-Sajko Breda, Raziskave o Slovencih v Avstraliji, *DD* 2-3/1992
- Čebulj-Sajko Breda, Odkrivanja prvih Slovencev v Avstraliji, *SS* 1992, št. 5
- Čebulj-Sajko Breda, Društveno in versko življenje Slovencev v avstralski državi Novi Južni Wales, *SS* 1993, št. 7-8
- Čebulj-Sajko Breda, Večer o avstralski multikulturi in slovenskih izseljencih, *SS* 1993, št. 7-8
- Čebulj-Sajko Breda, Pregled dosedanjega etnološkega raziskovanja slovenskega izseljenstva (z bibliografijo), *DD* 4/1993
- Čebulj-Sajko Breda, The Religious Life of Slovenes in Australia, *Slovene Studies* 14/1992, št.2 (izšlo 1994)
- Čebulj-Sajko Breda, *Posledice "dvojne identitete" v vsakdanjem življenju avstralskih Slovencev*, Analiza avtobiografij izseljencev v kontekstu etnološkega raziskovanja slovenskega izseljenstva, doktorsko delo, Ljubljana 1994
- Čebulj-Sajko Breda, Vzroki za izselitev – spomini izseljencev na čas njihovega odhoda v tujino, *DD* 6/1995
- /Čebulj-Sajko Breda/, Andrej Rot, Republika duhov, *DD* 6/1995
- /Čebulj-Sajko Breda/, Janja Žitnik, Orel in korenine med "brušenjem" in cenzuro, *DD* 6/1995

- Čebulj-Sajko Breda, Tretje mednarodno srečanje raziskovalcev slovenskega izseljenstva, Portorož, 18.-19. maj 1995, *DD* 6/1995
- Čebulj-Sajko Breda, Slovenska etnologija in izseljenstvo, Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj, zbornik prispevkov s kongresa (ur. Muršič Rajko, Ramšak Mojca), *Knjižnica GSED* 23, Ljubljana 1995
- Čebulj-Sajko Breda, "Lucky Country": Where?, *Soočeneje mita in realnosti ob prihodu izseljencev v novo okolje*, zbornik referatov s simpozija (ur. Gantar Godina Irena), Ljubljana 1996
- Čebulj-Sajko Breda, Koliko časa še "po slovensko" v deželi kengurujev in koal, *Didakta* 5/1996, št. 26/27
- Čebulj-Sajko Breda, Identitete kot jih pišejo življenjske zgodbe izseljencev, *Traditiones* 26/1997 (izšlo 1998)
- Čebulj-Sajko Breda, Kdo so "Jugoslovani" v Avstraliji od leta 1990, *Etnički odnos Srba sa drugim I etničkim zajednicama* (posebna izdaja SANU, ur. Pantelić Nikola), Beograd 1998
- Čebulj-Sajko Breda, Ethnic Identity Among First Postwar Generation of Australian Slovenes, referat na panelu *Transformation of Ethnic Identity Among Slovene Immigrants*, 30. mednarodna konferenca AAASS, Boca Raton (Florida), 1998 (tipkopis)
- Čebulj-Sajko Breda, "In My Life I Had Only Two Whishes: to Become an Immigrant Teacher, or a Cook", The Work of Jože Čuješ Among Australians Slovenes, *Intelektualci v diaspori*, zbornik referatov simpozija 100. obletnica rojstva Louisa Adamiča - Intelektualci v diaspori (ur. Gantar Godina Irena), Ljubljana 1999
- Čebulj-Sajko Breda, To Emigrate or to Stay: Why Slovenians Emigrated to Australia, referat v sekciji *Slavic Ethnic Groups and Migration*, 34. Svetovni kongres Interantional Institute of Sociology, Tel Aviv 1999
- Čeplak Ralf, Občina Cerknica, *ETSEO - 20. stoletje*, Ljubljana 1990
- Darovec Jože, Miličinski Lev, Škerbinek Ladi, Psihiatrični zavod in njegovi pacienti med vojno, *Traditiones* 20/1991
- Dokumentacijski fond s področja etnološkega raziskovanja slovenskega izseljenstva na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani
- Dolžan Tatjana, Študijski sestanki na FF, *GSED* 27/1987, št. 3-4 (izšlo 1988)
- Dražumerič Marija, *Izseljevanje iz Črnomlja med leti 1880-1914*, s.n., Ljubljana 1979
- Dražumerič Marinka, *Vpliv izseljevanja na način življenja prebivalcev Vinice in okoliških vasi med leti 1918-1941*, d.n., Ljubljana 1981
- Dražumerič Marinka, Sulič Nives, Posledice izseljevanja na način življenja prebivalcev Vinice in okolice med leti 1918-1941, Mladinska raziskovalna tabora Vinica '79 in '80, Ljubljana 1982
- Dražumerič Marinka, Vpliv izseljevanja na način življenja prebivalcev Vinice in okoliških vasi med leti 1918-1941, *GSED* 22/1982, št. 3
- Dražumerič Marinka, Izseljevanje iz Vinice in njene okolice, *SK* 1983 (izšlo 1982)
- Dražumerič Marinka, Prispevek k poznavanju izseljevanja iz Bele krajine, *Dolenjski zbornik* 1985, Novo mesto 1985
- Dražumerič Marinka, Izseljevanje iz Bele krajine od začetkov do druge svetovne vojne, *Traditiones* 16/1987
- Drnovšek Marjan, *Izseljevanje iz širše ljubljanske okolice 1890-1914*, doktorsko delo na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete, Ljubljana 1993
- Drnovšek Marjan, Načrti in rezultati raziskovanja slovenskega izseljenstva do leta 1941 - s posebnim poudarkom na izseljevanju v Ameriko do prve svetovne vojne, *DD* 4/1993
- Drnovšek Marjan, Slovenski izseljenci in Evropa, *SS* 1993, št. 7-8
- Dular Andrej, Gradivo o belokranjskem vinogradništvu na prelomu stoletja, *Traditiones* 13/1984
- Dular Andrej, Občina Črnomelj, *ETSEO - 20. stoletje*, Ljubljana 1985
- Dular Andrej, Pregled dosedanjega etnološkega dela v Beli krajini in bodoče naloge, *Etnološka tribina* 16/1986, št. 9
- Dular Andrej, Geografija in etnologija na mladinskih raziskovalnih taborih v Beli krajini, O razmerju med geografijo in etnologijo, *Dela* 3, Ljubljana 1986
- Dular Andrej, Marija in Jože Rade - pripovedovalca svoje mladosti, *Etnološki mladinski raziskovalni tabor Stari trg ob Kolpi 1989*, Ljubljana 1990
- Dular Andrej, Vinogradništvo na Slovenskem, *SE* 33-34/1988-1990 (izšlo 1991)
- Etnografsko delo slovenskih muzejev, *GSED* 9/1968, št. 3
- Etnologija (Opis raziskovalnega polja), Ljubljana 1992 (tipkopis)
- /Fikfak Jurij/ *Na poti k etnologiji (1978-1981)*, *Traditiones* 13/1984
- Fikfak Jurij, Zgodbe o meji, *Traditiones* 19/1990
- Fister Majda, Rož, *ETSEO - 20. stoletje*, Ljubljana 1985
- /Ftičar-Klobčar Marjanca/ Ingrid Slavec, *Slovenci v Mannheimu*, *Traditiones* 15/1986
- /Ftičar-Klobčar Marjanca/ Nives Sulič, *Thank God I'm Slovenian*, *Traditiones* 15/1986
- Genorio Rado, Slovenci v Kanadi, *Geographica Slovenica* 17, Ljubljana 1989
- Gobec Radovan, O ljudski ("narodni") pesmi, *GSED* 18/1978, št. 3
- Gruden Živa, *Beneškoslovenski izseljenci*, s.n., Ljubljana 1970
- /Hribar Daša/ Eugen E. Roosens, *Creating Ethnicity*, *Et* 1(52)/1991
- Hribar Daša, Simpozij Lokalno - regionalno - nacionalno, *GSED* 31/1991, št. 3-4
- Hribar Daša, Etnološka sekcija: uvodni, predstavitveni del, *SS* 1991, št. 2
- Hribar Daša, "Slovenci so drugačni, nekaj drugega je v njih", Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 7, *Knjižnica GSED* 21, Ljubljana 1991
- Hribar Daša, Predstavitve tematske številke etnološke sekcije, *SS* 1992, št. 5
- /Hribar Daša/ Breda Čebulj-Sajko, *Med srečo in svobodo*, *Et* 2/2(53/2)/1992

- Hudelja Mihaela, Razvoj kočevske noše, *GSED* 31/1991, št. 3-4
- Huzjan Vanja, Učili smo se raziskovati, *GSED* 33/1993, št. 1
- Juvanec Borut, Ljudska arhitektura med identiteto in internacionalizmom, *GSED* 33/1993, št. 1
- Južnič Stane, *Antropologija*, Ljubljana 1987
- Južnič Stane, *Identiteta*, Ljubljana 1993
- Kaniowska Katarzyna, The Question of Description in Ethnology, Etnološka stičišča 1, *Razprave Filozofske fakultete*, Ljubljana 1988
- Kermauner Taras, *Slovenski čudež v Argentini*, Trilogija (Predstavitvev SPE, Krščanska tragedija, Srečanja in portreti), Ljubljana 1992
- Keršič Irena, Kolon in gospodar – dva načina življenja in dve stanovanjski kulturi, *Et* 2/1(53/1)/1992
- Klobčar Marjanca, Občina Domžale, *ETSEO – 20. stoletje*, Ljubljana 1989
- Kogej Katja, *Izseljevanje Slovencev v Argentino*, s.n., Ljubljana 1982
- Koren Vlasta, O etnografskem raziskovanju pokrajinskega muzeja za Pomurje v Murski Soboti v letu 1958, *SE* 12/1959
- Koren Vlasta, Kmečko vinogradništvo v vzhodnih Slovenskih goricah, *Etnografija Pomurja* (ur. Baš Franjo), Murska Sobota 1967
- Kozar-Mukič Marija, Slovensko Porabje, *ETSEO – 20. stoletje*, Ljubljana, Szombathely, 1984
- Kramolc Ted, Nekaj spominov na dr. Rajka Ložarja, *SK* 1993 (izšlo 1992)
- Kremenšek Slavko, Etnografija in zgodovinopisje, *GSED* 2/1959-1960, št. 2
- Kremenšek Slavko, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, *Traditiones* 3/1974
- Kremenšek Slavko, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, Uvod, Poročila, *ETSEO*, Ljubljana 1976
- Kremenšek Slavko, Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli, Pogledi na etnologijo, *Pogledi* 3, Ljubljana 1978
- Kremenšek Slavko, Projekt "Način življenja Slovencev 20. stoletja" – zasnova in problemi, Način življenja Slovencev 20. stoletja, *Knjižnica GSED* 1, Ljubljana 1980
- Kremenšek Slavko, Etnološki razgledi in dileme 1, *Knjižnica GSED* 11, Ljubljana 1983
- Kremenšek Slavko, Etnološki razgledi in dileme 2, *Knjižnica GSED* 13, Ljubljana 1985
- Kremenšek Slavko, Etnološko preučevanje narodnosti v mestnem okolju, *GSED* 26/1986, št. 1-2
- Kremenšek Slavko, Etnološki razgledi in dileme 3, *Knjižnica GSED* 17, Ljubljana 1987
- Kremenšek Slavko, Etnološki razgledi in dileme 4, *Knjižnica GSED* 20, Ljubljana 1990
- Kremenšek Slavko, "A dejstva ostajajo", *GSED* 31/1991, št. 3-4
- Kremenšek Slavko, Razhajanja, *GSED* 33/1993, št. 3-4
- Krnel-Umek Duša, Zbor slovenskih etnologov, *GSED* 14/1973, št. 1
- Krnel-Umek Duša, Učni načrti in programi za študij etnologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani od študijskega leta 1940/41 do 1979/80, *GSED* 21/1981, št. 1 (izšlo 1982)
- Kronika Slovenskega etnološkega društva, *GSED* 29/1989, št. 1-2
- Kroječ Monika, "Slovenci v Avstraliji" v Slovenskem etnografskem muzeju, *RG* 32/1985, št. 8-9
- Kuhar Boris, Zgodba o Ivanu in 30.000 westfalskih Slovencih, *SIK* 1956
- Kuhar Boris, Ob dvajsetletnici Slovenskega etnografskega muzeja, *SE* 20/1967 (izšlo 1968)
- Kuhar Boris, *Odmirajoči stari svet vasi*, Ljubljana 1972
- Kuhar Boris, Ljudska kultura Adamičevega rojstnega kraja, *Louis Adamič – zbornik s simpozija*, Ljubljana 1981
- Kuhar Boris, 60 let Etnografskega muzeja, *SE* 32/1980-1982 (izšlo 1983)
- Kumer Zmaga, Prekmurske pripovedne pesmi, *Etnografija Pomurja* (ur. Franjo Baš), Murska Sobota 1967
- Kundegraber Maria, Kočevje – nemški jezikovni otok v 19. stoletju, *Et* 1(52)/1991
- /Kuret Niko/ Margaret Montgomery, *Slovenian Folklore in Indianapolis*, *SE* 6-7/1953-1954
- Kuret Niko, Stanje slovenskega narodopisja 1968, *GSED* 9/1968, št. 3
- Kuret Niko, O vprašanju etnografske bibliografije, *GSED* 12/1971, št. 4
- Kuret Niko, Naša 25-letnica, *Traditiones* 1/1972
- Kuret Niko, Naša 25-letnica, *Traditiones* 2/1973
- /Kuret Niko/ Branislava Susnik, *Chamacocos*, I. Cambio cultural, Paraguay 1969; Branislava Susnik, *Chamacocos*, II. Diccionario etnografico, Paraguay 1970, *Traditiones* 3/1974
- Ledinek Polona, *Ohranjenost slovenske kulture pri drugi generaciji slovenskih izseljencev v Melbournu*, s.n. II, Ljubljana 1993
- Leskovec Kristiane, *Način življenja Slovencev - v očeh zdomcev*, prosem. n., Ljubljana 1992
- Ložar Rajko, Narodopisje, njegovo bistvo, naloge in pomen, *Narodopisje Slovencev*, I. del (ur. Ložar R.), Ljubljana 1944
- Makarovič Marija, Življenje in delo Borisa Orla, *SE* 16-17/1963-1964 (izšlo 1964)
- Makarovič Marija, Narodna noša, *GSED* 8/1967, št. 4
- Makarovič Marija, Narodna noša, *SE* 23-24/1970-1971 (izšlo 1972)
- Makarovič Marija, Etnološka podoba Dolenjskega, *Etnološki pregled* 12/1974
- Makarovič Marija, Medsebojna pomoč na vasi na Slovenskem kot etnološki problem, *Etnološki pregled* 12/1974
- Makarovič Marija, Medsebojna pomoč na vasi, *SK* 1976 (izšlo 1975)
- Makarovič Marija, Govorica noše na primeru Predgrada v Poljanski dolini ob Kolpi, *Traditiones* 5-6/1976-1977 (izšlo 1979)
- Makarovič Marija, Medsebojna pomoč na vasi v vzhodni Sloveniji, Pogledi na etnologijo, *Pogledi* 3, Ljubljana 1978
- Makarovič Marija, *Predgrad in Predgrajci*, Narodopisna podoba belokranjske vasi, Ljubljana 1985
- Makarovič Marija, Gibanje prebivalstva v Predgradu, *Dolenjski zbornik* 1985, Novo mesto 1985

- Makarovič Marija, *Črna in Črnjani*, Črna na Koroškem 1986
- Makarovič Marija, Kmečki posli, *SE* 33-34/1988-90 (izšlo 1991)
- Makuc Dorica, Televizijska serija o slovenskih izseljencih, *RG* 31/1984, št. 8-9
- Matičetov Milko, Ob rožicah iz Rezije, *SK* 1973 (izšlo 1972)
- Matičetov Milko, *Alpes orientales VIII* (Rezija 1975), *Traditiones* 4/1975
- Meznarič Silva, "Bosanci", *A kuda idu Slovenci nedeljom?*, Ljubljana 1986
- Mislej Irene, *Janez Benigar*, Izbrano gradivo, Ljubljana 1988
- Mislej Irene, Dr. Branislava Sušnik, slovenska antropologinja v Paragvaju, *SK* 1993 (izšlo 1992)
- Mlekuž Jernej, *Geografska in etnološka študija o Slovincih v Mendozii*, d.n., Ljubljana 1998/99
- Moser Johannes, Töschner Ernst, "Imajo nas že za Jugoslovane", *Traditiones* 18/1989
- Mrkun Anton, Naš narodni izseljeniški program, *Izseljeniški vestnik* 2/1932, št. 1
- Mrkun Anton, Naš narodni izseljeniški program, *Izseljeniški vestnik* 2/1932, št. 2
- Mrkun Anton, Naš narodni izseljeniški program, *Izseljeniški vestnik* 2/1932, št. 3
- Mrkun Anton, Naš narodni izseljeniški program, *Izseljeniški vestnik* 2/1932, št. 4
- Mrkun Anton, Narodopisno blago iz Dobrépoljske doline, *Et* 7/1934
- Mrkun Anton, Kmetstvo delavstvo v Dobrépoljah in okolici, *Et* 13/1940
- Narobe Ana Suzana, *Slovenci v Avstraliji*, s.n., Medvode 1990
- Narodopisje Slovencev*, I. del (ur. Ložar Rajko), Ljubljana 1944
- Narodopisje Slovencev*, II. del (ur. Orel Boris, Grafenauer Ivan), Ljubljana 1952
- Nov študijski načrt Oddelka za etnologijo (in kulturno antropologijo) FF, *GSED* 20/1991, št. 1-2
- Novak Vilko, O bistvu etnografije in njenih metodah, *SE* 9/1956
- Novak Vilko, Rajko Ložar (1904-1985), *Traditiones* 14/1985
- Oder Karla, Občina Ravne na Koroškem, *ETSEO – 20. stoletje*, Ljubljana 1992
- Ograjenšek Simona, *Delovanje slovenskega radija v Sydneyu in njegov vpliv na življenje tamkajšnjih avstralskih Slovencev*, s.n., Ljubljana 1993
- Ogrin Miran, Stanislav Rapotec, naš umetnik v Avstraliji, *SIK* 1969 (izšlo 1968)
- Oman-Kerčmar Sonja, *Izseljevanje iz Prekmurja v Francijo med obema vojnama*, d.n., Ljubljana 1981
- Oman-Kerčmar Sonja, *Izseljevanje iz Prekmurja v Francijo med obema vojnama*, *GSED* 22/1982, št. 3
- Orel Boris, V novo razdobje, *SE* 1/1948
- Pajsar Breda, Židov Nena, Občina Ljubljana Bežigrad, *ETSEO – 20. stoletje*, Ljubljana 1991
- Pemič Monika, Rajko Ložar med domovino in tujino, *SK* 1993 (izšlo 1992)
- Perpar Tea, *Kako slovenska politična emigracija v Argentini ohranja "svojo Slovenijo"*, s.n.I, Ljubljana 1991
- Perusini Gaetano, Rezijanski izseljenci v šestnajstem stoletju, *SE* 1/1948
- Petrič Jerneja, *Avtobiografije slovenskih izseljencev v Združenih državah Amerike*, doktorsko delo na Oddelku za germanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, Ljubljana 1987
- /Plestenjak-Jemec B. ŠBarbaraČ/ Pavla Hočevar, *Pot se vije*, Spomini, *SE* 21-22/1968-1969 (izšlo 1970)
- Pogačnik Bogdan, Slovenska matura v Avstraliji in deset let etničnega radia, *Delo* 12. 6. 1985
- Pogačnik Rok, "Otroci slovenskih delavcev na začasnem delu na Švedskem", s.n., Ljubljana 1982
- Poročilo o obisku delegacije Slovenske izseljenjske matice in ansambla Slakovega ansambla pri slovenskih izseljencih v Avstraliji, Ljubljana 1972 (tipkopis)
- Poročilo o delu Slovenskega etnografskega muzeja, *GSED* 19/1979, št. 2
- Poročila študentskih praks, Dokumentacijski fond Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU v Ljubljani
- Predlog za geselnik Slovarja etnologije Slovencev*, Interna objava (ur. Baš Angelos), Ljubljana 1993
- Prešeren Jože, Izseljenci v Avstraliji, *Enciklopedija Slovenije* 4, Ljubljana 1990
- /Prešeren Jože/ Breda Čebulj-Sajko, *Med srečo in svobodo*, *RG* 39/1992, št. 8-9
- Pribožič Helena, *Izseljevanje v Egipt s slovenskega področja*, s.n., Ljubljana 1987/1988
- Prvo posvetovanje slovenskih etnografov, *GSED* 2/1959-1960, št. 2
- Račič Božo, Domače tkalstvo v Beli krajini, *SE* 3-4/1951
- Ramovš Mirko, Vloga ljudskega plesa v življenju slovenskih izseljencev, *Traditiones* 13/1984
- Ramšak Mojca, Na lovu za spominom, *GSED* 33/1993, št. 3-4
- Ravnik Mojca, Švedska etnologija – odsev načina življenja na Švedskem, *GSED* 19/1979, št. 4
- Ravnik Mojca, Švedska etnologija – odsev načina življenja na Švedskem, *GSED* 20/1980, št. 1
- Ravnik Mojca, Terseglav Marko, Kronika in poročila, *GSED* 20/1980, št. 3
- Ravnik Mojca Ravnik, Družbeno življenje, *Slovensko ljudsko izročilo* (ur. Baš Angelos), Ljubljana 1980
- Ravnik Mojca, Mednarodni simpozij o izseljenstvu in življenju rojakov v svetu, Bratislava, julij 1980, *Naši razgledi*, 24.10.1980
- Ravnik Mojca, Način življenja in izseljevanje prebivalcev Grosupljega in okolice do prve svetovne vojne, *Louis Adamič – zbornik s simpozija*, Ljubljana 1981
- Ravnik Mojca, Proučevanje slovenačkok iseljeništvu i kulture, *Zbornik radova Etnografskog instituta SANU* 12, Beograd 1981
- Ravnik Mojca, Etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva, *GSED* 21/1981, št. 1 (izšlo 1982)
- Ravnik Mojca, Prebrali smo..., *GSED* 22/1982, št. 1
- Ravnik Mojca, Etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, *GSED* 22/1982, št. 3

- Ravnik Mojca, Vprašanja o istrskem stavbarstvu, *Traditiones* 17/1988
- Ravnik Mojca, Družina in sorodstvo: sondažna raziskava na Kobilju, v Gornji Bistrici, Kamovcih in Petišovcih, *Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije* 7, *Knjižnica GSED* 21, Ljubljana 1991
- Ravnik Mojca, Družina, sorodstvo in izseljenstvo, *Diskusija, DD* 4/1993
- Raziskovanje kulturne ustvarjalnosti na Slovenskem, Gradivo za posvetovanje, Ljubljana 1980
- Repinc Martina, "Egipćanke", s.n., Ljubljana 1982
- Repolusk Marta, *Stopnja ohranjenosti tradicionalne kulturne podobe slovenskih izseljencev v Ohio*, s.n., Kamnik 1986
- Rusić Branislav, Novak Vilko, Slovenci v Bistrenici v Makedoniji, *Traditiones* 2/1973
- Sedej Ivan, Vsakdanje življenje večinskega prebivalstva na Slovenskem v 19. stoletju, *SE* 33-34/1988-1990 (izšlo 1991)
- Sečanski Noussair Jovanka, Migracije Jugoslovena u Australiju, Beograd 1980 (tipkopis)
- Seuning France, Slovencev je 2.200000, *SIK* 1969 (izšlo 1968)
- Simikič Alenka, Pomen Orlovih ekip za muzejski dokumentacijski fond, Zbornik 1. kongresa jugoslovanskih etnologov in folkloristov, *Knjižnica Glasnika SED* 10/2, Ljubljana 1983
- Simikič Alenka, Iz arhiva Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani, Statistični podatki 1. terenske ekipe (Šentjurij-Škocjan), *SE* 31/1983-1987 (izšlo 1988)
- Sirk Tatjana, Briška kuhinja, *Traditiones* 16/1987
- Slavec Ingrid, Okrogla miza na PZE za etnologijo, *GSED* 20/1980, št. 3
- Slavec Ingrid, Diskusija ob predstavitvi dela na Oddelku za etnologijo, *GSED* 20/1981, št. 1
- Slavec Ingrid, *Slovenci v Mannheimu*, Poskus etnološko-jezikovne predstavitve, d.n., Mannheim, Ljubljana 1981
- Slavec Ingrid, *Slovenci v Mannheimu*, *Knjižnica GSED* 7, Ljubljana 1982
- Slavec Ingrid, Iz jezikovnega življenja Slovencev v Mannheimu v Zvezni republiki Nemčiji, *GSED* 22/1982, št. 3
- Slavec Ingrid, *Slovenci v Mannheimu*, Zvezna republika Nemčija, *SK* 1983 (izšlo 1982)
- Slavec Ingrid, Težnje v povojni slovenski etnologiji, Zbornik 1. kongresa jugoslovanskih etnologov in folkloristov, *Knjižnica Glasnika SED* 10/1, Ljubljana 1983
- Slavec Ingrid, Etnološko preučevanje etnične identitete slovenskih izseljencev, *DD* 1/1990
- Slovensko-avstralski literarno-umetniški krožek, *Zbornik avstralskih Slovencev 1985*, Ljubljana, Sydney 1985
- Slovensko-avstralski literarno-umetniški krožek, *Zbornik avstralskih Slovencev 1988*, Ljubljana, Sydney 1988
- Slovenska društva, organizacije, ustanove, verska središča..., Poročilo za 1. Svetovni slovenski kongres (ur. Stanka Gregorič), Sydney 1991 (tipkopis)
- Slovenska kronika* 1/1954, št. 1 – 2/1955, št. 4
- Slovenski etnografski muzej v Mladiki?*, Brošura Slovenskega etnografskega muzeja, Ljubljana 1991 (tipkopis)
- Smerdel Inja, Soseska vasi Selce, *Traditiones* 10-12/1981-1983 (izšlo 1984)
- Smerdel Inja, Prelomna in druga bistvena gospodarska dogajanja v zgodovini agrarnih panog v 19. stoletju na Slovenskem, *SE* 33-34/1988-90 (izšlo 1991)
- Sok Jasna, Občina Šmarje pri Jelšah, *ETSEO – 20. stoletje*, Ljubljana 1991
- Stanonik Marija, Louis Adamič in jugoslovanska slovstvena folklor, *Louis Adamič – zbornik s simpozija*, Ljubljana 1981
- Stanonik Marija, Prošnja za sodelovanje pri zbiranju slovenske pripovedne slovstvene folklore, *GSED* 22/1982, št. 3
- Stanonik Marija, Kaj pa ljudsko izročilo med našimi rojaki po svetu?, *RG* 30/1983, št. 6
- Stanonik Marija, Raztrgane korenine?, Žirovski izseljenci, *RG* 30/1983, št. 12
- Stanonik Marija, Louis Adamič in slovenska slovstvena folklor v *SK* 1984 (izšlo 1983)
- Stanonik Marija, O pripravah za izdajo slovenskih povedk, *Traditiones* 10-12/1984
- Stanonik Marija, Poglavje iz slovenskega izseljenstva (Vprašalnica), *GSED* 24/1984, št. 2
- Stanonik Marija, Slovstvena folklor kot terminološko vprašanje, *Traditiones* 21/1992
- Stanonik Marija, Raztrgane korenine?, *SS* 1992, št. 5
- Sterle Meta, Občina Škofja Loka, *ETSEO – 20. stoletje*, Ljubljana 1984
- Strajnar Julijan, Izseljenstvo – osebne izkušnje in opažanja, *GSED* 22/1982, št. 3
- /Strajnar Julijan/ Alenka Bogovič, Borut Canjko, *Slovenci v Franciji*, *Traditiones* 15/1986
- Stres Peter, Izseljevanje prebivalcev iz Brd v letih pred priključitvijo k FLRJ 15. septembra 1947, *Et* 2/1(53/1)/1992
- Sulič Nives, Mladinski raziskovalni tabor "Znanost mladini" v Vinici (julij 1980), *GSED* 20/1980, št. 4 (izšlo 1981)
- Sulič Nives, *Thank God I'm Slovenian*, Etnološka raziskava med ameriškimi Slovenci, d.n., Ljubljana 1981
- Sulič Nives, *Thank God I'm Slovenian* (Hvala bogu, da sem Slovenec), *GSED* 22/1982, št. 3
- Sulič Nives, "Thank God I'm Slovenian", *SK* 1983 (izšlo 1982)
- Sulič Nives, Ethnic Revival in iskanje korenin, *RG* 30/1983, št. 10
- Sulič Nives, *Thank God I'm Slovenian*, *Knjižnica GSED* 9, Ljubljana 1983
- Sulič Nives, Fred Bahovec, Ljubljčan iz Aljaske, *SK* 1984, (izšlo 1983)
- Sulič Nives, Izseljevanje iz Adlešičev in okolice, *Etnološki mladinski raziskovalni tabori v Beli krajini 1985-1988*, Ljubljana 1989
- Sulič Nives, Izseljenstvo v Dragatušu in okolici, *Etnološki mladinski raziskovalni tabori v Beli krajini 1985-1988*, Ljubljana 1989
- Sulič Nives, Between Village and City: Slovene Immigrants in America, *The Methods and Research Problems of the City and Village Anthropology*, The

- Conference, Łódź 1989
- Sulič Nives, "Mene ni nič vleklo v Ameriko!", *Etnološki mladinski raziskovalni tabor Stari trg ob Kolpi 1989*, Ljubljana 1990
- Sulič Nives, Izseljenski časopis *Prosveta* skozi prizmo etnologa, *Znanstvena revija* 3/1991, št. 2
- Sulič Nives, Slovenski izseljenci pod drobnogledom etnologa, *SS* 1991, št. 2
- Sulič Nives, Slovenska etnična identiteta: mit ali realnost?, *SS* 1992, št. 5
- Sulič Nives, Bog ustvarja Američana, *SS* 1992, št. 6
- Sulič Nives, Fred Bahovec: "Pomembno je, da se nasmeješ!", *Slovenska beseda v angleškem kulturnem prostoru*, zbornik simpozija, Ljubljana 1993
- Sulič Nives, Izseljevanje iz Bele krajine, referat na drugem mednarodnem znanstvenem srečanju raziskovalcev izseljenstva, Opčine: Odsek za zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu, 1993 (tipkopis)
- Sulič Nives, Slovenci ali "Slovenci"? V Ameriko "s trebuhom za kruhom", *Večer* 12., 13., 14. maj 1993
- Susič Emidij, Sedmak Danilo, *Tiha asimilacija*, Psihološki vidiki nacionalnega odtujevanja, Trst 1983
- Svetek Marija, *Povratniki iz Kanade*, s.n., Ljubljana 1982
- Šarf Fanči, Domovi v Draščih, *SE* 20/1967 (izšlo 1968)
- Šarf Fanči, Občina Ljutomer, *ETSEO – 20. stoletje*, Ljubljana 1981
- Šarf Fanči, Občina Gornja Radgona, *ETSEO – 20. stoletje*, Ljubljana 1982
- Šarf Fanči, Občina Murska Sobota, *ETSEO – 20. stoletje*, Ljubljana 1985
- Šarf Fanči, Občina Lendava, *ETSEO – 20. stoletje*, Ljubljana 1988
- Šašel Ivan Feliks, Avtobiografija povodom sedemdesetletnice pisateljevega rojstva, *Et* 3/1929
- Šašel Ivan Feliks, Nadaljevanje avtobiografije povodom 75-letnice pisateljevega rojstva, dne 13. maja 1934, *Et* 7/1934
- Šašel Ivan Feliks, Drugo nadaljevanje avtobiografije povodom pisateljeve osemdesetletnice, *Et* 8/1936
- Šifer Živko, Koliko je Slovencev po svetu, *SIK* 1954
- Škerlj Božo, *Neznana Amerika*, Ljubljana 1955
- Škerlj Božo, Nekaj akulturacijskih pojavov med amerškimi Slovenci, *SE* 10/1957
- Škerlj Božo, Iz enega kulturnega okolja v drugo, *SIK* 1959
- Škerlj Božo, John Jager – znameniti arhitekt iz Minneapolisa, Minn., *SIK* 1960
- Šmitek Zmago, Posameznik in skupina kot predmet etnološkega preučevanja, *GSED* 16/1976, št. 3
- Šmitek Zmago, Občina Kočevje, *ETSEO – 20. stoletje*, Ljubljana 1981
- Šmitek Zmago, Študij neevropske in evropske etnologije, *GSED* 20/1981, št. 1 (izšlo 1982)
- Šmitek Zmago, *Klic daljnih svetov*, Slovenci in neevropske kulture, Ljubljana 1986
- Šmitek Zmago, Amerikanistična raziskovanja Ivana Benigarja – zasnove in teoretična izhodišča, *Traditiones* 16/1987
- Šmitek Zmago, Božo Cerar, Mirko Jurak, Avstralsko-slovenski odnosi, *Enciklopedija Slovenije* 1, Ljubljana 1987
- Šmitek Zmago, Kalmiška skupnost v Beogradu 1920-1944, *Traditiones* 17/1988
- Šmitek Zmago, *Poti do obzorja*, Antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko, Ljubljana 1988
- /Šmitek Zmago/ Irene Mislej, *Janez Benigar*, Izbrano gradivo, *GSED* 30/1990, št. 1-4
- /Šmitek Zmago/ Breda Čebulj-Sajko, *Med srečo in svobodo*, *Traditiones* 21/1992
- Štrukelj Pavla in uredniški odbor, Interetnični odnosi, medkrajevni odnosi in zdomstvo, Vprašalnice VII, *ETSEO*, Ljubljana 1978
- Štrukelj Pavla, Neevropske zbirke v muzeju Goričane, *SE* 32/1980-1982 (izšlo 1983)
- Šumi Irena, K novo ustanovljeni sekciji za neevropsko etnologijo pri SED, *GSED* 24/1984, št. 4 (izšlo 1985)
- Šumi Nace, Raziskovalni program Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete o slovenskih izseljencih, *SK* 1989 (izšlo 1988)
- Telban Blaž, "Bicho raro" paragvajskih ravníc ali srečanje z dr. Branislavo Sušnik, *Et* 3(54)/1993
- Terčelj Mojca, Tradicionalna kultura na območju občine Sevnica v 20. stoletju, *Traditiones* 17/1988
- Terčelj Mojca, Občina Sevnica, *ETSEO – 20. stoletje*, Ljubljana 1989
- Terseglav Marko, Težnje v povojni slovenski folkloristiki, Zbornik 1. kongresa jugoslovanskih etnologov in folkloristov, *Knjižnica Glasnika SED* 10/1, Ljubljana 1983
- Terseglav Marko, Etnos med etnologijo in filozofijo, *Migracijske teme* 5/1989, št. 2-3
- Tomazič Tanja, Ko si otrok, je vedno in povsod lepo, *RG* 37/1990, št. 7
- Trstenjak Anton, Vprašanja skupne slovenske kulturne zavesti, *Traditiones* 16/1987
- Turk Milena, *Zakaj prihajajo potomci slovenskih izseljencev v domovino in kakšni so akulturacijski problemi, s katerimi se srečujejo*, s.n., Ptuj 1986
- Ulcej Nadja, *Način življenja Slovencev v očeh zdomcev povratnikov*, prosem.n., Ljubljana 1992
- Umek Eva, Arhivi – vir proučevanja slovenskega izseljenstva, *SIK* 1967 (izšlo 1966)
- Uratnik Filip, Maister Hrvoj, *Socialni problemi slovenske vasi*, Ljubljana 1938
- Vertič Brigita, *Vpliv izseljevanja na življenje družine v domovini*, s.n., Ptuj 1982
- Vidnjevič Marko, *Uspešni Slovenci v Avstraliji*, s.n.I, Ljubljana 1996
- Vodušek Valens, Stare pesmi v Novem svetu, *GSED* 4/1962, št. 4
- Vrečer Natalija, Medosebni stiki skozi socialne mreže, Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 7, *Knjižnica GSED* 21, Ljubljana 1991
- Zadnikar Miha, Prodor v "odraslo" ustanovo, *Delo* 10.7.1985
- /Zadnikar Miha/ Fred Bahovec, *Ljubljančan na Aljaski*, Spomini in lovske zgodbe, *Traditiones* 17/1988
- Zalokar Jurij, Izseljenec: poslanik domovine, *RG* 35/1988, št. 8-9

- Zalokar Jurij, *Immigration and Psychiatry, Yugoslav-Born Minority in Victoria, Melbourne* 1988 (tipkopis)
- Zalokar Jurij, *Duševne stiske in bremena izseljenstva: izziv ali poguba*, SK 1989 (izšlo 1988)
- Zalokar Jurij, *Schizophrenia and Immigration, A Diagnostic Reassessment of Yugoslav Immigrants in Australia*, DD 1/1990
- Zalokar Jurij, *Mavrična kača*, Radovljica 1991
- Žigon Zvone, *Problemi dvojne identitete Slovencev*, d.n. na Fakulteti za družbene vede, Ljubljana 1993
- Življenje avstralskih Slovencev, *Delo* 7.6.1985
- Žohar Jože/ Breda Čebulj-Sajko, *Med srečo in svobodo, Svobodni razgovori* 10/1992, št. 3
- Županič Niko/ *The Aborigines of Minnesota*, Et 4/1930-1931
- Županič Niko, *Barletov sodelavec Mate Totar*, SE 3-4/1951
- Žvokelj Niko, *Vloga verskih središč v življenju avstralskih Slovencev*, referat za 1. Svetovni slovenski kongres v Ljubljani, 27. junij 1991, Melbourne 1991 (tipkopis)

Legenda:

- Et – Etnolog
- SE – Slovenski etnograf
- GSED – Glasnik Slovenskega (etnografskega) etnološkega društva
- ETSEO – Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja
- SIK – Slovenski izseljenski koledar
- SK – Slovenski koledar
- RG – Rodna gruda
- SS – Slovenski svet
- SBL – Slovenski biografski leksikon
- ČZN – Časopis za zgodovino in narodopisje
- DD – Dve domovini/Two Homelands
- prosem.n. – proseminarska naloga na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani
- s.n. – seminarska naloga na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani
- d.n. – diplomska naloga na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani
- m.n. – magistrska naloga na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani

AVTOBIOGRAFSKA METODA -

pogovor o njeni uporabnosti v različnih znanstvenih disciplinah in tematskih sklopih

Okrogla miza v okviru historičnega seminarja ZRC SAZU, 10. 5. 1999

Organizatorica: dr. Breda Čebulj Sajko, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU

Historični seminar (vodja: mag. Metoda Kokole) deluje na Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU) že vrsto let. V njegovem okviru se srečujejo tuji in domači predavatelji z različnih raziskovalnih področij, ki predavajo zbranemu občinstvu o svojem raziskovalnem delu, različnih pogledih na tematiko ipd. Ker smo od vodje seminarja dobili na Inštitutu za slovensko izseljenstvo pobudo za sodelovanje, se je med nami rodila ideja o izvedbi okrogle mize s temo avtobiografska metoda. Tako smo v najlepšem spomladanskem mesecu organizirali pogovor o pri nas, lahko bi rekli, do sedaj teoretično slabo obravnavani omenjeni metodi dela, ki jo etnologi, pa tudi drugi raziskovalci, zavedno ali nezavedno pogosto uporabljamo pri svojem terenskem delu. Zaradi zanimivosti tematike, ki je izredno povezana z raziskovanjem izseljenstva, smo se odločili, da posnamemo in transkribiramo celoten potek okrogle mize ter ga objavimo v tej številki Glasnika. Tako vam z veseljem neposredno predstavljamo mnenja, poglede in razmišljanja naših kolegov in drugih sogovornikov ter upamo, da smo s tem vsaj korak bližje k odgovoru na vprašanje, kaj sploh je avtobiografska metoda.

B. ČEBULJ SAJKO: Za iztočnico današnjega pogovora sem si izbrala nekaj misli, ki jih nameravam prebrati iz (pred nedavnim izšle) knjige *Etnologija in izseljenstvo*, v kateri je avtobiografski metodi namenjeno obširnejše poglavje. V njem obravnavam domače in tuje avtorje, ki so o tej metodi razmišljali ne le kot o načinu zbiranja gradiva, temveč tudi globlje, bolj analitično - predvsem z vidika povednosti in uporabnosti avtobiografij v različnih raziskavah. Preden se lotim branja omenjenih misli, naj

omenim, da mi je pri predstavitvi teh avtorjev izredno koristil zbornik *Life History as Cultural Construction/Performance*. Izšel je leta 1987 v Budimpešti v uredništvu Thomása Hoferja in Pétra Niedermüllerja. Spoznanja, do katerih so prišli uporabniki avtobiografske metode, so bila sorodna mojim, iz raziskave o življenju avstralskih Slovencev. Zanimivo pa je, da so imeli tudi pisci prispevkov v zborniku *Vrednotenje življenjskih pričevanj* (1997) v uredništvu Marije Makarovič in Mojce Ramšak podobne poglede na avtobiografsko metodo.

V pojasnilo besedila, ki ga nameravam prebrati in ki se, kot boste videli, nanaša na lastne izkušnje pri analiziranju avtobiografskih zgodb omenjenih izseljencev, naj omenim, da doma med zbiranjem podatkov o njihovem življenju v Avstraliji o avtobiografski metodi še nisem razmišljala. Problematike sem se lotila po tedaj (in še danes) ustaljeni poti: prebiranje literature, virov, ki pa so bili ob koncu sedemdesetih in v začetku osemdesetih let pri nas zelo skromni ter deloma tudi nedosegljivi: Avstralija je bila za nas v tistem času zelo oddaljena dežela, kar je potegnilo za seboj tudi naše vedenje o njej, še posebej pa znanje o tamkajšnji slovenski emigraciji. Priprave na

slc. 4180

Marja Rudi (Havari)
 starša Staneta Rozmana
 (Havarija)
 Havarija rojena 20. 7. 1920 Gradec št. 11.
 Rudi -11- 14. 2. 1913 Fortale št. 12
 sta primorčana.

(Sedaj na naši vprašanja)

5. Avtobiografije smo dobili tudi v Avstraliji po polih listih
6. Danes ga imamo fotografirano
7. Izobrazbo pridobili v Avstraliji
8. Poklica u domovini ga nisimo imeli pač pa moj oče je imel delav v Italiji v Italiji u bolnici na Bolnicarju. Jaz pa na kmetiji.

4 Avstraliji, smo bili najprej v langamu u letu in pol. Hodi je delav na vertihara in jant pa u Kinder garden, to je otroci vertic.

|| 9. Izselili smo se zato smo si kaj varljivi ušara pot si vohala na Avstralio tako

teren so potekale po *Vprašalnicah etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja*, ki so mi služile za nekakšno ogrodje vsebine vnaprej zamišljenih intervjujev in anket. Toda ko sem dejansko prišla v stik z izseljenci v Avstraliji, se je izkazalo, da odgovori na pripravljen vprašalnik niso izražali dejanske problematike njihovega življenja, tj. procesa oblikovanja in manifestiranja njihove etnične identitete v tujem okolju. Zato sem se odločila, da sogovornikom prepustim mikrofoni in s tem možnost, da o svojem življenju spregovorijo spontano in s tistimi poudarki, ki so se zdeli pomembni njim. Tako so začele nastajati življenjske zgodbe posameznikov, ki jih lahko preberete v knjigi *Med srečo in svobodo, Avstralski Slovenci o sebi* (1992).

In kakšne so bile izkušnje pri kasnejši analizi avtobiografij izseljencev v povezavi z izkušnjami avtorjev madžarskega zbornika? O tem torej besedilo iz knjige *Etnologija in izseljenstvo* od strani 152 naprej:

Že v prvih intervjujih z avstralskimi Slovenci se je pokazalo, da so zunanji, vsakomur vidni simboli prepletanja »starega« in »novega« posledica njihovega notranjega, osebnega doživljanja preteklega in »sedanjega« življenja doma ter v tujini, ki ga je vsak informator interpretiral po svoje. Po Niedermüllerjevem tolmačenju bi lahko rekli, da sem se na terenu srečala s skritimi ravnmi človeškega življenja, ki so omogočale vpogled od znotraj v potek družbeno-zgodovinskih procesov v določenem obdobju, kakršni so bili izseljevanje in priseljevanje Slovencev v Avstralijo in njihovo vključevanje v avstralsko družbo po letu 1945. Ker pa so bile te ravni za nekatere informatorje bolj, za druge manj emocionalno občutljiva področja, sem v vseh nadaljnjih poglobljenih pogovorih prepuščala odločitve o tem, ali bodo izseljenci spregovorili o njih ali ne, njim samim. Tako so se začele oblikovati njihove pripovedi o lastnem življenju, v katerih so nekateri pripovedovalci potrebovali več, drugi manj spodbud z vprašanji. Glede na to so avtobiografije v začetku intervjujev nastajale, kot bi dejala Velčičeva (avtorica knjige *Otisak priče*, Zagreb 1991) in Oring, v dialogu, in

sicer med izseljencem in menoj, ko pa je pogovor stekel, so postale vse bolj informatorjev monolog. Prešle so torej v fazo spontane ustne izpovedi posameznikov, ki jih kot eno izmed oblik avtobiografij zagovarja Déghova, Huseby-Darvasova pa jo imenuje ustne refleksivne avtobiografije. Njihova vsebina zadostuje tudi merilom tovrstnih opredeljevanj pri Kirshenblatt-Gimblettovi, po katerih avtorji zgodb spregovorijo v prvi osebi. Izseljencem sem torej prepustila besedo, saj so me sama srečanja z njimi privedla do spoznanja, da bodo predvsem njihove pripovedi tiste, ki bodo oblikovale prikaz načina življenja avstralskih Slovencev. V nadaljnjih pogovorih so opisovali tiste izseke iz svoje preteklosti, ki so se jim zdeli pomembni, pa tudi primerni za poslušalčevo uho. Zato po Apteju lahko štejemo zgodbe informatorjev tudi za ustvarjalno delo. Življenjske pripovedi izseljencev, ki so tako nastale, imajo vsaj dve skupni značilnosti. Zazrte so v preteklost, ki pa jo je vsak informator po svoje dojemal. Kako jo je dojemal, je bilo odvisno od njihovih življenjskih izkušenj, v katerih so skušali najti potrdilo za svoje »sedanje« življenje v tujini. Ali, z Niedermüllerjevimi besedami, svojim preteklim izkušnjam so dali današnji pomen, s čimer se je tudi v avtobiografijah avstralskih Slovencev ustvarilo dialektično razmerje med preteklostjo in sedanjostjo, v katerem druga drugo »oskrbuje« in spreminjata. Torej, da se jim je življenje v tujini zdelo smiselno, so v sedanjosti morali najti neko pozitivno potrditev za to njihovo odločitev. Brez tega spoznanja bi bil njihov vsakdan še težavnejši. Da pa sta preteklost in sedanjost »oskrbovala« in spreminjala druga drugo, so morali pripovedovalci najprej rekonstruirati potek svojega življenja. Kljub dokaj »šablonskemu« poteku procesa izselitve iz domovine, priselitve in vključevanja v novo okolje je bilo selekcioniranje pretekle realnosti ali, kot bi dejal Niedermüller, individualno jemanje iz posesti realnosti od posameznika do posameznika različno. Zato se ta proces, ki temelji na enakih dejstvih, njihova interpretacija pa je od posameznika do posameznika različna, kaže v vsej svoji raznovrstnosti. Iz izbire dogodkov in dejanj, ki ga je vsako izvajal po lastni logiki,

so se oblikovale »subjektivno reflektirane celote« ali življenjske zgodbe. V njih je razpoznavna raven znanja pripovedovalcev o izvorni in vselitveni družbi, izražena z njihovimi besedami. Poznavanje obeh družbenih sistemov je sestavljeno iz posameznikovega vedenja o konkretnih družbenih spremembah povojnega obdobja in njegovega osebnega doživetja tega časa. Avtobiografije se nam s tega vidika, po Déghovi, kažejo kot »vir za raziskovanje ozadja objektivne stvarnosti«, torej tiste, ki so jo avstralski

2. Najprej smo se nahajali v Italiji in to u tisk
lagarh in zelo lačni. In po 6 mesecih smo bili
sprizeti na Avstralijo. In pot nam je plačala
organizacija GPO. In ta organizacija nam
je tudi plačala pot. Potovali smo z ladjo Kelly.
Ta ladja je bila dosti Slovencev, ampak potem ko
smo se nahajali in lagarja ven usak je sov
po svoje in tako smo se nahajali. Ker mi smo
prišli v Avstralijo s maja 1952 leta in je bila
velika kruposelnost. Zelo se je dobilo samo
potem spoznavstva.

10. Klasi prvo bevalisee je leto v Avstralije,
lagar Bonogita. Za posili smo po stiri
mesecih u lagaru, pa koz sem omocita se u
prvit verstat.

Slovenci zapustili, in tiste, v katero so se priselili. Za pravilno razumevanje vsebine življenjskih zgodb pa jih je bilo treba sproti umeščati v kulturno okolje, v katerem so nastajale – v našem primeru avstralsko. To načelo najdemo tudi pri Apteju.

Avtobiografski pristop pri preučevanju slovenske emigracije na peti celini, ki sem ga dopolnjevala z lastnim opazovanjem vsakdanjega življenja izseljencev, ko sem več mesecev bivala pri njihovih družinah, ter v končni fazi tako zbrane podatke preverjala še z viri in strokovno literaturo, kar je seveda težnja tudi raziskovalcev avtobiografij, mi je omogočil neposredno podoživljanje posledic družbenega dogajanja in zgodovinskih dogodkov, zaradi katerih so Slovenci po letu 1945 odhajali v svet. Posledice so zaznamovale njihov način življenja v tujini, ki je v pripovedih informatorjev predstavljen z njihovimi spomini in nostalgijo po domovini, z opisovanjem težav pri vključevanju v novo okolje, z izražanjem zaskrbljenosti za nadaljnji razvoj njihove kulture na tujem ipd. Glede na to se pridružujem mnenju Inte Carpenter, ki je v raziskovanju razseljenih Litvancev ugotovila, da bi bile njihove avtobiografije, če bi živeli doma, zagotovo manj obremenjene z vprašanji etnične identitete.

Tudi pri avstralskih Slovencih je bila omenjena obremenjenost zelo očitna v njihovih pripovedih, zaradi česar jo imam za drugo skupno značilnost tovrstnih avtobiografij. Izkazala se je za podlago njihovega razdvojenega življenja v tujini med »starim« (izvornim) in »novim« (priselitvenim) okoljem, kar je splošna značilnost ne le izbranih informatorjev, temveč tudi drugih izseljencev po svetu. Od tod izvira tudi njihova razdvojenost v izražanju etnične identitete. Menim, da zlasti avtobiografska metoda omogoča prepoznavanje tega psihološkega dejstva v vsakdanjem življenju emigrantov. V svoji globini ga odkrivajo ravno njihove življenjske zgodbe – pripovedi »o sebi« in »o drugih«. Te zgodbe ostajajo enkratne, neponovljive osebne interpretacije zgodovinske resnice.

S tem bi končala svoj uvod, razmišljanje o teoriji, povezani s prakso. Vabim vas, da spregovorite o svojih izkušnjah in spoznanjih s področja raziskovanja avtobiografij.

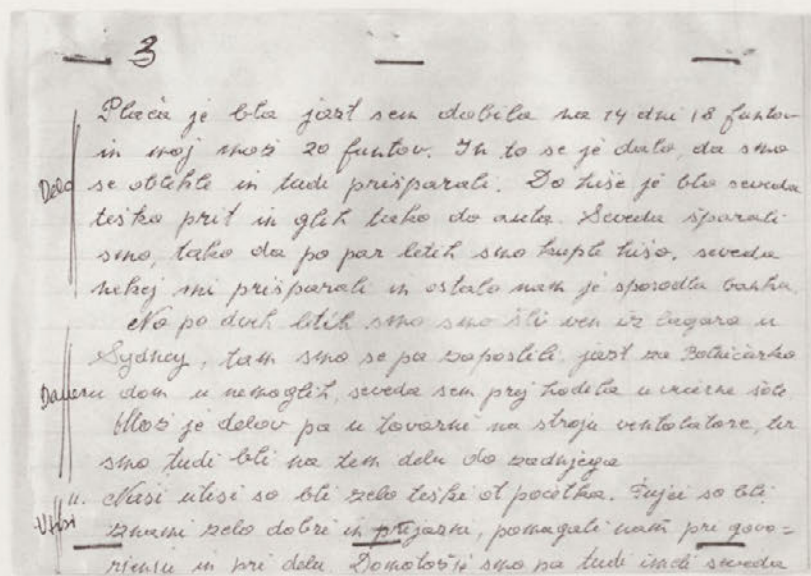
M. RAVNIK: Rekla si, da je etnologija avtobiografsko metodo že precej uporabljala. Zdi pa se mi, da je etnologija življenjskih zgodb zbrala že precej, a da se o avtobiografski metodi, njenih možnostih, kaj in kakšno je to zbrano gradivo ... ni veliko razmišljalo. Najbrž vsak etnolog, ki gre na teren, vpraša po nekaj osnovnih podatkih, ta pogovor pa se nato običajno razširi še v neko zgodbo. Toda tu verjetno še ne uporablja avtobiografske, temveč verjetneje biografsko metodo. Pri tej etnologa sicer

še vedno zanima posameznikovo življenje, toda ta o njem ne (spre-)govori kar sam, temveč na podlagi etnologovih vprašanj. Šele strnjeno zaporedje posameznikovega govora pa bi po mojem mnenju pomenilo avtobiografijo kot samopripoved.

Najprej gre torej za zbiranje gradiva na terenu, ki ga lahko bolj ali manj upoštevamo in razširimo. Povsem nov pa se mi zdi način, ki ga je z zbiranjem življenjskih zgodb, objavljenih v zbirki *Kako smo živeli*, začela uporabljati Marija Makarovič, in to, kar si ti počela, pa Mojca Ramšak, Naško Križnar ... in vsa ta skupina, ki je sodelovala pri zborniku *Vrednotenje življenjskih pričevanj*. To je po mojem mnenju že povsem nova faza, zavestnejše zbiranje življenjskih zgodb. Še nadaljnja stopnja pa je potem po mojem mnenju ugotavljanje, ali gre pri tovrstnem zavestnem zbiranju že za metodo ali samo za zbiranje. Knjige, kot je *Kako smo živeli*, so sicer zelo dragocene, ampak v marsikateri od njih so življenjske zgodbe samo navedene, brez komentarja ali analize. Ne vem, če je zato samo zbiranje teh življenjskih zgodb že metoda. Tu se po mojem mnenju zato postavlja veliko vprašanj in verjetno je šele omenjeni zbornik prvi korak do analiziranja takšnega gradiva in do tega, da bi postalo zbiranje življenjskih pričevanj avtobiografska metoda s svojimi pravili, zakonitostmi in ciljem.

Na terenu sem opazila, da le redki informatorji govorijo strnjeno in brez spodbujanja. Večina pripoveduje tudi samo o določenih fazah svojega življenja. Pogovori, tudi ti, s katerimi dobivamo avtobiografske pripovedi, so zato po mojem mnenju večinoma vodeni. Najbrž pa je zelo pomembno tudi to, kako pripovedovalec niza dogodke. In to, ali jih niza sam od sebe, ali torej govori sam od sebe ali ga spodbuja raziskovalec, pri čemer je tudi slednje po mojem mnenju metodična zadeva. Če je nekaj izrečeno z manj intervencijami, to verjetno tudi pomeni, da pripovedovalec pove res to, kar sam oblikuje in je zato tudi ustvarjalen.

B. ČEBULJ SAJKO: Kot sem seznanjena, imajo sociologi bolj izdelana pravila nastajanja avtobiografske zgodbe oziroma intervjuja, ki oblikuje avtobiografsko

zgodbo.

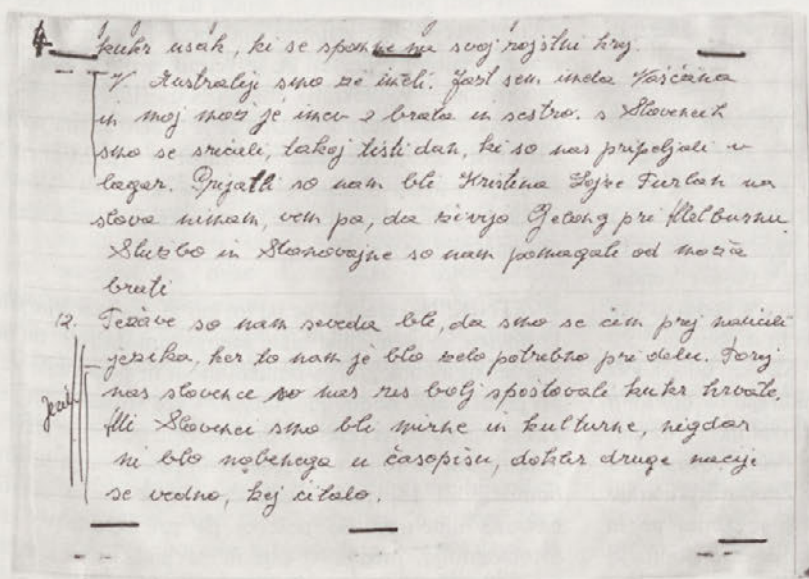
M. LUKŠIČ-HACIN: Najprej bi se navezala na to, s čimer je začela Ravnikova. Mislim, da je bila kvalitativna metoda na splošno – sicer etnologi z njo delate, a če govorim za sociologijo ali sploh za slovensko družboslovje v povojnem obdobju – »podhranjena«. Če upoštevamo, da se je v svetu začela razvijati s čikaško šolo v 30. letih, je prišla v Slovenijo razmeroma pozno. In mislim, da vse dileme, ki jih imamo v zvezi z njo – od tega, kako naj bi potekala, ali jo sploh lahko uporabljamo ali ne, kam nas pripelje, ali dobimo z njo resnične, verodostojne podatke, ali so ti subjektivni ..., mislim, da je vse to povezano z dejstvom, da se pri nas upošteva predvsem kvantitativna metoda. Namreč trdno verjamemo, da statistične metode prinašajo objektivno resnico. Mislim, da na Slovenskem tega še nismo presegli in prav tako še nismo spoznali, da tudi kvantitativna metoda prinaša subjektivizirano objektivno. Tudi ta je v svojem dometu omejena, saj je v določeni fazi, predvsem v fazi interpretacije in izbire problema, še kako odvisna od raziskovalčeve osebnosti. In če bi šli v še podrobnejšo analizo, bi lahko videli, da lahko z njo, ravno zaradi njenega navideznega statusa, še bolj manipuliramo, saj lahko vnaprej, če »pravilno« izberemo problem in metode, zastavimo samo raziskavo tako, da na koncu potrdimo to, kar si že na začetku želimo dobiti. To pa se mi zdi, da pri kvalitativni metodi, če jo pravilno izvajamo, ni možno.

Sama se pojmu avtobiografije izogibam, ker podobno, kot je rekla že Mojca Ravnik, ne vem, ali je avtobiografija – kot velja v literarni teoriji – napisana in je pripoved avtobiografska, ko v celoti nastane pod avtorjevim vplivom, ali pa je besedilo avtobiografsko tudi, ko se pojavljajo spraševalčeva vprašanja. V sociologiji smo se tej dilemi spretno izognili z izrazom globinski intervju. V primerjavi z anketo, ki je zelo standardizirana, je globinski intervju tisti, pri katerem si raziskovalec na začetku določi osnovni problem in potem, glede na to, kaj ga zanima, korigira pogovor, da ta ne zaide preveč stran od raziskovalčevega interesnega

področja. Bistveno je, da sogovornik tu sam definira osnovne pojme, ki jih v pogovoru uporablja. Torej, če govorimo na primer o svobodi, je bistvo kvalitativne metode, da sogovorniku dopustimo, da poleg tega, da zase izrazi, ali je svoboden ali ne, pove tudi, kaj svoboda zanj sploh pomeni. Zdi pa se mi, da sta težavi globinskega intervjuja, ki izhajata iz same narave metode, predvsem v tem, da lahko z njim obdelamo samo majhne skupine sogovornikov in da moramo gradivo nenehno preverjati, ker so dobljeni podatki lahko subjektivni. Zato je treba te podatke umeščati v »bolj objektivne« vire, kot so zgodovinska dejstva, in jih tako preverjati. Toda tudi v slovenski sociologiji je ta način dela še v povojih, raziskovalci, ki skušamo tako delati, pa imamo velike težave, ker moramo nenehno upravičevati svoje delo in dokazovati, da lahko z njim, kljub vsemu, dobimo nekaj koristnega.

B. ČEBULJ SAJKO: Verjetno se vsi tisti, ki se ukvarjamo z analizo avtobiografskega gradiva, srečujemo s to nujnostjo preverjanja subjektivnih podatkov s tako imenovanimi »objektivnimi« viri. Z umestitvijo zgodbe v zgodovinski okvir prepoznamo pripovedovalčev osebni pogled. Sicer je gradivo lahko videti izredno subjektivno, kot samo eden od pogledov na določene družbene razmere ali pojav v določenem časovnem obdobju. V etnologiji se veliko srečujemo predvsem z ustnim avtobiografskim gradivom, vemo pa, da avtobiografija ni le ustna, temveč tudi pisna.

J. PETRIČ: Torej, kolegica Lukšič-Hacinova je rekla, da imamo literarni zgodovinarji razčiščeno, kaj je avtobiografija, a se s tem ne morem povsem strinjati. Definicij, kaj je avtobiografija, je namreč veliko. Okvirno naj bi bila to pripoved v sedanosti, katere predmet je življenje tistega, ki pripoveduje. Toda tu je možnih veliko različic: pripovedovanje je faktografsko ali bolj poduhovljeno, torej, ali pripovedovalca zanimajo zgodovinska dejstva ali bolj psihološka. Problem se pojavi tudi pri poskusih rezmejevanja avtobiografije od memoarov, pri opredelitvi dnevnika, v anglosaški terminologiji se pojavlja tudi dvojnost pojmov »diary« in »journal« (prvo kot bolj faktografsko, dnevno zapisovanje, slednje kot neka meditacija o doživljenem) ..., kako to razmejiti? Potem je tu še vprašanje pisem. Sama sem se na primer ukvarjala z avtobiografijami slovenskih izseljencev in sem svoje delo začela z misionarji, ki so v domovino pošiljali pisma. Ta so bila polna avtobiografskega gradiva, pa zato še vedno ne morem reči, da so pisma avtobiografije. In potem, kje je meja med avtobiografijo v ožjem pomenu besede in avtobiografskim romanom, v katerem se pojavlja fikcija?

Problem, ki se pojavlja pri izseljencih, je tudi ta, da izseljenci zelo pogosto pišejo o svojem življenju, a tu spet ne gre za avtobiografijo v pravem pomenu, ampak gre za nek izsek iz življenja, za recimo zgodnjo mladost ali pa zelo omejen čas. Ta je obdelan dokaj podrobno, preostalo življenje pa le v nekaj stavkih. Sama sem v teh primerih uporabila izraz delna avtobiografija, a tudi ta ni najbolj posrečen. V teh pisnih pripovedih o svojem življenju, ki jih je med slovenskimi izseljenci na primer v Združenih državah Amerike ogromno, se pojavlja tudi šablonskost, posnemanje: nekdo je nekaj napisal, drugi pa so skušali pisati po njegovem modelu. To potem sicer je pripoved o sebi, a je obenem tudi pripoved o drugih. Skratka, v literaturi je avtobiografska metoda sicer zelo pogosta, a je teorija v zvezi z njo precej nedorečena oziroma stvar raziskovalčeve opredelitve.

R. ŠVENT: Kot zgodovinarica se pri svojem strokovnem delu pogosto srečujem z avtobiografijami – največ v obliki spominskih zapisov. Ugotovila sem, da je na primer v Kanadi in ZDA zelo »moderno«, da starši (Slovenci) svojim otrokom zapustijo v pisni obliki napisane spomine (to velja najpogosteje za generacijo, ki se je leta 1945 čez Koroško in Italijo umaknila iz Jugoslavije – politična emigracija). Ti spomini so čedalje pogosteje pisani v angleščini, saj njihovi potomci (druga in tretja generacija) že slabo govorijo oziroma razumejo slovenski jezik. Pri pripravi doktorske teze, ki obravnava življenje Slovencev v begunskih taboriščih na avstrijskem Koroškem, sem izdelala posebni anketni list, ki mi je potrdil, da večina pripadnikov te generacije beguncev hrani oziroma pripravlja neke vrste svojo izpoved na to prelomno obdobje, ki je namenjeno predvsem njihovim potomcem. Že nekajkrat mi je prišlo na misel, da bi na primer v okviru Inštituta za slovensko izseljenstvo pri ZRC SAZU vodili nekakšno evidenco *Who is who*, da bi javnost izvedela za te pišoče posameznike. Tovrstne zgodbe nam lahko razkrijejo številne, presenetljive podrobnosti iz življenja teh izseljencev. Tudi na rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, kjer delam, je ogromno takega gradiva. Opažam pa, da je zelo težko narediti ločnico med posameznimi zvrstmi gradiva. Prihaja pa tudi do razlik v terminologiji pri posameznih strokah.

M. DRNOVŠEK: Za zgodovinarje tiči problem uporabe avtobiografske metode v tem, da si z njo pomagajo raziskovalci sodobnejše tematike in časa, ko so priče dogajanja še žive. Večina zgodovinarjev pa se ukvarja s starejšo problematiko oziroma s preteklim časom in za ta čas avtobiografska metoda ne pride v poštev. Vendar se za pretekli čas pojavi vprašanje uporabe vsega tistega gradiva, ki nastaja na tako imenovanem osebni, intimni ravni: spominov, dnevnikov, pisem ... Ko sem bil arhivist Zgodovinskega arhiva Ljubljana, sem urejal osebni fond ljubljanskega župana Petra Grassellija (Marjan Drnovšek, *Arhivska zapuščina Petra Grassellija 1842-1933*. Gradivo in razprave 6, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana 1983). Grasselli je zbiral ne le literaturo, ampak tudi drobni tisk, časopise, na področju korespondira in osebnih povezav s takratnim življenjem

(tj. v čitalniški dobi) pa je bil tudi sam izredno ustvarjalen. In tukaj sem se srečal s problemom odnosa do tega gradiva. Sam sem s tem fondom želel narediti neke vrste inventar – opozoriti na Grassellijev pomen v tedanjem javnem življenju in ga obenem prikazati kot človeka. Ravno tovrstno gradivo lahko po mojem mnenju izredno dobro prikaže posameznika kot človeka in na primeru omenjenega Grassellija omogoča tudi razumevanje nekaterih njegovih odločitev v javnem življenju.

Podoben položaj nastane, ko se kot zgodovinar srečujem s takšnim gradivom tudi pri raziskovanju izseljenstva. V tem primeru ne morem govoriti o določeni metodi, ki jo uporabljam pri svojem delu: zame pomeni to gradivo pač ena od sestavin dosegljivega in uporabljenega gradiva. Morda za zgodovinarje velja na splošno, da se osebnega gradiva izogibajo in ga označujejo kot sekundarno, nepomembno, subjektivno. A sam mislim, da je avtobiografsko oziroma osebno gradivo enako vredno kot drugo, da pa je treba biti tudi do njega (kot do vseh virov) kritičen, saj lahko raziskovalec šele s primerjavo vseh zvrsti gradiva pride do jasnejše slike. Naj omenim primer zgodovinarja Boža Repeta: ko se pogovarja s še živečimi pričevalci, tj. ustvarjalci tako imenovanih »opinion makerji«, iz prejšnjega socialističnega sistema, te metode ne uporablja z neko teoretično osnovo ali z vprašalnikom v roki, preprosto gre na pogovor. Ta pa mu vedno osvetli marsikaj, kar uradni dokumenti ne povedo. Pri arhivskem gradivu pa je tega osebnega gradiva v bistvu vedno manj. Srečujemo ga še v gradivu za 19. stoletje in za prelom 19./20. stoletja ter za obdobje med obema vojnama. Za sodobnejši čas pa ga je čedalje manj, saj na primer vlogo pisem prevzema predvsem telefon, z uporabo računalnikov, elektronske pošte pa bo po mojem mnenju tega gradiva čedalje manj.

A zbiranje osebnih pogledov na dogajanje, na svoje lastno življenje ali na okolje, v katerem nekdo dela, je, kot mislim, kljub temu zelo pomembno. In ravno izseljenstvo je tisto področje, ki raziskovalca kar nekako žene, da poseže tudi po osebnem gradivu. Še posebej, če ga ne zanimajo samo formalni, organizirani tokovi, ampak tudi posameznikov odnos, na primer do poti v tujino, prvega stika z njo in podobno. Tu pride takšno gradivo najbolj v poštev. A še vedno je odziv mnogih zgodovinarjev velikokrat v duhu, češ da človekov odnos do sveta in posameznik – razen če je ta zelo znana javna osebnost ali pomembna osebnost v (političnem) življenju naroda – nista pomembna tematska sklopa. Zanje so pomembna recimo izseljenska društva, »mali« posamezniki pa ne.

J. ŽITNIK: Navezala bi se na to, kar je povedal Marjan Drnovšek, in utemeljila, zakaj zagovarjam stališče, da bi bila lahko avtobiografija pomembnejši in pogostejši vir pri preučevanju obdobja in pojavov v več strokah, kot je. Zdi se mi, da so na primer v dramatičnih obdobjih ali ob pojavih, kot so vojna ali izseljenstvo, naseljevanje novih območij ali kaj podobnega, umetnost in še zlasti besedna umetnost, še posebej pa pripovedništvo in avtobiografija, mediji, v katerih se lahko čas izraža veliko bolj kompleksno kot v esejistiki in strokovni

literaturi, na primer v zgodovinisju. Če zgodovinar prebira strokovne zgodovinske vire in hkrati avtobiografije iz preučevanega časa, to lahko primerjam z opazovanjem enakega motiva na fotografiji ali na umetniški sliki. Fotografija vsebuje natančnejši posnetek tega, kar je kamera posnela v določenem trenutku, umetniška slika pa vsebuje še avtorjev odnos do opazovanega prizora. Zato se mi zdi, da je avtobiografija pomemben vir informacij za tiste stroke, ki ne želijo podatkov samo zapisati, ampak predmet svoje raziskave tudi razložiti. Avtobiografija kot literarna oblika je za literarne zgodovinarje zanimiva zaradi literarne teorije in literarne kritike – in to je v grobem vse. A če gledam širše, s področja preučevanja izseljenstva, je avtobiografija zanimiva tudi v drugih smereh. Zdaj, ko smo končali pregled slovenske izseljenske književnosti, bomo na primer lahko tudi natančno prešteli, kolikšen odstotek knjižnih del slovenskih izseljencev po vsem svetu je avtobiografij ali pripovednih del, v katerih prevladujejo avtobiografske prvine. Mislim, da gre za zelo visok odstotek.

Zanimivo se mi zdi tudi vprašanje razmerja med avtobiografijo in resnico. Deloma sem ga že načela, zdaj pa navajam še konkretno ilustracijo: na primer – Louis Adamič je v vseh svojih, pogojno rečeno, avtobiografskih delih, iz konteksta ali dobesedno kot letnico svojega rojstva navajal leto 1899. Tako smo še letos ali lani v medijih naleteli na ogorčene proteste, kako smo se lahko zmotili in smo eno leto prezgodaj praznovali stoto obletnico njegovega rojstva. To lepo kaže tudi na zanašanje nekaterih bralcev samo na podatke iz avtobiografij brez preverjanja v drugih virih. Ta podatek, da je Adamič v svojih avtobiografijah vztrajno navajal letnico rojstva 1899, je seveda zelo informativen. V kombinaciji z objektivnejšimi viri, konkretno z izpiskom iz rojstne matične knjige, nam namreč pove več kot samo, kdaj se je rodil, saj lahko iz njega sklepamo tudi to, da se je ob izselitvi želel izogniti vojaški obveznosti in se je zato takrat »pomladil« za eno leto. In zanimivo je, da še v svoji zadnji knjigi *Orel in korenine* piše, da se je še marca spomladi 1949, ko je bil v Jugoslaviji, zaradi nekkih dogovorov, predvsem pa, da bi se izognil praznovanju svoje petdesetletnice (ki je bila v resnici enainpetdesetletnica), za nekaj tednov umaknil v Italijo in Francijo. Nerodna stvar – in nekako se ji je bilo treba izogniti. Vprašamo pa se lahko, kaj je pomembnejše za odkrivanje resnice: ali napačen, za eno leto premaknjen podatek, kot je primer pri Adamičevem rojstvu, torej neka vsekakor pomembna točka na fotografiji, ali recimo široko platno njegovega časa, prostora in osebne izkušnje v vseh delih tega avtorja. Gre namreč za neko kompleksno informacijo, obogateno z osebno izkušnjo in doživljanjem – in zdaj govorim za vse avtobiografije, ne samo za Adamičevo. Mislim, da noben objektivnejši medij ne zajame te dimenzije, tega osebne ravni, in da bi moral biti cilj vsake vede ne le opis, ampak tudi razumevanje.

B. ČEBULJ SAJKO: Tej ugotovitvi Žitnikove bi dodala samo eno misel: eden izmed avtorjev že omenjenega »madžarskega« zbornika je v svojem prispevku dejal, da ima vsaka pripovedovalčeva laž oziroma vsako njegovo

ponarejanje resnice svoj vzrok. Odkrivanje le-tega naj bi tudi bilo delo raziskovalcev avtobiografij.

M. LUKŠIČ HACIN: Navezala bi se na svoja predhodnika in poudarila dejstvo, da obstajajo tudi področja, v okviru katerih sploh ne moremo drugače raziskovati kot na podlagi osebnih informacij. To je na primer področje vrednot. Z njim se ukvarjam tudi sama: v magistrski študiji me je zanimala na primer resocializacija. Vprašanje resocializacije, ali širše gledano akulturacije, se, kot jaz to razumem, veže na posameznika in transformacijo njegovega sistema vrednot, kar je posredno povezano tudi z okoljem, v katerem človek živi. Tu, menim, ne more noben vir ponuditi toliko informacij kot posameznik sam. On je tisti, ki edini lahko pove, kako doživlja samega sebe in okolje, ki ga obkroža. Na to pa se v kontekstu, kot jo razumemo danes, navezuje tudi etnična identiteta: ne le posameznikova, tudi etnična identiteta v odnosu do državljanstva se danes veliko bolj povezuje s posameznikovo samoopredelitvijo. Zato mislim, da je kvalitativna metoda oziroma osebni del informacij še kako pomemben. Se pa, seveda, navezuje na vprašanje, ki ga je poudarila Janja Žitnik, to je vprašanje resnice. Ali obstaja objektivna resnica, ali so vse resnice osebne oziroma ali je tudi tista resnica, ki deluje objektivno, dejansko neki duh časa, nekako subjektivizirana, za posameznika pa deluje kot dana? Tudi pri sliki na primer ni pomembno samo to, kaj gledamo. To sliko lahko gledajo različni ljudje in jo različno vidijo, ker jo gledajo iz različnih zornih kotov. In postavljena v različne zgodovinske okoliščine posreduje verjetno različne informacije.

Z. ŽIGON: Mislim, da se da tudi s fotografijo manipulirati, saj je to samo vprašanje tehničnega znanja. Strinjam pa se z Lukšič Hacinovo in z Drnovškom v zvezi s problematiko kvantitativnega in kvalitativnega raziskovanja ter sem tudi sam »pristaš« slednjega. V zvezi z vprašanjem »čiste resnice« pa bi se po mojem mnenju lahko tudi vprašali, kaj je to in ali sploh obstaja »čista« avtobiografska metoda. Sam bi jo opredelil kot neke vrste ideal, podobno kot je v novinarstvu, iz katerega izhajam, objektivno poročanje. Po mojem mnenju se je težko oprijeti neke čiste, absolutne avtobiografske metode, ampak je treba pri svojem raziskovanju uporabiti vse možne in koristne načine ter metode in se znati prilagajati. Tako dobimo tako imenovano selektivno biografijo. Sam se ukvarjam na primer s Slovenci v Južni Ameriki, predvsem z drugo generacijo. Prebiram njihova pisma, v katerih lahko avtor, mogoče tudi nekoliko mirneje, premišljeno, izrazi svoje gledanje, svojo avtobiografijo, vendar spet selekcionirano. Selekcija se namreč pojavi že, ko jim v pismu predstavim svoje želje, pri čemer se pojavljajo vsaj nekatera prikrita vprašanja – že s tem torej določim pot njihovega pisanja. Intervjuji pa so še toliko bolj vodeni. Tudi metoda opazovanja z udeležbo, po kateri si kot raziskovalec navzoč v življenju nekoga drugega, prav tako ni objektivna, saj si že kot raziskovalec – oseba subjektiven, ker prihaja iz neke druge sredine s povsem svojimi pogledi. Pri drugi generaciji, s katero sem se

podrobneje ukvarjal, pa je problem v zvezi z avtobiografsko metodo še toliko bolj zapleten. Gre namreč za to, da se druga generacija večinoma zelo navezuje na svoje starše in pripoveduje pravzaprav življenjske zgodbe prve generacije, saj te zelo utemeljujejo tudi njihovo identiteto. Tako bi še enkrat opozoril na to, da čista avtobiografija verjetno ni možna in da lahko služi le kot ideal.

J. PETRIČ: Čista avtobiografija verjetno res ni možna; tudi med teoretiki se zato pogosto pojavlja termin mešani žanr, ki vključuje poleg avtobiografije tudi dnevnik in predvsem memoare. V zvezi z vprašanjem resnice v avtobiografiji pa sem želela dodati, da vsaka avtobiografija vedno vsebuje neko subjektivno resnico, subjektiven pogled na svet. Potrebno pa se mi zdi poudariti tudi problem zavestnega izpuščanja ali zamolčanosti na primer določenih podatkov. Ponekod so recimo zamolčana cela desetletja – vendar je treba tudi to ovrednotiti in izvedeti, zakaj, iz kakšnih razlogov je avtor avtobiografije to storil. Ali nasprotno: dodajanja. Mislim zato, da absolutne resnice v avtobiografijah nikakor ne moremo iskati in da to pravzaprav ni niti namen.

B. ČEBULJ SAJKO: Mislim, da je namen informacij, ki jih dobimo iz avtobiografskih zgodb, predvsem v tem, da z njimi osvetlimo določena »zgodovinska« dejstva.

J. PETRIČ: To je ena možnost, druga pa je preučevanje avtobiografije kot umetniškega dela. In tu se že spet pojavlja vprašanje meje med avtobiografijo in avtobiografsko fikcijo oziroma romanom.

M. LUKŠIČ HACIN: Glede zamolčanosti bi dodala še tole: zamolčanost se pojavlja tudi na ravni sistema, držav. S tem se viri, ki jih nekateri želijo prikazati kot objektivne in resnične, »izgubijo«. Mogoče včasih še veliko bolj kot na ravni posameznika, ker se na primer tako namenoma, iz političnih vzrokov uničuje ali zamolči določena dejstva. Osebnostno mislim, da je ta »velika zgodba« – velika zgodovina na ravni države, od preteklosti do danes, vse polna prirojnih resnic in zamolčanosti. In če to apliciramo na še višjo raven, vidimo, da je to čisto in pravo resnico za preteklost dejansko težko ujeti. Vse skupaj je po mojem mnenju samo interpretacija skozi sedanje oči.

N. KRIŽNAR: Svoje razmišljanje bi začel z zelo splošno ugotovitvijo, iz katere izhajam tudi pri svojem delu, in sicer, da se etnologija podobno kot kulturna antropologija ukvarja s preučevanjem kulture. Ta pa ima seveda več govoric. In govorjenje kot izjavljanje ljudi je zame samo ena od govoric kulture. Pri tem pridemo vedno do problema, kako to govorico, človekovo izjavljanje dešifrirati. Ne smete mi zameriti, če je moje ukvarjanje z avtobiografsko metodo zgolj ena od oblik ukvarjanja z govorico kulture. Končno niti ne vemo, kaj je to avtobiografska metoda. Z njo sem se srečal kot s fragmentom na robovih mojega zanimanja.

Od Malinowskega v etnologiji ne moremo govoriti o objektivni (raziskovalčevi) resnici o neki kulturi. Največ,

kar lahko raziskovalec stori, je, da skuša kulturo predstaviti skozi oči samih protagonistov kulture, ki jo preučuje. V zvezi s tem se mi zdi izredno pomembno »odkrijte« posameznikove izjave, pa naj ta govori o življenju posameznika ali o kulturi kot celoti. Nekako nam vsaka izjava govori tudi o kulturi protagonista, je osebna, avtobiografska in subjektivna. Brez izjav ljudi sploh ne moremo doseči emičnosti, pogleda iz notranjosti kulture na njo samo. Brez tega pa ni niti etnologije, če se strinjamo, da se ukvarja s preučevanjem kulture.

Minili so časi, ko je bil človek kot protagonist kulture nujno zlo, ki so se mu največkrat vsi izognili, ker niso poznali njegovega jezika in ne sredstev za zapisovanje neverbalne govorice. Zato so raje preučevali artefakte. Zdaj je drugače. S sodobnimi vizualnimi sredstvi lahko zapišemo kulturni kontekst, neverbalne manifestacije kulture in neposredno izjavljanje ljudi. Mislim, da je neposredno nagovarjanje gledalca v etnografskih filmih s strani pripadnikov preučevane kulture največji prispevek vizualne antropologije (beri: vizualne metode) k antropološkemu »mainstreamu«. Listina, fotografija, dokument ..., so to že interpretirana dejstva, ki jih lahko še naprej prikojimo v skladu z našo ideološko dispozicijo. Posameznika, ki govori neposredno v kamero, pa ni mogoče bistveno popravljati oziroma z njim manipulirati. Seveda se zastavlja vprašanje, kako uporabiti zmogljivosti, ki so nam na voljo. Etnologi sami ustvarjamo svoje dokumente. Za nas je najpomembnejše, da uporabimo najboljšo možno metodo, da bo tak dokument čim popolnejši. Tudi avtobiografsko izjavljanje ljudi mora biti pretehtano zapisano. Po drugi strani pa se postavlja vprašanje sistematizacije same pripovedi. Večina metodoloških razmišljanj se ukvarja prav z vprašanjem sistematizacije pripovedi oziroma analitskih postopkov pri tem. In do česa se kmalu prebijemo? Do tega, da objektivnosti tudi v pripovedovanju ni. Obstaja samo toliko časa, dokler sami poslušamo ali beremo, kaj smo rekli ali napisali. Ko to sliši ali prebere nekdo tretji, doda v mislih svojo resnico oziroma razumevanje. Pri vizualnem zapisu avtobiografske pripovedi je to prvi gledalec. Spoznanje, da pomen oziroma razumevanje vizualnega zapisa nastaja v trikotniku: informator, snemalec (raziskovalec), gledalec, bi lahko obogatilo tudi metodologijo antropologije in etnologije v celoti. Gre za vprašanje relativiziranja objektivnosti posameznikovega izjavljanja o sebi. Mislim, da s preučevanjem človekovih izjav o njem samem in njegovi kulturi najbolje omogočamo tisto, za čimer stremi novodobna antropologija v zadnjem času, to je odkrivanje drugega. Odkrivanje drugega pa ni odkrivanje njegove drugačnosti, temveč pristajanje na vrednotenje sveta po njegovih merilih. Menim, da je najbolje kombinirati oboje. Da z izjavami ljudi o njihovem življenju in kulturi predstavimo njihovo stališče, sami pa dodamo svoj pogled. Bralec oziroma gledalec pa bosta vsekakor dodala še svojega. S tem ne povečamo objektivnosti našega dela, ampak njegovo refleksivnost in transparentnost. Z njuno pomočjo je bralcu takoj jasno, kaj je informatorjeva in kaj raziskovalčeva resnica oziroma kaj je resnica posameznih civilizacijskih

dispozicij.

Vsekakor se mi zdi to poglavje humanistike izredno vznemirljivo in ključno tudi za razvoj etnologije.

Glede prej omenjene zadrege s kvalitativno metodo pri nekaterih družboslovnih disciplinah pa menim, da bi se lahko te od etnologije in vizualne metode veliko naučile, etnologi pa si tudi včasih želimo, da bi več vedeli o kvantitativni metodi, ki jo večkrat pogrešam pri svojem delu.

B. ČEBULJ SAJKO: Ko govorimo o prepoznavanju drugih skozi sebe, je treba omeniti, da se osebna posameznikova identiteta oblikuje ravno v odnosu do drugih. In če kaj velja kot zakonitost uspešnih avtobiografij, je dejstvo, da mora imeti vsak pripovedovalec, vsak avtobiograf najprej oblikovano lastno identiteto, torej zavedanje samega sebe, šele potem lahko sploh sledi kronologiji dogodkov v svojem življenju. Ni pa nujno, da je to časovna kronologija – lahko je tudi kakšno drugo logično zaporedje stanj, dejanj ... Pri tem pa se raziskovalcu avtobiografij prav gotovo pojavi tudi vprašanje o zapisovanju življenjske zgodbe.

M. GODINA GOLJA: Podobno, kot je rekel že kolega Križnar, bi želela opozoriti, da uporaba osebnega gradiva in zbiranje avtobiografij v etnologiji nista novost. Zato mislim, da je dosedanjo razpravo smiselno dopolniti s podatkom, da letos praznujemo že dvajsetletnico objave prvega obsežnega članka o uporabi avtobiografske metode v reviji *Ethnologia Europaea*. Nemški etnolog Albert Lehmann je namreč leta 1979 za to revijo napisal članek o avtobiografski metodi, leta 1983 pa je v ZDA in Nemčiji izdal tudi samostojno knjigo o avtobiografskem raziskovanju. Njegovo praktično delo oziroma preizkus te metode je etnološka študija o nemških ujetnikih v Sovjetski zvezi, njihovi vrnitvi in spominjanju na obdobje zaporništv. Sama sem naletela na velik pomen avtobiografskega gradiva pri raziskovanju delavstva. Tu lahko tudi pritrdim gospe Žitnikovi, da sem pri pregledu izdane avtobiografske literature oziroma etnoloških del, ki so uporabljala to literaturo, zelo kmalu ugotovila, da so to tista etnološka dela, ki obravnavajo predvsem življenje ljudi v ekstremnih, dramatičnih razmerah. Kot sem že omenila: koncentracijsko taborišče, vojno ujetništvo, doživljanje vojne, življenje na robu bede, navsezadnje tudi izseljenstvo in prve izkušnje s tujino, akulturacijo ... Zdi se mi, da prav uporaba avtobiografskega gradiva ponuja izredne možnosti pri obdelovanju te tematike, o katerih nimamo veliko drugih virov. Avtobiografsko gradivo o življenju delavstva sem skušala poiskati tudi v slovenskem prostoru in kmalu prišla do spoznanja, da v nasprotju z evropskimi deželami, kjer obstajajo tudi zapisane, torej pisne avtobiografije o življenju ljudi na robu bede in nižjega delavskega sloja, v Sloveniji teh pričevanj ni. Moram reči, da sem bila po svoje zelo presenečena, ker imam občutek, da smo Slovenci piščoči. Vprašala sem se, zakaj je pri nas položaj drugačen. A še zmeraj nisem našla dokončnega odgovora. Po eni strani si to dejstvo razlagam z zelo zapoznelo industrializacijo in v zvezi s tem velikim pritiskom po urejanju osnovne

eksistence priseljencev, ki so se zaposlili v industriji in ki se dejansko niso ukvarjali s kulturno dejavnostjo, izobraževanjem, pisanjem in podobnim. Po drugi strani pa se mi zdi, da lahko razlago, zakaj ljudje niso pisali avtobiografij o svojih prvih letih življenja v industrijskih središčih, najdemo tudi v zelo začetni in nizki stopnji organiziranosti delavstva ter njihovega kulturnega življenja, zaradi česar je ta imela tudi zelo malo vpliva na delavce. V tujini pa sem prav za ta čas ugotovila, da so avtobiografije v pisni obliki nastale pogosto na poziv različnih društev ali delavskih časopisov. Dejansko so delavski mediji pozivali k pisanju avtobiografij, ki jih etnologi ali socialni zgodovinarji zelo pogosto in radi uporabljajo ter za njih pomenijo izreden vir. Pri nas tega torej ni mogoče najti, poraja pa se mi tudi vprašanje, zakaj smo etnologi pravzaprav tako dolgo čakali in zakaj nismo nikoli vabili ljudi, naj pišejo avtobiografije. Z vsemi temi zbirkami, življenjskimi zgodbami in z njihovimi objavami se je to sicer nekoliko spremenilo. Obenem pa se mi postavlja vprašanje, ali gre pri vsem tem za objektivno sliko, in strinjam se z navedenimi odgovori. Mislim, da gre pri vsakem zgodovinskem ali etnološkem pisanju za eno od resnic in da objektivne, absolutne resnice ne moremo doseči. Podobno je tudi pri avtobiografijah. Načela pa bi novo vprašanje, nekaj, kar se mi je utrnilo ob prebiranju tuje zgodovinske in etnološke literature ter novejših slovenskih del. Ali je samo objavljavanje avtobiografij dovolj? Kaj potrebujemo še za izdajo takega dela? Kakšna je vloga etnologije in etnologa pri izdajanju avtobiografskega gradiva?

B. ČEBULJ SAJKO: V zvezi s tem, da smo v slovenski etnologiji zelo pozno začeli raziskovati avtobiografije, bi omenila le, da so bili prvi tovrstni poskusi narejeni že v 60. letih, morda še prej. Spomnimo se samo Marije Makarovičeve in Borisa Kuharja, ki sta v svojih delih objavljala tudi avtobiografske pripovedi. Pri njiju je šlo le za objavo in ne analizo tovrstnega gradiva. K pogovoru pa bi rada povabila tudi dr. Marijo Stanonik.

M. STANONIK: Predvsem bi želela opozoriti na vprašanje razmerja med posameznimi vedami do avtobiografij. Sama mislim, da se gibljem vedno na meji več strok ali pa se grem nekakšno interdisciplinarnost. Pri tem že dolgo ugotavljam: ko je subjektivnost začela zapuščati literaturo, je morala najti mesto nekje drugje. Literarna veda je postala danes zelo formalizirana – na primer v obdobju, ko sem se ukvarjala predvsem s pesništvo NOB, ni bilo nobenega občutka za subjektivne pojave. Ker tukaj ni bilo več prostora za to snov, je morala ta dobiti prostor nekje drugje – in to je bila etnologija. V zraku zmeraj visi določen problem in očitno ni pomembno, kdo oziroma katera stroka ga obdeluje. Nekje bo nujno dobil prostor zase. Ker pomeni del našega življenja – voda mora teči, mora najti ta potok svojo smer, sicer bi se zadušili, drugače nam ni živeti.

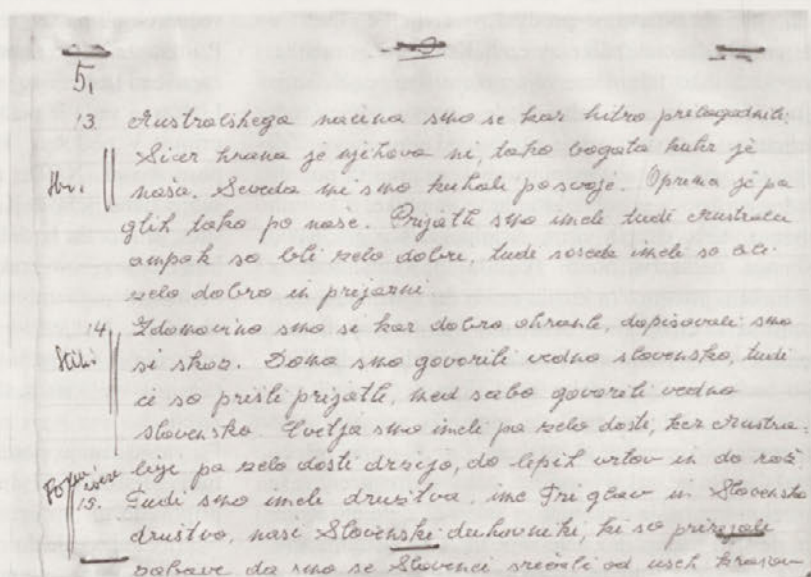
Pri raziskovanju pesništva NOB sem se tako srečevala tudi s stotinami ljudi, ne pretiravam, ki so mi pripovedovali svoje življenjske zgodbe, saj sem hotela odkriti, kako se je določena pesem v njih rodila. In ravno to gradivo me je najbolj obvezalo, da sem knjigo z

naslovom *Pozdravljeno trpljenje ...* tudi objavila. In šele z njo sem začutila, da sem nekako zadostila svoji želji in, upam, tudi problemu širše, ene ali druge stroke, da je postala ta zgodovina, vsaj zame osebno, dezideologizirana. Skozi te življenjske zgodbe je dobilo to obdobje tisto osebno razsežnost, s katero je, upam, dokazano, kako se ni bilo mogoče, tako kot nekateri še vedno mislijo, odločati za »pravo« stran. Večina ljudi je bila postavljena v položaj, v katerem so se odločali za najprimernejšo rešitev. Ta tako imenovana objektivna dejstva je treba zato vedno preverjati in ilustrirati s subjektivnimi izjavami, ki pa so seveda lahko namenoma ali nenamenoma tudi dezinformativne.

M. DRNOVŠEK: V zvezi z objektivnostjo mislim, da se resnici lahko le približujemo, vprašanje pa je, ali jo kdaj lahko dosežemo. Mislim pa tudi, da se na področju humanističnih ved raziskovalci ne smemo omejevati samo na metodologijo lastne stroke, ampak moramo pri svojem delu upoštevati tudi vse tiste rezultate in metode dela, ki zadevajo raziskovalno temo. Na Slovenskem smo v zvezi s tem še vedno kar malo »vrtičkarski«, saj večina raziskuje le z vidika ene stroke. Morda je to le moje opažanje, ker delujem na inštitutu, kjer smo sodelavci iz različnih strok in se veliko pogovarjamo; torej ne delujem le v krogu samih zgodovinarjev. V zvezi z zbiranjem življenjepisov ali odmevov pa opažam, da je bilo tovrstnih zapisov v izseljenskem tisku zelo veliko in da je tudi Slovenska izseljenska matica v 50. letih takšno pisanje sistematično spodbujala. Vendar takrat še niso zbirali zapisov o, na primer, dogajanju v begunskih taboriščih po letu 1945, kako je bilo z razselitvijo beguncev in podobno. Sam se nekoliko podrobneje ukvarjam z duhovnikom Jurijem Trunkom, ki je v delih, ne le v knjigi *Amerika in Amerikanci* (Jurij M. Trunk, *Amerika in Amerikanci*. Samozaložba. Celovec, 1912), ampak na primer tudi v potopisu *Od Ljubljane do Seattle* (Mir/Celovec/1909, št. 41-43, 47-48, in 1910, št. 1-5), že uporabljal metodo osebnega spoznanja, o kateri razpravljamo. Zelo natančno namreč opisuje, kakšni so bili vlaki v Ameriki, proge, kako je doživljal pokrajino in vse drugo... V ZDA je bil med letoma 1909 in 1911 štirikrat po kar nekaj mesecev in čeprav terena v tem času ni mogel obdelati v celoti, je uporabil tudi poročila drugih posameznikov; toda pomembno je, da je imel z ljudmi osebni stik. Zato tudi sam to njegovo knjigo danes uporabljam kot vir, čeprav moram biti do njega kritičen. Prav tako je pred kratkim izšla knjiga *Izgubljeni spomini na Antona Korošca* (Bojan Godeša, Ervin Dolenc, *Izgubljeni spomini na Antona Korošca*. Korenine, Nova revija, Ljubljana, 1999). Gre za spomine dr. Ivana Ahčina, političnega urednika Slovenca

v 30. letih in osebnega prijatelja Antona Korošca Ahčina je napisal spomine takoj po Koroščevi smrti. Nameraval jih je tudi objaviti, vendar je bila medtem vojna in so zato ti spomini, ki so zame osebno zelo zanimivi, prišli v arhiv. Najprej zato, ker je večina v teh spominih znanih dejstev, tj. faktografskih podatkov o Koroščevih sestankih, njegovi usodi v izgnanstvu na Hvaru, v Tuzli in podobno. Toda ti spomini bolj izražajo Ahčina kot Korošca, dragoceni pa so še, ker kažejo Korošca tudi v nekaterih manj znanih negativnih potezah, tudi kot človeka s slabostmi in napakami. Tovrstno osebno gradivo mora imeti uvodno študijo, treba ga je tudi zelo natančno in z vseh možnih aspektov analizirati. Če je gradivo zgolj vrženo v javnost, so odzivi zelo različni – mislim pa, da je raziskovalčeva naloga, da mora vse te osebne zapise analizirati in prikazati svoj pogled na obravnavano problematiko. Vsekakor naj bi si prizadeval to storiti čim bolj objektivno in, kar je še posebej pomembno na določenih področjih, tako tudi izseljenskem, neideološko. Pri nas pa se dogaja, da tudi, če ne vemo, kdo je avtor, opazimo iz katerega zornega kota je ta o zadevi pisal in v kateri slovenski ideološki vrtiček spada.

N. KRIŽNAR: Zdi se mi, da uporaba avtobiografskih vprašanj porajata tudi zelo pomembno etično vprašanje. Margaret Mead je v vsej svoji antropologiji izhajala iz vedenja posameznika, iz katerega je sklepala o kulturnih vzorcih. Zato se je morala človeku zelo intimno približati. To počnejo tudi nekateri naši etnologi, na primer z metodo observacije z udeležbo. Pri tem se vedno postavlja vprašanje seznanjenosti informatorjev z našim početjem in s posledicami, ki jih lahko ima objava gradiva, zlasti slikovnega. Z objavo lahko pripovedovalca prizadenemo, z njim manipuliramo ali mu povzročimo moralno škodo. Zato moramo z njim pretehtati posledice morebitne objave. Postavlja se tudi vprašanje selekcije na različnih stopnjah nastajanja in obdelave gradiva. Vsak pripovedovalec že sam izbere, kaj bo sploh povedal iz svojega življenja, na kaj se bo omejil in kaj bo izpustil.

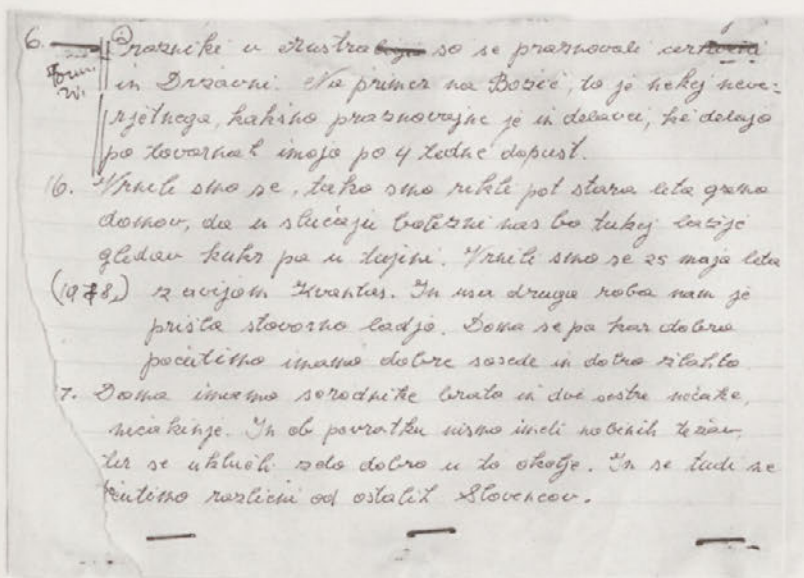
Pri transkribciji besedila se pojavi vprašanje dobesednega ali standardnega jezikovnega zapisa. In kaj početi z odlomki, ki govorijo o spornih zadevah, na primer o sosedih, o še živečih ljudeh ...? Tu lahko pride do novih transformacij besedila. Avtorizacija je morda zadnja stopnja transformacije besedila. Končna objava je lahko precej oddaljena od izvirnika. Z uporabo vizualnega zapisa se lahko izognemo zadregam s transformacijo in avtentičnostjo, etično vprašanje pa ostaja vedno nerešeno.

B. ČEBULJ SAJKO: Temu bi dodala primer iz lastne izkušnje. Omenila sem že problem zapisovanja življenjskih zgodb, s čimer mislim predvsem na dilemo zapisovanja pripovedi v pogovornem ali knjižnem jeziku. Ko sem se odpravila na teren v Avstralijo, sem sogovornikom povedala, zakaj snemam pogovore z njimi. Z mojim namenom so se strinjali in kasneje so lahko posnetke svojih izpovedi tudi poslušali. Ko pa sem jim poslala knjigo, v kateri so bile njihove avtobiografije objavljene in zapisane v pogovornem jeziku, se je njihova reakcija nanašala predvsem na zapisan jezik, in ne na vsebino povedanega. Kot raziskovalka sem bila pri zapisovanju življenjskih zgodb avstralskih Slovencev tako postavljena pred vsaj dve možnosti: ali objaviti poslovenjeno besedilo z le tu in tam kakšnim izrazom v izvirniku govorca ali pa vse skupaj pustiti v pogovornem jeziku in transkribcijo prepustiti v presojo lektorici, ki naj bi v končni fazi določila način fonetičnega zapisa v takšni obliki, da bi bil berljiv za širše občinstvo. Tako je nastal kompromis med menoj kot raziskovalko, lektorico in slavisti. Zgodbe so zapisane v pogovornem jeziku z nekaterimi fonetičnimi znaki. Odzivi nanj pa so bili med domačimi bralci zelo različni: »Krasno, ko bereš zgodbo, se ti pred očmi odvija avtobiografski film. Jezik je ostal sočen. Neverjetno, kako se je slovenščina ohranila toliko kilometrov daleč od matice.« itd. Pojavile pa so se tudi kritike: »Zgodbe se ne da brati, preveč se zapletaš s tem, kako jih boš bral in pri tem pozabiš na vsebino.« Skratka, zopet eno izmed vprašanj: kaj z gradivom, kako ga obdelati, predstaviti, da ostane

avtentično tako v zapisu kot v vsebini pripovedi. Pri tem se strinjam s kolegom Križnarjem, da ta problem pri vizualni predstavitvi pripovedovalca odpade.

M. RAVNIK: To po mojem mnenju ni samo vprašanje zapisovanja in ne velja le za (avto)biografijo, ampak za vse gradivo, povezano s tem, kar nekdo izjavi. Mislim, da se danes, ko pogovore večinoma snemamo in ko so posnetki ohranjeni, lahko avtor sam oziroma skupaj s slavistom ali na primer dialektologom odloči, kako bo gradivo objavil. Saj, če je zapis neke ohranjen, lahko dopustimo zelo različne rešitve. Drugo, kar sem želela omeniti, pa je, da ne vem, ali je tovrstno gradivo še vedno po različnih institucijah in pri posameznikih ali pa se kje načrtno ohranja. Tudi glede na to, kar je kolega Križnar govoril o sistematizaciji, ki je povezana s problemom evidentiranja in hranjenja, me zanima, kje se danes hranijo pisma, biografije ... gradivo, ki je nastalo izpod peres ljudi, a ni literatura. In, ali na fakulteti kaj razmišljajo, da bi se nekdo ukvarjal prav s tem oziroma da bi se takšno gradivo pri njih celo zbiralo. V zvezi s sistematizacijo pa bi rada dodala še, da mi je žal, ker kolegica Marija Stanonikova ni nič povedala o tem, na kakšne probleme in možnosti je naletela, ko je analizirala arhiv pisem, objavljenih v knjigi *Štiri matere - ena ljubezen*. Knjiga je nastala po zelo bogatem pisemskem gradivu, ki bi ga danes lahko kakšen etnolog objavil samostojno in izjavil, da gre za knjigo, napisano po avtobiografski metodi. Dejansko pa bi bilo gradivo samo objavljeno. Stanonikova pa je objavila avtentična pisma in poleg tega vsak stavek vzela še za iztočnico svoje interpretacije določenega okolja, obdobja, posameznika. Dokument je tako ostal tak, kot je bil, poleg tega pa je kot vir maksimalno izrabljen. Samo to bi še dodala, da se tudi sama zavzemam za interdisciplinarnost, a kljub temu mislim, da obstajajo specifične značilnosti posameznih ved. Zdi se mi, da etnologija objektivnosti morda ne posplošuje toliko kot na primer zgodovina.

M. STANONIK: Strinjam se s kolegico Ravnikovo in mislim, da so pisma ena izmed oblik najbolj zlahtnega gradiva ravno v navedenem smislu. S temi pismi je možno primerjati tudi posamezna obdobja, zato je gradivo enakovredno za celotno obdobje, torej za skoraj tri četrtine dvajsetega stoletja, kar je tudi prednost tega arhiva. Vendar mislim, da je to šele nekak vzorec, kako bi se kljub vsemu skrajno objektivizirano lahko uporabilo skoraj najbolj subjektivno gradivo. Pisma so po mojem mnenju celo bolj subjektivna kot intervju, saj zanje nikoli nihče ne predvideva, da bi kdaj prišla v javnost, ampak pomenijo

dejansko na osnovi razmer izraženo gradivo. Zdi pa se mi, kot je to na okrogli mizi že nekdo omenil, da se predvsem zaradi telefona in računalnika danes izgublja to primarno subjektivno gradivo. Zdaj sicer segam precej naprej, a vseeno: zanima me, kako se bodo zaradi privajenosti računalniški kulturi prihodnje generacije vedle do pisnih medijev in knjige. Mislim, da si sicer še ne znamo predstavljati, ampak po mojem mnenju bodo samo izbranci ali strokovnjaki tisti, ki bodo še imeli, ali pa tudi ne, do tega normalen odnos.

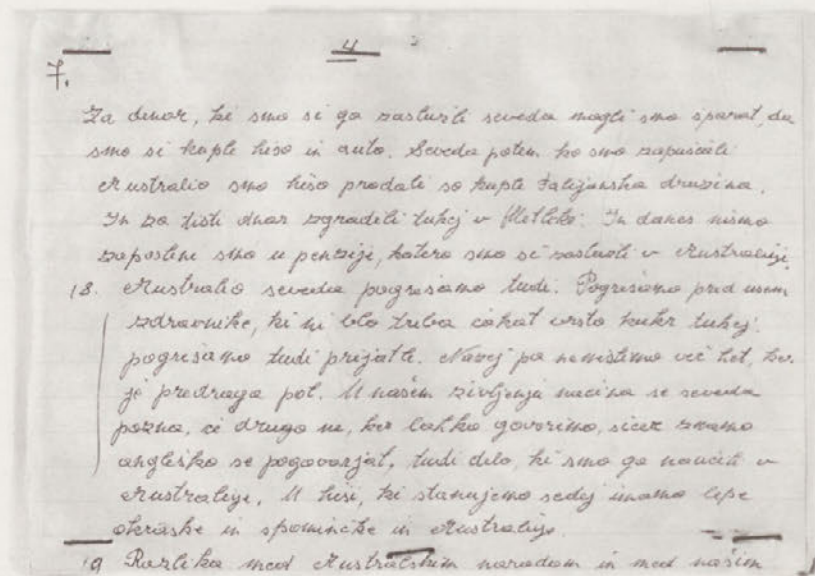
B. ČEBULJ SAJKO: Kolegici Ravnikovi bi odgovorila na vprašanje v zvezi s hranjenjem avtobiografskega gradiva, in sicer v povezavi z raziskovalnim projektom, ki poteka na Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU. Pri nas se s tovrstnim gradivom ukvarjamo skoraj vsi raziskovalci. Projekt, ki med drugim vključuje tudi popis celotne arhivske in druge dokumentacije, tudi do sedaj zbranih življenjskih zgodb, pisem, spominov posameznih izseljencev itd., bo upravičil vlogo inštituta kot osrednjega dokumentacijskega centra za področje slovenskega izseljenstva v domovini. Ker je tega gradiva zelo veliko, imamo že redno zaposlenega dokumentalista (za katerega predvidevamo stalno zaposlitev), ki je trenutno v zadnji fazi popisovanja vsega zbranega. Naslednje leto bo to gradivo na voljo uporabnikom, izšel pa bo tudi katalog z natančnim pregledom, kaj vse hrani Inštitut za slovensko izseljenstvo. Jasno je, da se projekt ne bo končal leta 2000, kot smo to sprva predvideli, in ga bomo v naslednjem letu, po njegovem izteku, zopet prijavi na Ministrstvu za znanost in tehnologijo. S tem želim povedati, da se pri nas avtobiografsko gradivo zbira, hrani in evidentira in da nameravamo tovrstno delo nadaljevati tudi v prihodnosti.

M. DRNOVŠEK: V zvezi s hranjenjem osebnega gradiva lahko rečem še to: sam sem bil nekoč zaposlen v Zgodovinskem arhivu v Ljubljani, a lahko rečem, da poznam razmere tudi na splošno. Tovrstno gradivo je v arhiv prihajalo po naključju in je bilo odvisno tudi od posameznega arhivista ter njegovega področja. Ni šlo za sistematično zbiranje, morda le, če je šlo za osebne zbirke pomembnejših posameznikov, ki jih precej hrani tudi NUK. Tudi sam mislim, da bi bilo treba zapolniti sedanjo praznino in se sistematično posvetiti tej kategoriji gradiva, ki postaja kot vir za določene raziskave čedalje pomembnejše, ne le za etnologijo, antropologijo, sociologijo, ampak tudi za zgodovino pisje. Obstaja pa problem odnosa Slovencev do tega gradiva, do tistega, kar so ustvarili njihovi dedje in babice. Ravno to gradivo je namreč marsikdaj romalo v smeti, ko so se preurejali hiša, podstreha, dom ..., kot

predmet prekupečevanja ga najdemo tudi na boljšem trgu. Tak vtis sem dobil na primer leta 1988, ko sem sodeloval v komisiji skupnosti Znanost mladini in organiziral akcijo za zgodovinske krožke na osnovnih šolah Izseljevanje iz domačega kraja. Večinoma, skoraj 70 odstotkov, so naloge napisali po literaturi, bolj redko po arhivskem gradivu, najmanj pa po osebni korespondenci, čeprav so bila navodila ravno nasprotna. In marsikje so osnovnošolci napisali, da to gradivo ni bilo dostopno, da takšnega gradiva domači ne dajo na vpogled, čeprav vedo, da korespondenca obstaja in jo morda tudi hranijo. Menijo torej, da gre za intimno področje. Verjel sem, da je mnogo lažje, da do takšnega gradiva pride domačin iz okolja, v katerem živi, ker ga ljudje poznajo. Končno menim, da velja za status animarum nekaj podobnega - čeprav je videti kot uradno gradivo, je dejansko polno zapisov, ki so za posameznika lahko precej negativni. Na srečo pa smo Slovenci imeli Zgodnjo Danico, Novice, tudi časopise na prelomu stoletja, ki so sicer iz povsem svojih razlogov objavljali ta pisma, a so le objavljena.

R. ŠVENT: Navezala bi se na Drnovškovo pripombo, češ da odnos Slovencev do takšnega gradiva ni najboljši. Sama sem zelo kritična do cerkvenih institucij, ki so odgovorne za hranjenje arhivskega gradiva. Zvedela sem, da je zapuščina nekaterih duhovnikov, ki so živeli in delovali zunaj Slovenije, prišla v Slovenijo in da je bila njihova osebna korespondenca večinoma uničena. Strinjam se, da zelo osebna korespondenca (zlasti če gre za kakšne občutljive teme) ni za objavo. Je pa poznavanje takega gradiva pomembno pri predstavitvi posameznikove celostne podobe.

M. DRNOVŠEK: Ravno v zvezi s tem problemom bi imel repliko. Omenil sem že osebni fond Petra Grassellija, ki vsebuje tudi ljubezenska pisma, celo suho cvetje, kodre las ... Toda to so ljubezenska pisma ne le z ženo, ampak tudi že od prej, ko je bil še študent in si je dopisoval z nekim dekletom. V inventarju, ki sem ga naredil, sem ta pisma samo omenil: dopisovanje s to in

to osebo, čas, število, jezik, v katerem so bila napisana, in podobno. Toda Grassellijevi potomci so bili takrat še živi in ko sem jih obiskal, jim takšen popis – čeprav vsebine pisem niso poznali – ni bil všeč, češ: »To je pa oseba, o kateri se v naši družini ne sme spregovoriti. To je bila neka njegova študentska ljubezen.« Očitni so mi, da sem posegel v njihovo intimo, v njihove družinske zadeve. Najhujše pa, mislim, je, če se ta pisma uničuje. A zanimivo je tudi vprašanje, zakaj se jih uničuje. Po mojem mnenju gre za zelo grob način ščitenja neke »svetle« oziroma »boljše« podobe. Res pa tudi je, da mora raziskovalec, ki uporablja takšno gradivo, prevzeti moralno odgovornost in upoštevati etični kodeks.

N. SULIČ: V zvezi s temi pismi bi vam rada predstavila povsem osebno izkušnjo etnologinje. Upam, da pomeni človeka, ki pisem ne meče stran. Med selitvijo sem našla zajeten sveženj pisem iz obdobja med drugo svetovno vojno. Gre za pisma moje sorodnice, ki se je pridružila partizanom, in njenega takratnega fanta, ki je sodeloval na drugi politični strani. Mislim, da sta si dopisovala tri leta, potem pa so njo tik pred koncem vojne Nemci ustrelili. Ne vem pa, kaj se je zgodilo z njenim fantom. Pisma hranim doma in imam v zvezi s tem zelo neprijeten občutek, ker menim, da bi spadala drugam. Hkrati pa vem, da so zelo intimna, in ne bi hotela, da bi prišlo do zlorabe njihove vsebine, končno tudi med raziskovalci. Tako mi jih je preprosto težko dati recimo v NUK. Po drugi strani pa gre za bogastvo podatkov in osebnih stališč do določenih dogodkov, ljudi ..., še zlasti pa so zanimiva z vidika dveh različnih političnih usmeritev. Mislim, da to dejstvo dobro razloži moralno dilemo svojcev, ki ne želijo, da bi se gradivo izkoriščalo. Tema dvema, ki sta si dopisovala, pa verjetno tudi ne bi bilo povsem vseeno, če bi se pisma pojavila na primer kot podlistek v Delu.

M. LUKŠIČ HACIN: Ta pogovor o pismih in dilemah, ki se pojavijo pri njihovi morebitni uporabi v javnosti, bi posplošila na govorno besedo. Mislim, da se kot raziskovalec lahko znajdeš v podobnem položaju tudi v

pogovoru s sogovornikom ali ko na primer raziskuješ odnose izseljencev v društvu. To utegne biti med to populacijo in verjetno tudi v drugih okoliščinah, zelo intimno. Primer: ko sem bila na terenu med švedskimi Slovenci, sem se dostikrat vprašala, ali naj določena dejstva objavim ali ne, čeprav je bilo recimo očitno, da je neki osebni spor zelo vplival na razvoj poznejšega društvenega življenja teh izseljencev in da brez navedbe tega intimnega podatka ni možno razumeti, zakaj se je na društveni ravni ali tudi širše – v skupnosti določena stvar zgodila. In še danes ne vem, kaj bom naredila v zvezi s tem, vsej verjetnosti pa se bom posvetovala z osebami, ki so v zgodbo vpletene.

N. KRIŽNAR: Ampak saj obstaja etični kodeks, ki ga zdaj pripravlja tudi Slovensko etnološko društvo. V ameriški antropološki zvezi že dolgo velja in se nanaša predvsem na razmerja med zahodnoevropsko kulturo in tretjim svetom. Kodeks ne more določiti podrobnosti, njegova splošna načela pa so jasna. In med njimi je na prvem mestu načelo, da mora raziskovalec ravnati tako, da ne prizadene svojega informatorja. Podobno je v novinarskem kodeksu načelo tajnosti vira informacij. Informator mora biti obveščen o namenih spraševanja in o tem, kaj bo raziskovalec počel s pridobljenim gradivom. Zavedati se mora, kakšne so lahko zanj posledice, če ga objavi. Mislim, da vse izhaja iz tega.

Z. ŽIGON: Po mojem mnenju gre tudi za vprašanje avtorizacije. Preden sem na primer objavil pisma svojih pisnih sogovornikov, sem jim knjigo poslal na vpogled. Ko so jo prebrali, so v prihodnje sodelovanje lahko privolili ali pa ga odklonili. V besedilo, ki so ga nekoč napisali, pa so lahko vnesli tudi morebitne popravke.

M. LUKŠIČ HACIN: Po mojem mnenju ne gre le za vprašanje avtorizacije. Raziskovalec nastopa tu s stališča mreže mnenj. Posameznik lahko sicer še enkrat prebere svoje izjave in privoli v njihovo objavo, a nima mreže, informacij, konteksta, ki ga je razbral raziskovalec. Ko namreč neko izjavo postavimo v kontekst, jo lahko določen bralec vidi povsem drugače, kot njen avtor.

B. ČEBULJ SAJKO: Že med študijem smo zvedeli, da moramo vsako informacijo, ki jo dobimo na terenu, vrniti informatorju in upoštevati njegov odziv. Druga možnost pa je to, kar je običajno počela Marija Makarovič, da je svojo delo, knjigo predstavila tudi ljudem, od katerih je dobila snov zanjo.

J. ŽITNIK: Če se počasi bližamo koncu, bi rada še enkrat poudarila nekaj splošnega. To je pomen subjektivnih virov, zlasti v strokah, ki se ukvarjajo z

8. je tako, da naš Slovenski narod je bolj siroten,
do čim oni niso tako. So pa tudi dobri ljudje. Za
hrano, vedajo tulka kuka naš narod. Oni so pri
hrani bolj skromni.

Torej upam, draga Gov. Alojza Ruonik
in Gov. Brada Čebulj
Da boste razumeli po mojo pisavo,
da upam da sem vam kar dobro obložila.
Pozdravi
Marija Rudi Makaric

interpretacijo. Mislim, da je za posameznika pomembna predvsem subjektivna resničnost, predvsem tisto, kar vsakdo posebej zaznava. In mislim, da lahko družba obstaja samo, če zanjo velja neka – pogojno rečeno – objektivna resničnost. To pojmujem kot tiste pojavne točke, v katerih se subjektivna resničnost pokriva, torej kot bolj ali manj enako zaznavanje nečesa različnih posameznikov. Če hočemo torej ugotoviti, kaj je objektivna resničnost za določeno družbo, lahko po mojem mnenju v strokah, ki se ukvarjajo z interpretacijo, najprej izhajamo samo iz subjektivne resničnosti.

N. SULIČ: Sama imam ves čas občutek, da se je pri raziskovanju izseljenstva tej subjektivni resničnosti težko sploh približati. Iz lastnih izkušenj vem, da je za slovenskega raziskovalca raziskovanje slovenskih izseljencev težavno. Ko namreč informator izve, od kod si, si mogoče želi določene podatke prikrojiti tako, da se bo »lepše slišalo«. Poleg tega pa je raziskovalcu kultura, v kateri živi izseljenec, tuja in vsekakor manj poznana kot izseljencu samem. Spoprijeti se je treba z življenjem Slovencev v tujini, kar je raziskovalcu, ki raziskuje na domačem terenu, prihranjeno.

M. LUKŠIČ HACIN: Če bi izhajali iz antropologije, pa nekateri strokovnjaki menijo, da je pripadnost drugi kulturi, torej neraziskovalčevi, ravno prednost. Kajti: pri preučevanju tuje kulture dejansko raziskovalci ne preučujejo le-te, temveč prepoznavajo sami sebe, saj se prav zares lahko spoznaš šele tedaj, ko spoznaš drugega. Potemtakem se tudi etnična identiteta Slovencev izrazi šele v tujini in Slovenci v Sloveniji sploh ne vemo, da smo Slovenci.

B. ČEBULJ SAJKO: Ko že govorimo o »mejnih vlogah« v odnosu raziskovalec – informator, naj k temu dodam še tezo, da je delo raziskovalca od same zasnove, koncepta raziskave, zbiranja, razvrščanja podatkov, analize do sinteze prav tako avtobiografsko delo. V tej vlogi si tudi ti postavljen nekako na enako raven kot pripovedovalec življenjske zgodbe.

Za konec našega pogovora pa bi želela prebrati še misli Ivanke Počkar, etnologinje v brežiškem muzeju, ki danes žal ni navzoča. Zapisane so v povzetku njenega članka, objavljenega v zborniku *Vrednotenje življenjskih pričevanj*. Kot vemo, je Ivanka Počkar tudi avtorica knjige *Iz časov ječmenove kave*, v kateri je zbrala nekaj življenjskih zgodb starejših pripovedovalcev, in o njih meni takole: »Kaj dobimo, kaj nudimo in kaj dajemo sem zapisala iz osebnih izkušenj pri zbiranju življenjskih zgodb za knjigo z naslovom *Iz časov ječmenove kave*. Z zbiranjem življenjskih zgodb dobimo pripovedovalčev v besede prelito preteklost, sedanjost in misli o prihodnosti, njegovo čustvovanje, upanja, želje, reve in žalosti, veselja in sreče. Dobimo njim lastni poudarek obdobja, dogajanja in oblik doživljanja. Kot v siceršnjem ljubeznivem in spoštljivem odnosu do sočloveka dobimo, kolikor vlagamo in kar uspemo pridobiti s svojim sogovorniškim darom. Dobimo tudi spontan, medsebojno sporazumen izbor nekaterih poglavij iz njihovega življenja. Njihova osebna sporočila svetu, mnenja o zadevah, ki se

pripovedovalcu zdijo najvažnejša, ter boljše razumevanje medsebojnih odnosov. Kaj nudimo? Nudimo možnost izražanja samozavesti, priliko za čustven odziv, zapis življenjskih zgodb, ki bi sicer ne bile zapisane, čast, potrditev in ponos, uresničenje želje po ohranjanju dediščine, samospoznanje potrebnosti in vrednosti takšnega zapisovanja življenjskih zgodb in občutek smisla pripovedovalčevega obstoja. Nudimo tudi način, da pripovedovalec sam retrospektivno izoblikuje magistralo in stranske poti svojega življenja. Iz njihovih izpovedi jemljemo gradivo za resničnejšo podobo sveta, skromno, a vendar nadvse bogato opisnost izraza, odkritost, konkretnost pričevanja in dejanskost.«

Povzetek organizatorice

Če se sedaj sama postavim v vlogo »izpraševalke – raziskovalke« pri nastajanju avtobiografske zgodbe in če v vlogo sogovornika postavim sodelujoče na okrogli mizi, je tudi nastali zapis »življenjska zgodba«, zgodba o avtobiografiji, ki poteka takole: odšli smo na teren – v malo dvorano ZRC SAZU – in vključili mikrofon ter začeli snemati pogovor s povabljenimi sogovorniki. Uvodne misli so bile namenjene predstavitvi nekaterih (predvsem v tujini) že znanih izkušenj z avtobiografsko metodo in uporabo avtobiografskih virov. Nato je pogovor stekel. Predstavljamo ga v obliki »terenskega zapisa«:

izkažejo se različni pogledi in problemi v zvezi z osnovno temo (selekcijirajmo jih po logiki »raziskovalke«) – doma se že dlje časa ukvarjamo z zbiranjem avtobiografskih zgodb, vendar smo šele v zadnjem času začeli sistematično delo na tem področju, ki ga skušamo osvetliti tudi z vidika teorije. Težko je opredeliti, kaj je sploh avtobiografija: ali je to že vsaka izgovorjena ali zapisana informatorjeva izjava (delna avtobiografija), strnjena zgodba dogajanja v posameznikovem življenju – pripovedovalca ali so to pisma, memoari, dnevniki ... So pri samem procesu nastajanja pomembna izpraševalčeva vprašanja in navodila ali naj ta prepusti konstrukcijo življenjske zgodbe samemu pripovedovalcu? Če je odgovor »da«, potem je informator ustvarjal in ga lahko imamo za soavtorja raziskave. Kaj narediti z avtobiografskimi podatki? Treba jih je kritično ovrednotiti, jih primerjati z drugimi razpoložljivimi viri in jih umestiti v kontekst zgodovinskega dogajanja, na katerega se veže določena pripoved.

Kako umestiti pridobljene avtobiografske podatke v raziskavo? Odločitev je v rokah raziskovalca in njegove konstrukcije raziskave ter v zvezi s tem selekcijiranjem avtobiografskih podatkov. Je to pravi postopek ali se s tem ne »poškoduje« avtobiografski dokument? Vzoren primer uporabe avtobiografij je približno takšen: objaviti življenjsko zgodbo v celoti in iz njene vsebine razložiti vlogo posameznika, njegove življenjske skupnosti in okolja v danem časovnem obdobju in zgodovinskem dogajanju.

Življenjska zgodba, ki nam jo pripoveduje informator, mora imeti logično zaporedje dogodkov v

pripovedovalčevem življenju. So v tej zgodbi zajeti vsi dogodki? V tej točki postane pripovedovalec selektor svojega življenja: Pove nam tista dejstva, ki so zanj pomembna. Pri tem obstaja možnost dodajanja, pretiravanja oziroma zamolčanja, odvzemanja snovi iz življenjske zgodbe posameznika po njegovi lastni presoji. Raziskovalca pri tem zanima vzrok tega pojava. Avtobiografska zgodba postane torej selektivna avtobiografija, selektivna s strani raziskovalca in pripovedovalca.

In kako je z resničnostjo, verodostojnostjo vsebine avtobiografskih zgodb? Sogovorniki menijo, da je osnovno vodilo reševanja tega problema opredelitev objektivne, če hočete »zgodovinske« resnice, ki služi kot skelet drugim subjektivnim resnicam, izrečenim v avtobiografskih pripovedih. Te so torej pojmovane kot osebne resnice, ki dopolnjujejo, zapolnjujejo ali zavračajo dano – občo priznano objektivnost in nam hkrati omogočajo »vpogled od znotraj« v določeno kulturo. Pri tem se izkaže relativnost objektivnega, ki je v končni fazi prav tako subjektivno – umeščeno v določeno časovno obdobje in družbeno dogajanje. Zato v življenjskih zgodbah nima smisla iskati absolutne resnice, temveč le pripovedovalčev individualni pogled na svet. Različnost in pestrost teh pogledov na predmet raziskovalčevega zanimanja nam v končni fazi osvetli določen zgodovinski trenutek. Zato je treba tudi objektivne vire preverjati s subjektivnimi.

Avtobiografija je jezik določene kulture, saj v procesu prepoznavanja samega sebe tako raziskovalec kot pripovedovalec prepoznavata druge. Ali nasprotno. Življenjska zgodba je zato zgodba o sebi in o drugih. Je proces, v katerem se konstituira identiteta (posameznika, skupine, etnije, države, kulture ...), ta pa je med drugim v središču pozornosti raziskovalcev izseljenstva.

Pogovor še vedno poteka. Zaplete se pri načinu zapisovanja ustnih avtobiografij. Tega problema ne občuti tisti, ki z vizualnimi sredstvi (kamera) »zapiše« pripovedovalčevo zgodbo. Drugi udeleženci okrogle mize, razen zgodovinarjev in literarnih zgodovinarjev so postavljeni pred dilemo: transkripcija posnetih pogovorov v knjižnem ali pogovornem jeziku, objaviti besedilo avtobiografije dobesedno ali selektivno, se izogniti pri tem »občutljivim«, »intimnim« – zaupnim – izpovednim delom pripovedi ali ne. To nas privede do problema manipulacije s tovrstnimi podatki in raziskovalčeve etike pri uporabi teh informacij v znanstvene namene, ki ne smejo prizadeti informatorja. Na splošno prevlada mnenje, da je treba pripovedovalca prej seznaniti z namenom raziskave in si pridobiti njegovo zaupanje ter soglasje. Je potemtakem še potrebna avtorizacija zapisanega pogovora? Če je potrebna, koliko ostaja »popravljen« življenjska zgodba z vidika njenega avtorja še prstna, izvirna? Temu problemu se zopet izogne zapisovanje avtobiografskih zgodb z vizualno tehniko.

In za konec: kako je pri nas s hranjenjem tovrstnega (osebnega) že zbranega gradiva in tistega, ki šele bo ali bo še nastalo? Za pretekla obdobja je delno arhivirano v državnih institucijah in pri posameznikih. Pri slednjih nastopi problem dostopnosti in navsezadnje problem

uničevanja že zapisanih avtobiografij. Tisto, kar nastaja danes neposredno na terenu, je zaenkrat še dokaj nesistematično zbiranje – odvisno od pobud – posameznih raziskovalcev, še posebej tistih, ki se ukvarjajo z raziskovanjem izseljenstva. Vendar se stvari premikajo na boljše.

Prišli smo do konca in izklopili mikrofona. Stojimo še dolgo ugotavljali, da ni pravil in enotnih zakonitosti nastajanja ter oblikovanja življenjskih zgodb – in tako ni enega in edinega odgovora na vprašanje, kaj je avtobiografija in kaj je avtobiografska metoda. In če dobro premislimo, je to prednost vseh nas, ki se s tem problemom ukvarjamo: iskanje odgovora nas sili k ustvarjalnosti, nas potiska v dvome, ki nas vodijo k napredku. Tudi tu nam namreč različnost subjektivnih pogledov na objektivno danost omogoča vpogled znanstvenih disciplin od znotraj – v same sebe.

Etnologija je v zadnjem času v prepoznavanju same sebe glede raziskovanja avtobiografij naredila precejšen korak naprej.

Sodelujoči:

dr. Mojca Ravnik, etnologinja
 dr. Marina Lukšič Hacin, sociologinja
 dr. Jerneja Petrič, literarna zgodovinarica
 dr. Marjan Drnovšek, zgodovinar
 dr. Janja Žitnik, literarna zgodovinarica
 mag. Zvone Žigon, antropolog
 dr. Naško Križnar, etnolog
 dr. Maja Godina Golija, etnologinja
 dr. Marija Stanonik, etnologinja
 Nives Sulič Dular, etnologinja
 dr. Breda Čebulj Sajko, etnologinja

Poleg sodelujočih so bili tudi navzoči:

Mateja Habinc, etnologinja
 Vesna Moličnik, etnologinja, kulturna antropologinja
 Nataša Rogelja, etnologinja, kulturna antropologinja
 dr. Irena Gantar Godina, zgodovinarica
 mag. Polona Šega, etnologinja
 dr. Ervin Dolenc, zgodovinar
 Lili Brumec Klančar, novinarka RAS
 Andrej Stopar, novinar RAS
 mag. Metoda Kokole, muzikologinja
 Špela Ledinek, absolventka etnologije
 Majda Fister, etnologinja v pokoju

Poleg omenjenih so bili vabljeni tudi:

dr. Marija Makarovič, etnologinja v pokoju
 dr. Boris Kuhar, etnolog v pokoju
 dr. Jurij Fikfak, etnolog
 mag. Mojca Ramšak, etnologinja
 prof. dr. Zmago Šmitek, etnolog
 prof. dr. Slavko Kremenšek, etnolog v pokoju
 prof. dr. Janez Bogataj, etnolog
 dr. Ingrid Slavec Gradišnik, etnologinja
 Ivanka Počkar, etnologinja
 dr. Marko Terseglav, etnolog
 Aleksej Kalc, zgodovinar
 dr. Oto Luthar, zgodovinar

Transkribirali: Mateja Habinc, Breda Čebulj Sajko

dr. Marina Lukšič Hacin

ENODIMENZIONALNO POJMOVANJE NACIONALNE IDENTITETE NASPROTI HETEROGENOSTI ETNIČNE IDENTITETE PRI IZSELJENCIH

*Nacionalna identiteta je ena od sprecifičnih
pojavnih oblik etničnosti ali etnične
identitete. Etnična identiteta je pomembnejši
določilni vidik posameznikove identitete, pri
čemur je slednja zelo kompleksen pojav.
Identiteta je izraz odnosa, ki ga ima človek
do samega sebe in skupine, v kateri živi. Ta
odnos ni tako enostaven, saj se oblikuje v
interakciji z okoljem. Je posredovana
relacija, ko odnos do sebe oblikujemo pod
vplivi interakcije z drugimi.*

Oblikuje se v vzajemnih odnosih ter vplivih med posameznikom in kulturo/družbo (Caws, 1994: 378). Še natančneje jo opredelimo, če uporabimo opredelitev, da je identiteta »element subjektivne realnosti« (Berger, Luckmann, 1998: 160), ki je izraz kulturnih družbenih procesov, v vzajemnem odnosu med posameznikom in kulturo/družbo. Analitično lahko govorimo o individualnih in skupinskih vidikih identitete. Ti se med seboj prepletajo, dopolnjujejo ali si nasprotujejo. Individualna raven se veže na gensko neponovljivost posameznika kot biološkega bitja, ki se dokončno uresniči, v procesu inkulturacije/socializacije. Skupinska raven pa je povezana z neizogibno potrebo človeka po pripadnosti skupini. Njen osnovni pogoj je človekova sociabilnost. Je izraz interakcije med posameznikovim občutkom identitete, privrženostjo skupini in pripravljenostjo te skupine, da njegovo identiteto prepozna in (ne)sprejme, pri čemer mu pripiše tudi določen status. Kadar se posameznikove

predstave o samem sebi ne ujemajo s stališči okolja do njega, gre za pojave marginalizacije, stigmatizacije in statusne inkongruence, to pa lahko pripelje do pojava razcepljene osebnosti.

Vprašanja o etnični identiteti nas usmerjajo k sociabilnosti človeka in k skupinskemu vidiku posameznikove identitete. Je »podedovana« skupinska identifikacija. Posameznik je rojen v določeni skupnosti, ki ima svoje etnične značilnosti. Le-te so mu v procesu inkulturacije/socializacije določene. Posameznikova etničnost je povezana s pojavnimi oblikami etničnih skupnosti. S tem se posredno navezujemo na široko problematiko, s katero se ukvarjajo etnične študije z vidika različnih družboslovnih ved. Sam problem je zelo zapleten, raznovrsten in razvejen, saj se navezuje na razprave o opredelitvi razmerja med pojmi etnija, narod, nacija in država, državljanstvo. Etničnost ima, glede na opredelitev, različne pojavnne oblike. Spekter pojavnosti sega od etnij prek narodov do nacij, tako s sinhronega kot diahronega vidika. Med njimi prihaja do mešanja oziroma do različnih stopenj prehajanja. Ključno merilo razlikovanja med etnijo, narodom in nacijo – pri čemer sta narod in nacija specifični pojavnimi oblikami etnije – je stopnja politizacije.¹

Med teorijami, ki se ukvarjajo z etnično problematiko, bi lahko našli še številna podobna ali povsem nasprotna stališča. Pri vseh pa so pojmi etnija, narod, nacija in država opredeljeni v medsebojni povezavi oziroma na podlagi iskanja značilnih razlik med njimi, in ne kot absolutni.

Nacionalna identiteta je tako definirana kot specifična pojavnost oblike etničnosti ali etnične identitete. Definicija pojma se navezuje na pojem nacije, po katerem je narod razumljen kot »legalni in institucionalni koncept« (Rizman, 1995: 197). Ta model (zahodni) se je pojavil v zvezi z absolutistično državo. Razumevanje naroda je vezano na določeno ozemlje. Močno se poudarjajo centralnost nacionalnega ozemlja, skupnih zakonov in ustanov, pravna enakost vseh

državljanov in pomen skupne državljanske (homogene) kulture. Predpostavlja se, da se državne meje prekrivajo z etničnimi, in to je bistvena značilnost koncepta nacije. Nanj se veže tudi koncept nacionalne države (o tem, ali sploh veljajo predpostavke omenjenega koncepta tudi v realnosti držav zahodne Evrope, na katero je v svojih izhodiščih vezan, na tem mestu ne bomo razpravljali). Koncept nacionalne države pripadnike skupine zreducira v homogeno, enodimenzionalno celoto.

Kot nasprotje temu načinu razumevanja etnične problematike lahko postavimo drugo, že malo bolj razgibano, ki je v izhodišču povezano s srednjeevropsko alternativo blikovanja naroda. V srednjeevropskem prostoru se je narod pojavil kot jezikovna in kulturna skupnost. Uresničeval se je ob podpori intelektualne in kulturne elite. Poudarja pomen etničnega izvora, kulturnih vezi in skupnega jezika. Narod je »kulturni in socialni koncept« (Rizman, 1995: 197). Več narodov je bilo združenih v širši politični skupnosti oziroma državi. Kot primer lahko navedemo narode, ki so se razvili v sklopu Avstro-Ogrske monarhije po letu 1866.

Srednja Evropa je bila v svoji zgodovini izpostavljena intenzivni ekonomski, politični, socialni in kulturni dinamiki, pa tudi spreminjanju državnih (političnih) meja, ki so vedno na novo zarezale v določeno med seboj prepleteno lokalno področje, in to je imelo seveda tudi pomembne posledice. Prav na območju Slovenije prihaja do stika med štirimi »nadidentitetami«: romansko, slovansko, germansko in ugrofinsko in do mešanja in (ne)komunikacije med njimi. Po drugi svetovni vojni pa je bila Slovenija del meje med dvema »svetovnimi ideologijama«.

Srednjeevropski prostor je specifičen tudi zaradi vloge in pomena regij pri procesu oblikovanja narodov ali nacij oziroma nacionalnih držav. Za Slovenijo bi lahko rekli, da je imela še na prelomu stoletja etnična identiteta korenine v regijah, ki so se v času, ko je bilo slovensko »etnično ozemlje« razdeljeno med Avstro-Ogrsko in Italijo, oblikovale kot prve teritorialne nosilke slovenstva (Lukšič Hacin, 1995: 164). K. Verdery v svojih analizah romunskih razmer nazorno pokaže, da so regionalne identitete etnične (Verdery, 1989). Pomen regionalne identitete kot alternative nacionalni v srednjeevropskem prostoru, ki združuje množico ljudstev, kultur, jezikov in tradicij, se vidi tudi iz analize R. Strassolda, ki nadaljuje: »Te študije je izredno težko delati. Tipična težava je, kako na osnovi množice nejasnih, zabrisanih namigov brez prave povezave priti do celotne podobe prostora, na katerega se počutimo najbolj navezani. V bistvu gre za to, kako posameznika »prisiliti« k temu, da mozaik pripadnosti različnih kvalitet transformira v naspremljiv in jasno zamejen teritorij. Tako kot postopa država s svojimi državljani, tako se tudi raziskovalec vede do svojih poskusnih oseb. V obeh primerih gre za to, da neizmerljivo mnogoterost posameznih horizontov preobrazimo v en sam, poenostavljen, razumen, objektivni in kolektiven horizont.« (1991: 181).

Omenjena dinamika je pustila posledice tudi na individualni ravni, v procesu oblikovanja posameznikove identitete. Pri analizi slovenskih razmer lahko vidimo, da se je kot posledica tega vse do ustanovitve slovenske

države v zvezi s slovenstvom razvijala vidna (vsaj) dvojna lojalnost, zavest o ločenosti etničnega od državnega ali etnične identitete od občutka državljanske pripadnosti.²

Regionalna identiteta na specifičen način seka nacionalno in se z njo ujema ali pa je z njo v nerešljivem konfliktu (o čemer pričajo regionalizmi, ki so se v devetdesetih letih okrepili po Evropi). Prav tako v Evropi ne moremo zanemariti manjšinske problematike, manjšinske identitete in njenega odnosa do nacionalnega. Regionalna in manjšinska identiteta sekata, razbijata shematično dvojno strukturo, dvojno lojalnost med etnično identiteto in državljanstvom in kaže, da je tudi drugi model razumevanja naroda preveč statičen in tog. Če temu dodamo še migracijsko problematiko in razmere, v katere so vpleteni ljudje, ki so se izseljevali iz srednjeevropskega prostora, nujno pridemo do tega, da posameznikovo identiteto razumemo kot dinamično, kontekstualno. Posameznik se identificira s številnimi različicami etnične identitete (oziroma širše razumljeno: različne možne skupinske identifikacije, ki tudi lahko sekajo nacionalno, jo relativizirajo ali nadomestijo, odvisno od konteksta, v katerem se znajde. Ker je ta teza v zvezi z migracijami še jasnejša, bomo v nadaljevanju govorili predvsem o mednarodnih migracijah. Pri tem nam bodo v oporo rezultati raziskave o Slovencih na Švedskem, ki sem jo opravila leta 1995 (Lukšič Hacin, 1998a). Primer je zanimiv, ker so si ljudje, izseljeni na Švedsko, v marsičem podobni. Izselili so se ob koncu petdesetih let ali v šestdesetih letih. Vzroki za njihov odhod so bili podobni (avantura, zaslužek). Bili so približno enake starosti. Naselili so se v isti državi, predvsem v južnem delu, v industrijskih krajih. Podobno so bili tudi izobraženi. Prva zaposlitev je bila skoraj pri vseh na delovnih mestih za nekvalificirano delovno silo. To je bilo povezano z neznanjem jezika novega okolja. Postopno so se učili jezika (kot samouki ali na tečajih) in osvajali navade novega okolja. V prvih letih, ko še niso obvladali švedščine, so ohranjali stike med seboj,

1 A. D. Smith meni, da sta etnija in nacija zgodovinsko povezani, da se je nacionalna identiteta razvila iz nekaterih etničnih, vendar ni nujno, da so šle vse etnije po tej poti. Zanj je značilna močna stopnja politizacije. Hkrati pa danes poleg nacij še vedno obstajajo etnije. Vendar tudi etnije niso apolitične. Pod pritiski nacionalne države so morale, če so hotele preživeti, pozneje prevzeti nekatere lastnosti nacionalnosti, sprejeti meščanski model in se deloma spolitizirati (Smith, 1986: 154–158). K. Verdery (1989) dodaja, da je etničnost analitična kategorija, ne pa stvarna. Definicija etničnosti je politične narave. Etničnost je del politične kulture in ne "objektivna" distribucija običajev ali jezika ali različnih ekoloških prednosti okolja. Če analiza ne reafirmira, kar so nosilci oblasti vpeljali, je zunaj parametrov politične kulture. Če želimo, da je analiza verodostojna, mora upoštevati razdelitev moči v družbi.

2 Zgodovinsko zakoreninjeni regionalizem je še danes razmeroma močna skupinska identifikacija, ki obstaja sočasno z narodno, ta pa je v zadnjem času prerasla v nacionalno. Morda bi razloge za regionalizem na Slovenskem lahko našli v majhnosti slovenskega ozemlja, ki je skoraj v celoti mejno, sploh če upoštevamo, da je politična meja edina, ki jo lahko označimo z linijo (kar pri "kulturnih prehodih" ni možno).

potem pa so ti čedalje bolj slabeli in postajali formalnejši. Slednje je prav gotovo povezano tudi s specifičnostjo švedske politike v odnosu do priseljencev, ki so jo sami označili za multikulturalno.

Osnovni vir informacij so intervjuji in arhivsko gradivo. Intervjuvanci so bili izbrani predvsem iz vrst aktivnih članov društev slovenskih izseljencev, zaradi predpostavke, da se v društvi zbirajo ljudje, ki so najbolj zainteresirani za ohranjanje slovenske kulture. Vendar se po toliko letih tudi pri njih vidijo učinki življenja v novem kulturnem okolju, učinki resocializacijskih procesov, ki so se začeli s prihodom v novo deželo in potekajo še danes. Učinek teh procesov lahko odkrijemo s primerjavo med odgovori na vprašanja: Kdaj ste prišli na Švedsko? Se spomnite občutkov, ko ste prvič stopili na švedska tla? Kako ste se znašli prva leta bivanja na Švedskem? Kakšni so se vam zdeli Švedi ter kaj o njih mislite danes? Kakšna je bila razlika med švedskim in slovenskim načinom življenja in kakšna se vam zdi danes? Ali so priseljenci kaj vplivali na švedski način življenja? Kako je bilo z učenjem novega jezika? V katerem jeziku danes razmišljate, pojete, sanjate? Kaj mislite o sebi, kaj ste? Kako bi razložili dejstvo, da je veliko Slovencev sprejelo švedsko državljanstvo? Kaj menite o pošvedenju priimkov in imen? Osrednje vprašanje, ki nas je vodilo v raziskavi, je, koliko je mogoče spreminjati v primarni socializaciji interiorizirani sistem vrednot. Trenutno nas zanimajo predvsem procesi, ki jih povzročijo zamenjava kulturnega/družbenega okolja pri selitvah. Preoblikovanje identitete, katere del je tudi etnična, se kaže tudi v odnosu, ki ga posameznik zavzame do izvirnega okolja, novega okolja in države priselitve. Vse to se seveda prepleta in se oblikuje v medsebojni interakciji med okoljem in posameznikom. Kaj se je zgodilo z ljudmi, ki so se v šestdesetih letih tega stoletja kot Slovenci (Dolenjci, Gorenjci, Štajerci, Korošci ... in po drugi strani Jugoslovani) odpravili na Švedsko in v novem okolju tudi ostali? Tam so pognali korenine. Od takrat je minilo petintrideset do štirideset let. Bili so potrebna delavna sila in Švedi so jih lepo sprejeli. Sami ocenjujejo, da distanca med švedsko in slovensko kulturo/družbo v primerjavi z drugimi priseljenjskimi skupnostmi na Švedskem ni tako velika in da se je z leti, zaradi spreminjanja obeh, zmanjševala. S tem se povezuje tudi transformacija etničnega.

Po prvih vtisih, kopičenju novega, kulturnem šoku in njegovih različnih rešitvah so se ljudje postopno spopadali z ovirami in se skušali vključiti v vsakdanjik. Ena glavnih ovir je bil jezik. Ljudje poudarjajo, da je švedski jezik zahteven, ne toliko slovnica, zahtevnejši sta pisava in izgovorjava. Vendar pa so se prva leta vsi trudili, da bi se ga naučili, saj so se dobro zavedali pomena komunikacije. Pri tem naj še dodamo, da so se Slovenci na Švedskem razpršeno naselili in to je še povečalo njihovo potrebo po znanju jezika novega okolja. V povprečju so potrebovali dve do tri leta. Prvi, ki so prišli na Švedsko v začetku šestdesetih, so samouki. Zaposlili so se na delovnih mestih, ki so jih takrat lahko dobili, in se učili govorice okolja (dialekt). Pozneje so se nekateri vpisali tudi v šole. V nasprotju s tem je bil v sedemdesetih letih na Švedskem sprejet zakon o

brezplačnih jezikovnih tečajih za priseljence.³

Kaj pa švedski jezik? Ste potrebovali veliko časa, da ste se ga naučili?

Švedski jezik slovnično ni težak, ga je pa zelo težko govoriti. Veliki problemi so predvsem z naglaševanjem, z akcenti, z določenimi glasovi ter z nekaterimi kombinacijami glasov. Globlje švedskega jezika nisem študiral. Redkokdo, ki je prišel sem starejši od petnajstih let, brezhibno govori švedski jezik, čeprav lahko slovnično obvlada jezik veliko bolje od povprečnega Šveda. Posamezniki so mi rekli, da odlično razumejo švedski jezik, nimajo problemov z branjem. Probleme imajo, če hočejo pisati po nareku, ker določenih švedskih glasov ne slišijo. Zanima me vaš komentar. To niso problemi. Problem so dialekti. Eden največjih problemov v južnem delu Švedske je skanski dialekt. S tem imajo težave tudi sami Švedi, ki živijo drugje, recimo Stockholmčani. Bile so velike pritožbe, ko so ljudje zahtevali, da novinarjem s teh področij prepovejo nastop na osrednjih medijih, na radiu in televiziji. Po drugi strani pa še vedno zagovarjajo, da ima vsak dialekt svoje kvalitete in ga je nujno ohranjati. Na Švedskem ima vsaka pokrajina svoj dialekt. Na primer posameznik, ki obvlada dialekte, lahko do petdeset kilometrov natančno določi, od kje prihaja govorec. Dialektov je zelo veliko. Južnošvedski dialekt najbolj izstopa in je hkrati najmanj razumljiv za povprečnega Šveda in istočasno za priseljence. Pravzaprav dva: smolandski in skanski dialekt. Zanimivo je tudi to, da včasih, ko se Slovenci dobimo na srečanjih in raznih sestankih, kamor pridejo tudi Švedi, govorimo švedsko. V teh pogovorih se čuti, kako smo priseljenci osvojili dialekte. To, kar vi opazujete.

(Golčman v: Lukšič – Hacin, 1998b: 30)

Pomen jezika se pokaže v vsej svoji razsežnosti, ko v analizo pritegnemo vedenje o razlikah med restriktivnim in elaboriranim kodom.⁴

Razprava o jeziku se neposredno navezuje na vprašanje o samoidentifikaciji. Človek, ki ne obvlada jezika novega okolja, se z njim s težavo identificira. To vpliva tudi na odnos do izvirne kulture, človek se še bolj zaveda, da je prišlek. Po drugi strani pa imajo ljudje, ki dalj časa uporabljajo pretežno nov jezik, več možnosti za identifikacijo z novim okoljem. V obeh primerih pride postopoma do krčenja besedišča maternega jezika, do izgubljanja izrazov, ki niso povezani z vsakdanjim življenjem. Izginja občutek za jezikovne odtenke. Tudi to nekako kaže, da resocializacija napreduje, in to ne glede na to, ali se posamezniki s tem »strinjajo« ali ne.

Kako je pa s slovenščino? Imate občutek, da se slovenski jezik pri vas izgublja? Pri meni? S svojimi otroki govorim slovensko. Ne morem reči, da govorim odlično slovenščino. Če hočem nekaj napisati, se moram prav potruditi, da napišem, in na koncu vidim, da ni dobro. Z govorom pa nimam težav. Vsak dan se pogovarjamo z otroki. Pogovori so povsem drugačni kot pisanje na papir. Moj mož je Šved. Jaz »mlatim« po svoje, on pa po svoje. Pri tem je problem, da ni poleg mene nikogar, ki bi me popravil. Tako v slovenščini ostajajo napake, ki jih delam. Zdajle, ko govorim z vami, mi je strašno težko najti besede v pravem pomenu. Trenutno mi pridejo na misel švedske besede in

misli, in ne slovenske. Človek se počuti, da je tujec v slovenskem jeziku. Morala bi biti med slovenskimi ljudmi, ki so podobno izobraženi kot jaz, da bi lahko pridobila nazaj svoj jezik ali besede, ki so mi ušle. V švedskem jeziku jih prej najdem. Zelo žalostno je, da veliko naših ljudi, ki so prišli na Švedsko in sta oba zakonca Slovenca, s svojimi otroki govori švedsko, in to zelo slabo švedščino. To je katastrofa. S tem se pozablja tudi slovenski jezik. Veliko takih primerov imam. Stike imam z družino, kjer sta oba Mariborčana, s svojimi otroki pa govorita popačeno švedščino, namesto da bi se doma pogovarjali v lepem slovenskem jeziku, ki ga poznata starša. Sama s svojimi otroki ne morem govoriti švedsko. Ko so bili majhni, so bile prve ljubkovalne besede v slovenščini, ni šlo v švedščini. To je bilo rečeno iz srca. Čutim slovenski, in ne švedski jezik. To ni iz srca. Zdi se mi, da sama nikoli ne bom Švedinja, do smrti bom Slovenka, in to povem vsakomur.

Erika Jakobson (v: Lukšič Hacin, 1998b: 142)

Osrednje vprašanje za razpravo o kompleksnosti etnične identitete pri izseljencih nasproti enodimenzionalnemu (političnemu) pojmovanju nacionalne identitete je: »Kdo ste?« Odgovori nam odkrijejo stališča posameznikov do lastne etnične pripadnosti. Med seboj se zelo razlikujejo. Lahko jih razvrstimo v nekaj značilnih skupin:

1. Sem Slovenec in nikoli ne bom nič drugega. Na vprašanje, kaj pa švedski del, je sledil odgovor, da tega ni. Je Slovenec na Švedskem.

Kaj bi rekli danes o sebi, ste Šved ali Slovenec? Ha, Šved ne morem biti. Kaj pa je potem s švedskim delom in vplivom na vas? Tu ste le že trideset let. Ne bi rekel, da je kaj švedskega v meni. Torej ste povsem Slovenec? V celoti sem Slovenec. Veste, tudi če bi imel švedsko državljanstvo, bi bil še vedno Slovenec. Tako je.

(Turnšek v: Lukšič Hacin, 1998b: 188)

Kaj bi danes rekli o sebi – ste Slovenec ali Šved? Slovenec! Kaj pa švedski del, saj vendar že kar nekaj časa živite na Švedskem? Ste prevzeli kaj švedskega načina življenja? Ne. Nisem nič. Se pravi, da nimate problemov s kakšno razpetostjo med Švedsko in Slovenijo? Ne. Sem stoooldstoten Slovenec. Recimo, švedsko življenje, družbo obvladam, znam se obnašati kot Šved, da bi se pa počutil, da sem Šved, to pa ne. Že od vsega začetka nisem imel recimo švedskih prijateljev. Pa ne zaradi diskriminacije. Opazil sem, ugotovil sem, da tvoj ugled raste, če imaš zanimive prijatelje. Ker sem bil sam iz neangleške države, sem videl, da za Švede nisem zanimiv in zato svojim delovnim prijateljem nisem delal težav oziroma jim skušal pokvariti ugleda s tem, da bi se z njimi družil v privatnem življenju. To so tudi znali ceniti. Naši, Slovenci, so velikokrat naredili napako, ko so jih vabili k sebi. Hodil sem v kino, teater, gledal sem televizijo. Švedska ni moja, Švedi me ne sprejemajo, ne morem se enakopravno boriti za nobeno stvar. Pri nas, če sem v gostilni ali na cesti, se lahko z drugim Slovincem skregam, ker sva na isti ravni, tukaj pa vem, da nismo na isti ravni, čeprav nisem še nikoli vrgel ogrizka na cesto ... Vseeno mi je kar lepo, ker sem Slovenec.

(Šavs v: Lukšič Hacin, 1998b: 77)

2. Sem Slovenec, ki ima švedsko državljanstvo.⁵

Kaj bi o sebi rekli danes, ste Šved ali Slovenec? Na vsak način sem Slovenec in to bom tudi ostal. Sem pa švedski državljan, ker sem se prilagodil Švedski in švedskemu življenju. Če si nekje dovolj dolgo, ti morata biti okolica in način življenja ugodna in sprejemljiva, drugače bi šel gotovo nazaj domov.

(Škrinjar v: Lukšič Hacin, 1998b: 92)

3. Sem Slovenec. Na vprašanje, kaj pa švedski del, je sledil odgovor, da je tudi švedski del, čeprav to ni lahko priznati.

Kaj bi rekli danes o sebi, ste Švedinja ali Slovenka? Vedno sem bila in vedno bom Slovenka, če tudi ostanem še sto let na Švedskem. Kaj pa naredite s svojim švedskim delom? Ga imate kaj? Ja, mislim, da se je začel pojavljati, čeprav sem ga poskušala zakrivati, potlačiti. Z leti žal to pride na dan. To je v nas in je neizbežno.

(Melihen v: Lukšič Hacin, 1998b: 145)

4. Sem Slovenec. Na vprašanje, kaj pa švedski del, je sledil odgovor, da je tudi švedski del, torej je švedski Slovenec. Je Slovenec, ki že dolgo živi na Švedskem in ima v sebi tudi nekaj švedskega.

Kaj bi rekli o sebi danes, ste Švedinja ali Slovenka? Jaz sem vedno Slovenka, ampak Slovenka, ki že zelo dolgo živi na Švedskem.

(Öfors v: Lukšič Hacin, 1998b: 43)

3 Že leta 1965 je prišlo do postopnega uvajanja brezplačnega programa za učenje švedskega jezika za priseljence. Nekaj časa so tečajji potekali celo med plačanim delovnim časom (Immigrants in Sweden, 1994).

4 Pri tem moramo upoštevati, da že znotraj 'domačega' jezika obstajata restriktivni in elaborirani kod, ki imata velik pomen za socialno mobilnost. Pri prvi generaciji izseljencev (to se nanaša le na odrasle, otroci so izvzeti) pa je situacija še veliko bolj kompleksna in zapletena. Naj izpostavimo le nekaj vprašanj, na katera pa žal nimamo odgovora. Ali je možen prehod iz restriktivnega koda, v katerem je bil človek socializiran, v elaborirani kod znotraj lastnega jezika, oziroma do katere stopnje je ta prehod možen? Ali je možen prehod iz elaboriranega koda (interioriziranega) lastnega jezika v elaborirani kod tujega in ali ni pri tem večja možnost, da se ostane na stopnji restriktivnega koda tujega jezika? Ali so sploh kakšne možnosti za prehod iz lastnega jezika, interioriziranega v restriktivnem kodu, na elaborirani kod tujega jezika (v zadnjem primeru človek elaboriranega koda kot principa mišljenja nima niti ponotranjenega)? Navedene dileme so ključnega pomena za status, ki ga izobraženec ali strokovnjak sploh lahko doseže v novem okolju.

5 Pri tem tipu odgovorov zasledimo jasno razlikovanje med državljanstvom in etnično pripadnostjo, o čemer smo govorili v uvodni razpravi.

5. Takojšen odgovor, da je švedski Slovenec.

Kaj bi rekli o sebi danes, ste Slovenka ali Švedinja? Oboje. Sem švedska Slovenka.

Kdaj čutite kakšna nasprotja med slovenskim in švedskim delom v sebi? Ne nikoli. Nimam problemov. To je usklajeno.

(Pišler v: Lukšič Hacin, 1998b: 56)

6. Nič, ne Slovenec ne Šved. Nekaj vmesnega. Ne počutim se Šveda, doma pa se počutim kot prišlek, tujec. Sem večni tujec, drugačen.

*Kaj ste vi? Praktično nič. Nisem niti Slovenka niti Švedinja. Sem nekje vmes. Ne morem reči, da sem Švedinja. Tu imam ogromno poznanih ljudi. Imam veliko družbo, prijateljev, toda ne morem reči, da sem Švedinja. Ne počutim se tako. In ko pridem domov, se počutim kot prišlek. Nekdo, ki je trenutno prišel domov, čeprav imam tudi tam še vedno veliko prijateljev. Ta situacija je vmesna. Ne vem, kako naj rečem. Nisem niti Slovenka niti Švedinja, sem nekaj vmes. **Bi morda lahko rekli, da ste tujka? Tujka tu in tujka doma? Da vas je doletelo dvojno tujstvo? Če človek tako pomisli, da, točno to. Praktično je to to. Dvojna tujka. Tukaj nimam nobenega problema. Vsi me sprejemajo, tudi švedski sorodniki in družba. V tem pogledu se na Švedskem počutim doma. Sem pa drugačna.***

(Jakobson v: Lukšič Hacin, 1998b: 136)

*Dolgo ste že na Švedskem, več kot petindvajset let. To je več, kot ste bili v Sloveniji, pa vendar, kaj bi danes rekli zase, ste Švedinja ali Slovenka? Tu sem že sedemindvajset let in to je res več, kot sem preživela v Sloveniji. Danes nisem niti Švedinja niti Slovenka. **Kaj pa? Ne vem, kaj bi bila. Nekje vmes. V srcu si vedno Slovenec. Tukaj si vedno Šved. Sam pa dobro veš, da nisi niti eno niti drugo. Tukaj se ne počutiš kot Šved, prav tako pa se v Sloveniji ne počutiš več kot Slovenec. Prijatelji so odšli. Nimaš več svoje družbe. Doma si en mesec, a se ne počutiš, da si dobrodošel.***

Bi lahko potem rekli, da si večni tujec? Tujec na Švedskem, ker čutiš, da si drugačen in hkrati tujec tudi doma, ker si spet drugačen? Meni se zdi, da bi lahko kar tako rekli, ja. Mogoče kdaj čutite razpetost med svojim švedskim in slovenskim delom, kakšen konflikt, ali se vam zdi, da se to med seboj usklajeno prepleta? Včasih se zgodi, da pride do konfliktov. Samo človek na nek način to v sebi sproti rešuje, da ne pride do večjih konfliktov. Se pa v človeku porajajo problemi zaradi tega.

(Perovič v: Lukšič Hacin, 1998b: 156)

7. Po načinu življenja, razmišljanja Šved, po kulturni pripadnosti pa Slovenec.

Kaj bi rekli o sebi, ste Šved ali Slovenec? Po delavnosti, po razmišljanju in vsakdanjem načinu življenja sem Šved, po kulturni pripadnosti pa Slovenec.

(Golčman v: Lukšič Hacin, 1998b: 31)

8. Mešanje, dvokulturnost.

*Kaj bi rekli danes o sebi, ste Švedinja ali Slovenka? Slovenka. **Kaj pa vaš švedski del? Vendarle pišete švedsko***

*poezijo, to ni kar tako. To je pa mogoče začetek dvokulturnosti ali kako bi rekla. Ja, dvokulturnost. Mogoče se bližam temu. **Je med tema dvema kulturama kdaj kakšen konflikt ali sta se uskladili v vas? Ste kdaj razpeti? Včasih sem razpeta, ja. Na Švedskem je vera še vedno državna, jaz pa sem katoličanka. Vzgojena sem bila strogo katoliško. Oče je igral orgle v cerkvi in z mamo sta bila oba veliko udeležena v cerkvenem delu. To sta avtomatsko prenesla tudi na otroke. Veliko smo prepevali. To me včasih moti, da otroci ... Božič na Švedskem je nekaj naj, naj. Po mojem 90 % mladine in otrok ne ve, kaj je to božič. Za njih je božič to, da se je, pije, zberejo se doma, imajo tri tedne počitnic. Veliko se kupuje. Darila so. To je danes božič na Švedskem. Zakaj me moti? Ne tako, tudi sama sem se navadila na ta način. Ampak kadar pride do pogovora med Švedi in mano, pride do konflikta. Predvsem v pogovorih z mlajšimi, na primer z zetom, ko pravim, da božič ni samo to ... Problemi so tudi pri krstu. Ali bo krst v protestantski ali katoliški cerkvi? V protestantski, pravijo, mi smo protestanti. Kaj pa misliš, v čem je protestantizem tako zelo drugačen od katoliške cerkve? Moti me, da ne vedo, kaj sploh pomenijo posamezne stvari. Ali je to zaradi preobila? Ne vem. Meni moje katoliško ozadje predstavlja identiteto. Švedom ne pomeni to. Oni se ne identificirajo s tem, da so protestantje. Rojeni so tukaj, znajo jezik, to je identifikacija na Švedskem. To me moti. V skrajnem primeru pa tudi to ni dovolj, da si tu rojen in znaš jezik, če imaš rjave oči. Sicer imajo tudi Švedi rjave oči, a govorim v prisposobi. Splošno so tujci bolj izpostavljeni. Drugo so posamezniki, ki so uspeli kot športniki ali kaj podobnega. Uh, on je pa naš, pravijo. Ne vem, kako je v Sloveniji. Mogoče gledamo na podoben način. Verjetno ne, ker ni toliko tujcev kot na Švedskem. Tu pa je ogromno tujcev in Švedi so od njih odvisni. Seveda se zato čutijo ogrožene. Moramo jih skušati razumeti. Vseeno pa mi to ni všeč.***

(Budja v: Lukšič Hacin, 1998b: 215)

9. Počutim se kot Šved. Doma govorimo švedsko. Na vprašanje, kaj pa slovenski del, je sledil odgovor, da je v duši še vedno z eno nogo v Sloveniji.

*Kakšni so se vam zdeli Švedi? Kakšen odnos so imeli do priseljencev? Niso vsi Švedi enaki. Vedno so razlike med ljudmi in tudi med njimi so. So posamezniki, ki ne marajo tujcev. Jaz se počutim bolj Šved kot pa Slovenec. Počutim se kot Šved. Tudi kar se tiče jezika. Doma govorimo švedsko, in ne slovensko. Slovensko zelo malo govorim, predvsem v klubu. **Zase ste rekli, da ste Šved. Kaj pa vaš slovenski del? Ja, v duši je človek vedno z eno nogo dol, v Sloveniji. To je vedno, tudi zame, tudi če bodo moji otroci Švedi za vedno. Sam sem na Švedskem, a eno nogo imam še vedno v Sloveniji. Nikoli nisem rekel, da se nekega dne ne bi vrnil nazaj. Povsem pa ne bom nikoli odšel. Imam otroke, ki so tu in tu bodo tudi ostali.***

(Slabanja v: Lukšič Hacin, 1998b: 180, 182)

Posamezniki, s katerimi sem se pogovarjala, so prišli na Švedsko v istem časovnem obdobju in živijo v novem okolju približno enako obdobje. Intenzivnost resocializacijskih procesov je bila pri njih različna, vendar pa so ti procesi zajeli prav vse. Osnovna

ugotovitev, ki se nanaša na predstavljeno kompleksnost o etnični samoopredelitvi, je, da ne glede na zavestno posameznikovo držo, poteka resocializacija in ga preoblikuje, vendar ga po drugi strani nikoli ne more povsem preoblikovati. Prvi tip samoopredelitve, ko se posamezniki počutijo še povsem Slovence, nam v primerjavi z odgovori na nekatera druga vprašanja pokaže, da je pri teh ljudeh vendarle prišlo do spremembe sistema vrednot, ki so ga interiorizirali v primarni socializaciji (v izvornem okolju). Pri njih je postopoma prišlo do spremembe, ne glede na to, ali so si to želeli ali ne. Po drugi strani pa vidimo, da pri posameznikih, ki se počutijo že povsem Švede, ki so nekako sami zavestno spodbujali lastno življenje v novo okolje, ni prišlo do popolne spremembe. Še vedno nosijo v sebi nekaj slovenskega, ne glede na to, ali si to želijo ali ne. V to so ujeti.

Če odgovore o samoopredelitvi primerjamo⁶ z odgovori na druga vprašanja, vidimo, da na primer tip odgovora pod deseto točko (počutim se kot Šved) ni povezan z odličnim znanjem švedskega jezika (elaborirani kod) ali z mešanim zakonom, kot bi morda lahko pričakovali. Posamezniki, ki veliko uporabljajo jezik, tudi pri svojem delu, imajo do slovenskega jezika pozitivnejši odnos in ga skušajo gojiti še naprej, čeprav je to v tujejezičnem okolju zelo težavno. Prav tako se v mešanih zakonih gojita oba jezika, švedski in slovenski, čeprav to ni pravilo. Na to vplivajo tudi pogosti stiki s sorodniki iz Slovenije in obiski med dopustom (kar je pomembna razlika med slovenskimi izseljenci po Evropi in tistimi, ki so se izselili na druge celine). Preseneča pa ugotovitev, da je v nekaterih slovenskih družinah švedski jezik povsem izpodrinil slovenskega, in to ne le pri

potomcih, marveč že v prvi generaciji. Zakonca, oba Slovenca, se med seboj pogovarjata v švedskem jeziku tudi doma.

Občutek o pripadnosti prav tako ni nujno povezan s predstavo o tem, kakšni so Švedi. Posamezniki, ki se prepoznavajo za Slovence, do Švedov nimajo odklonilnega stališča, marveč spoštujejo, cenijo, a hkrati poudarjajo svojo drugačnost. Čeprav lahko ugotovimo, da so predstave o Švedih v povprečju bolj pozitivne kot ne. Večina ugotavlja, da so hladni, zaprti in nedostopni, a dodaja, da smo jim Slovenci v tem podobni. V nasprotju s slovenskim okoljem, pa je v novem okolju veliko večja toleranca do drugačnosti, čeprav imajo občutek, da je v zadnjih letih rasizem tudi na Švedskem čedalje pogostejši in močnejši. Po drugi strani pa so tudi posamezniki, ki se prepoznavajo za »čiste« Slovence, zelo kritični do Slovencev in »slovenskega načina življenja«. Življenje v novem okolju in sprememba interioriziranih vrednot sta jim omogočila odklon od izvornega okolja in kritično distanco do njega. Njihov pogled na lastno identiteto je povsem drugačen, kot bi bil, če bi ostali doma. Pri tem je pomembno tudi to, da pogosto hodijo v Slovenijo in tako lahko spremljajo ritem in spremembe svojega izvornega okolja. Tako so lahko veliko bolj kritični kot drugi (bolj oddaljeni) izseljenci, ki jih »muči« domotožje in idealizirajo domovino.

Iz odgovorov se vidi razmeroma velika strpnost do ljudi, ki so se odločili za zamenjavo državljanstva, in to ne glede na samoopredelitev. Razlogi, ki jih sami navajajo, so po njihovem mnenju predvsem praktične narave in niso povezani z občutki o etnični pripadnosti tistih, ki imajo danes dvojno državljanstvo ali pa so se odločili za švedsko.⁷ Manj tolerantni pa so do pošvedenja imen in priimkov. Stališča do tega vprašanja se med seboj veliko bolj razlikujejo, so v povprečju bolj odklonilna in se rahlo prekrivajo s samoopredelitvijo o etnični pripadnosti. Se pravi, da so posamezniki, ki se počutijo Slovence, temu manj naklonjeni in to obsojajo, v primerjavi s posamezniki, ki se že počutijo Švede in se hkrati zavedajo težav, na katere tujci v švedskem okolju že naletijo, ko iščejo delo – to je predvsem pomembno pri drugi generaciji, se pravi, pri potomcih priseljencev, ki so bili rojeni in inkulturirani/socializirani na Švedskem.

Na Švedskem se počutijo bolj »slovenski«, v Sloveniji pa

6 Primerjava, ki sledi, je omejena le na skupino ljudi, ki so bili zajeti v raziskavo. Njenih rezultatov ne moremo posploševati.

7 Nekaj je je tudi menilo, da to ni bilo potrebno, saj v vseh teh letih državljanstvo na Švedskem ni bilo pomembno in je status priseljencev brez državljanstva pravno izenačen z državljani (begunci so izjeme). Dodati moramo, da so se ljudje, ki so prišli na Švedsko v začetku šestdesetih, znašli v čisto drugih razmerah kot tisti, ki so prišli pozneje, ko se je postopno vpeljala politika multikulturalizma. Prvim priselkom je bilo veliko težje in njihova socialna varnost je bila veliko manjša, zlasti zato, ker je bila prva socialna konvencija med Švedsko in Jugoslavijo po drugi svetovni vojni podpisana šele leta 1968, ratificirana pa leta 1969 (Svetek, 1968: 42–43). V posebnem položaju so se znašli tudi posamezniki, ki so odšli v tujino iz političnih razlogov ali pa so se umaknili pred slujenjem vojaškega roka.

se prepoznavajo kot drugačni, kot Švedi in trdijo, da je njihova poglavitna lastnost drugačnost ali permanentni status »tujca«. Na ravni nacionalnega (političnega) diskurza ti ljudje ne najdejo nobene možnosti za samoopredelitev in se lahko prepoznavajo le kot tujci, s priokusom slabe vesti o izdaji naroda. Niso ne Slovenci ne Švedi ali pa govorijo o dvokulturnosti, prepletanju. Zavest o prepletanju se v različnih razmerjih pojavlja pri vseh skupinah, ki smo jih omenili. To postane za priseljence še bolj zapleteno, če jih novo okolje zavrača in jim ne dovoli identifikacije z »novo nacionalnostjo« ter jih stigmatizira. Za potomce druge, tretje generacije je »novo okolje« dejansko izvorno okolje in izvornega okolja svojih staršev izkustveno ne poznajo. V razmerah močne etnične stratifikacije in zavračanja s strani okolja prihaja do statusne inkongruence in ponotranjenja stigme, kar pomembno določa posameznikovo identiteto. Iz tega lahko sklepamo, da je nacionalni diskurz agresiven, izključujoč in enodimenzionalen. »Videti je, kot da tu stojimo med dvema nepomirljivima konfliktoma, med potrebami posameznika in sistema. Posamezniku se ni težko v različnih trenutkih v različne namene in na različne načine identificirati z množico krajev in pokrajin; sistem pa zaradi poenostavitve, reda in kolektivne razumnosti potrebuje, da se vsak posameznik identificira s kakšnim krajem. Sistem deluje tudi tako, da podpira možnost identifikacije z enim samim področjem – državnim področjem. Vendar pa v moderni kulturi delujejo tudi sile, ki v prid kozmopolitizma in univerzalizma pozivajo na zavrnitev vsakršne lokalne navezanosti.« (Strassoldo, 1991: 182) Dejansko pa pri posameznikih, o katerih smo govorili – srednjeevropski prostor in migracije – najdemo množico potencialnih skupinskih (etničnih) identitet, ki so posamezniku določene, hkrati pa lahko ta nekako »izbira« med njimi. Številni izseljenci govorijo o svoji drugačnosti, ki je zelo povezana z razmerami, v katerih se znajdejo. Posameznik je lahko nosilec več oblik skupinske pripadnosti, med katerimi v različnih kontekstih prihaja do uravnovešenja. Pojavi se premikajoča identiteta, ki se z odvisnostjo od sprememb konteksta sprotno ustvarja skozi mrežo sidrišč.⁸ Nenehno menjavanje posameznikovih vlog zahteva svojevrstno »fleksibilno« identiteto in uravnoteženje med identitetnimi sidrišči. V določenih okoliščinah, ob spremembah konteksta, lahko pride do identitetnega preklopa in preklopa med lojalnostmi, ki se lahko izražata tudi skozi jezikovni kodni prekop. Oba, identiteta in jezik, zajemata različne ravni pojavnosti, ki so povezani z okoliščinami. Pri jeziku v konkretnih primerih tako govorimo o govoricah.⁹ Ko pride do pomembne spremembe konteksta (z upoštevanjem etnične stratifikacije), pride tudi do kodnega preklopa in vedno novega ohranjanja ravnotežja identitetne »strukture«, ki je v nenehnem gibanju (ni statična, torej nekako ni več struktura).¹⁰ To je pogosto v odnosu, ki ga posamezniki v različnih okoliščinah zavzemajo tudi zaradi razhajanja med lojalnostjo do države in etnično identifikacijo oziroma državljanstvom in etnično identiteto, če o drugih alternativah etnične identitete (ali drugih možnostih skupinske identifikacije) ne govorimo.

Literatura

- ALTHUSSER, L. (1980): Ideologija in ideološki aparati države. V: Ideologija in estetski učinek. Ljubljana.
- BERGER, P., LUCKMANN, T. (1988): Družbena konstrukcija realnosti. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- BERNSTEIN, B. (1967): Elaborated and Restricted Codes. V: Explorations in Sociolinguistics. Bloomington, Indiana University Press.
- CASTLES, S., MILLER, M. J. (1993): The Age of Migration. MacMillan, London.
- EBERT, T. (1991): Political Semiosis in/of American Cultural Studies. The American Journal of Semiotics, št. 1–2, str. 117.
- HABERMAS, J. (1991): Državljanstvo i nacionalni identitet. Razmišljanja o evropskoj budućnosti. Filozofska istraživanja, št. 1, Zagreb.
- IMMIGRANTS IN SWEDEN (1994), The Swedish Institute, Stockholm.
- JELIČ, J. (1982): Kritika Redfieldove teorije »folk« društva. Doktorsko delo, FSPN, Ljubljana.
- JUŽNIČ, S. (1977): Socialna in politična antropologija. Partizanska knjiga, Ljubljana.
- JUŽNIČ, S. (1981): Novejša zgodovina. DDUU, Ljubljana.
- JUŽNIČ, S. (1989): Politična kultura. Obzorja, Maribor.
- JUŽNIČ, S. (1993): Identiteta. Knjižna zbirka TiP, Ljubljana.
- LUKŠIČ - HACIN, M. (1995): Ko tujina postane dom. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- LUKŠIČ - HACIN, M. (1998a): Multikulturalizem v migracijskih situacijah. Primer: švedski multikulturalizem in slovenski izseljenci. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- LUKŠIČ - HACIN, M. (1998b): Multikulturalizem v migracijskih situacijah. Primer: švedski multikulturalizem in slovenski izseljenci. Priloga k doktorski disertaciji. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- MEŽNARIČ, S. (1984): Jedno moguće sociološko promišljanje o naciji i etnicitetu. V: Migracijske teme, št. 2, Zagreb, str. 131.
- RIZMAN, R. (1995): Nacionalizem: Pro et Contra. V: Vesela znanost o okolju, št. 1, Ljubljana, str. 193.
- SMITH, A. D. (1986): The Ethnic Origin of the Nations. Basil Blackwell, Oxford/New York.
- STAM, R., SHOHAT, E. (1994): Contested Histories: Eurocentrism, Multiculturalism and the Media. V: Goldberg D. T. (ed.) Multiculturalism. Blackwell, Cambridge.
- SVETEK, L. (1968): Aktivnost Jugoslavije na področju mednarodnih sporazumov o socialni varnosti. V: Slovenski koledar '69, Slovenska izseljenska matica, Ljubljana, str. 39.
- URBANČIČ, I. (1989): Aporije o etničnem in nacionalnem ter problem identitete. V: Migracijske teme, Institut za migracije i narodnosti, št. 2–3, Zagreb, str. 165.
- VERDERY, K. (1989): Are regional stereotypes ethnic? In: Razprave in gradivo, Inštitut za narodnostna vprašanja, št. 21, Ljubljana, str. 169.
- ZALOKAR, J. (1991): Mavrična kača. Didakta, Radovljica.

⁸ Podobno menita o identiteti R. Stam in E. Shohat, ko zavračata koncept o določeni, enotni in esencialistični identiteti. Identiteta je sidrišče, utrjeno pod vplivom praks, pomenov (pojmovanj) in izkušenj. Identiteta je raznotera, nestabilna, zgodovinsko pogojena. Je rezultat obstoječe diferenciacije, polimorfne identifikacije in pluralizacije (Stam, Shohat, 1994: 300–301). To je identiteta, ki jo S. Južnič (1993:132) imenuje fluktuirajoča identiteta, lahko pa jo imenujemo tudi drsna identiteta, saj na nek način »drsi« med posameznimi sidrišči, sočasno s spremembami okoliščin in menjavo vlog.

⁹ Pojem govoric razumemo v triadi govor-jezik-govorica (F. Saussure).

¹⁰ Povezava identitetnega in kodnega preklopa nam pokaže, da sta jezik in identiteta zelo povezana. Jezik je sredstvo identifikacije. Hkrati pa je pomemben dejavnik, ki identiteto ustvarja. Je najpomembnejši dejavnik socializacijskih/inkulturacijskih procesov.

RAZISKATI NARODNOSTNO IDENTITETO*

»Vladi je vnet harmonikar v poznih sedemdesetih. Še kot otrok je skupaj s starši davnega leta 1925 zbežal pred čedalje bolj nasilnim fašizmom in neizprosno lakoto iz rodne Košane pri Pivki in pristal v velikem Buenos Airesu. Težko je bilo in marsičesa ni prav dobro razumel, tako kot še danes ne. Ko po 70 letih z velikimi in na videz nerodnimi členkastimi prsti radostno našiga frajtonarico in iz nje izvablja prastare slovenske melodije, doma morda že pozabljene, se mi zdi prava živa relikvija, odprta vrata v preteklost, nekaj, kar bo umrlo z njim. In kaj bo ostalo? Bo z njim izginilo vse, kar je slovenskega? Kaj je ostalo presajenega v njegovih potomcih; kako dolgo bodo ohranili spomin nanj in občutek pripadnosti deželi, ki ga je rodila; kaj pomeni slovenstvo njim, ki so rojeni v Argentini in male deželice pod daljnimi evropskimi Alpami nikoli niso videli ...?«

Tako so v uvodu knjige *Otroci dveh domovin - slovenstvo v Južni Ameriki* (izšla je v začetku novembra 1998 pri založbi ZRC) nekoliko bolj »literarno-človeško« zapisana temeljna vsebinska vprašanja, s katerimi se spoprijema socialnoantropološka študija ohranjanja etnične identitete med slovenskim izseljenstvom na tej celine. Narodnostno identiteto štejem kot pomemben del osebnostne identitete, ki se še bolje izraža v izseljenkem položaju. To občuti najprej sam izseljenec, za njim pa tudi potomci, ki se skorajda nujno znajdejo v priimežu dvojne socializacije.

»Nova« kultura zanje ni nova, ampak edina - vsaj edina

prava. Namreč, še tako intenzivno prenašanje slovenstva na potomce ne more premagati fizične oddaljenosti, neoprijemljivosti, imaginarnosti oziroma »pravljčnosti« specifične kulture, ki se imenuje Slovenija; manjka izkustvo teritorialne pripadnosti, premočna je navzočnost večinskega, »oprijemljivega« okolja.

V kakšni obliki je torej mogoča slovenska narodnostna identiteta pri tistih, ki so zrasli v drugačnem, v tem primeru južnoameriškem okolju? To je osnovno vprašanje in hkrati namen knjige, ki temelji na magistrskem delu, ki sem ga zagovarjal pred dobrim letom dni.

Raziskovanje zastavljene tematike vsekakor ni tako preprosto, kot se zdi preprosto vprašanje samo. Potrebna je bilo veliko predznanja in poznavanja ciljne populacije, zelo veliko energije za trimesečno študijsko potovanje, empatije in zbranosti za razumevanje ter analizo sporočil in seveda čas - tega se ne da prehiteti in edino čas »prinese svoje«.

Pričujoče besedilo se problematike ohranjanja narodnostne identitete loteva s kulturnoantropološkega gledišča in temu je ustrezna tudi metodologija dela.

Tematika zahteva interdisciplinarnost - kombinacijo izsledkov in metodologije dela kulturne antropologije, socialne psihologije, sociologije in zgodovine. Slednja je pomembna za razumevanje sedanjosti (s katero imamo opravka), socialna psihologija in sociologija omogočata teoretsko osnovo za razumevanje razmerij in dogajanja med posameznikom ter okoljem in družbenih procesov, ki na to vplivajo, sama kulturna antropologija (v okviru katere delo poteka) pa vsemu temu daje oprijemljivost, praktičnost, življenje. Naštete veje usmerja proti zastavljenemu cilju, jih omejuje, da ne bi ena ali druga prevladala in tako »prevrnila čolna«.

Besedilo je sestavljeno iz štirih temeljnih delov, katerih podlaga je študijsko bivanje med ciljno populacijo, zato najprej nekaj besed o samem potovanju in načinu dela.

Od konca marca do konca junija, tri mesece torej, sem bil na študijskem potovanju po Južni Ameriki. Ker sem si pri tem delu lahko le deloma pomagal s pisnimi viri, sta bila torej obisk in samo bivanje med potomci izseljencev nujno potrebna, tako da raziskava temelji na avtorjevi osebni izkušnji, kar je za kulturnoantropološko raziskovanje nujno potrebno.

V treh mesecih sem obiskal vsa večja središča slovenstva, razen Caracasa v Venezueli (denarne in

* Članek je povzet predvsem po uvodnih poglavjih in samem povzetku knjige istega avtorja *Otroci dveh domovin - slovenstvo v Južni Ameriki* (založba ZRC, Ljubljana, 1998).

tehnične oziroma transportne težave): Buenos Aires, Mendoza, Bariloche, Rosario (Argentina), Montevideo (Urugvaj), Santiago de Chile (Čile) in Sao Paulo (Brazilija). Opravi sem več kot 70 vodenih razgovorov, če ne štejem samega bivanja pri slovenskih izseljencih oziroma njihovih potomcih, seznanil sem se z delom približno 25 slovenskih izseljenskih ustanov in navezal stike z 20 predstavniki znanstvenih ter strokovnih ustanov, ki se ukvarjajo s problematiko izseljenstva in identitete.

Potovanje je bilo zaradi velikih razdalj med mesti psihično in fizično naporno, saj sem na poti – v avtobusih in avtomobilu – prebil približno 190 ur in v tem času prevozil 10.500 kilometrov (na sedežu avtobusa sem »prespal« 7 noči), pri čemer ne štejem težavnega in zelo zamudnega premikanja po 15-milijonskem Buenos Airesu in 20-milijonskem Sao Paulu.

Večkrat se je zgodilo, da sem po na primer tisoč kilometrih vožnje in neprespanih nočeh moral spremljati dogodke in priložnosti, se zbrano pogovarjati o določeni tematiki in zvečer še vse zapisati v dnevniku. Za izjemno koristno oziroma nepogrešljivo se je pokazalo znanje španskega jezika. Pri iskanju sogovornikov sem na splošno našel na dober odziv, k čemur so veliko pomagali tudi nastopi v treh slovenskih radijskih oddajah.

Namen potovanja je bil torej gibati se med pripadniki druge generacije slovenskega izseljenstva – opraviti neformalne vodene pogovore in zapisati razmišljanja v zvezi z ohranjanjem slovenske identitete, seznaniti se z delom društev v zvezi z identiteto in povezati stike z ustanovami, ki se ukvarjajo s sorodno tematiko kot ljubljanski Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, na katerem sem zaposlen kot mladi raziskovalec.

Delo je potekalo v zelo različnih okoliščinah, saj sem težil h kar se da neformalnim stikom in sem se zato maksimalno prilagajal, skušal postati del njih, praktimirati »opazovanje z udeležbo«. To je tudi osnovni vzrok, da na primer pogovorov med kosilom ali večerjo, pa tudi sicer, večinoma nisem snemal. Pri nekaterih sogovornikih sem imel nekaj začetnih komunikacijskih težav že s tem, ker sem pač iz (nekdanj komunistične in nekaterim še danes sovražne) Slovenije, marsikoga je motilo že občasno zapisovanje misli v beležko, snemanje pa je nekoliko motilo celo osebe, vajene nastopanja v javnosti. V prid sproščenega in odprtega pogovora o sicer zelo osebnih in za nekatere intimnih vprašanjih sem najpogosteje pisal dnevnik, v katerega sem zapisoval najpomembnejša opažanja iz posameznih pogovorov.

Sogovornike sem spraševal o tem:

- kako, kdaj in zakaj so v Južno Ameriko prišli njihovi starši;
- kako je potekalo prilagajanje novi domovini;
- kakšna so bila prva leta življenja za njih kot otroke: v katerem jeziku so govorili doma, kakšen je bil odnos okolice do njihove »slovenskosti«, kako so kot otroci prenašali dvojnost inkulturacijskega delovanja;
- kako so svoje slovenstvo »prakticirali«, če so ga, kasneje; so imeli identitetne krize, so kdaj nameravali

opustiti slovensko kulturo, jezik, prijatelje ...;

- kakšno je bilo prvo srečanje z domovino staršev;
- se čutijo deloma tudi Slovenci in v kakšnem smislu;
- kakšen se jim kot »v izseljenstvu rojenim« zdi smisel ohranjanja slovenske identitete, jezika itd.

Posebej dobrodošli so bili obiski na domu, saj je bila tako podoba o sogovorniku popolnejša.

Srečeval sem se z izjemno raznoliko populacijo, od izobražencev do polkvalificiranih delavcev, od zelo premožnih do socialno ogroženih, od otrok do devetdesetletnikov (slednji štejejo k prvi generaciji, vendar so bila njihova pričevanja prav tako zelo dobrodošla), od apolitičnih do skrajno političnih oseb, od tekoče slovensko govorečih do tistih, ki ne znajo niti besede slovensko. Pogovori so potekali bodisi na štiri oči bodisi ob obedu z vso družino, s celo skupino, v slovenščini, španščini in tudi v angleščini.

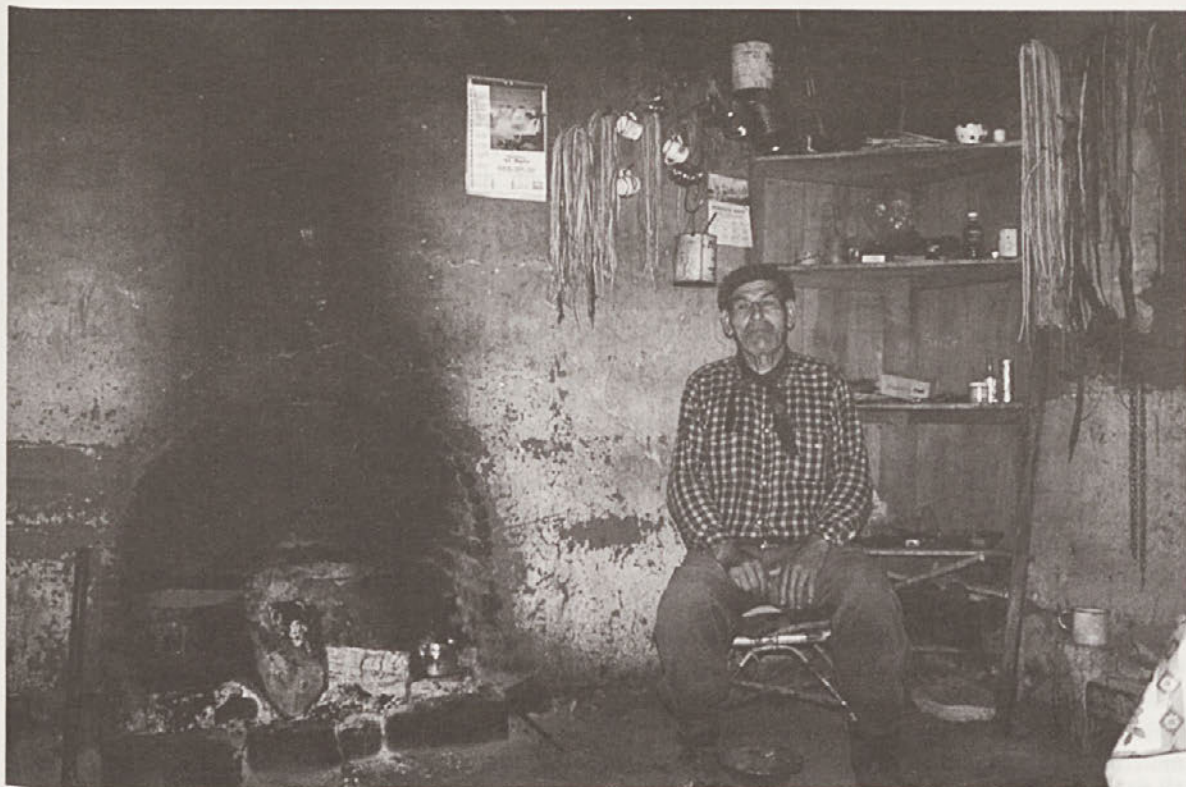
Poudariti je treba, da tistih, ki so popolnoma asimilirani in nimajo več nikakršnih stikov s slovenstvom, enostavno nisem mogel najti, saj zaradi njihovega neodzivanja ni več sledu za njimi. Proporcionalno gledano je takih največ, še posebej pri pripadnikih predvojne emigracije in prvega vala priseljencev v Južni Ameriki na prelomu stoletja.

Pri delu se nisem ukvarjal z zbiranjem arhivskih podatkov o prihodih Slovencev in z ugotavljanjem števil, saj so se priseljevali v različnih časovnih obdobjih kot državljani različnih držav (Avstro-Ogrske, Italije, Jugoslavije), veliko jih je imelo poitalijančene priimke, po narodnosti ali maternem jeziku priseljenca pa so v različnih državah ob prihodu spraševali zgolj v različnih krajših obdobjih ali pa sploh ne. V arhivih ni torej nikjer mogoče najti rubrike »priseljenci iz Slovenije«, iskanje med priseljenci iz Italije, Avstro-Ogrske ali Jugoslavije pa bi moralo biti osredotočeno na izločevanje glede na (bolj ali manj ne-zanesljivo slovenske) priimke ...

V treh mesecih sem se, poleg pogovorov s posamezniki, družinami in skupinami ter predstavniki slovenskih ustanov v Argentini, udeležil tudi več slovenskih maš in izseljenskih družabnih ter kulturnih dogodkov.

Posebna pozornost je posvečena potomcem medvojnih naseljencev, ki se borijo z izginjanjem slovenske etnične identitete, in potomcem političnih izseljencev, ki so bili takoj po vojni prisiljeni zapustiti domovino. V Argentino jih je prišlo 6.000-7.000 in v petdesetih letih je tej skupnosti uspelo ohraniti izjemno visoko raven slovenske identitete, vstevši skorajda brezhibno znanje slovenščine pri velikem delu populacije, razvito društveno in kulturno življenje, izobraževanjem in vzgojo itd., pri čemer je imela veliko vlogo močna navzočnost slovenske katoliške cerkve oziroma slovenskih duhovnikov, ki so prišli skupaj z drugimi begunci. Poleg absolutnega priznavanja uspehov pri ohranjanju slovenstva je v tem delu besedilo na trenutke tudi kritično, posebej ko ugotavlja konflikte, ki se pojavljajo na ravni odnosa posameznika do takšne razmeroma trdno zgrajene skupnosti s svojimi (neformalnimi) pravili.

V dnevniku s študijske poti sem vsak dan zapisoval opažanja po nestrukturiranih pogovorih, srečanjih ali zgolj druženjih z rojaki med trimesečnim bivanjem v

Juan Benigar, najstarejši sin slovenskega antropologa Janeza - Juana Benigarja, ki se je v začetku tega stoletja odločil za življenje med Aravkanci. Mlajši Benigar, njegova mati je bila poglavarjeva hči, je danes kljub revščini zdrav osemdesetletnik, ki se v kraju Alumine v bližini argentinskih Andov preživlja s pašo in izdelovanjem konjskih uzd iz različnih živalskih kož. (Foto: Zvone Žigon)

Južni Ameriki, dopolnjujejo pa ga pisma - izpovedi, članki in intervjuji (ali zgolj njihovi odlomki) o narodnostni identiteti pri ciljni populaciji. Bogatijo jih še izjemno dragocena pisma pripadnikov različnih generacij z različnih celin s temo ohranjanja (slovenske) identitete oziroma njene dvojnosti. Ti sestavki dajejo knjigi skorajda priokus zbornika, saj bralec lahko tako primerja avtorjeva opažanja z razmišljanji, nastalimi v drugačnih razmerah, na različnih celinah, pri »nosilcih problematike« samih.

Metodologija dela

Med prve značilnosti besedila je treba šteti dejstvo, da gre za plod večletnega spremljanja tematike ali natančneje ciljne populacije - potomcev slovenskih izseljencev v Južni Ameriki. Čeprav je bilo moje prvo potovanje (1990/91) sprva nenamensko - na tej celini sem se mudil zgolj kot popotnik in potopisec, je petmesečno bivanje med slovenskimi izseljenci sprožilo v meni najpomembnejše za začetek raziskovanja: zanimanje. Problematika oziroma področje izseljenstva mi je bilo sprva tuje, s fizičnim vstopom v to skupino pa so postali zanimivi izseljenci (kot specifična ciljna skupina) in tudi z vprašanjem iz(-)seljevanja povezani procesi (migracije, identiteta, akulturacija, asimilacija ...).

V verigi stopenj, ki so pripeljale do končnega izdelka, je torej prvi člen samo izseljenstvo kot vprašanje in fizični dejavnik, šele nato nastopim jaz kot raziskovalec, ki »vstopi« v problematiko, se seznanj z njo in jo toliko spozna, da ga začne zanimati kot objekt

(kulturnoantropološkega) preučevanja. Za naslednjo fazo lahko štejem izdelavo diplomske naloge z naslovom *Problem dvojne identitete slovenskih izseljencev*, ki je zajemala splošen pregled in opis te populacije s poudarkom na vprašanju dvojnosti narodnostne identitete med pripadniki vseh generacij na vseh celinah. Čeprav se je izkazalo, da že mnogi na Slovenskem rojeni izseljenci kažejo v novi domovini znake popolne asimilacije oziroma odtujitve od slovenstva, je bilo glavni iztržek pred štirimi leti opravljenega dela spoznanje, da pri tej skupini ne moremo govoriti o dvojni identiteti, še posebej ne, če je bila primarna in vsaj deloma še sekundarna socializacija, torej vraščanje, vrojavanje v kulturo, opravljena »doma«. Šlo je kvečjemu za trenutno prilagoditev, integracijo v novo okolje, a vzorci obnašanja, ki izhajajo iz določene kulture in so predmet globoke podzavesti, so ostali.

Drugače je z drugo generacijo, izpostavljeno dvojnemu pritisku kulture staršev na eni in večinske kulture na drugi strani. Sorazmerno z intenzivnostjo in kontinuiranostjo socializacije, temelječe na kulturnih vzorcih primarne domovine staršev, se večja dvojnost, včasih razdvojenost narodnostne identitete pri pripadnikih druge (včasih tudi tretje) generacije. Tovrstni procesi so pri posameznih izseljenskih skupnostih in posameznikih znotraj (ali zunaj) njih zelo različni in še neraziskani, zato sem se odločil, da bo naslednja raziskava namenjena prav tej specifični skupini, torej potomcem oziroma v Južni Ameriki rojenim osebam slovenskega porekla.

Ko je bila torej znana tema raziskovanja, je sledila teoretična priprava na izvedbo projekta. Potekala je v

obliki izpitov oziroma seminarskih nalog v okviru študija antropologije – vsa teoretična besedila, nastala v tem času, so bila naravnana na ciljno tematiko in zdaj sestavljajo dovršen del prvega poglavja knjige. Gre za definicijo oziroma utemeljitev ključnih pojmov, s katerimi operiram v celotni raziskavi.

Prva faza praktične izvedbe raziskave je bila priprava in preliminarni obisk maja 1996 v okviru zasebnega potovanja (gostovanje s kulturno skupino), šlo pa je predvsem za osvežitev in preverjanje vtisov izpred šestih let ter dogovarjanje za načrtovano daljše študijsko bivanje. Na osnovi štirinajstdnevnega gostovanja v Urugvaju in Argentini sem lahko temeljiteje in natančneje načrtoval samo študijsko pot oziroma delovanje. Teoretične in praktične – tehnične priprave so trajale več mesecev, samo potovanje pa je potekalo od 20. marca do 20. junija 1997. Delo je temeljilo na značilno antropološki metodi »opazovanja z udeležbo«, kar pomeni, da sem živel v ciljni skupini ali skupnosti, se udeleževal družbenih procesov v njej. Po drugi strani sem na lastni koži doživel značilnosti večinske kulture in s tem kulturni šok, drugačnost, zaradi katere sploh govorimo o oblikovanju ene ali druge narodnostne identitete. Bivanje med slovenskimi izseljenci ne moremo enačiti na primer bivanjem v nekem plemenu na Papui-Novih Gvineji, saj gre za fizično neoprijemljivo, nestrnjeno populacijo, v velikih mestih razdrobljeno na več društev, družin, posameznikov. Zato je bilo tudi »opazovanje z udeležbo« videti nekoliko drugače in ni zadoščalo potrebam raziskave. Opravil sem še vrsto nestrukturiranih ali delno strukturiranih, večinoma neformalnih pogovorov o zastavljeni tematiki, in si v dnevniku zapisoval opažanja z razgovorov in »zgodbe« sogovornikov. Seznanil sem se z zgodovino priseljevanja posameznih skupnosti, s trenutnimi razmerami, zbiral pisno gradivo, nekatere trenutke pa dokumentiral na fotografijah. Zaradi kompleksnosti, vsestranskosti praktičnega dela sem dnevniku dodal še pisma, ki so mi jih pisali pripadniki »druge generacije« in sem jih uporabil v diplomski nalogi leta 1993 ter nekatera druga zapisana razmišljanja.

Opazovanje z udeležbo, ki niti ni metoda, ampak prej strategija, taktika, omogoča približanje ciljni sredini na človeški ravni, saj so pogovori kar se da neformalni in improvizirani, čeprav temeljijo na določenem cilju. Na tako delo se je mogoče zanašati predvsem pri subtilnejših temah, v zvezi s katerimi sogovorniki svoja občutja težko spravijo v »predalčke« oziroma jih neposredno izrazijo. Njihovo obnašanje tako ni narejeno (Russel 1991, 148–152).

Po vrnitvi domov je sledil kratek odmor, saj so se lahko vtisi le tako za silo »ohladili«, ustvarila se je potrebna distanca do posameznih dogodkov, opažanj ali oseb, ki bi lahko name kot na raziskovalca delovali subjektivno. V nadaljevanju sem se na podlagi predhodno izdelanega načrta lotil kategorizacije in v tem smislu ustvaril drugo poglavje. Šlo je za razdelitev opisovanja po sorodnih, podobnih skupinah; tako sem uporabil načeli teritorialnosti (torej opisovanje po državah, v Argentini pa še po krajih) in zgodovinsko pogojenega izvora posamezne izseljenske skupnosti (temeljna razdelitev na izseljenstvo s konca prejšnjega stoletja, medvojno

ekonomsko-politično izseljenstvo in povojno politično-begunsko skupnost).

Tej kategorizaciji sledijo tudi opažanja, sklepi, sinteze teoretičnega in praktičnega dela ter oblikovanje modelov.

Zaradi metodologije raziskovalnega dela ter zapisov opažanj, sklepov in modelov lahko pričujoče delo uvrstim med kvalitativne raziskave. Res se pri opisovanju razmer v posameznih izseljenskih skupnostih ne morem izogniti empiričnim podatkom ali opisom, kot so število članov društva, pogostnost potovanja v Slovenijo, stikov z domovino staršev, odstotek slovensko govorečih itd. Tovrstni podatki omogočajo vpogled v »prerez stanja« v določeni ciljni skupini. Toda ob (prav tako v osnovi kvantitativnem) dejstvu, da je bila velika večina pripadnikov »druge generacije« zame nedosegljivih, ker zanje pač nisem mogel vedeti oziroma jih »najti«, se je kvantitativna narava raziskave končala. Ostala je še vedno razmeroma velika in raznolika ciljna skupina, znotraj katere pa je potekalo opisovanje občutenja slovenske narodnostne identitete na kvalitativni ravni. Sem spada življenjska zgodba staršev, vzrok, obdobje in način izselitve, opis njihove adaptacije in integracije, opis primarne in sekundarne socializacije pri sogovornikih, oris trenutnega občutenja, morebitne dvojnosti identitete, (ne)problematičnosti tega pojava ... Čeprav so izpovedi posameznikov temeljile na vnaprej strukturiranih vprašanjih, je vsak pogovor dopuščal maksimalno širino, način (celo jezik) izražanja in se ni omejeval na kvantitativni »anketarski« način dela. Kljub kvalitativni naravi raziskave pa se kvalitativni in kvantitativni podatki v njej dopolnjujejo, so kot »jing in jang« (Dey 1993, 28).

Literatura

- Dey, Ian 1993: Qualitative data analysis. London, New York.
 Russel, Bernard H. 1991: Research Methods in Cultural Anthropology. London, New Delhi.
 Žigon, Zvone 1998: Otroci dveh domovin – slovenstvo v Južni Ameriki. Ljubljana.

dr. Marjan Drnovšek

AMERIKA V OČEH FRIDERIKA BARAGE IN JURIJA TRUNKA

Misijonarja Friderik Baraga (1797-1868) in duhovnika Jurija Mateja Trunka (1870-1973) povezuje skupen duhovniški poklic in pisanje o Ameriki ter njenih ljudeh. Napisala sta knjigi, ki še danes veljata za knjižna spomenika: Baraga Popis navád in sadershanja Indijanov Polnozhne Amerike (1837), Trunk pa delo Amerika in Amerikanci (1912). Razlikujeta pa se po časovnem okviru, saj je Baraga deloval v Ameriki v času prvih slovenskih priseljencev, Trunk pa jo je spoznaval med vrhuncem množičnega priseljevanja Slovencev, to je v letih 1909-1911, in se priselil šele 1921, ko je zaradi politični razlogov oziroma zaradi za Slovence neuspelega plebiscita (1920) zapustil rodno Koroško. V nasprotju z misijonarjem Francem Pircem Baraga ni vabil rojakov v Ameriko. To velja tudi za Jurija Trunka, ki jih je v maniri katoliške miselnosti tistega časa blago svaril pred izseljevanjem in v uvodu svoje knjige zapisal: »Zaradi tega spisa naj bi noben Slovenec po nepotrebnem ne zapuščal domovine in se podal čez morje. Kdor pa misli, da že mora iti, naj iz spisa spozna deželno, v katero se podaja.«¹ Oba avtorja pa povezuje podoben pristop oziroma metoda dela, to je v nadaljevanju predmet mojega razmišljanja.

Po mnenju etnologa Zmaga Šmitka je Baragovo delo *Geschichte, Charakter, Sitten und Gebräuche der nord-amerikanischen Indier*, ki je izšlo leta 1837 v Ljubljani (s sočasnim prevodom v bohoričici pod naslovom *Popis navád in sadershanja Indijanov Polnozhne Amerike* in v Parizu v francoskem prevodu *Abregé de l'Histoire des Indiens de l'Amerique septentrionale*), pomemben dosežek svojega časa tudi s strokovnega vidika. Zato ga je Šmitek označil kot izčrpano in objektivno delo z vsemi odlikami tovrstnih znanstvenih del in hkrati za Slovence njegovo najpomembnejše delo, pri čemer je poudaril, da je to: »... tudi prva slovenska knjiga, ki je bila v celoti posvečena opisu kakega tujega ljudstva, in ena prvih strokovnih knjig nasploh. Dobili smo jo prav v času, ko se je v svetu izoblikovala etnologija kot samostojna znanost.«² Deset let kasneje (1847) je Friderik Baraga izpolnil vprašalnik *Inquiries, Respecting the History, Present Condition and Future Prospects, of Indian Tribes of the United States*, ki ga je za potrebe zvezne vlade sestavil utemeljitelj ameriške etnologije Henry Rowe Schoolcraft. Z njegovimi odgovori dobimo Baragov zaokrožen pogled na zgodovino in trenutno stanje ter življenje staroselcev, predvsem plemena Očipve. Njegovi odgovori niso zadovoljili Schoolcrafta, zato jih tudi ni uvrstil v objavljeno delo,³ ampak so se v rokopisni obliki ohranili v njegovi zapuščini v kongresni knjižnici v Washingtonu D. C. Širši javnosti so z objavo postali dostopni šele leta 1976.⁴ Ozadje nesoglasja med Barago in Schoolcraftom je pojasnil Z. Šmitek, hkrati pa poudaril vrednost Baragovega dela, še bolj pa njegovega odnosa do zaščite Indijancev, ki ni bila po volji ameriške vlade. Obenem je opozoril na pomanjkljivo poznavanje Baragove vloge pri razvoju etnologije.⁵

1 Trunk, Jurij: *Amerika in Amerikanci*. - Samozaložba. Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu, Celovec, 1912, str. 4.

2 Šmitek, Zmago: *Klic daljnih svetov. Slovenci in neevropske kulture*. - Založba Borec, Ljubljana, 1986, str. 132-133.

3 Schoolcraft, Henry Rowe: *Historical and Statistical Information, Respecting the History, Condition, and Prospects of the Indian Tribes of the United States*. - Lippincott, Philadelphia, 1851-1857 (7 vols.)

4 Kotnik, Bertrand: *Chippewa Indians as Recorded by Rev. Frederick Baraga in 1847*. - Studia Slovenica, League of Slovenian Americans, New York-Washington D. C., 1976.

5 Šmitek, Zmago: *Baraga, Schoolcraft, and the Beginning of American Ethnology*. - *European Review of Native American Studies*, 7 : 2, 1993, str. 39-41.

Baragovo delo med staroselci je zahtevalo tudi njihovo boljše poznavanje. Zato ni naključje, da se je najprej lotil učenja staroselskega jezika (sprva otavščine in nato očipvejščine) – na tem področju je ustvaril tudi nekaj pomembnih del, pomembnih do današnjih dni –,⁶ sočasno pa je preučeval tudi njihovo zgodovino, navade in običaje, kulturo in verstva, sploh njihov življenjski vsakdanjik. Boljše poznavanje staroselcev mu je omogočalo neposrednejši odnos v verskem in siceršnjem življenju. Zato je Baraga svojim naslednikom vedno priporočal učenje indijanskih jezikov in spoznavanje njihovega življenja. Tako lahko povežemo njegov interes za staroselce s poklicno potrebo, ne pa z vsesplošnim zanimanjem zanje. To nam potrjuje pismo Leopoldinini ustanovi z dne 25. januarja 1839, češ da nima nič več zanimivega poročati o njih: »Vse, kar bi nekoliko zanimivega vedel povedati o Indijancih, sem zapisal že v knjižici »Zgodovina Indijancev« in tako nimam o tem nič več kaj poročati.«⁷ Tudi v omenjenem vprašalniku iz leta 1847 je ponovil vrsto ugotovitev o staroselcih, ki jih je objavil že leta 1837. V uvodu celo opozori, da se bodo njegovi odgovori nanašali le na pleme Očipvejcev, o katerih nekaj ve, zato nas ne preseneča, da na mnoga vprašanja ni odgovoril. Upoštevati moramo, da je bila prva in najpoglavitejša naloga slovenskih misijonarjev v Ameriki evangelizacija nekristjanov, ohranjanje vere med njimi in katoliškimi belimi priseljenci v ZDA. Vse drugo je imelo drugoten pomen

oziroma je bilo v službi temeljnega poslanstva katoliških misijonarjev, kar velja kot splošno načelo, in ne samo za Ameriko.

Na kratko naj omenim, da je bil Baragov pristop k spoznavanju staroselcev trojen, prvič, prek strokovne literature, drugič, kar je slišal od njih samih ali tistih, ki so jih bolje poznali, in tretjič, z lastnim opazovanjem in izkustvom. Verjetno ni treba poudariti, da je najpomembnejši del njegovih spisov in pisem (v njih mnogo piše o staroselcih) tisti, ki je nastal na podlagi lastnega opazovanja in življenja med njimi. Že pripovedi – »imenitne zgodbe«, kot jih sam imenuje – so marsikdaj nekritično prevzete, da o trditvah iz literature sploh ne govorimo. Baragov zgodovinski uvod (1837) je večinoma povzet po literaturi, zato so mu nekateri očitali površnost,⁸ drugi glede celotne knjige celo, da je zamudil priložnost, da bi napisal sodobno in temeljito monografijo o Očipvejcih, in hkrati uvrstili objavljeno v krog poročil o staroselcih, ki so predstavila: »... bolj ali manj uniformno celoto staroselskega življa, ki je bila obravnavana kot – v dokaj nepomembni meri – razslojena le znotraj sebe ...«⁹ Ponovimo naj, da Baraga ni bil znanstvenik, čeprav je prevzel nekatere sodobnejše teze o prihodu staroselcev na ameriško celino, obenem pa moramo upoštevati, da je *Popis návad in sadershanja Indijanov Polnozhne Amerike* napisal kot informacijo za člane Leopoldinine ustanove na Dunaju, ki je denarno

Notranja naslovnica knjige Jurija Trunka: Amerika in Amerikanci (1012).
(iz dokumentacije Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU)

podpirala Baragovo misijonsko delo, hkrati pa jo je namenil popularizaciji svojega dela med Slovenci v stari domovini, saj je knjiga izšla v nakladi 4000 izvodov v slovenskem in 2000 izvodov v nemškem jeziku.

Staroselci so bili tema opisovanja tudi pri Baragovih misijonskih naslednikih, pa tudi prvih ekonomskih priseljencih. Najbolj se je Baragi približal misijonar Franc Pirc, ki je svoje poglede objavil v knjigi *Die Indianer in Nord Amerika*. Izšla je leta 1855 v St. Louisu v državi Missouri. Za zgodnje obdobje slovenskega priseljevanja v ZDA, to je nekako do sedemdesetih let 19. stoletja, ni pisma izpod peresa misijonarjev ali ekonomskih priseljencev, ki ne bi omenilo tudi njihovega odnosa do Indijancev. Že Baragova knjiga in pisma (objavljena zlasti v Zgodnji danici) so imela velik vpliv na Slovence. Sooblikovala so njihov pogled na staroselce in Ameriko kot tako. Za primer omenimo le ameriško pismo kmeta Andreja Resmana, po domače Rojca, doma z Otoka na Gorenjskem, ki je že doma ob dolgih zimskih večerih bral Baragove spise. V spomin so se mu najbolj vtisnile zgodbe o Indijancih, kar pa takrat – to je odkritosrčno zapisal – še ni znal pravilno ceniti. Celo strah so mu vzbujali in ga odvrčali od nameravanega odhoda v Ameriko. Šele stik z njimi v Minnesoti mu je odkril njihovo pravo podobo, ki ga je celo tako prevzela, da se je namenil pisati o njih »... kolikor mi dopušča moj omejeni razum in okorna delavna roka.«¹⁰ Tudi v Ameriki

je vzel v roke knjigo o Indijancih (verjetno Pirčevo iz leta 1855), da bi se bolje seznanil z njihovo zgodovino in življenjem. Sočasno z odriivanjem staroselcev na obrobje ameriškega ozemlja in družbe se je interes zanje manjšal tudi pri slovenskih priseljenicah. V njihovih pismih (in kasneje potopisih) je čedalje manj podatkov o njih ali pa so omenjeni le kot folklorna posebnost. Priseljenci so prihajali v urbana okolja. V mestih niso prevladovali in so bili socialno dno predmestij, zlasti v manjših naseljih. Tako jim je tudi Jurij Trunk v knjigi *Amerika in Amerikanci*, ki je izšla leta 1912 v Celovcu, namenil le nekaj strani, čeprav v zgodovinskih uvodih k posameznim ameriškim državam omenja tudi njihov delež. Vendar o Trunku nekoliko kasneje.

Mnoga zgodnja izseljenska pisma nas presenetijo s podrobnimi opisi priseljenjskega okolja, v našem primeru predvsem Minnesote. Podrobno so navedeni podatki o zemljepisnih in klimatskih razmerah, naravi in divjadi in zlasti o razmerah za obdelavo zemlje, kmetijstvu in cenah pridelkov. Številna so se dotaknila tudi plač rokodelcev in obrtnih cen. Marsikdaj se ne moremo izogniti vtisu, da so pisci o tem brali in prepisali oziroma povzeli osnovne podatke. Znano je, da je po slovenskih krajih krožila publikacija *Minnesota als eine Heimat für Einwanderer*,¹¹ v Ameriki pa so posegali po vedno številnejših ameriških časopisih, zlasti tistih v nemškem jeziku.¹² Priseljenci so objavljali svoje prispevke tudi v ameriških glasilih. Ohranjen je podatek, da je eden od »srenjčanov« Novega Kranja v Minnesoti v glasilu *Wanderer* (Popotnik), ki je izhajal v St. Paulu, pisal o svojem kraju. Dopis iz omenjenega glasila je verjetno povzela *Zgodnja danica*.¹³ Resman je tudi zapisal: »Vem sicer, da težko pričakuješ mojega natančnega pisanja, toda kaj sem hotel popred pisariti, ker mi še ni bilo dosti znanega od naše nove zemlje. Primem tedaj še le za peró, ter Ti naznamujem v sledečem pisanji svoje lastne skušnje in to, kar sem sam iz verjetnih ust slišal.«¹⁴ Kot pri Baragi se tudi v tem primeru srečamo z uporabo ustnih virov in lastne izkušnje. Preseneti nas vedoželjnost vsaj tistih posameznikov, ki so čutili potrebo po daljšem opisovanju nove domovine, hkrati pa pripravljenost uredništev *Zgodnje danice* in Bleiweisovih *Novic*, da so ta pisma tudi objavili in s tem omogočili širitev vedenja o Ameriki ter ameriških Slovencev v domači sredini. Ker ni bilo ustreznih knjig ali strokovnih prispevkov s to temo, so imela objavljena misijonarska in izseljenska pisma, spominski utrinki ter potopisi v času zgodnjega izseljevanja do osemdesetih let 19. stoletja pomembno informativno in kulturno vlogo. Začetek množičnega izseljevanja na začetku devetdesetih let 19. stoletja je tudi začetek večjega publicističnega in čedalje bolj strokovnega preučevanja Amerike in ameriških Slovencev. Indijanci so stopili v ozadje tega zanimanja. To je bil tudi čas razcveta časopisnega tiska. Leta 1891 je izšlo prvo slovensko glasilo v ZDA, to je *Amerikanski Slovenec*, ki je imel na prelomu stoletja 2.000 naročnikov, sledila pa so mu številna glasila, ki so prihajala na mnoge naslove v stari domovini.¹⁵ Tudi časopisi in časniki iz domovine so imeli naročnike v Ameriki. Pretok informacij je bil živahen; lahko trdimo, da ni bil nikoli tako živahen kot prav v času množičnega izseljevanja. Objavljali so številna

izseljenska pisma, dopise, spomine in potopise. Glede zvrsti se ne razlikujejo od objav v zgodnjem obdobju slovenskega priseljevanja v ZDA in tudi glede vsebine so v pismih podobne informacije, na primer opisi krajev priselitve, možnosti zaposlitve, višina plač in cene življenjskih potrebščin in navsezadnje o življenju Slovencev v Ameriki. Seveda pa izražajo podobo tedanjega časa, to je časa industrijskega in trgovskega razvoja ZDA, države, ki je postajala prva svetovna gospodarska sila, hkrati pa je še vedno potrebovala čedalje več pridnih rok iz Evrope, med katerimi je bilo tudi zmeraj več slovenskih.

To je bil tudi čas prvih orisov zgodovine in tedanjega življenja ameriških Slovencev. Omenimo le članek duhovnika Franca Šušteršiča z naslovom *Slovenci v Ameriki* (1894)¹⁶ in knjigo – ravno tako delo duhovnika in popotnika – Jurija M. Trunka *Amerika in Amerikanci* (1912).¹⁷

Šušteršičev članek lahko štejemo za prvi poskus orisa izseljevanja v Združene države Amerike in tanjšnjega življenja slovenskih priseljencev v Združenih državah Amerike. V njem so najprej podatki o geografskih značilnostih in klimatskih razmerah ter poljedelskih kulturah Severne Amerike, nato sledijo podatki o priseljevanju evropskih narodov (tudi Slovencev) v ZDA, življenju misijonarjev in ekonomskih priseljencev, njihovem verskemu delovanju in življenju, članek pa avtor zaokroži z nekaj navodili in svarili glede izseljevanja v Brazilijo. Poudarek je na opisu takratnih razmer, vendar se ni izognil tudi zgodovinskemu pregledu, ki ga je dopolnil verjetno s prvo risbo

6 Na primer Theoretical and Practical Grammar (1850) in predvsem Dictionary of the Otchipwe Language (1853). Zadnji ponatis je izšel leta 1992: A Dictionary of the Ojibway Language by Frederic Baraga (With a New Foreword by John D. Nichols). -Minnesota Historical Society Press, St. Paul.

7 Gregorič, Jože: Baragova misijonska pisma. -Družina, Ljubljana, 1983, str. 152.

8 Stanonik, Janez: Očipve in Ottawa. -Zgodovinski časopis 50,1996, 1(102), str. 65-69.

9 Mišković, Veselin - Šumi, Irena: 12. oktober 1492-1992. Razstava americane v Narodni in študijski knjižnici. -NUK, Ljubljana 1992, str. 42-43.

10 A. Resman (Rojec) z Otoka na Gorenjskem. -Zgodnja danica (Ljubljana), 1867 (10. 9.), št. 26, str. 209-210.

11 Glej: Slovenec (Celovec), 1866 (21. 4.), št. 32, str. 128.

12 Kar velik del zgodnjih slovenskih priseljencev je obvladal vsaj osnove nemškega jezika, zato so se tudi naseljevali v krajih, kjer so bili nemški katoliški priseljenci. Sčasoma so se morali naučiti tudi angleščine kot prevladujočega jezika nove domovine, s tem pa so se jim odprle možnosti za branje njihovih časnikov in časopisov.

13 Iz Novega Kranja, 26. 6. 1874. -Zgodnja danica (Ljubljana), 1874 (28. 8.), št. 35, str. 278.

14 Iz Amerike. Sv. Jožef, julija 1866. -Zgodnja danica (Ljubljana), 1866 (10. 12.), št. 35, str. 278; (20. 12.), št. 36, str. 288-290.

15 Bajec, Jože: Slovensko izseljensko časopisje 1891-1945. -Slovenska izseljenska matica, Ljubljana, 1980.

16 Šušteršič, Franc: Slovenci v Ameriki. -Mohorjev koledar za leto 1894, str. 15-27.

17 Jurij M. Trunk: Amerika in Amerikanci. -Samozaložba, Celovec 1912.

Pokahonta ohráni kapitana Janesa Šmita per shivljenji. (Glej stran 8.)

POPIS

navád in sadershanja

INDIJANOV

Polnozhne Amerike.

Špifal v' nemškikim jesiku

Friderik Baraga,

milijonar per Ozhipve - Indijanjih na otoku Gorenjiga Jespru. v'
trodi Polnozhne Amerike.

V' LJUBLJANI,

natifnil Joshef Blasnik, 1837.

Na prodaj per Janesu Klomensu, bukrovcisu.

Notranja naslovnica s sliko, kako poglavarjeva hči Pocahontas rešuje Jamesa Smitha pred smrtjo. To je edina slika v Baragovem delu iz leta 1837, ki jo je kot lesorez prinesel iz Amerike in posredoval tiskarju Jožefu Blazniku v Ljubljani. (iz dokumentacije Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU)

»Zjedinjenih držav s kraji, koder so naseljeni Slovenci.«¹⁸ Poleg lastnega znanja je upošteval tudi »nekaj podatkov«, ki so mu jih dali duhovniki Jožef Buh, John Solnce, Josef Zalokar in Peter Zupan. Ti so misijonarili po Ameriki in opravljali dušno pastirstvo tudi med slovenskimi priseljenci. Informacije pa so mu dali še »nekateri drugi« rojaki, ki jih v članku ne navaja po imenih. Poudariti moram, da izraža oris podobo avtorjevega časa, čeprav ga je napisal v počastitev 400. letnice Kolumbovega »odkritja« Amerike (1492). Osemnajst let kasneje je izdal koroški duhovnik Jurij Trunk likovno bogato in razkošno knjigo *Amerika in Amerikanci*, ki jo je namenil bodočim izseljencem in ameriškim Slovencem. Sprva je izhajala v snopičih, nato pa je izšla v knjižni obliki. Knjiga ni imela večjega odmeva in tudi s prodajo v domovini ni bil zadovoljen.¹⁹ Pristop k delu je bil podoben kot pri Šušteršiču. Na samem terenu je zbiral ustne vire (v letih 1909–1911 je bil kar štirikrat v ZDA), mnogi so mu kasneje poslali pisna poročila, upošteval pa je tudi strokovno literaturo (zlasti pri zgodovinskem pregledu Združenih držav Amerike). Med drugim je upošteval knjigo Emily Greene Balch *Our Slavic Fellow Citizens*, ki je izšla leta 1910.²⁰ V knjigi omenja Franca Šušteršiča, ne citira pa njegovega članka iz leta 1894, ampak samo njegovo knjižico *Poduk rojakom Slovencem, ki se hočejo naseliti v Ameriko* (1903).²¹ Pri prebiranju tistega dela, ki ga je pisal na osnovi lastnih doživetij, ustnih informacij in

pisnih poročil, ni mogoče ugotoviti večje kritičnosti do tako pridobljenih podatkov. Glede na hitrost pisanja in pristop mu tudi ni preostalo drugega, kot da je verjel svojim poročevalcem. Zato jih velikokrat citira dobesedno in običajno navede tudi ime poročevalca. Ti citati imajo posebno dokumentarno vrednost tudi za današnjega raziskovalca. Izčrpno je uporabil tudi statistične vire priseljskega urada ZDA (za leta 1861–1912) in rezultate ameriških ljudskih štetij (1860–1910), od domačih virov pa le izseljensko statistiko za Kranjsko (1893–1910). Precejšen del vsebine je posvetil zgodovini ZDA in opisu posameznih ameriških držav. Za nas so zanimivi zlasti šesti del (Naseljevanje) s poglavji »V Ameriko!«, »Zakaj v Ameriko?« in »Kako v Ameriko?«, sedmi del, ki je posvečen Slovencem v Ameriki, osmi del, v katerem so kratki zgodovinski pregledi slovenskih naselbin v ZDA, in zadnji del kot dodatek, v katerem so kratke biografije znamenitih Slovencev v ZDA. V poznavalskih krogih so knjigo sprejeli različno, nekateri so jo hvalili in poudarjali njeno znanstvenost in hkratno mikavnost podajanja tematike,²² nekateri pa so jo sprejeli kritično, na primer Franko Kerže, ki je v mesečniku *Naš gospodar* iz Chicaga (1913)²³ zapisal, da je Trunkova ideja o monografiji ameriških Slovencev sicer lepa, toda neizvedljiva z delom enega samega avtorja. Besedilo in oceno je napisal pred izidom knjige, kar je razvidno iz njegovih misli, da se: »... sicer piše neko tako delo o novi

domovini», vendar je izrazil dvom o njeni vrednosti, kajti priti med izseljence za par mesecev in napisati »... knjigo o našem naseljevanju, razvoju in življenju, je v resnici smešno.« Po Keržetovem mnenju bi tako delo zahtevalo nekaj let za pripravo gradiva, dober organizacijski pristop z ustanovitvijo pododborov po naselbinah, sistematično zbiranje ustnih poročil in obisk starih »naselnikov« (mimogrede: F. Kerže je pripadal levo usmerjenim ameriškim Slovencem, zato moramo njegov odklonilni odnos do Trunkovega dela, ki ga med pisanjem sploh še ni imel v rokah, razumeti tudi v tem okviru; lep primer vmešavanja nazorske ozkosti v strokovno delo je podobna knjiga socialista Jožeta Zavertnika, ki jo je leta 1925 izdal v Chicagu z naslovom *Ameriški Slovenci*; v njej Trunkove knjige sploh ne omenja). Kakorkoli že: Trunkovo delo lahko označimo za svojevrstno zgodovinsko in predvsem sociološko ter etnološko študijo, saj odseva zlasti razmere med Slovenci v ZDA na začetku 20. stoletja. Poznavalec slovenskega izseljenskega tiska Jože Bajec je Trunka celo označil za »izseljenskega zgodovinarja«,²⁴ kar je nekoliko pretirano. Njegova knjiga ima danes predvsem dokumentarno vrednost in to ne samo besedilo, ampak tudi fotografski del, v katerem najdemo vrsto posnetkov slovenskih piknikov, lova, kulturnih skupin, posameznikov, slovenskih cerkev, hotelov itd. Z ilustracijami jo je bogato opremil slikar in ilustrator Ivan Vavpotič.²⁵

Navedeni vzorčni primeri opisovanja Amerike, njenih prebivalcev in slovenskih priseljencev, s poudarkom na Baragovem in Trunkovem delu, nam kažejo mnogo skupnega glede pristopa in vsebinskih okvirov. Poleg »zgodovinskih« uvodov sta imela avtorja velik posluš za čas, okolje in ljudi, kar daje njunemu delu pečat vsebinskega kalejdoskopa, ki ga s težavo opredelimo samo za zgodovinsko, etnološko, sociološko ali kako drugo delo. Gledano z današnjimi očmi, imajo ta dela dokumentarno vrednost v zbranih (objavljenih) poročilih in zlasti v lastnih interpretacijah, katerih osnova so bila lastna doživetja in izkušnje. Baraga je živel v okolju staroselcev in redkih belih priseljencev, Trunka pa so zanimali Amerika kot taka (nekateri kritiki so mu očitali celo preveliko navdušenje zanjo) in ameriški Slovenci. Oba sta zapisala svoje misli in poglede, da bi bili v tiskani obliki dostopni vsem Slovencem. Poudariti moram, da nista bila znanstvenika. Zato moramo na njuno delo gledati z bolj dobrotljivimi očmi in hkrati kritično. Odmevnost Baragove (1837) in Trunkove knjige med Slovenci ni bila enaka, čeprav sta pisani poljudno in berljivo. Vedoželjnost Slovencev po novicah o Ameriki in Indijancih in to, da je med njimi deloval slovenski misijonar Friderik Baraga, pomanjkanje glasilo v slovenskem jeziku (*Novice* so začele izhajati leta 1843, *Zgodnja danica* pa šele 1848) so bile tudi razlog za razširjenost Baragove knjige med rojaki. Trunkova knjiga je izšla v času poplave slovenskega časopisja na obeh straneh Atlantika, obenem pa v katoliških glasilih ni doživela večje reklame, po mnenju mnogih ocenjevalcev knjige pa je bila tudi predraga. Kljub temu pa imata obe deli svoje mesto v kulturni knjižni dediščini in sta pomembni za vse, ki jih zanimajo

vprišanja slovenske navzočnosti v svetu v tedanjem času, zlasti v Severni Ameriki.

18 V razmerju 1 : 26,300.000. Vpisi oceanov in jezer so v slovenskem jeziku (Atlantsko morje, Veliko morje, Gorenje jezero itd.).

19 Drnovšek, Marjan: Odmevnost Trunkove knjige Amerika in Amerikanci v letih 1912-1913. -Zgodovinski časopis 43, 1989, 4, str. 606-609.

20 Izdala jo je Charities Publication, New York. Leta 1912 je izšla v nemškem prevodu: Emily Greene Balch-Stephan Philippovich: Slavische Einwanderung in den Vereinigten Staaten, Leipzig und Wien, 1912.

21 Založila jo je Zveza slovenskih duhovnikov v Ameriki, Joliet, Illinois.

22 Glej: Drnovšek, o. d. (1989).

23 Kerže, Frank: Misli ob koncu leta. -Naš gospodar. Mesečnik za gospodarstvo, gospodinjstvo, poduk in izobrazbo sploh. Letnik I, št. 10, januar 1913.

24 Slovenski biografski leksikon, 13. zvezek, Ljubljana, 1982.

25 Drnovšek, Marjan: Podoba Amerike na ilustracijah Ivana Vavpotiča. -Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino 46, 1998, 1-2, str. 83-110.

dr. Janja Žitnik

PREUČEVANJE SLOVENSKE IZSELJENSKE KNJIŽEVNOSTI

(RAZMIŠLJANJE OB KONCU PRIPRAVE MONOGRAFIJE SLOVENSKA IZSELJENSKA KNJIŽEVNOST 1, 2, 3)

Leta 1993 je Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU skupaj s svojimi zunanjimi sodelavci prijavil pri slovenskem Ministrstvu za znanost in tehnologijo raziskovalni projekt, katerega osrednji rezultat je bil objavljen letošnjo pomlad v sodelovanju Založbe ZRC in založbe Rokus v Ljubljani. Delo je izšlo v treh zvezkih (skupaj 1.300 str.) z naslovom Slovenska izseljenska književnost 1, 2, 3. V raziskavi so poleg literarnih zgodovinarjev, ki so dotlej že preučevali literarno delo slovenskih izseljenskih avtorjev, sodelovali tudi raziskovalci drugih znanstvenih disciplin.

Prva knjiga z naslovom *Evropa, Avstralija, Azija* ima naslednjo vsebino: uvodnim besedilom in pregledu dosedanjih študij o slovenski izseljenski književnosti sledi poglavje *Evropa*. Začenja se z zgodovinskim uvodom Marjana Drnovška o izseljevanju Slovencev v razvite evropske države do leta 1940, njihovem organiziranju, kulturni in prosvetni dejavnosti v zvezi z ohranjanjem narodne zavesti in materinščine. Podobno zasnovano ima zgodovinski prikaz slovenskega izseljenstva v Evropi po drugi svetovni vojni, v katerem je avtorica Avgušтина Budja vzela za primer Švedsko kot izrazito priseljensko deželo. Sledita poglavje o literarnih poskusih Slovencev v drugih evropskih deželah do leta

1945, ki sem ga prispevala sama, in poglavje *Leva Detela* o povojni zdomski književnosti v Evropi. V sklopu slednjega sem sodelovala še s pregledom literarnega dela *Leva Detela* in Milene Merlak, Avgušтина Budja pa s pregledom literarne in publicistične dejavnosti Slovencev na Švedskem.

Naslednje osrednje poglavje *Avstralija, Azija* se začena s splošnim uvodom Igorja Mavra o priseljevanju in organiziranju Slovencev v Avstraliji. Sledi najprej pregled literarnega ustvarjanja tamkajšnjih rojakov v slovenskem jeziku, ki ga je prispevala Barbara Suša, nato pa še Mavrov pregled njihovega literarnega dela, objavljenega v angleščini. Poglavje se končuje z Detelovo analizo leposlovnega dela dveh slovenskih besednih umetnikov v Aziji.

Druga knjiga z naslovom *Severna Amerika* se začena s poglavjem Janeza Stanonika o književnem delu Slovencev v ZDA pred letom 1891. Najobsežnejši sklop gradiva – književnost tako imenovanih predvojnih slovenskih priseljencev v ZDA in njihovih potomcev od leta 1891 – je zajet v študiji Jerneje Petrič (sama sem za to poglavje prispevala le obravnavo dveh avtorjev). O literarni dejavnosti prekmurskih Slovencev v ZDA piše Mihael Kuzmič, književnem delu povojnih slovenskih priseljencev v to deželo pa Helga Glušič. Celotno poglavje o literarnem delu Slovencev v Kanadi je s splošnim in kulturnozgodovinskim uvodom prispeval Mirko Jurak.

Zgodovinski uvod v tretjo knjigo z naslovom *Južna Amerika* sta napisala Martin Jevnikar in Irene Mislej. Knjiga vsebuje dve osrednji poglavji, meja med njima je druga svetovna vojna. O predvojni prozi Slovencev v Južni Ameriki piše Irene Mislej, o poeziji pa Zora Tavčar. Povojno slovensko književnost na tej celini obravnavajo avtorji: Martin Jevnikar prozo, Helga Glušič poezijo, Taras Kermauner s sodelovanjem Alenke Goljevšček dramatik. Na koncu predstavlja Irene Mislej še literarno delo slovenskih izseljencev v španščini.

Monografijo zaokroži sklepna misel sourednice Helge

Od leve na desno: dr. Vinko Brumen, dr. Tine Debeljak, dr. Rudolf Hanželič, dr. Stanko Kociiper, Ivan Korošec, dr. Jože Krivec, France Papež, Karel Rakovec, Adolf Škerjanec, Joža Vombergar in Maks Osojnik. Govori Marjan Loboda st. (fotografija nedokumentirana, hrani jo avtorica prispevka)

Glušič, angleškim povzetkom obeh urednic in izbrano strokovno bibliografijo izpod peresa glavne urednice. Vsaka knjiga je opremljena še s preglednim bio-bibliografskim dodatkom in kazali oseb in periodike.

V pregledu so enakovredno predstavljeni tisti izseljenski pisci, ki so bili v preteklih desetletjih deležni pozornosti slovenske literarnozgodovinske vede in domače kulturne javnosti, pa tudi oni, ki so bili v matični domovini do nedavnega pozabljeni, spregledani ali celo zamolčani. V njihovih leposlovnih delih vsekakor najdemo več skupnega kot različnega, več primerljivega kot neprimerljivega. V njih se zgovorno zrcalijo enak boj za preživetje v tujem okolju, enako hrepenenje po rojstnem kraju in svojcih, slovenskem prostoru, osrčju materinega jezika in kulture. Na drugi strani pa v njihovih delih odsevata tudi premagovanje in preseganje neproduktivnejših oblik nostalgije ter vsem skupna potreba po določeni stopnji integracije v novem okolju. Pri vseh je opazno kontrastiranje, a tudi združevanje matičnih tradicij in vrednot s pridobljenimi, s čimer so izseljenski književniki, zlasti najprodnornejši med njimi, v preteklih obdobjih – morda večina bolj tematsko kot literarnoestetsko – širili in bogatili slovensko književnost ter kulturo in ju s svojim kontinuiranim delom vedno širijo in bogatijo še danes. Poleg omenjenih vidikov pa njihova dela obravnavajo tudi večino drugih tem, ki se v zadnjem poldrugem stoletju pojavljajo v siceršnji literaturi njihovih domovin.

Slovenski izseljenski pisci s svojo obsežno književno produkcijo predstavljajo drugo, doslej vse preveč oddaljeno poloblo nacionalne književnosti, ki

nepogrešljivo dopolnjuje svojo sprednjo, domači javnosti bližjo plat. Njuni književni sadovi so pognali iz enakih korenin, enake narodne tradicije in vrednot. Prav zato smo si avtorji tega pregleda zastavili nalogo, da enakovredno osvetlimo tudi to doslej vsaj deloma zasenčeno plat slovenske besedne umetnosti, ki se nam jo je zdelo smiselno približati še za korak več, tudi s pregledom tistega literarnega snovanja slovenskih izseljencev in njihovih potomcev, ki je nastajalo oziroma ki nastaja že v jeziku njihovih novih domovin, a še vedno precej tematsko veže na njihovo narodno poreklo. Avtorji se želimo s tem delom pokloniti ustvarjalni vnemi in izrazitemu čutu za ohranitev ter razvoj kreativne materinščine vsem, ki so morali iz kakršnegakoli vzroka zapustiti to deželo, pa tudi njihovim potomcem, ki jim kljub zaviralnim integracijskim pritiskom novih domovin še vedno različno uspeva ohranjati svoj košček slovenstva tako rekoč v vseh delih sveta.

Spričo široke palete znanstvenih metod in pristopov, ki so jih avtorji literarnozgodovinskega pregleda uporabili pri tem delu – kar je, upoštevajoč njihovo različno strokovno ozadje, seveda razumljivo –, je bilo uredniško usklajevanje prispevkov v metodološkem pogledu (kljub jasno definiranim skupnim izhodiščem) mogoče le do določene stopnje. Poglavitni cilj uredniških usmeritev pri tej publikaciji je bil predvsem ta, da bi bil prvi celovitejši pregled slovenske izseljenske književnosti kolikor mogoče kompleten, sistematičen in zlahka pregleden, analitičen do tiste stopnje, ki ustreza njegovemu namenu, in hkrati dovolj sintetičen, da bi bil

lahko čimbolj uporaben pri raziskovalnem delu preučevalcev slovenskega izseljenstva različnih strok, pa tudi v izobraževalnem procesu in pri dopolnjevanju splošne literarne razgledanosti slovenskega bralstva. Delo torej nikakor ni namenjeno le literarnim zgodovinarjem in študentom literarnih ved.

Podobno kot za preglede matične književnosti velja tudi za pričujoče delo, da so lahko literarne analize in kritične ocene obravnavanih del mnogo bolj poglobljene v delnih študijah, ki se omejujejo na opus posameznega pisca, kot pa v sintetičnih pregledih, ki lahko navsezadnje vsebujejo le zgoščene povzetke (ali pa - v manj raziskanih primerih - pravzaprav celo šele osnutke) tovrstnih študij. Zato je treba najbrž omeniti, da je monografija *Slovenska izseljenska književnost* le eden od rezultatov omenjenega raziskovalnega projekta, ki je hkrati prinesel nekaj sto objavljenih člankov, skupaj s predavanji, specializiranimi monografijami, zborniki ipd. Vse te sočasne študije nedvomno poglobljajo in dopolnjujejo informacijo, ki jo ponuja ta pregled, njihov izbor pa je vključen v seznam izbrane bibliografije in je objavljen v sklepnem delu monografije.

Delo literarnega zgodovinarja, ki preučuje slovensko izseljensko književnost, se razlikuje od dela literarnega zgodovinarja, ki preučuje slovensko književnost, nastalo na domačih tleh. Podobno kot pri prvi je tudi analitični pregled matične književnosti vsekakor razumljivejši in kompleksnejši, če je vpet v splošno in kulturno-zgodovinski okvir okoliščin, ki so botrovale nastajanju te književnosti - ta pa je v primeru matične književnosti, poenostavljeno rečeno, že znan.

Že samo presenetljivo nizek odstotek zgodovinarjev, ki preučujejo slovensko izseljenstvo, pa nam pove, da splošno- in kulturnozgodovinski okvir, v katerem je nastajala slovenska izseljenska književnost, še zdaleč ni raziskan. Literarni zgodovinar se lahko v nekaterih primerih zadovoljivo seznanja s širšim kontekstom iz že objavljenih del s področja izseljenskega zgodovinopisja; kadar pa teh ni, pa mora ozadje vsaj v osnovnih potezah raziskati sam. In prav v tem pogledu je njegovo delo določena posebnost v stroki. Brez jasnega širšega ozadja bi namreč vsak podatek o književnih ustvarjalcih in njihovem delu ostal nedorečen, saj bi obvisel v praznini skromnega poznavanja splošne slovenske izseljenske problematike, ki je žal značilna za večino slovenskih bralcev. Prav zaradi tega je tem bolj razumljivo, da mora preučevanje slovenske izseljenske književnosti potekati v kolikor mogoče tesnem sodelovanju z ustreznimi zgodovinarji, kulturologi, kulturnimi in socialnimi antropologi, etnologi in umetnostnimi zgodovinarji (dobrodošli so seveda tudi predstavniki drugih sorodnih ved) in da je tudi delo literarnih zgodovinarjev na tem področju močno zaznamovano z metodologijo dela sodelujočih znanstvenih disciplin.

S svojimi javnimi nastopi in objavljenimi prispevki, po svoje pa tudi s tistimi, ki nam jih v določenih političnih razmerah ni uspelo objaviti, smo se avtorji omenjenega pregleda v preteklih desetletjih borili proti zapostavljenosti tega dela slovenske literature v domovini. V letih od začetka skupinskega dela pa do danes pa smo - skupaj s še nekaterimi raziskovalci in kulturnimi delavci, ki niso sodelovali pri našem projektu

- s svojim delom vendarle spodbudili zanimanje marsikaterega literarnega zgodovinarja, publicista in založnika v domovini tudi za ta del slovenske književnosti.

Kljub sorazmerno manjšemu številu predstavnikov drugih znanstvenih disciplin pri raziskovanju različnih vidikov izseljenstva pa lahko spričo njihove prodornosti in odmevnosti z zadovoljstvom ugotovimo, da poteka podoben proces tudi na drugih področjih znanosti, kulture, publicistike in (upajmo, da vsaj v prihodnosti) tudi šolstva. Z načrtnim vključevanjem novih raziskovalcev - zgodovinarjev, sociologov, etnologov, antropologov, kulturologov in drugih - v preučevanje slovenske izseljenske problematike in z že večkrat predlagano vpeljavo izseljenskih učnih vsebin v redni izobraževalni proces bo postajalo širše ozadje kreativnih vzgibov, ki se nenehno porajajo in uresničujejo bodisi v tesno povezanih slovenskih izseljenskih skupnostih ali pa celo v popolni etnični izolaciji, čedalje bolj jasno in dorečeno, s čimer bo tudi delo literarnih zgodovinarjev na tem področju bistveno olajšano.

dr. Irene Mislej

BARA REMEC –

SREČANJE S TUJIM SVETOM

Pri raziskavah, ki se resnično poglobljajo v ustvarjalne procese slovenskih umetnikov na tujem, se pojavljajo številna vprašanja, ki zahtevajo interdisciplinarni pristop.

Umetnik, ki je po občutljivih letih študija in oblikovanja umetniške osebnosti, zapustil svoje prvotno okolje in se podal v tujino, je pravi izziv za umetnostnega zgodovinarja.

Likovnega ustvarjalnega procesa ni mogoče povsem izločiti iz kulturnega okolja, v katerem nastaja, pri tem pa ni le sama umetnina tista, ki lahko zrcali težnje ali likovno prakso v ambientu, v umetniku samem se porajajo zavestni in nezavestni procesi, ki jih včasih niti popolnoma ne razume. Umetnik gre v novem okolju seveda skozi prilagoditveni proces v zvezi z življenjskimi razmerami enako kot vsak drug izseljenec. Posebnost v njegovem primeru so spremembe, ki se dogajajo v tisti najbolj skrivni človekovi dimenziji, v svetu ustvarjanja. Naš namen ni poglobiti se v psihološko plat tega procesa, preden bi sploh lahko poglobili tovrstna vprašanja, bi namreč morali pri izbranem primeru analizirati umetnikove odnose navzven, to je pregledati mrežo zunanjih vplivov, ki z vidika novega kulturnega okolja spreminjajo njegovo doživljanje sveta.

Primer, ki smo si ga izbrali, ponuja veliko odtenkov v analizi, skupaj s tistimi z etnološkim pomenom. Bara Remec (1910-1991), slovenska slikarka, ki se je šolala na likovni akademiji v Zagrebu in je že pred ter med vojno razstavljala in bila prepoznavna kot ilustratorica v Ljubljani, je v začetku maja 1945 odšla za vedno na tuje. Umetnica ni dotodaj kazala nobenih nagnjenj k folklorizmu ali tradicionalnim prenosom ljudske kulture v slikarstvo (kot na primer Gaspari ali Vesnani), bila je široko razgledana, vzgojena mlada dama, predestinirana socialnemu blišču, potovala je po evropskih prestolnicah celo v njih razstavljala. Po bolečem taboriščem prehodu je konec leta 1947 z družino - očetom in sestro - odšla v Argentino. Buenos Aires je bil ob njenem prihodu že večmilijonska metropola, v njej je kulturno življenje potekalo v tesni povezavi z evropsko kulturo, predvsem s francosko. V urbani družbi je bila bogata visoka buržuazija (njihovo bogastvo je temeljilo na govedoreji in kmetijstvu) vodilni kulturni sloj, ki je gojil tradicionalne, nekoliko konservativne likovne vrednote. Sočasno se je profiliral srednji sloj (pretežno priseljskega izvora), ki se je izzivalno oziral po evropski avantgardi. Po drugi svetovni vojni je tako v Buenos Airesu nastalo nekaj likovnih skupin, ki so z novo močjo nadaljevali revolucionarni tok v umetnosti (Lucio Fontana, Tomas Maldonado in številni drugi »racionalisti«). Bara Remec pa ni bila revolucionarka, njena estetika je sicer črpala iz srednjeevropskega - in, seveda, slovenskega - ekspresionističnega izročila, toda ta je takrat že izgubil prvotni radikalni naboj.

Njeno kulturno obzorje je bilo izrazito srednjeevropsko, v tem je tudi razlog, da se ni počutila povsem sproščeno v argentinski visoki likovni kulturi, ki je neposredno izhajala iz francoskega ali španskega izročila. Kljub temu se je v prvih letih pogumno povezovala s kritično srenjo in razstavljala tudi v pomembnejših buenosaireskih galerijah. Kmalu pa je prišla v stik z ostanki prvotne, indijanske kulture. Klic gorskega sveta je bil za slovenske begunce močan, nekateri so se prav zaradi tega naselili na takrat precej oddaljenem goratem jugu. San Carlos de Bariloche je ime letoviškemu kraju, ki se je v naslednjih desetletjih razvil v mondano letovišče, a je bil sredi petdesetih let, ko ga je Bara Remec prvič obiskala, bolj podoben primitivnemu naselju, izgubljenem v svojevrstni argentinski različici

kavbojske naselbine Far West. Na obrobju mesteca, ki so ga večinoma naselili priseljenci iz goratih dežel Evrope (Švicarji, Avstrijci, Nemci, Slovenci), so vegetirali potomci Indijancev Mapučiči, čiste ali mešane krvi. Prva sled medkulturnega srečanja v umetnosti Bare Remec je duh, ki se v obliki lebdečega profila vsiljuje sredi klasično naslikane krajine (slike iz teh časov nosijo pečat neposrednega vpliva predvojnega Maleša).

Slikarka je v ravnokar odkriti, po obrisih prepoznavni gorati, a po vsebini divji krajini zaslutila odmev kulture pradavnih prebivalcev, vendar se je pred tem novim svetom obnašala enako kot evropski popotniki, ko so še v 18. stoletju odkrivali »divje« koticke nove celine: opažene značilnosti so izražali z akademskimi likovnimi sredstvi. Vedute, ki so tako nastale, so povsem sorodne pejsažem na evropski celine. Pozneje je začela uporabljati tekstilne vzorce ali dekoracije z indijanske keramike kot okras oziroma ozadja pri slikanju figur, običajno je izbrala Indijance ali mestice.

V krajinarstvo pa je začela vključevati bolj ali manj zvesto prikazane elemente indijanske materialne kulture. Privlačnost pradavnih motivov jo je pripeljala

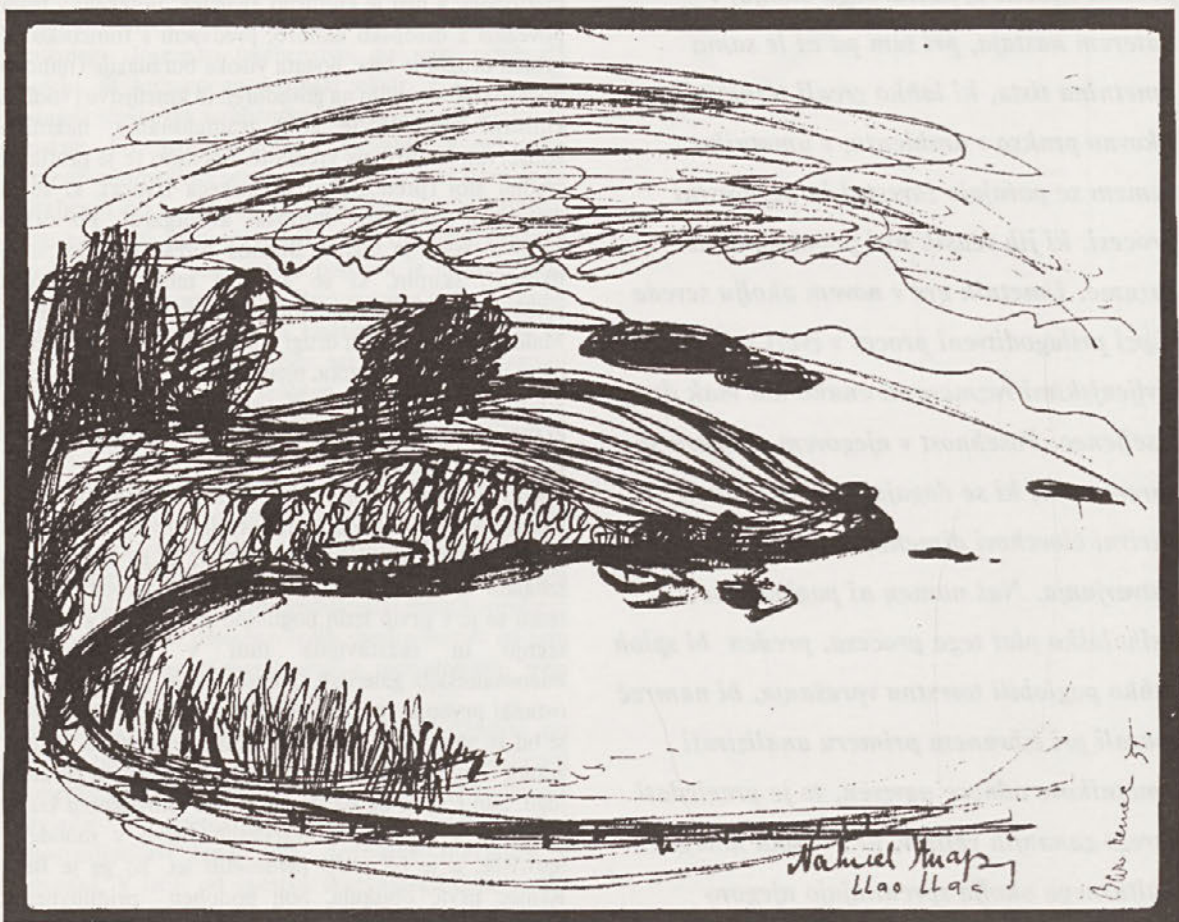

Najdeni kosi lesa z juga (Bariloche) in severa (Tilcara), ki jih je Bara Remec sama kombinirala in uporabljala v slikarstvu (nedatirano)

do upodabljanja likov iz sicer neke zamegljene mitologije, saj ni nikoli uporabila dobesedno pripovednih vsebin. Prej je na svojih slikah ali risbah nekako po svoje »oživljala« duhove, kot na primer v dekoracijah viseče kamnite stene, ki služi kot streha v slovenski planinski koči v bariloških gorah.

V šestdesetih letih je Remčeva odkrila še skrajni argentinski sever, suho visokogorsko pokrajino, naseljeno s potomci različnih indijanskih plemen, ki so pred prihodom Špancev pripadali inkovskemu cesarstvu (Kečui, Aymari). V delih – predvsem na papirju –, ki so nastali v Tilcari, v provinci Jujuy, je opaziti drugačno, živahnješo barvno paletu (torej manj evropsko), zračno perspektivo, vključevanje živalskih motivov (gvanaki, lame ipd.). Zbirka pokrajinskih vedut s kolonialnimi cerkvami in naselji, v tehniki gvaša s filigranskimi risbami v tušu, je nedvomno vrhunsko umetniško delo.

A še vedno se je Bara Remec postavljala v vlogo opazovalke sicer Slovincem v diaspori ali v oddaljeni domovini eksotičnega okolja. Vendar je prav kmalu prekoračila nevidno mejo bolj ali

Bara Remec, kraj Llaol-Llaol ob jezeru Nahuel Huapi, 1951, risba s tušem

Bara Remec med otroci, ki so ji pomagali pri njenem »brskanju« v Barilocheju (nedatirano)

manj negibnega opazovanja: od upodabljanja motivov v prostih ali urejenih kompozicijah je prešla v neko vrsto osebne arheološko-etnološkega iskanja. Sama je začela brskati po pokrajini, naučila se je prepoznavati s človeško roko obdelane kamne, keramiko iz različnih obdobj, tekstilne vzorce. Toda ni se ustavila pri poznavalstvu, njen namen ni bila identifikacija in uvrščanje predmetov v kategorije, kot to počneja sicer resni ljubitelji. Stvari, ki jih je našla in vneta zbirala, je dojela tako, kot so jih dojemali pradavni Indijanci sami: verjela je, da je v njih življenje, da skrivajo množico pomenov, da tam domujejo duhovne sile, liki in duše ljudstev, ki so se tako dolgo upirali prevladi evropske (torej tudi njene) kulture.

V vsakoletnih potepanjih – po severnih ali južnih pokrajinah – ni bila pozorna samo na ostanke civilizacij, sledeč prej omenjenem mentalnem procesu, je hkrati pobirala kose kamnin, lesa, kovine, celo zavrženih predmetov, jih doživljala v skladu z likovnimi vrednotami in jih različno vključevala v svoje delo. V zadnjih letih življenja jih je rada imela za osrednji motiv v slikarstvu, na primer v poslednji zbirki slik v rdečem in črnem usodnem nasprotovanju. Predmete, ki jih je zbirala, so krasili zasilno sobico in atelje v Barilocheju ali stanovanje v Buenos Airesu. Včasih je najdene drobne predmete kombinirala s keramiko in tako izdelovala nakit. Na eni od razstav, ki jih je dokaj redno prirejela v slovenski skupnosti, je oblikovalce obdarila s punčkami, narejenimi iz najdenih kosti. Vse te

nenavadne poteze so postale del njene javne podobe, predmestna mularija v Barilocheju je vedela, da ima stara gospa rada tovrstne najdbe in ji je kar prinašala različne predmete, ona pa jih je nagradila z domačimi jabolki. Po njeni smrti so okrog groba (pokopana je na bariloškem pokopališču, od koder je lep pogled na goro, ki nosi njeno ime: Pico Bara) rojaki razvrstili najlepše kamne iz njene zbirke.

Življenje Bare Remčeve v diaspori je vsekakor zanimiv primer reševanja neizogibnih bremen nasilnega izseljenstva, brez teoretičnih razlag je prišla do podobnega spoznanja kot oba vodilna filozofa v slovenski skupnosti (Milan Komar, Vinko Brumen): življenje poteka v sedanosti, preteklost je le spomin. Nedvomno je doživela hud udarec ob nasilnem rezu, odhodu, boleči prilagoditvi, toda v skrajno zaostrenih materialnih razmerah je našla smisel v umetnosti in življenju. Zmogla je premostiti prepad med oddaljenima kulturama, kljub navidez primitivnemu okolju v obrobni argentinski pokrajini je v njem cenila resnične vrednote lepega, v zavrženih, na robu družbe živečih ljudeh je prepoznala krivico, ki jo manj srečnim ali šibkejšem lahko povzročajo mogotci tega sveta. Človeško trpljenje jo je približala ljudem, ki sicer skoraj niso imeli stikov z evropskimi priseljenci. V njih je našla hkrati so-človeka in nosilca vsebinsko polne kulture, z združevanjem teh dveh dimenzij je našla svojo, edinstveno življenjsko pot.

Bibliografija

- Bara Remec 1910-1991, katalog ob spominski razstavi v Mestni galeriji Ljubljana
Remec Bara, geslo v Enciklopediji Slovenije.

Nives Sulič Dular

Marjan Drnovšek, Usodna privlačnost Amerike.

Nova revija, Ljubljana 1998 (zbirka Korenine)

Kaj imajo skupnega menica za petdeset goldinarjev, železniška nesreča, Titanik, novi stari plašč neke iznajdljive kuharice, Etbin Kristan in nagrobnik v obliki križa na ljubljanskem pokopališču? Vse vam bo jasno, če boste vzeli v roke knjigo zgodovinarja Marjana Drnovška, ki mu je to tretja publikacija s temo slovenskega izseljenstva (po knjigah Pot slovenskih izseljencev na tuje. Od Ljubljane do Ellis Islanda – Otoka solza v New Yorku 1880–1924 in dveh otroških slikanicah z naslovom V Ameriko).

Tokrat si je avtor za temo svoje knjige izbral mit o obljudjeni deželi na oni strani Atlantskega oceana, ki je vabil in zapeljeval Slovence predvsem v 19. in kasneje v 20. stoletju in povzročal množično izseljevanje tudi s slovenskega ozemlja. Amerika – s tem so mišljene Združene države Amerike – je bila tisti magnet, ki je razvnel domišljijo marsikaterega Slovenca na podeželju kot v mestu, v manj razvitih slovenskih pokrajinah, kot so bile Dolenjska, Bela krajina ali Prekmurje, pa tudi v predelih, ki jih sicer običajno ne povezujemo z izseljevanjem, na primer v delu Gorenjske. Ta mit o deželi, kjer lahko obogati prav vsakdo, so pomagala ohranjati pisna poročila izseljencev, pisana domačim, prijateljem ali natisnjena v katerem od časopisov, njihovi bolj ali manj pogosti obiski doma ali pa pripovedovanje povratnikov, ki so burila domišljijo poslušalcev in jim pričarala to nenavadno deželo, v kateri je vse drugačno in – kakor si je to prenekateri razlagal – seveda bolje. Hladnih ni pustil niti tistih, ki so svarili pred posledicami množičnega izseljevanja in so zato z opozorilnimi članki v časopisju skušali opozoriti bralce, da v Ameriki pač ni samo zunanji blišč in denar ne raste po drevesih, temveč ga je treba trdo zaslužiti in včasih plačati tudi z lastnim življenjem.

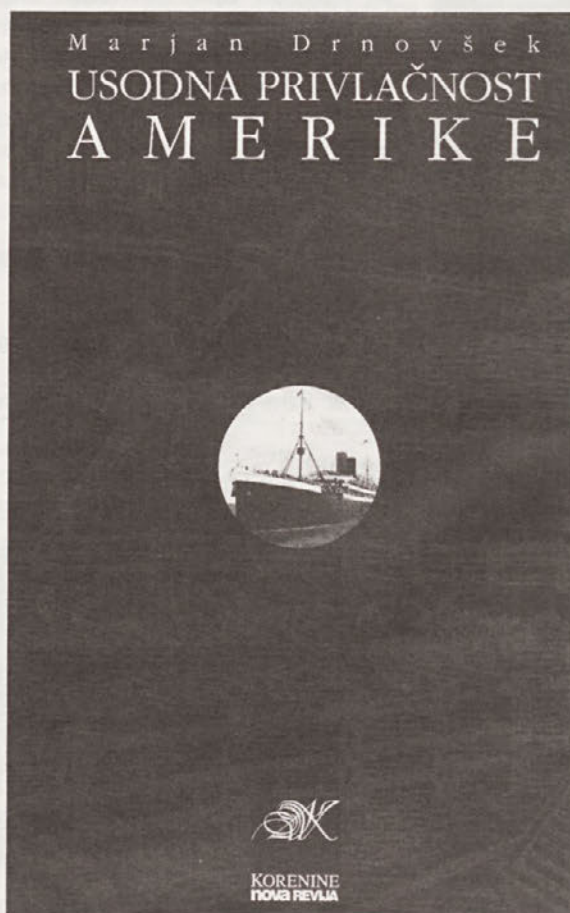
Avtor je črpal vire iz arhivskih virov, številnih časopisov in koledarjev iz Slovenije ter tujine in iz strokovnih publikacij. Z osebnimi in javnimi pismi, ki zarisujejo prve vtise in težave slovenskih izseljencev ob srečanju z ameriško celino, mu je uspelo pričarati življenjske usode in bralca prestaviti v nekaj manj ali več kot stoletje oddaljen drug svet, ki je bil za te izseljence tako drugačen, kot bi bili za sodobnega Slovenca drugačni prebivalci kakega drugega planeta. Pisma odsevajo odzive posameznikov na novo okolje in razkrivajo čustvene

stiske njihovih avtorjev, ki so se s tem okoljem bolj ali manj uspešno spopadali, pa tudi njihovo politično in versko pripadnost, omiko, izobrazbo, navezanost na družino, sorodnike, domačo vas ali kraj v Sloveniji, želje in načrte za prihodnost. Poleg tega pa so v časopisih objavljena pisma zanimiva tudi zato, ker so služila posameznim časopisom in njihovim urednikom kot sredstvo za manipuliranje bralcev, odvisno od usmerjenosti časopisa. Vsa ta pisma, potopise ali poročila so spretno vpeta v sočasno gospodarsko, politično in kulturno dogajanje v ZDA, in tudi na Slovenskem, dopolnjujejo pa jih tudi številne pojasnjevalne opombe.

Avtor je kronološko spremljal izseljenski tok iz Slovenije v Združene države. Časovni okvir dela zajema 19. in prva desetletja 20. stoletja, ko je bil priseljenski val s slovenskega ozemlja najgostejši, žal pa ne posega v kasnejše obdobje, kar bi bilo zanimivo že zaradi primerjave in dostopnosti ustnih virov; Amerike se namreč še zmeraj drži nekaj nekdanje slave, kar potrjuje tudi v knjigi omenjeni grafit z ene od ljubljanskih ulic.

Čeprav je avtor posvetil precej prostora tudi nekaterim misijonarjem, na primer Lovrencu Lavtizarju in Francu Pircu, ali obširnim popotnim vtisom duhovnika Jurija Trunka, pa ga je v prvi vrsti zanimalo »doživljanje malega človeka, ki je v izseljenskem valu predstavljal večino«, kakor pravi v uvodu. Tako spoznavamo

»ameriški čudež« na eni in neizprosen boj za preživetje na drugi strani na podlagi pisem izobraženih duhovnikov in njihovih sester, bogoslovcev, preprostih krošnjarjev, malih trgovcev, kmetov, mladega avanturista, bodočega zdravnika, rudarja. Posebno pretresljiva so pisma kuharice Lize iz New Yorka, ki jih je pošiljala domačim v Celju med letoma 1908 in 1916. Optimistične in olepšane opise njenega službovanja ter gmotno preskrbljenega življenja postavljajo na laž dodatni podatki iz korespondence njenih sorodnikov, iz katerih je razvidno, kako trdo je bilo njeno življenje v New Yorku. Knjiga o usodni privlačnosti Amerike je tako zanimivo, včasih kar napeto branje, ki pa se ne glede na svoj lahko berljivi slog opira na trdne temelje in številne preverjene podatke. Dopolnjujejo jo številne (na nekaterih mestih morda celo ne nujne pripombe in zanimive fotografije iz zbirk zasebnih zbiralcev ali publikacij J. M. Trunka in J. Zavertnika iz začetka 20. stoletja, povzetek v slovenskem in angleškem jeziku ter obširen pregled literature in virov.

dr. Marina Lukšič Hacin

Breda Čebulj Sajko: Etnologija in izseljenstvo; Slovenci po svetu kot predmet etnoloških raziskav v letih 1926–1993,

Slovensko etnološko društvo, Ljubljana 1999

Nepreglednost in nesistematičnost med izpeljanimi raziskavami in razmišljanji o slovenskem izseljenstvu – tako po geografskem kot problemskem merilu – je na Slovenskem ena osnovnih težav v različnih vedah, ki se ukvarjajo z izseljenstvom. To vrzel po svoje za etnologijo zapolnjuje knjiga Etnologija in izseljenstvo. Delo je razdeljeno na več poglavij, vendar pa je več kot polovica vsebine posvečene prav temu vprašanju. Tako avtorica Breda Čebulj Sajko ponudi pregled razprav in raziskav o slovenskih izseljencih, ki so se na Slovenskem pojavljale vse od leta 1926. Splošni pregled poleg kronološkega merila upošteva tudi analizo vsebine in problemov, ki so bili v ospredju v določenem času, in nam ponudi imena posameznikov, ki so posvečali izseljenski problematiki pozornost. Sam pregled se v nadaljevanju razširi na dejavnost Filozofske fakultete, natančneje njenih posameznih oddelkov, predvsem Oddelka za etnologijo, in na pregled seminarških, diplomskih, magistrskih nalog in samostojnih književnih del, ki so nastala v tem času.

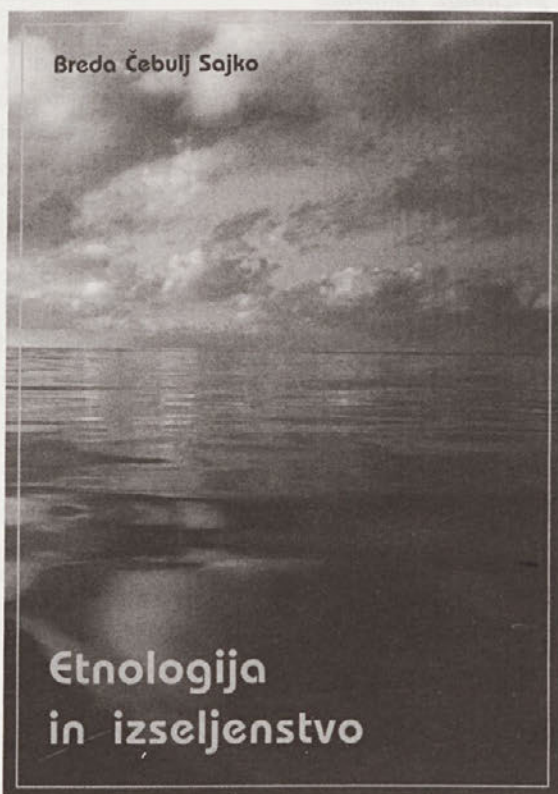
Poglavju, ki je bilo zastavljeno po kronološkem ključu, sledi analiza, ki postavlja v ospredje geografsko merilo, se pravi države, okolja v katera so se Slovenci priseljevali, in regionalni pregled o izseljevanju iz posameznih okolij po Sloveniji. Tako pridemo tudi do odgovora na vprašanje, s katerimi državami ali okolji priselitve so se največ ukvarjali slovenski raziskovalci. Sama analiza je notranje kronološko strukturirana in nam nekako kaže tudi »duh časa«, ki je v ospredje »slovenskega interesa« postavljal zdaj ena zdaj druga okolja. Zunanji pregled postopno preide v problemsko analizo o načinu življenja ljudi v novem okolju, seveda na način, kot so to prikazovale različne zajete razprave. Poglavje *Področja etnološkega raziskovanja načina življenja* nas tako vpelje v posamezne faze procesov prilagajanja ljudi na nova okolja na način, kot so ga raziskovalci odkrivali na terenu:

od razmer, ki so bile razlog za izselitev, in razmer, ki so v novih okoljih ljudi privlačile, do poteka selitve, prihoda v novo deželo in življenja po priselitvi, pa tudi morebiten povratek. Analiza se v zadnjem delu izteče v razmišljanja in refleksijo o uporabljenih metodah ter širše o metodoloških pristopih v etnološkem raziskovanju slovenskega izseljenstva, da se v nadaljevanju lahko poudari in problematizira avtobiografija kot metoda raziskovanja. Drugi del knjige je tako povezan z avtobiografijo. V nasprotju s prvim delom se avtorica poslovi od disciplinarne zavezanosti in poseže tudi v druge vede. V uvodnem delu tako kaže na položaj avtobiografske metode v različnih vedah doma in po svetu, hkrati pa se sprašuje, kakšna je sploh opredelitev (avto)biografije. Na zastavljena vprašanja lahko dobimo različne, tudi nasprotujoče si, odgovore, ki nam jih avtorica v svojem delu jasno predstavi. Seveda pa se celotna razprava povrne na razmere v slovenski etnologiji v povezavi z raziskovanjem slovenskega izseljenstva.

Vprašanje o avtobiografski metodi je postalo precej aktualno, hkrati pa si ta metoda postopno utira pot in se uveljavlja kot enakovredna raziskovalna metoda ne le v etnologiji, marveč tudi v nekaterih drugih družboslovnih in humanističnih vedah na Slovenskem. Tako se je avtorica dotaknila kar nekaj perečih vprašanj, ki se ob tej metodi postavljajo, in nam seveda ponuja tudi možnost, kako si

nanje lahko odgovorimo. Vendar njen odgovor ni enoznačen, saj se njena analiza povezuje z razmišljanji posameznikov, ki so se po svetu ali doma z omenjeno avtobiografsko metodo veliko ukvarjali.

Etnologija in izseljenstvo tako ni le knjiga, ki zapolnjuje vrzel v vedenju o slovenskih izseljencih in ga na pregledno sistematizira ter kaže, kako bi to področje lahko uredili tudi znotraj drugih družboslovnih in humanističnih ved, ki se ukvarjajo z izseljenstvom, temveč je tudi delo, ki opozarja na aktualna metodološka vprašanja, s katerimi se bomo, kot vse kaže, v prihodnosti srečevali ob uporabi (avto)biografije kot metode raziskovanja načina življenja ljudi, hkrati pa kaže, da se prav z uporabo te metode številne različne vede ponovno srečujejo in prepletajo.

Mateja Habinc

OB PODELITVI MURKOVE NAGRADE IN PRIZNANJ

Slovensko etnološko društvo je v Narodnem muzeju 11. novembra (ob 11. uri), na martinovo, za življenjsko delo podelilo Murkovo nagrado, za posebne dosežke v etnološki vedi na Slovenskem v preteklem letu pa Murkovi priznanji. Letošnja dobitnica Murkove nagrade je mag. Helena Ložar Podlogar, priznanji pa sta prejela dr. Marjanca Klobtar in dr. Božidar Jezernik. Uredništvo vsem trem iskreno čestita, v nadaljevanju pa (v dogovoru s predsednikom komisije za podelitev omenjene nagrade in priznanj, dr. Janezom Bogatajem) objavljamo tudi (deloma okrnjene) utemeljitve.

Mag. Helena Ložar Podlogar, ki je prejela Murkovo nagrado za življenjsko delo, je leta 1966 diplomirala na Oddelku za etnologijo in Oddelku za nemški jezik s književnostjo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Kot učenka Herderjevega nagrajenca, dr. Nika Kureta, je dve leti študirala na univerzi na Dunaju, na Institut für Volkskunde. To ji je zagotovilo mnoge možnosti za sodelovanje, predvsem z avstrijskimi in nemškimi etnologi. Njeno temeljno delo je posvečeno raziskovanju šeg, predvsem tistih v življenjskem ciklu - ob rojstvu, poroki, smrti, med letnimi šegami pa se je posvetila predvsem pojavu maskiranja. Pripravila je eno najtemeljitejših vprašalnic o ženitovanjskih šegah. Odgovore je poglobila v posamičnih raziskavah - razen Gorenjske je obdelala vso Slovenijo, posebej pa je raziskala Ziljsko dolino in Dolenjsko, Prekmurje, Porabje in Kočevsko. Najtemeljiteje pa se je posvetila vprašanju ziljske ohceti. Očaral jo je tudi pojav maskiranja: dokumentirala in raziskala je pust na Banjški planoti, v Bohinju ob novem letu, v Dobropoljah in okolici. Iz zgodovine etnologije je raziskala več vprašanj, najpomembnejša pa sta njena prispevka o Antonu Trstenjaku in njegovem opisu ljudskega življenja v Prekmurju ter o nastajanju narodopisja Slovencev.

Že leta 1968 je postala članica nacionalne redakcije Demosa, časnika za mednarodne etnološke in folkloristične informacije, od leta 1973 pa je njegova urednica za Slovenijo. Od tega leta je pri mednarodni etnološki bibliografiji tudi področna urednica za Slovenijo in skrbi za uvrstitev naših etnoloških ter folklorističnih publikacij in člankov. Pri svojem več kot tridesetletnem delu na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU je poleg omenjenega naredila še veliko manj pomembnega, a nujnega in največkrat neopaženega dela. Sodeluje z uredništvom Enciklopedije Slovenije, pri Leksikonu etnologije Slovencev je odgovorna za področje šeg in navad, pripravila je več etnoloških bibliografij in indeksov kazal k posameznim publikacijam, prevedla več člankov in omogočila zadnji posthumno izdani zbornik Nika Kureta Opuscula selecta. Zadnji dve leti je tudi skrbna in vestna urednica zbornika Traditiones.

Dr. Marjanca Klobtar, dobitnica Murkovega priznanja za knjigo Kamnitani med izročilom in sodobnostjo, se je po diplomski iz etnologije in slavistike najprej zaposlila kot mlada raziskovalka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, leta 1996 pa na kranjskem Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine. Od leta 1998 je v Glasbenonarodopisnem inštitutu ZRC SAZU raziskovalka ljudskega pesništva in njegovega etnološkega konteksta. Leta 1991 se je po končanem magistrskem študiju lotila raziskave Kamnika, ki jo je leta 1997 končala z uspešnim zagovorom doktorske disertacije. V delu Kamničani med izročilom in sodobnostjo je sintetizirano skoraj dvajsetletno avtoričino raziskovanje - od diplome o družtvih in prireditvah v Kamniku do krajših raziskav, povezanih s Kamnikom. V ljudskem slovstvu se stalno omenja kamniško purgarstvo, vendar je to le ljudski ekspresivni okrasek brez prave konotacije. To dobi šele v omenjenem delu Marjance Klobtar, ki purgarstvo tudi znanstveno analizira, ga definira in razišče. Lahko rečemo, da je purgarstvo zdaj v slovenski etnologiji prvič temeljito obdelano. Hkrati pa je avtorici uspelo prikazati mesto Kamnik kot mesto nasprotij, vendar s pregledno strukturo in z rahlimi družbenimi vezmi, ki jih avtorica prikaže na podlagi sorodstva, skupin in društev, obenem pa ugotavlja, da sta prav mesto in meščanstvo s svojo vsebino povezovala skrajna pola tamkajšnjega življenja - patriarhalnost in svetovljanstvo. Smer raziskovanja urbane kulture, ki jo je pred leti uspešno uveljavila slovenska etnologija, je s Kamnitani Marjance Klobtar tako gotovo eno najboljših strokovnih del, ki v zadnjem letu izstopa po svoji inovativnosti in kakovosti.

Dr. Božidar Jezernik, avtor knjige Dežela, kjer je vse narobe: Prispevki k etnologiji Balkana, je redni profesor za kulturno antropologijo in etnologijo Balkana na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete in eden najplodnejših avtorjev zadnjih let, saj je v petih letih izdal kar štiri monografska dela. V knjigi Dežela, kjer je vse narobe Jezernik na trenutke hudomušno, na trenutke pa tragično opisuje genezo ustvarjanja skupnih evropskih predstav o prostoru, ki se ga danes vsi otepajo, o Balkanu. Ne pretiravamo, če pritrdimo enemu od recenzentov tega dela, da so Jezernikovi prispevki k etnologiji Balkana eno najpomembnejših tovrstnih humanističnih del v zadnjih letih, če že ne desetletjih. In to ne le v slovenskem merilu. Zanj je značilno ga izjemno subtilno navajanje bizarnih pričevanj različnih evropskih diplomatov, učenjakov, popotnikov in vojakov o deželah na Balkanu ter njihovih prebivalcih, izčrpno poznavanje različnih virov od 16. do 20. stoletja in občasno prav bravurozne primerjave s sorodnimi bizarnimi pričevanji z drugih koncev sveta, metodološka strogost in previdnost pri navajanju kakršnihkoli sklepov ter,

navsezadnje, izjemno sočen slog. Božidar Jezernik skozi zgodbe evropskih opazovalcev razgalja duhovno predstavo evropocentrizma, ki temelji na izmišljanju ekscesnega »drugega« in njegovi ekskomunikaciji. Polifoni zborček različnih predstavnihih viš o balkanskih divjakih pravzaprav bralcu ne zapoje kaj prida o samem objektu opisovanja, marveč z vztrajnim prepevanjem takšnih in drugačnih napevov nevede »govori« predvsem o sebi. Ta podoba, polna virtuoznih spektakelskih preobratov, pa cvetu evropske omike nikakor ni v čast. Avtor implicitno upošteva sodobno teoretsko literaturo, čeprav svoje teoretske sklepe ponuja v skrbno odmerjenih količinah. Drzne avtorjeve primerjave bi obvisle v zraku, če ne bi bilo za njimi globokega teoretskega premisleka. Jezernikovo delo je nastajalo dobro desetletje in je njegovo najbolj zrelo delo doslej. Obilica gradiva, prepričljive primerjalne analize, zlahten in privlačen slog ter antropološka širina so bistvene prvine tega izjemnega dela, ki je zato neizbrisljiv mejnik v razvoju (ne le) naše stroke.

ZGODBE VSAKDANA

Risba: Tamara Korošec

Pounuočne muož velikan

Mama pa starejša žjena sta se zmenile, da grjesta na Mežališče pod Snežnik po moline.

Pa so rjekle mama: „Muormo kar zgudaj ustat, če čmo bt tam ob zuore!“

Šle so ob dvajh pounoče pa je bla lajpa majsčna nuč. Pa pridejo do ograd, tamla, na ovinke, k so ble takrat, pa jh je kar najkaj ustaulu!

„Ustaute se.“ so djale mame pa še enm puncam žjena, pa so se ustaule, pa vidle!

„Lejte ga!“

Pa je šu od zavrtu, od kraja vasi en u bajle srajce, črnu oblajčn, u aržetah rokje pa na vsuokh nogah!! Pa je čez rante taku lahka stuopau, zakoraču čez cajsto, pa čez puole,tam prot' Kucle, tak lajp, visok,razoglau, u črnem telounike. Rajs lajp!

K' so ga gljedale, jh naj blu nč strah, pa same so ble tam!!!

Ampak je puolaj zginu, čeprau je blu svetlu od majsca!

Mama so djale: „Noben me ne buo prepriču, da naj blu rajs!“

Ivanka Širca, Kozarišče, februar 1997

Cuprneke

So punce popraj pred veliko nočjo hodile k spuvede, pa je biu drejn pred spovednicame; za veliko nuč pa za buožč je blu taku.

Pa so se odpraule u Star' trg žje ob trijah zjutraj.

Pridejo pred Pudab, tamla pr šule,pa vidjo moža z lantjerno:„Lejte , laun je cupr'nk...“

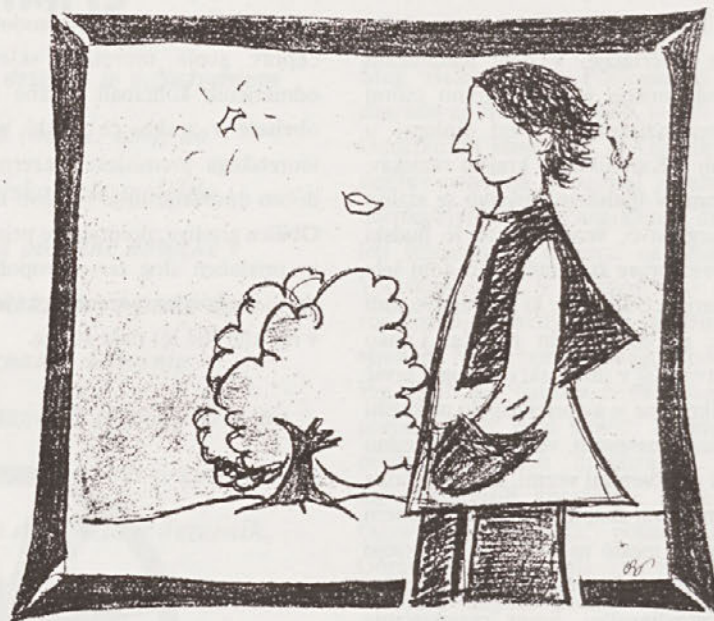
Pa so taku bejžale!!

Pa pridejo kaj kmale do kuonca vasi, pa ga spjet vidjo pr' hiše pred mustam.

S čistu druge smeri k' praj!!

Taku hitru normaln člouk njebe muogu prit sz enga kraja na drug!!

Ivanka Širca, Kozarišče, februar 1997

Kuojne srjed noči

Muoj uoče je skrbu za kuojne u hljevah pr prstave...

Pa se je enkrat bl puoznu vračau damu, u Kozaršče,pa kar naenkrat zagljeda ogromnu kuojnu k' so djerjale okruog in okruog grada!!

Taku lajpe so ble,z uso žimo , kar so je majle ,spletjeno u kitke...

Pa kar galopjerale so tam , srjed noči...

Milka Vrhovec, Stari trg, februar 1997

Kar nebu pa hribe so gorajle!

Tu je blu an 1939 lajta, no in kaj je blu...? Jaz spim,pounoče je blu ,pa me sosajdove fantje pokličejo:„Lej ,Janez, gori, „gori“ „Lej“, krči,„pajde pogljeda!“ In rajs,okul in okul Luoške doline je blu,ku da be nebu pa obzuorje gorajla,je blu taku svetlu!!Pa kar tiste ognjene zublje so švigale guore!!!

So se trobajnte, tiste ,za preplah pr požare oglasile,pa kar trobile,pa trobile!!

Puol smo šle pa mi ,sz sosajde ,pogljeda guore, u gozd ,kaj sploh je, ki ne?

Pa so se ,kar žje čez ene četart ure , druge zbale,šle nazaj, jaz sm šu pa kar napraj!!trobjente so še kar tlike, jaz sm se ustavu,je blu taku svetlu , ku pr bajlem dnjeve!!Taku svetlu, da sm lahku še časopis brau, k' sm ga imu u žjepe!

Kar naenkrat pa taka svetluoba pride...taka, da me je kar vid slepilu.....najsm najpraj nč vidu.Puol pa pogljeda,čeprou me je še zmjeraj ščmajlu u očjeh,pa zagljeda,tamla od Rajke pa do Križne guore eno tako bleščječe bajlo maurico, kar en svetlječ se must čez nebu, čez vs tist uogn spuodaj!!!

Pa pounoči je bla žje ura , pa svetlu, ku pr bajlem dnjeve!!!

Trobajnte so utihnle, jaz sm šu nazaj, pa ob ene pridem damu.Uoče je pa sedu za mizo , pa me upraša:„Kaj se vidu?“

Pa me use povajm,pa rječe:„Viš, ti buoš u žiulejne zelu srječn,k' se vidu znamejna na najbe.Tu so ble svetince ,k' soprute Križne guore letajle.“

Naslajdn dan so pa raunu tamla, pod Križno goro , pjet fantu iz Dan ubile.

Janez Porok (Janežov), Klance, februar 1997

Tanja Hohnec

STROKOVNA EKSKURZIJA ETNOLOGOV KONSERVATORJEV NA MADŽARSKO 29. 9.–1. 10. 1999

Etnologi konservatorji se že vrsto let udeležujemo rednih enodnevnih mesečnih ali dvodnevnih delovnih srečanj, na katerih se dogovarjamo o skupnih nalogah, izmenjujemo izkušnje in spoznanja, primerjamo ter oblikujemo skupna metodološka vprašanja in podobno. Pomemben del tovrstnih srečanj so tematski terenski ogledi stavbne dediščine in njene prenove, pozitivnih in tudi negativnih primerov. Ker imamo na splošnih zavodskih ali splošnih konservatorskih ekskurzijah v tujini manj (ali skoraj nič) priložnosti za ogled, povezane z lastnim oziroma ožjim strokovnim zanimanjem, s področja etnoloških vsebin, smo se dogovorili za skupen ogled madžarskega nacionalnega muzeja na prostem v Szentendreju pri Budimpešti. Ekskurzije se je udeležilo šest etnologin in ena krajinarka s štirih regionalnih zavodov.

Tridnevna odlično organizirana in uspešno izvedena ekskurzija s strokovnim vodstvom je na kratko potekala takole:

ogled lokalnega muzeja na prostem Szenna pri Kaposvaru; prva madžarska lokacija, ki je v 80. letih prejela nagrado Evropanostr; krajši ogled pristave Szantodpuszta ob Balatonu, ki je za prenovo in situ prejela nagrado Evropanostr leta 1995;

celodnevni ogled Madžarskega muzeja na prostem Szentendre; obisk Etnografskega muzeja v Budimpešti s stalno pregledno postavitvijo madžarske ljudske kulture, ogled gostujoče razstave Kolumbijsko zlato in ogled matične občasne razstave o načinu življenja Indijancev s področja neevropskih kultur.

V muzeju na prostem v Szentendreju nas je sprejel direktor etnolog

dr. Miklos Cseri. Podrobno nam je predstavil zgodovinski razvoj muzeja od pobud do koncepta, nas seznanil z metodami in načinom dela ter načrti za prihodnost. Opisal je tudi nadaljnjo širitev in nove usmeritve v muzeju, ki daje vtis tovarne s približno okrog 150 zaposlenimi. Strokovno osebje muzeja sestavlja 10 etnologov in 4 arhitekti, drugi pa so zaposleni v številnih specializiranih in servisnih delavnicah, to so restavratorji, zidarji, obrtniki, tehnični pomočniki, vodniki ipd. Muzej je državna last, zato ga financira država, v zadnjem obdobju pa priteka precej finančnih sredstev iz Evrope. Dr. Cseri je seveda poudaril, da denar ne priteka sam in kar tako. Strokovna ekipa skrbi za dobro oblikovane programe širitve muzeja, ki so osnova za vsakršno dogajanje v njem. Največji vtis je na nas naredila nova upravna stavba, ki je v končni fazi gradnje. Arhitektura je pravo nasprotje »razstavljeni« stavbni dediščini v muzeju. Je sodobna, grajena s hladnimi materiali, prilagojena ravninskemu geografskemu okolju, predvsem pa strokovnim potrebam in sodobnim muzejskim pristopom, z ustrežno servisno službo.

V letih 1968–1985 je bilo na Madžarskem ustanovljenih pet lokalnih muzejev na prostem. Nacionalni muzej v Szentendreju je bil ustanovljen 1. februarja 1967 in je najprej deloval kot »depandansa« Etnografskega muzeja v Budimpešti. Preden so ga ustanovili, so na terenu več let delovale številne ekipe, ki so evidentirale stavbno dediščino na Madžarskem. Ta je zaradi različne nacionalnosti, verske pripadnosti in temu ustrezne socialne ter kulturne podobe izredno pestra. Etnologe seveda ni zanimala le posamezna arhitektura, temveč način družinskega življenja, kar se izraža v današnji prezentaciji: poleg zunanje podobe je predvsem bogata notranja oprema prostorov, s katero so želeli ujeti tudi zgodovinski trenutek, na primer spalnica otročnice (slika 2). Na osnovi terenskih analiz je bil izdelan koncept predstavitve stavbne dediščine Madžarske iz obdobja od 2. polovice 18. stoletja do 1. svetovne vojne. Muzejsko območje se razprostira na 46 hektarjih in je razdeljeno na deset enot, ki predstavljajo vasi z različnih madžarskih geografskih območij z vsemi pritiklinami: znamenjem ali kapelico, cerkvijo ali požarno opazovalnico ipd.

Etnologi tesno sodelujejo z arhitekti in skrbijo za posamezne enote. Doslej si je bilo mogoče ogledati štiri enote, peto smo lahko videli v nastajanju, druge so v konceptu že natančno določene in jih

Slika 1, Etnologi med ogledom
(Foto: T. Hohnec, september 1999)

Slika 2
(Foto: T. Hohnec, september 1999)

Slika 3
(Foto: T. Hohnec, september 1999)

Slika 4: Pogled na vas z območja porečja Zgornje Tise
Foto: T. Hohnec, september 1999

nameravajo realizirati do leta 2008. Po muzeju nas je vodila etnologinja Tünde Zentai, odgovorna za enoto št. 10, ki predstavlja arhitekturno dediščino pokrajine Kisalföld na severozahodu Madžarske, na območju Velike madžarske nižine (slika 3). Program muzeja poleg splošnih posamičnih in vodenih ogledov dopolnjujejo tudi občasni prikazi v obrtnih delavnicah, delovnih in prazničnih šeg, organizacija glasbenih festivalov in podobno. V muzeju je ves čas čutiti delovno razpoloženje in vnemo. Verjamemo, da bodo rezultati v delovnih razmerah, ki nikakor niso skromne, vedno boljši. Tudi v mednarodnem merilu, kar je eden od zastavljenih ciljev ekipe Madžarskega muzeja na prostem v Szentendreju.

Alja Kotar

ETNOLOŠKE RAZISKOVALNE DELAVNICE, POLETNE ŠOLE ... ZA MLADE RAZISKOVALCE

Iz leta v leto je mladim raziskovalcem na voljo čedalje več delavnic. Nekatere postajajo že kar tradicionalne. Različne delavnice, zanimive raziskovalne teme, spoznavanje novih ljudi in krajev privabljajo k sodelovanju zmeraj več študentov. Od 23. do 28. maja 1999 je v okviru organizacije ŠKUC in v sodelovanju z Goriškim muzejem potekala muzeološka delavnica v Breginju, ki jo je organiziral Boštjan Kravanja. Namen delavnice je bil inventarizacija muzeja v Breginju.

V organizaciji Muzeja novejših zgodovine Celje je od 27. junija do 2. julija potekala muzejska poletna delavnica Jožefov hrib '99. Pod vodstvom mentorjev so študentje in dijaki raziskovali življenje na Jožefovem hribu, njegovo zgodovino in arhitekturno obliko naselja. To je bila sedma poletna delavnica, ki jo je organiziral Muzej novejših

zgodovine Celje.

Od 12. do 19. septembra je v Novi Gorici že tretje leto potekala Poletna šola vizualnega v sodelovanju avdiovizualnega laboratorija ZRC SAZU in območne izpostave sklada za ljubiteljsko kulturo Nova Gorica. Dijaki, študentje, kulturniki in drugi raziskovalci so se pod vodstvom mentorjev seznanjali in usposabljali v zvezi z metodami snemanja avdiovizualnega gradiva, njegove analize in montaže.

Letos je v Piranu že šesto leto potekala Mednarodna etnološka poletna šola - MESS v Piranu. Od 20. do 26. septembra so naši in tuji profesorji študentom etnologije in kulturne antropologije ter sociologije kulture predavali o antropološki, etnološki in zgodovinski tematiki.

Od 25. do 28. septembra je pod vodstvom dr. Vita Hazlerja potekala Raziskovalna delavnica Kog. Skupine študentov so na terenu raziskovale vinogradništvo, sadjarstvo, ledinska imena, vencale in vencalije, religiozno in družbeno življenje. Namen delavnice je bil izboljšati turistično ponudbo kraja, izdelati osnovo za ustanovitev lokalne muzejske zbirke, pomembno pa je bilo tudi raziskovalno terensko delo.

Od 4. do 8. oktobra je potekala Raziskovalna delavnica Podsreda. Študentje etnologije in kulturne antropologije so sodelovali v dveh skupinah. Ena je dokumentirala in inventarizirala Fiketovo domačijo na Lesičnem, druga pa je pregledovala in popisovala stavbe na območju Kozjanskega parka.

Od 25. do 31. oktobra je potekala interdisciplinarna delavnica Raziskovanje obrti v Mengšu, na kateri so sodelovali etnologi, zgodovinarji in arheologi. Cilj raziskovanja na delavnici je bil poiskati zamisli za darila, povezana z ustvarjalnostjo tamkajšnjih ljudi v preteklosti in sedanjosti. Delo je potekalo v več skupinah: ena je raziskovala sedanje oblike obrti in drugih dejavnosti v Mengšu; druga je odkrivala ideje, ki se skrivajo v arheoloških in zgodovinskih virih. Ugotavljali so, kateri predmeti, povezani z Mengšem, so primerni za darila, kdo ima znanje o tehnologiji, da bi jih lahko izdeloval ali pa jih že izdeluje.

Pester izbor delavnic in taborov je študentom in drugim raziskovalcem omogočil teoretično in praktično poglobljanje znanja. Seveda pa na delovno vnemo vpliva tudi družabni del, za katerega poskrbijo študentje sami pa tudi mentorji, organizatorji in seveda krajanji ter domačini, ki se radi udeležijo sklepnih predstavitev in zabav.

Boštjan Kravanja

POROČILO Z MUZEOLOŠKE DELAVNICE DOKUMENTIRANJE BREGINJSKEGA MUZEJA

Muzeološka delavnica Dokumentiranje Breginjskega muzeja je potekala v zadnjem tednu maja, od nedelje, 23. maja, do petka, 28. maja 1999.

V Breginju je v zadnji fazi delalo 15 študentov, kot je bilo predvideno, sicer pa je začetna dela opravljalo 11 študentov. Vsi so imeli bolj ali manj dobro predznanje s področja muzeologije (teorija

in terensko delo v okviru fakultet), tako da je naš motor po predvidevanju že na startni ravnini pokazal dobre pospeške.

Evidenčna dokumentacija eksponatov v Breginjskemu muzeju je v celoti narejena v digitalni obliki. S tem se ponašajo redki muzeji v Sloveniji. Dodatno nam je strokovno svetovala višja kustodinja Inga Miklavčič - Brezigar iz Goriškega muzeja, ki je leta 1996 tudi postavila njegov koncept.

Drug pomemben rezultat delavnice je muzejska fototeka. V kartotečni obliki jo bo v začetnih fazah hranil Goriški muzej. Strokovno evidentiranih in fotografiranih je bilo torej 442 muzealij, kar je celoten fond Breginjskega muzeja.

Pri taki podatkovni poplavi se le redko zgodi, da ne pride tudi do napak. V začetni fazi dokumentacije so vse napake natančno identificirane in navedene v opombah evidence. Slednje bo (z delovnimi kopijami) hranilo Turistično društvo v Breginju, v digitalni obliki pa tudi Goriški muzej, kot primerjalno gradivo fototeki.

Predlagane naloge, ki jih bo dokumentacija opravljala, so:

- eksponati muzeja so z dokumenti začetno identificirani in s tem zavarovani;
- dokumentacija je z računalnikom uporabna v vseh smereh in po različnih ključih (podobno kot digitalni slovarji in enciklopedije);
- takšna uporabnost dokumentacije pripomore k boljšemu pregledu muzejskih eksponatov in s tem tudi lažjemu načrtovanju razvoja muzejske zbirke;
- z razvojem zbirke naj bi se sočasno razvijala tudi sama dokumentacija; s tem bi bil Breginjski muzej nosilec znanja o izdelovanju in dopolnjevanju muzejske dokumentacije tudi na splošno.

Samim udeležencem je delavnica koristila kot obšolska dejavnost. Na delavnici so se naučili tehničnih muzeoloških znanj in jih tudi poglobili. Za večino udeležencev pa je bil to tudi prvi obisk Slovenske Benečije, skrajnega zahoda Slovenije.

Poleg zbirke, s katero smo teh nekaj dni živeli in dihali, smo si ogledali še dve podobni, vendar popolnoma drugačni muzejski zbirki na tem kulturno zelo bogatem območju (Robidišče, Breginj).¹

Izvedba delavnice:

1. Udeleženci:

Študentje na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, Univerza v Ljubljani²

2. Organizacija:

Boštjan Kravanja, enota ŠKUC Breginj-Kobarid

3. Podpora:

Študentska organizacija Univerze v Ljubljani

Občina Kobarid

Klub tolminskih študentov

Goriški muzej, grad Kromberk

Turistično društvo Breginj

4. Pomoč:

4.1. Informatorji:

Pavle Tonkli, Breginj

Ada Tonkli, Breginj

Marija Bric, Breginj

Zdravko Mazora, Breginj

4.2. Strokovno svetovanje

Inga Miklavčič - Brezigar, Goriški muzej, grad Kromberk

4.3. Knjižna nagrada udeležencem:

Turistično društvo iz Breginja

4.4. Izposoja šolskih klopi:

Gasilski dom v Breginju

5. Reševanje težav in težav:

Pavle Tonkli, Ada Tonkli

Vsem se zahvaljujem

¹ Prva zbirka je zbrana v tako imenovani črni kuhinji v vasi Robidišče, na skrajnem zahodnu Slovenije, drugo pa je zbral zasebni zbiralec v svoji hiši Zdravko Mazora v Breginju.

² Študentje so sodelovali prostovoljno, s tem pa so opravili tudi obvezno letno študijsko prakso na oddelku:

Thierno Damjan Diallo, Ljubljana

Živa Gobbo, Izola

Maja Ivanež, Novo mesto

Samo Klemencic, Ljubljana

Matej Kodric, Ljubljana

Irena Kolenc, Ljubljana

Alja Kotar, Ljubljana

Sarah Lunacek, Ljubljana

Tina Oman, Kranj

Dan Podjed, Celje

Saša Poljak, Radovljica

Saša Roškar, Domžale

Nina Vodopivec, Ljubljana

Jasna Vogrin, Lenart

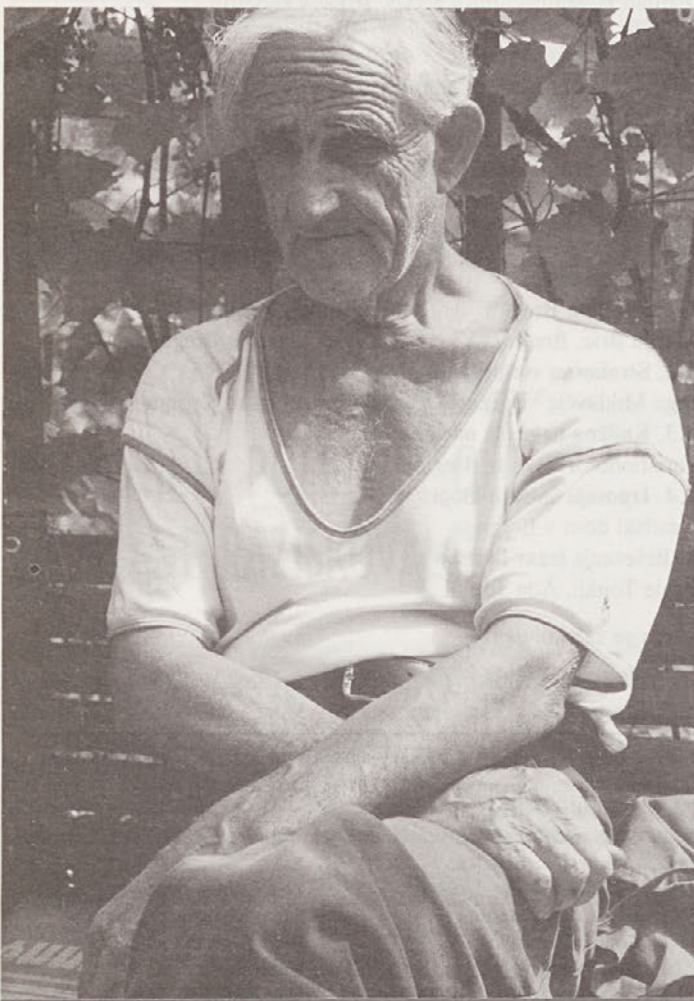
*Dan Podjed*OD VRAT DO VRAT
NA JOŽEFOVEM HRIBU

Muzej novejšje zgodovine Celje je letos poleti ponovno organiziral Muzejsko poletno delavnico, tokrat že sedmo po vrsti. Potekala je od 27. junija do 2. julija. Raziskovalno območje letošnje delavnice je bilo naselje Jožefov hrib in krajevna skupnost Aljažev hrib.

»Na prejšnjih dveh delavnicah smo raziskovali delavsko naselje Gaberje, letos pa smo za primerjavo izbrali bolj eliten mestni predel. Jožefov hrib je zanimiv za proučevanje načina življenja v Celju, saj predstavlja pomemben del mesta, hkrati pa ima veliko svojjskih značilnosti, ki jih v drugih celjskih predelih ne najdemo.« je povedala etnologinja Tanja Roženberger Šega, kustosinja v Muzeju novejšje zgodovine Celje in vodja poletne delavnice. Prav te specifikke so udeleženci delavnice skušali poiskati in dokumentirati.

30 mladih raziskovalcev, dijakov in študentov, je delalo v treh skupinah. Ker je delavnica zastavljena interdisciplinarno - kot sodelovanje zgodovine, umetnostne zgodovine in etnologije - so bile tako oblikovane tudi skupine.

»Zgodovinsko« skupino je vodil prof. zg. Tone Kregar, kustos

Moški portret
(Fototeka MNZC, foto: Dan Podjed)

Vila na Jožefovem hribu
(Fototeka MNZC, foto: Dan Podjed)

Muzeja novejšje zgodovine. Osnovna hipoteza, iz katere so izhajali, je bila, da se je od druge polovice dvajsetih let naprej na Jožefovem hribu oblikovalo stanovanjsko naselje, ki se je od drugih predelov Celja razlikovalo predvsem po zaokroženi nacionalni ter predvsem socialni strukturi prebivalstva.

Rezultati raziskovanja so večidel potrdili hipotezo. Na Jožefov hrib se je naselilo celjsko meščanstvo in »malomeščanstvo«, predvsem uradništvo in učiteljstvo. Danes tam še vedno stanuje veliko potomcev prvih naseljencev. Ti so ponosni na svoje meščanske korenine, kar so velikokrat poudarili v pogovoru.

Skupino, ki je proučevala bivalno kulturo, so sestavljale tri podskupine. Meščanske vile na Jožefovem hribu so proučevali z mentorsko pomočjo prof. um. zg. Branke Primc z Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Celje. Stavbno dediščino so raziskovali pod vodstvom prof. um. zg. Anke Aškerc, prav tako iz Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Celje. Proučevali so tudi notranjost stanovanj, mentor je bil abs. etn. Dan Podjed.

S proučevanjem arhivski virov in s terenskimi delom so ugotovili, da je v 17. in 18. stoletju bil na Jožefovem hribu zgrajen cerkveni kompleks, stanovanjskega naselja pa še ni bilo. Meščanske vile, ki dajejo naselju eliten videz, so prevladujoč tip arhitekture na Jožefovem hribu. Zidati so jih pričeli šele v drugi polovici 19. stoletja. Prebivalci pa Jožefovega hriba ne pojmujejo kot elitni predel Celja, marveč kot naselje »en mal bogatejših«, kot sami povedo.

Parcelacija se je pričela po 1. svetovni vojni, zlasti po letu 1926, ko je načrtna urbanizacija začrtala do danes ohranjen raster ulic. Po 2. svetovni vojni se je pozidava zgostila, nastalo je delavsko naselje Selce, nekoliko odmaknjeno Podgorje pa so pozidali s »črnimi gradnjami«.

Ostala naselja na območju krajevne skupnosti Aljažev hrib - Selce, Podgorje in Čret - se od Jožefovega hriba precej razlikujejo. Namesto vil in prostornih stanovanj so tam hiše enodružinske. Bivalni prostori so zreducirani na najnujnejše. Sanitarne in energetske razmere v teh delih krajevne skupnosti slabše kot na Jožefovem hribu. Zanimivo je, da so lastniki stavb, ki so bile zgrajene pred 2. svetovno vojno, še zelo dolgo imeli doma suha stranišča, čeprav so se udobnejša angleška stranišča že uveljavila. Tradicija je bila močnejša od potebe (takšne ali drugačne).

Skupina, ki je pod vodstvom Tanje Roženberger Šega proučevala življenje na hribu, je delo zastavila izrazito etnološko. Verjetno je temu botrovalo tudi to, da so bili člani skupine sami študentje etnologije. Zato tudi ni nič čudnega, da so se posvetili predvsem

dr. Naško Križnar

POLETNA ŠOLA VIZUALNEGA 1999

Letos je potekala od 12. do 19. septembra v Novi Gorici že tretja Poletna šola vizualnega. Udeležilo se je 12 slušateljev iz Slovenije, Italije in Srbije. Delavnice so vodili: Allison Jablonko, Nadja Valentinčič in Naško Križnar.

Prva šola leta 1997 je bila posvečena teoriji vizualnih medijev ter njihovih aplikacij v znanosti in umetnosti. Druga šola leta 1998 je bila po želji slušateljev usmerjena v prakso video snemanja in vizualnih raziskav, prav tako tudi letošnja.

Vse tri poletne šole je pripravil avdiovizualni laboratorij ZRC SAZU v organizaciji Območnega sklada za ljubiteljske dejavnosti (nekdanji ZKO) Nova Gorica.

Poletne šole vizualnega v Novi Gorici so posebna oblika zunajšolskega usposabljanja o sodobnih metodah snemanja avdiovizualnega gradiva, njegove analize in montaže. Namenjene so dijakom, študentom, kulturnikom, mentorjem in raziskovalcem, ki bi pri svojem delu želeli uporabljati video kamero oziroma vizualno gradivo, ki bi ga sami izdelali.

Ideja šole temelji na predpostavki, da je lahko večšina neumetniškega filma in videa, kot se uporablja v znanosti, osnova za vsestransko uporabo vizualnih informacij na različnih področjih izobraževalne, kulturne in raziskovalne dejavnosti. Te večšine si ni mogoče pridobiti na nobeni znani šoli na srednji, višji ali visoki izobraževalni ravni v Sloveniji.

Foto: Vesna Moličnik

Allison Jablonko je predstavila osnovni pristop k vizualni raziskavi, ki temelji na predpostavki Johna Colliera, da je slika vprašanje, ne odgovor. Zato so morali slušatelji svoje video posnetke opredeliti in analizirati kot zavestno pozicioniranje raziskovalca (snemalca) v razmerju do stvarnosti. Tako se izognemo poljudnostim v produkciji vizualne dokumentacije oziroma mišljenju, da kamera preprosto posname dogajanje, raziskovalec pa nato dobi iz posnetkov podatke. Letos so slušatelji v njeni delavnici izdelali demonstracijski video film, ki prikazuje različne načine vizualnega pristopa k okolju, v katerem smo delovali.

Nadja Valentinčič je izbrala za temo svoje vizualne produkcije, v katero je popeljala tudi slušatelje poletne šole, temo vrtnice kot

Udeleženci MPD Jožefov hrib 99.
(Fototeka MNZC, foto: Dan Podjed)

terenskemu delu in intervjujem z informatorji.

Ugotovili so, da ne moremo govoriti o enotni podobi krajevne skupnosti, saj je območje zelo raznoliko. Enovitost lahko ugotavljamo le po posameznih naseljih. Jožefov hrib je zaključena enota s specifičnim načinom življenja, kjer živi oziroma je živel višji srednji sloj. V Selcah se je v petdesetih letih formiral delavski sloj, prav tako tudi v Podgorju.

Raziskovali so tudi romanja in s temi povezane običaje, saj se je k cerkvi sv. Jožefa veliko romalo. Najbolj množično romanje je bilo 19. marca, na dan sv. Jožefa, nato za 1. maj in drugo ali tretjo nedeljo po veliki noči.

Urnik terenskega dela in raziskovanja je bil pri vseh skupinah dokaj natrpan, tako da so bili udeleženci ob večerih pošteno utrujeni. "Delo na terenu je bilo zelo naporno, a muke so se izplačale, saj smo veliko ugotovili. Seznanila sem se z novimi pojmi in odprl se mi je nov svet," je povedala srednješolka Mojca. Seveda pa je dijakom in študentom ostalo dovolj moči za večerne zabave.

Pestra je bila tudi "izvenšolska" ponudba. Na celjskem gradu so si ogledali predstavo Sen kresne noči v izvedbi Slovenskega ljudskega gledališča Celje, obiskali so Muzej novejšje zgodovine in Pokrajinski muzej, kjer je bila na ogled razstava o Celjskih grofih.

Udeleženci delavnice so bivali v sodobno opremljenih prostorih Doma sv. Jožefa. Kvalitetni delovni prostori in kontemplativno okolje so omogočili optimalne pogoje za uspešno delo. Tudi zato je bila delovna vnema še toliko večja.

Muzejske poletne delavnice veliko prispevajo k vedenju o Celju. "Delavnice po delih raziskujejo mesto. Tako vsako leto vemo več o novejši zgodovini Celja in o načinu življenja v njem. Naš cilj je raziskati celotno območje in dobiti celovito podobo mesta," je povedala Tanja Roženberger Šega. Tako se bo tradicija delavnice nadaljevala tudi naslednje poletje.

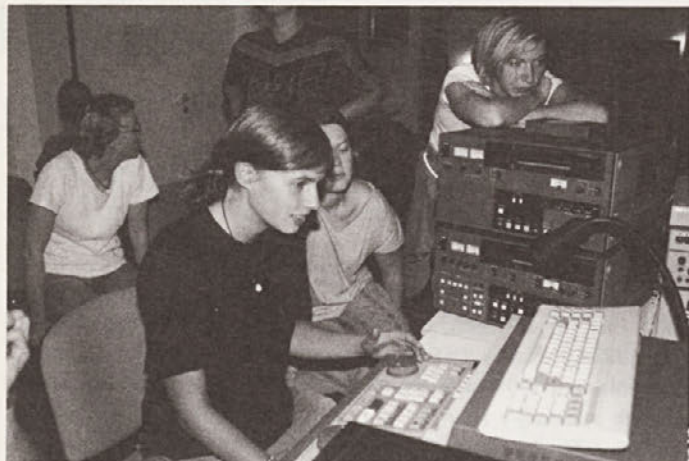

Foto: Vesna Moličnik

simbola Nove Gorice. Pri tem so se seznanili z vsemi fazami izdelave dokumentarnega video filma, od zasnove do scenarija, snemalnega načrta, snemanja in montaže gradiva. V ospredju je bilo zlasti snemanje intervjujev z izbranimi informatorji in učenje o vlogi raziskovalca ter snemalca pri tem. Zaradi pomanjkanja časa film ni bil dokončan, kot je bilo zamišljeno, končane so bile naslednje faze izdelave: zasnova, organizacija snemanja, snemanje, montažni načrt, montaža intervjujev ter drugega gradiva.

Vesna Moličnik je v večernem predavanju opisala svoje poglede na sodobno produkcijo interaktivnih medijev, ki jih je spoznavala s sodelovanjem v žiriji Europrix na natečaju za študentske CD-rome v Salzburgu. Digitalizirani virtualni prostori so polni podob, ki sestavljajo svojevrstno kulturo, vredno posebne raziskave. Pri tem gre predvsem za nove načine uporabe slikovnega gradiva, ki ga bomo morali še naprej izdelovati standardno, torej z video kamero. Naško Križnar je predstavil metodologijo vizualnih raziskav, uvod v delo z video kamero, kinematografska izrazna sredstva in avtomatsko video montažo. S slušatelji je izvedel tudi tako imenovani »imagework«, kar bi lahko v slovenščino prevedli kot »slikovanje«.

Gre za izvajanje notranjih človekovih podob kot odgovor na različna vprašanja, ki si jih pred tem zastavimo. Pokaže se, da sta naš predstavniki svet in tudi mišljenje povezana s podobami. In če naredimo še korak naprej: ali ni tudi naša vizualna produkcija samo odgovor na naše notranje podobe ali vsaj v skladu z njimi?

Delo letošnje šole je bilo izredno intenzivno. Vsak dan so potekale tri triurne seanse, ki so se jih udeleževali vsi slušatelji. Posebno intenzivna je bila druga polovica, ko so slušatelji zaključevali snemanje in montiranje video filmov. Zato je bil eden od dopolnilnih predlogov za naslednje leto podaljšanje šole, da bi lahko delovni procesi potekali mirneje.

Tudi sicer se je pojavilo nekaj dilem, ki bi jih lahko združili v vprašanja:

Naj bo v poletni šoli poudarek na procesu ali rezultatih?

V poglavje video montaže je doslej spadal tudi dokončan video film. To pa je v tako kratkem času izredno težavno uresničiti, zlasti če se vodja delavnice odloči za zahtevnejši projekt. Zahteva za dokončanje projekta postane psihični pritisk, ki slušateljem preprečuje, da bi se zbrano posvetili montaži.

Naj v program poletne šole vključimo tudi učenje interaktivnih medijev?

Razprava po predavanju Vesne Moličnik je pokazala, da so interaktivni mediji kot pripomoček pri raziskavi in prezentaciji vsekakor izziv tudi za vizualne raziskovalce. Zato bi moral vsak poznati teorijo, strategijo in prakso interaktivnih medijev. Kakorkoli

Foto: Vesna Moličnik

se bomo odločili, video snemanje, njegove strategije in praksa bodo ostali osnova tudi za nadaljnjo uporabo v interaktivnih medijih.

Kako naj se povečuje internacionalizacija poletne šole?

Letos je kot vodja delavnice že drugič sodelovala Allison Jablonko iz ZDA. V prihodnje naj bi izmenično sodelovali tudi predavatelji – vodje delavnic iz drugih držav. Ti naj bi s seboj pripeljali tudi nekaj svojih slušateljev. Doslej so se poletne šole, razen Slovencev, udeleževali le slušatelji iz sosednjih držav, večinoma zamejski Slovenci. Vsekakor ostaja število vodij delavnic in slušateljev omejeno zaradi določenega trajanja šole in zaradi tega, ker imamo na voljo samo eno montažno enoto.

Poletna šola se je v Novi Gorici udomačila tudi na upravni ravni. Slušatelje in predavatelje je sprejel župan ter imel z njimi ploden pogovor. Pokazalo se je, da lahko vizualne raziskave v Novi Gorici pomagajo odgovoriti na nekatera vprašanja o prihodnjem razvoju mesta, vizualno gradivo, ki pri tem nastane, pa je pomemben arhivski dokument. In res, v tednu dni so slušatelji posneli več kot 15 ur gradiva o dogajanju v mestu, na podlagi katerega so bili med trajanjem poletne šole izdelani trije video filmi:

Visual Notes (delavnica Allison Jablonko), beta, 16 min. 51 sek.

Vrtnica je ena lepa roža (delavnica Nadje Valentinčič), beta, 12 min. 58 sek.

Vizualne impresije (delavnica Nadje Valentinčič), beta, 6 min. 11 sek.

Tita Porenta

DELOVNA SKUPINA ZA ETNOLOŠKO MUZEOLOGIJU PRI SLOVENSKEM ETNOLOŠKEM DRUŠTVU

Pri Slovenskem etnološkem društvu občasno deluje delovna skupina za etnološko muzeologijo. Zadnjič se je ta skupina sestala pred tremi leti v depojih Slovenskega etnografskega muzeja v Škofji Loki, ko sta jo še uspešno vodili kolegici Ivanka Počkar iz Posavskega muzeja Brežice in Tatjana Dolžan iz Gorenjskega muzeja v Kranju. Na letošnjem občnem zboru Slovenskega etnološkega društva sem »štafetno palico« prevzela Tita Porenta, kustodinja v Trziškem muzeju. Upam in želim, da bodo spet oživila naša skupna srečanja, na katerih bomo drug drugemu pomagali reševati vsakdanje probleme in dileme pri našem delu ter si tako širili strokovno obzorje. Delo skupine bo naravnano predvsem v povezovanje etnologov muzealcev, z drugimi etnologi v Slovenskem etnološkem društvu in z delom Slovenskega muzejskega društva. Pri tem je zelo pomembno, da se naših sestankov udeležujete v čim večjem številu, saj bo naše delo tako učinkovitejše.

Za leto 1999–2000 sem na IO predlagala takšen okvirni delovni program:

1. Medsebojno spoznavanje in obveščanje o delu, problemih in mednarodni dejavnosti članov naše delovne skupine pri SED
2. Sodelovanje pri projektih, ki jih organizira SED:
  - v letu 1999 na okrogli mizi o Etiki in sodobni slovenski družbi, ki jo pripravlja kolega Vito Hazler z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo na FF v novembru
  - v letu 2000 bo to posvet o Slovenski etnologiji v zavesti sodobne družbe
3. Po merilih za tisk publikacij Knjižnice Glasnika SED imamo možnost kandidiranja tudi kot delovna skupina. Razmislili bomo o tem, ali smo sposobni izvesti skupno akcijo, s katero bomo naš poklic predstavili drugim etnologom in nestrokovni javnosti.

Prvi sestanek smo imeli v ponedeljek, 27. septembra 1999, ob 9.30 v prostorih Slovenskega etnografskega muzeja. Žal je bilo navzočih le 12 članov naše delovne skupine, opravičile pa so se 4 kolegice.

V nadaljevanju objavljamo po abecednem redu urejen seznam etnologov. Sestanek je potekal po točkah dnevnega reda, ki ga je prejel vsak etnolog muzealec, član SED, skupaj z vabilom. Navzoče sem seznanila s ponovnim delovanjem delovne skupine za etnološko muzeologijo pri SED, novimi člani IO SED, ki so bili imenovani na letošnjem občnem zboru društva ter vsebino dveh sestankov IO SED v novi sestavi (11. maja in 7. junija), na katerih smo oblikovali program dela za leto 2000.

Sklenili smo, da se bomo sestajali vsak drugi mesec ob ponedeljkih ob 10. uri v prostorih Slovenskega etnografskega muzeja. Naša srečanja bomo imenovali Muzejska delavnica. V tem imenu se namreč kažejo različne možnosti delovanja skupine, od pogovorov, vprašanj, krajših predavanj, obveščanja, predstavitev do oblikovanja skupnih mnenj in podobno. Zaželeno je sodelovanje vseh članov, ki naj svoje tematske predloge pošljejo v pisni obliki na naslov predsednice delovne skupine.

Ob koncu delavnice bomo na željo naših članov v juniju 2000 priredili piknik.

Pregledali smo seznam etnologov muzealcev po slovenskih muzejih. Seznam bomo ves čas dopolnjevali z novimi podatki, preveriti pa bo treba tudi članstvo pri SED in neporavnane obveznosti. Na predlog Ralfa Čeplaka Mencina je seznam z zbranimi podatki objavljen na koncu prispevka.

Navzoči niso omenili potrebe, da bi o delovanju naše skupine posebej obveščali tudi ravnatelje muzejev, zaradi slabe udeležbe etnologov iz naše edine »matične« nacionalke pa smo sklenili poslati ravnateljici Inji Smerdel pismo, naj znotraj Etnografskega muzeja zavzamejo pozitivnejše stališče do udeleževanja na sestankih naše delovne skupine.

Na letošnjem občnem zboru 7. aprila smo prejeli tudi dopolnjen pravilnik o podeljevanju Murkove nagrade in Murkovih priznanj za posebne dosežke v etnologiji na Slovenskem. Rok za oddajo predlogov za leto 1998, 15. september, smo letos žal zamudili, vendar smo sklenili, da predloge za podelitev omenjene nagrade in priznanj za leto 1999 oblikujemo že spomladi (najkasneje do maja), in sicer tudi za druge dosežke v muzejski stroki, saj so doslej zajemali le nagrajevanje razstav.

V etnoloških krogih poteka tudi priprava na oblikovanje kodeksa poklicne etike za etnologue. Pred leti je mag. Mojca Ramšak objavila prvi predlog kodeksa (Ramšak Mojca, Etični kodeks slovenskih etnologov /predlog/, Glasnik SED 36/1996, št. 1, str. 33–37). Kolega dr. Vito Hazler z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo na FF v Ljubljani naj bi novembra 1999 pripravil okroglo mizo o Etiki in sodobni slovenski družbi, gradivo za razpravo o temeljnih načelih etnološke poklicne etike pa je pripravila tudi delovna skupina SED za zakonodajo (Zvezda Delak Koželj in dr. Branka Berce - Bratko). Kodeks naj bi vseboval splošna etična načela, ki veljajo za vse etnologue, in dodatna načela, značilna za posamezna področja našega dela. Delovna skupina za etnološko muzeologijo pri SED meni, da posebnih določil za etnologue muzealce ni, zato smo oblikovali sklep o Pobudi za oblikovanje etičnega kodeksa slovenskih muzealcev, ki sem ga predstavila na zborovanju Slovenskega muzejskega društva 7. oktobra letos v Bohinju. Dobra osnova za oblikovanje takega dokumenta je po našem mnenju kodeks poklicne etike ICOM, prilagojen slovenskim razmeram. Zavezoval bi vse slovenske muzejske delavce, ki so opravili strokovni izpit in se pri tem seznanili z določbami tega kodeksa. Med pomembnejša določila enotnega muzejskega etičnega kodeksa spadata tudi oblikovanje meril za ovrednotenje našega dela in storitev ter lojalna konkurenca med muzeji.

Na koncu našega razpravljanja o nerešenih problemih v zvezi z našim delom smo oblikovali še dva zanimiva in uporabna predloga. V okviru naših sestankov bomo organizirali borzo ponudbe in povpraševanja po eksponatih, ki se hranijo v posameznih zbirkah, vendar ne ustrezajo politiki zbiranja. Zaradi varovanja podatkov bo borza namenjena le izmenjavi eksponatov med muzealci.

Člani naše delovne skupine pa so izrazili željo, da bi pripravili tudi izmenjavo potujočih razstav. Ponudbe bomo zbirali na sestankih v posebni mapi na sedežu društva, kazalo pa bi jo objaviti tudi v Glasniku SED in na Internetu.

Trenutno zaposleni po slovenskih muzejih

Podatke za etnologue muzealce sem zbrala s pomočjo Martine Orehovec (za osrednjo Slovenijo), Jane Adamič (za Štajersko in Pomurje), Bogdane Marinac (za Notranjsko in Primorje), Ide Gnilšak (za Gorenjsko), Bojane Rogelj - Škafar in Barbare Sosič (za Slovenski etnografski muzej) ter Marjetke Balkovec - Debevec za dokumentaliste.

1. BALKOVEC - DEBEVEC Marjetka, višja kustodinja
Slovenski šolski muzej
tel./faks: (061) 213-024
e-pošta: marjetka.balkovec@guest.arnes.si
dipl. etnologinja in zgodovinarica
dokumentalistka
2. BRANCELJ - BEDNARŠEK Andreja, višja kustodinja
Belokranjski muzej Metlika
tel./faks: (068) 63-370, 58 177
e-pošta: leon.gregorcic@guest.arnes.si
dipl. etnologinja in prof. umetnostne zgodovine
direktorica Belokranjskega muzeja
kustosinja, kulturna zgodovinarica
3. BRENCE Andrej, višji kustos
Pokrajinski muzej Ptuj
tel.: (062) 778-879
faks: (062) 787 92 45
dipl. etnolog in zgodovinar
vodja oddelka za etnologijo, etnološka zbirka
mask
4. BREZIGAR - MIKLAVČIČ Inga, višja kustodinja
Goriški muzej - Grad Kromberk
tel.: (065) 135-98 15
faks: (065) 135 98 21
e-pošta: inga.brezigar@guest.arnes.si
dipl. etnologinja in prof. angleščine
etnološke zbirke na Gradu Kromberk
5. CIGLIČ Zvona, kustodinja
Pokrajinski muzej Koper
tel.: (066) 272-028
dipl. etnologinja in umetnostna zgodovinarica
etnološke zbirke za območje Slovenske Istre,
Čičarije, Brkinov in Gornjega Krasa
6. CVETKO Jana, kustodinja
Slovenski verski muzej
tel.: (061) 777-100
faks: (061) 777-570
e-pošta: jana.cvetko@guest.arnes.si
dipl. etnologinja in sociologinja kulture
direktorica
7. ČEPLAK - MENCIN Ralf, vodja enote SEM
Muzej grad Goričane
Slovenski etnografski muzej
tel.: (061) 611-506
faks: (061) 613-280
e-pošta: ralf.ceplak@guest.arnes.si
dipl. etnolog in psiholog
neevropska zbirka kitajskih kultur
8. DOLŽAN - ERŽEN Tatjana, kustodinja
Gorenjski muzej Kranj
tel.: (064) 221-071
faks: (064) 221-168
mag. etnologije in dipl. slavistka
etnološke zbirke Gorenjskega muzeja
9. DULAR Andrej, muzejski svetovalec
Slovenski etnografski muzej
tel.: (061) 132-53-68, 132-54-03
faks: (061) 132-53-77
- e-pošta: andrej.dular@etno-muzej.si
mag. etnologije in dipl. slavist
zbirke ljudske obrti na Slovenskem
10. FERLE Mojca, višja kustodinja
Mestni muzej Ljubljana
tel.: (061) 222-930, 123-35-67
faks: (061) 222-946
e-pošta: mojca.ferle@mm-lj.si
dipl. etnologinja in sociologinja kulture
kustodiat za urbano etnologijo mesta Ljubljane,
tekstilne zbirke in dokumentacija etnološke
dediščine na območju nekdanjih petih
ljubljskih občin
11. FLORJANČIČ Saša, kustodinja
Muzeji radovljiške občine, Kovaški muzej
tel.: (064) 736-717
e-pošta: muzeji.radovljske.obcine@siol.net
dipl. etnologinja, kulturna antropologinja in
geografinja
zbirke Kovaškega muzeja v Kropi
12. GARTNER - LENAC Nadja
Zavod za kulturo in izobraževanje Trzič
Trziški muzej
tel.: (064) 564-172
faks: (064) 564-171
e-pošta: gartner-lenac.nadja@guest.arnes.si
dipl. etnologinja
zbirka osebnih fondov tržiških družin in
muzejska knjižnica
13. GNILŠAK Ida, višja kustodinja
Muzeji radovljiške občine
tel.: (064) 715-188
faks: (064) 715-049
e-pošta: muzeji.radovljske.obcine@siol.net
dipl. arheologinja
osrednja slovenska čebelarstva zbirka
14. GREGO Marko, kustos
Goriški muzej - Tolminska muzejska zbirka
Tel.: (065) 181-360
e-pošta: marko.grego@guest.arnes.si
dipl. etnolog in sociolog kulture
tolminska muzejska zbirka
15. DAŠA HRIBAR, kustodinja
Slovenski etnografski muzej
tel.: (061) 132-53-68, 132-54-03
faks: (061) 132-53-77
e-pošta: dasa.hribar@etno-muzej.si
mag. etnologije in dipl. sociologinja kulture
oddelek za tuje etnije v Sloveniji
16. HUDALES Jože, vodja muzeja pri
Kulturnem centru Ivan Napotnik Velenje
Muzej Velenje
tel.: (063) 869-203, 869-204
faks: (063) 862-094
e-pošta: joze.hudales@siol.net
mag. etnologije in dipl. zgodovinar
etnološka dediščina 18. in 19. stoletja
17. KERŠIČ Irena, muzejska svetovalka
Slovenski etnografski muzej
tel.: (061) 132-53-68, 132-54-03
faks: (061) 132-53-77
- e-pošta: irena.kersic@etno-muzej.si
dipl. etnologinja in umetnostna zgodovinarica
zbirke ljudskega stavbarstva in notranja oprema
18. KOGEJ RUS Sonja, kustodinja pedagoginja
Slovenski etnografski muzej
tel.: (061) 132-53-68, 132-54-03
faks: (061) 132-53-77
e-pošta: sonja.kogej-rus@etno-muzej.si
dipl. etnologinja in zgodovinarica
pedagoška služba
19. KOKOŠINEK Nataša, kustodinja
Muzej Jesenice
tel.: (064) 862-582
faks: (064) 864-159
dipl. etnologinja in zgodovinarica
direktorica
20. KOLOINI Borut, kustos
Goriški muzej
tel.: (065) 135-98-16
faks: (065) 135-98-21
e-pošta: borut.koloini@guest.arnes.si
mag. sociologije kulture in dipl. etnolog
knjižničar na gradu Kromberk, Goriški muzej
21. KONESTABO Nataša, kustodinja
Pokrajinski muzej Murska Sobota
tel./faks: (069) 21-155, 27-706
e-pošta: natasa.konestabo@guest.arnes.si
dipl. etnologinja in prof. angleščine
etnološke zbirke Pomurja
22. KORPIČ Nevenka, kustodinja
Pokrajinski muzej Ptuj-Velika Nedelja
tel.: (062) 718-189
dipl. zgodovinarica in etnologinja
etnološke zbirke
23. KRIŽ Ivica, višja kustodinja
Dolenjski muzej
tel.: (068) 373-11-11
faks: (068) 373-11-12
e-pošta: zdenko.picelj@guest.arnes.si
dipl. etnologinja in arheologinja
etnološke zbirke Dolenjskega muzeja,
lončarstvo, rezbarstvo
24. LESKOVEC Ivana, višja kustodinja
Mestni muzej Idrija
tel.: (065) 171-960
faks: (065) 73-580
e-pošta: tajnistvo@muzej-idrija-cerkno.si
dipl. etnologinja in prof. zgodovine
direktorica
25. MALNIČ Andrej, višji kustos
Goriški muzej
tel.: (065) 135-98-15
faks: (065) 135-98-21
dipl. etnolog in sociolog kulture
etnološke zbirke Goriškega muzeja na gradu
Kromberk
26. MARINAC Bogdana, kustodinja
Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran
tel.: (066) 742-755
faks: (066) 742-756

dipl. etnologinja in sociologinja kulture
etnološke zbirke (pomorstvo, ladjedelništvo)

27. MARJETA MIKUŽ, muzejska svetovalka
Slovenski etnografski muzej
tel.: (061) 132-53-68, 132-54-03
faks: (061) 132-53-77
e-pošta: marjeta.mikuz@etno-muzej.si
mag. umetnostne zgodovine
likovni depo Slovenskega etnografskega muzeja

28. MLAKAR ADAMIČ Jana, kustodinja
Zasavski muzej Trbovlje
tel.: (0601) 31-780 in 31-781
faks: (0601) 26-307
dipl. etnologinja in sociologinja kulture
etnološka dediščina (delavska kultura, lutke)

29. NOVAK - PUCER Nina, kustodinja
Pokrajinski muzej Koper
tel.: (066) 272-028
prof. francoščine in dipl. etnologinja
pedagoška služba

30. ODER Karla, višja kustodinja
Koroški muzej
tel./faks: (0602) 21-634
e-pošta: karla.oder@guest.arnes.si
mag. etnologije in dipl. zgodovinarica
direktorica

31. OREHOVEC Martina, kustodinja
dokumentalistka
Tehniški muzej Slovenije
tel./faks: (061) 13-61-606
e-pošta: martina.orehovec@guest.arnes.si
dipl. etnologinja in sociologinja kulture
dokumentacija tehniških zbirk

32. PERŠIČ Magda, višja kustodinja in
bibliotekarka
Notranjski muzej Postojna
tel.: (067) 24-210
e-pošta: magda.persic@guest.arnes.si
dipl. etnologinja in prof. filozofije
etnološke zbirke Notranjskega muzeja

33. PETEK Tone, višji kustos
Pokrajinski muzej Maribor
tel.: (062) 228-55-59
faks: (062) 227-777
e-pošta: tone.petek@pm-mb.si
dipl. etnolog in zgodovinar
etnološke zbirke Pokrajinskega muzeja Maribor

34. POČKAR Ivanka, muzejska svetovalka
Posavski muzej Brežice
tel.: (0608) 61-271
dipl. etnologinja in anglistka
etnološke zbirke Posavskega muzeja

35. PORENTA Tita, kustodinja
Zavod za kulturo in izobraževanje Trzič
Tržiški muzej
tel.: (064) 564-172
faks: (064) 564-171
e-pošta: tita.porenta@guest.arnes.si
prof. zgodovine in dipl. etnologinja
čevljarska zbirka in muzejska dokumentacija

36. RAJŠTER Brigita, kustodinja
Koroški pokrajinski muzej
tel.: (0602) 42-055
faks: (0602) 42-055
e-pošta: etnologija.muzej@mesto-sg.si
dipl. etnologinja in zgodovinarica
etnološke zbirke Mislinjske in Dravske doline

37. ROGELJ - ŠKAFAR Bojana, kustodinja
Slovenski etnografski muzej
tel.: (061) 132-53-68, 132-54-03
faks: (061) 132-53-77
e-pošta: bojana.rogelj@etno-muzej.si
dipl. etnologinja in umetnostna zgodovinarica
zbirke ljudske umetnosti

38. ROŽENBERGER - ŠEGA Tanja, višja
kustodinja
Muzej noveše zgodovine Celje
tel.: (063) 40-530
faks: (063) 40-53-30
e-pošta: tanja.rozenberger@guest.arnes.si
dipl. etnologinja in sociologinja
urbana etnologija, urednica Glasnika SED

39. ROŽMAN Helena, kustodinja
Kozjanski park
tel.: (063) 800-120
faks: (063) 806-219
e-pošta: kozjanski-park@kp.gov.si
dipl. etnologinja in zgodovinarica
etnološka dediščina, vodja glasbene dejavnosti v
Kozjanskem parku

40. SIMIKIČ Alenka, muzejska svetovalka
Slovenski etnografski muzej
tel.: (061) 132-53-68, 132-54-03
faks: (061) 132-53-77
e-pošta: alenka.simikic@etno-muzej.si
dipl. umetnostna zgodovinarica in etnologinja
vodja oddelka za dokumentacijo

41. SIMONIČ Monika, kustodinja
Pokrajinski muzej Ptuj
tel.: (062) 778-879
faks: (062) 787-92-45
dipl. etnologinja in geografinja
etnološke zbirke Pokrajinskega muzeja Ptuj

42. SKETELJ Polona, kustodinja
Slovenski etnografski muzej
tel.: (061) 132-53-68, 132-54-03
faks: (061) 132-53-77
e-pošta: polona.skotelj@guest.arnes.si
dipl. etnologinja in bibliotekarka
zbirki ruralno gospodarstvo in promet

43. SKRT Darja, višja kustodinja
dokumentalistka
Goriški muzej
tel.: (065) 135-98-23
faks: (065) 135-98-21
dipl. etnologinja in zgodovinarica
dokumentacija zbirk Goriškega muzeja na gradu
Kromberk

44. SMERDEL Inja, direktorica
Slovenski etnografski muzej

tel.: (061) 132-53-68, 132-54-03
faks: (061) 132-53-77
e-pošta: inja.smerdel@etno-muzej.si
mag. etnologije in dipl. umetnostna
zgodovinarica
direktorica

45. SOSIČ Barbara, kustodinja dokumentalistka
Slovenski etnografski muzej
tel.: (061) 132-53-68, 132-54-03
faks: (061) 132-53-77
e-pošta: barbara.sosic@etno-muzej.si
dipl. etnologinja in prof. angleščine
dokumentacija (fototeka)

46. SUHODOLČAN Liljana, kustodinja
Koroški muzej
tel./faks: (0602) 21-634
e-pošta: liljana.suhodolcan@guest.arnes.si
dipl. etnologinja in sociologinja
pedagoška služba in dokumentacija muzejskega
fonda

47. ŠIFRER BULOVEC Mojca, višja kustodinja
Loški muzej Škofja Loka
tel./faks.: (064) 622-261, 622-262
e-pošta: loski.muzej@guest.arnes.si
dipl. etnologinja in zgodovinarica
etnološke zbirke Loškega muzeja

48. ŠLIBAR Vladimir, višji kustos
Pokrajinski muzej Celje
tel.: (063) 441-525
faks: (063) 443-384
dipl. etnolog in umetnostni zgodovinar
etnološke zbirke (prehrana, arhitektura, obrt)

49. TAHIR TORKAR Zdenka, kustodinja
Muzej Jesenice
tel.: (064) 862-582
faks: (064) 864-159
dipl. etnologinja in sociologinja
etnološke in spominske zbirke Muzeja Jesenice
(za občine Jesenice, Kranjska Gora in
Žirovnica)

50. TERČELJ Marija Mojca, kustodinja
Slovenski etnografski muzej
tel.: (061) 132-53-68, 132-54-03
faks: (061) 132-53-77
e-pošta: mojca.tercelj@etno-muzej.si
mag. etnologije in dipl. filozofinja
stiki Slovencev z neevropskimi kulturami

51. TOMAŽIČ Tanja, muzejska svetovalka
Slovenski etnografski muzej
tel.: (061) 132-53-68, 132-54-03
faks: (061) 132-53-77
e-pošta: tanja.tomazic@etno-muzej.si
dipl. etnologinja in umetnostna zgodovinarica
zbirke socialne kulture

52. TORKAR ZORA, višja kustodinja
Kulturni center Kamnik
tel.: (061) 817-647, 817-662
faks: (061) 817-647
e-pošta: zora.torkar@guest.arnes.si
mag. zgodovine in dipl. etnologinja
zgodovina 19. in 20. stoletja za kamniško in
domžalsko območje

53. ZORENČ Lucija, kustodinja
Kozjanski park
tel.: (063) 800-120
faks: (063) 806-219
e-pošta: kozjanski-park@kp.gov.si
dipl. etnologinja in prof. zgodovine
dokumentacija in knjižnica

54. ŽAGAR Janja, višja kustodinja
Slovenski etnografski muzej
tel.: (061) 132-53-68, 132-54-03
faks: (061) 132-53-77
e-pošta: janja.zagar@etno-muzej.si
magistra etnologije in dipl. sociologinja kulture
zbirke oblačilne kulture

55. ŽAGAR Zora, muzejska svetovalka
Pomorski muzej Sergej Mašera Piran
tel.: (066) 742-755

faks: (066) 742-756
dipl. etnologinja in umetnostna zgodovinarica
etnološke zbirke (zasebno morsko ribištvo, solinarstvo in oljarstvo)

56. ŽIDOV Nena, kustodinja bibliotekarka
Slovenski etnografski muzej
tel.: (061) 132-53-68, 132-54-03
faks: (061) 132-53-77
e-pošta: nevenka.zidov@etno-muzej.si
dr. etnologije in dipl. psihologinja
vodja muzejske knjižnice

Od 56 slovenskih etnologov muzealcev, kolikor smo jih zbrali v tem prispevku, je 47 žensk in 9 moških. Osem izmed njih je direktoric oziroma so samo-stojne vodje muzejev, prav toliko je muzejskih svetovalcev, 14 jih ima naziv višji kustos, 25 je kustosov in eden je še brez strokovnega naziva.

Vera Poličnik

SLOVENSKA KULINARIKA IN VINA V TURIZMU 1999/2000

Izziv naslovu je bila etnografska razstava jedil, ki jo je pripravilo Turistično društvo Rečica ob Savinji. Naslovili smo jo Jedila naših prednikov skozi vse leto.

Izkušnje naših prednikov, kako jedila vplivajo na človekovo zdravje, so prehajale iz roda v rod. Zato so znale naše mame tako umno sestavljati jedila za družino.

Na razstavi smo dali prednost družini, kajti to je celica človeške skupnosti.

«Ohcet - bogata gostija» (Foto: Jože Miklavc)

Družinskih praznikov z določenimi šegami in navadami se je veselila vsa družina. Začelo se je s pustom. Gospodinja je družini postregla kuhano svinjsko kračo, kisló zelje, krape, flancate in »štraube«, zraven pa ponudila rdeče vino. Sledil je postni čas, ki je trajal do velike noči. V tem času so jedli »stokfiš« (posušeno polenovko), skuhan in pripravljen kot solata, z dodatkom čebule, česna, olja in domačega kisa.

Na veliko noč je bil glavni obrok zajtrk. Na mizi, pogrnjeni s prtom,

«Miklavževa darila» (Foto: Jože Miklavc)

so bili kruh, orehov šarkelj, kuhano svinjsko pleče in želodec, hren in pirhi.

Poroka je bila dogodek, ki je pripeljal v družino novega člana. Sledila ji je bogata gostija - ohcet. Na lepo pogrnjeni mizi, s posebej okrašenim prostorom za ženina in nevesto, so postregli prav v ta namen pripravljene dobrote. Za predjed so bili bel kruh, kuhano svinjsko meso in hren, pripravljen z jabolki, jajci, oljem in domačim kisom. Sledila so »kurja župa z nudlci, restan krompir«, govedina, zeljna solata in »vinski zos«, pečena kura, nadevana z jabolki, mlinci in »trjet« (opečene krušne rezine, prelite z rdečim kuhanim vinom, osladkanim in začinjnim s klinčki in cimetom), svinjska pečenka, krapi in potica iz vlečenega testa ter jabolčni kompot. Ker je trajala ohcet vso noč, so postregli še orehov šarkelj in kekse različnih oblik, pripravljenih s »putrom«. Torta z napisom »Za srečen zakon« je stala sredi mize. Sledil je zajtrk z žlinkrofi in »kisló župo«. Kompot iz suhih sliv je bilo znamenje, da je ohcet končana. Vesel dogodek v družini pa je bilo rojstvo otroka. Čas od rojstva in prvih šest tednov, ko je mati počivala, se je imenoval »kilmpet« (otročka postelja). Dober mož ji je za ta čas kupil 50 litrov rdečega vina, da si je opomogla po porodu. Porodnica je jedla »kurjo župo« in »šnite« (rezine belega kruha, namočenega v jajcu in ocvrte na maslu). Otrokova botra in sorodnice so ji prinesle »nazbev« (v zibel položeno). To so bili debela kura ali petelin, hleb belega kruha, kilogram »birfl cukra« (sladkor v kockah), ducat jajc in kilogram masla. Ženska, ki je porodnici stregla, jim je »šnite« in »šato« (vino, jajce in sladkor, stepeno in kuhano v sopari).

Otrokova botra in sorodnice so porodnici prinesle »nazbev«. (Foto: Jože Miklavc)

Na binkošti je bil na mizi zelo cenjen in redkokdaj pripravljen »rajzlc« (kuhan masten telečji priželjc, zmlet in umešan z malo namočenega kruha, dosti jajc ter začinjjen z dišavami, pečen, postrežen še topel). Da je gospodinja nekoliko omilila kaloričnost, je zraven postregla krompirjevo solato in rdeče vino.

Zadnji družinski praznik v letu je bil miklavževo. V nastavljeno slamnico je Miklavž prinesel parklja in piško, jabolka, suho sadje, orehe in šibo.

Da so naše stare mame ob prazničnih dnevih in veselih dogodkih lahko postregle vse te dobrrote, je bilo treba vse leto trdo delati.

Začelo se je že pozimi, z »olcarijo« (spravilo leta iz gozda). To delo je bilo naporno in je zahtevalo izdatno hrano: zabeljen fižol, kruh, suho meso in vino.

Pri pripravi stelje, drobljenju smrečja in grabljenju listja so jedli kruh, krompirjevo solato in pili »tovkec« (jabolčnik). Sledila je košnja. Za zajtrk so bili zabeljeni žganci, mleko ali kava, za malico pa kruh in kislo mleko. Za »likof« so postregli želodec, potico in »tovkec«. Ob žetvi so dobile žanjice za malico orehovo potico, kuhane »platičke« (suho sadje), fižolovo solato, pehtranovo potico in »tovkec«. Ob mlačvi so mlatičem postregli potico, suho meso in »tovkec«. Ko so trli lan, so jedli »kuhane platičke« in kruh. Po končanem delu so terice pogostili s pehtranovo potico in »tovcem«. Pri kožuhanju (ličkanju koruze) so pili sladek »tovkec«, jedli črn kruh, jabolka, hruške, orehe, kostanj in grozdje. Ob mencanju prosa se je obvezno skuhalo »luknja«. To je bila gosto skuhana prosena

kaša v mleku, ki jo je gospodinja »prelila« v vročo glinasto posodo. Sredi sklede je naredila v kaši vdolbino in v to »luknjo« vtila vročo maslo, na katerem je spekla cvrtje. Cvrtje je nadevala po kaši okrog maslene »luknje«. Zraven so večkrat jedli tudi »ajmahc« (obaro iz domačega piščanca) in vlečeno potico (jabolčni zavitek).

Razstavo so pripravili:

Marinka Vratnik, Darko Atelšek, Minka Prislan, Marija Senica, Darinka Bider, Danica Verbuč, Jerica Atelšek, Stojan Markelj, Mimica Bitenc, Pavla Krančič, Ida Bitenc, Vida Orlovič, Vera Poličnik, Marica Komar, Slavica Žlebnik, Jože Banko, Stanko Tiršek, Ivica Jurjevec in Marjana Juričič. Kruh iz osmih vrst žita je spekla Marija Kolenc. Mentorica razstave: Marija Bezovšek
O kmečkih delih in jedilih so pripovedovali: Frančiška Kropušek in Mamica Jurjevec, rojena Deleja. Slikovno gradivo je pripravil Jože Miklavc.

NOVI DOKTORJI ETNOLOŠKIH ZNANOSTI

Na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani so v preteklem študijskem letu pridobili naziv doktorja etnoloških znanosti trije naši kolegi:

Ingrid Slavec Gradišnik z nalogo Med narodopisjem in antropologijo : teoretsko-metodološka vprašanja in odgovori v etnologiji na Slovenskem.

Jurij Fikfak z nalogo Raziskovanje ljudske kulture v 19. stoletju (na primeru šeg in verovanj) in

Borut Brumen z nalogo Socialni spomini, časi in identitete v vasi Sveti Peter v Slovenski Istri.

Mentor prvima dvema je bil dr. Slavko Kremenšek, zadnjemu pa dr. Zmago Šmitek.

Vsem trem kolegom iskreno čestitamo!

page 36

dr. Mojca Ravnik

Family, Kinship and Migrations

Between 1980 and 1982 the author organized the Seminar on Slovene Emigration at the Department of Ethnology of the Faculty of Arts in Ljubljana. Some of the time was also dedicated to ethnological research methodology and the importance of family and kinship research. In this article the author summarizes conclusions of the seminar and of her own research work. These are followed by a more detailed analysis of her research of family and kinship relations in the Slovene part of Istria where each family experienced direct contacts with emigration. Between World War I and II Istrians emigrated overseas, to America and Argentina, and also to Yugoslavia. After the Second World War there was mass emigration to Italy, Canada, Australia, western Europe. Yet if we compare numbers of emigrants from this part of Istria with those from other Slovene areas, for instance from Dolenjska, Bela krajina or Prekmurje, we can safely say that the

number of Istrian emigrants in the 19th or in the first part of the 20th century was low. This was due to strong economic ties between Istria and Trieste, between the rural hinterland and a developing port and industrial center. In her research project on the family and kinship the author has focused her interest on centuries-long migrations from the hinterland to Trieste which have acquired their emigrational character only later when there was a state border between Slovenia and Italy and when migrations became massive. Waves of emigration from the Istrian hinterland splashed against Trieste, but also against nearby coastal towns and villages in the vicinity. Because of chain migrations Istrians once again settled in groups in their new surroundings. The author has observed them in different stages of emigration, in their new as well as old places, and compared the traditional structure and relations within their families, kinship and neighbor groups to their new situation.

Egalitarian inheritance system and virilocality were common in the villages of the Slovene Istria hinterland. Families were either divided or they remained together, depending upon a number of factors such as the proximity of Trieste and the coast, farm size, number of children. Through division farmsteads became too small to support a family; if they had not been divided, though, the number of family members soon grew and the farmstead was once again too small for partition. We know from literature that this egalitarian system keeps the population in the local area and promotes mobility within the region instead of final emigration. If there is a possibility of obtaining additional income people persevere on such partitioned property. The possibilities of such income for the population of Istria were in Trieste where they could sell their field produce or find temporary or permanent employment. After 1954 this role has been assumed by new employment centers along the Slovene coast.

Economic exchange between Trieste and the hinterland thus corresponded to the specific features of Istrian families. According to research results there was only one basic feature that was characteristic for Istria: the tendency to move from hilly areas toward Slovene coast and parallel to that, and also complementing this tendency, the shift from the entire area of and around Koper to Trieste.

In Istrian villages kin was closely mixed with the neighborhood. By way of chain migrations groups of relatives and neighbors slowly migrated to new locations in which they settled, if possible, in close

proximity. Yet the composition of families and neighborhoods is different there. The principles which had clearly defined old family forms are now obsolete. There are no composite families in these new localities. And since there is no tribal continuity and the principle of virilocality is no longer in force, the basis for the previous characteristic kinship structure exists no longer. It has been replaced by mutual aid and the need to surround oneself with familiar places in the new milieu. Composition of neighborhoods is different as well. Whereas they had been composed of families living close to one another whose masters of the house were brothers or cousins once, twice or more times removed they now consist of families of arbitrary kinship.

In view of all this the author suggests that researchers of emigration and immigrations focus their attention also on the family, kinship and neighborhood which could help them understand identity, acculturation, assimilation and other similar phenomena which are usually in the center of their research interest.

page 48

Polona Šega

Ribnica Valley Sieves in Vienna

The article describes the life story of a Ribnica Valley immigrant in Vienna. Leaving his home in 1931 he mainly peddled his wooden wares together with other Ribnica Valley immigrants in Vienna and its vicinity - from village to village, door to door. After World War II his work was focused on making wooden articles and on selling them wholesale. Until 1990's he owned

his own shop in the Austrian capital. The author of the article cites fragments from an interview with him and with other people who know him as well as parts of his own narration filmed by the Austrian Television. Among the sources for this articles are also unpublished memoirs about his family collected by his brother after World War II.

page 51

Nives Sulič Dular

»South America Is Our Mother, Slovenia Our Grandma»

Reviewing the first book by Zvone Žigon about Slovene immigrants in South America resercentitled *Otroci dveh domovin* (Children of Two Homelands, Ljubljana 1998) the author compares the situation among Slovene immigrant communities in Argentina, Brasil, Uruguay and Chile to her field work experience among American Slovenes in the United States. Both communities of Slovene immigrants, the one in South America as well as the one in the U.S., are centered around numerous immigrant associations which for most of their patrons function as a cultural surrogate of Slovenia, an asylum against numerous pressures of assimilation from outside, and also as a surrogate family. There are, however, numerous differences between the two communities; one of them is the use of the Slovene language which for the children of Slovene immigrants in South America is still very much alive - while it is not so for second - generation American Slovenes who mainly use

English even during social gatherings and club events. The other is the problem of double identity which, according to Žigon, does not exist for the first generation of South American Slovenes who had been born in Slovenia. This problem has namely very much affected this same generation in the United States.

A number of questions arise in the course of field work research and the following analysis of the collected material: How to define the object of one's research? How to attain objectivity? How to define Slovene national identity and its elements? What is the role of Slovene organisations among Slovene immigrant communities? What is the role of language among different generations of immigrants? What is the function of cultural myths among these immigrants? All of these problems present an interesting challenge for all researchers of Slovene immigration and Slovene national identity.

page 54

dr. Breda Čebulj Sajko

Autobiographic Method - Discussion about Its Applicability in Different Scientific Disciplines and Thematic Units

(Historical Seminar of the CSR SASA Conference, May 5, 1999)

Historical seminar at the Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (CSR SASA), headed by Metoda Kokole, has been in existence for a number of years. It hosts foreign and Slovene lecturers of different scientific disciplines who in their presentations speak to the assembled audience about their research work, different views of different topics, etc. Since the organizers of the seminar extended an invitation also to our Institute for Emigration Studies, an idea about a conference on the autobiographic research method started to germinate among us. In the most beautiful month of the year the Institute therefore organized a discussion about this method which, despite the fact that ethnologists as well as other researchers do employ it in their research work, be it consciously or not, has been pretty much neglected in theory. Since this interesting topic is in close connection with the research of emigration and immigration we have decided to publish in the Bulletin a "field note" of the most important conclusions from the conference.

Our "story" on autobiographies occurred as follows: our "field work" took place at the Academy of Sciences and Arts Centre of Scientific Research. Microphones were turned on and the discussion with various invited participants could begin.

Introduction was dedicated to some - especially foreign - experiences with the autobiographic method and the use of autobiographic sources. It was followed by a discussion in which a number of different views and problems connected with this topic crystallized. Even though Slovene researchers have been collecting autobiographic stories for quite some time systematic work in this direction, together with its theoretic foundation, has begun only recently. It is very difficult to define an autobiography: is it each and every word an informant utters or writes down ("partial autobiography"), or a condensed story about some events in the life of an individual - the narrator? Are these letters or diaries? Are

questions and instructions of the interviewers important, or should the interviewer leave the construction of the life story to the narrator? If the answer to the second question is positive, the informant is an active creator of the story and thus also co-author of the research. What should be done with autobiographic material? It needs to be critically evaluated, compared to other available sources and placed within the historical context of the story.

Where does this autobiographical data fit into the research? The decision depends upon each researcher and his or her research construction and the subsequent selection of autobiographic material. Is this the correct procedure, or does it "harm" the autobiographic document? An exemplary use of autobiographic material is approximately as follows: the entire life story is published, and after analyzing its contents a researcher explains the role of an individual, his community and the milieu he lives in, in connection with the given time period and its historical context.

An informant's life story needs to contain a logical sequence of events in the life of the narrator. Does the story contain all of the events? It is at this point that the narrator becomes the selector of his or her life. He recounts the facts which seem important to him. There is always a possibility of adding certain facts, of keeping them from the interviewer, of embellishing and exaggerating them according to the narrator's judgement. In such a case the interviewer is interested in the cause of such behaviour. An autobiographic story thus becomes a selective biography selected by the informant and the researcher alike.

How true to life and authentic are really autobiographic stories? Participants of the discussion were of the opinion that the basic principle in solving this problem is defining the objective, "historic" truth which serves as a skeleton for all other, subjective truths of an autobiographical story. These are therefore viewed as personal truths which supplement or reject the given, generally acknowledged objectivity and simultaneously enable a "view from within" of a given culture. In the course of this the relativity of the objective, which ultimately turns out to be just as subjective - situated in a given time period and social events - is revealed. It is therefore pointless to seek the absolute truth in life stories; they reveal only their narrator's individual view of the world. The diversity and variety of these views of the researcher's object of research are ultimately illuminated by a given moment in history. This is why objective sources need to be verified by subjective ones as well.

Since during this process of recognizing oneself the researcher as well as the narrator recognize others, autobiographies function as the language of a given culture. Or vice versa. A life story is therefore a story about the self and about others. It is a process during which an identity is constructed (of an individual, a group, an ethnos, a country, a culture...) - the identity which, among other things, is in the center of those researching emigration and immigration.

The discussion is still in full swing. When talking about the manner of recording autobiographies problems become obvious. They disappear if a researcher records the narrator's story through visual means (with a movie or a video camera). Other participants of the discussion - with the exception of historians and literary historians - are faced with a dilemma: should audio material be transcribed in dialect or in literary language, should the text be published literally or selectively, should "delicate," "intimate," confidential parts be avoided or not? This leads to the problem of manipulating with such material and personal ethics of the researcher who has to decide how to use the information for the benefit of his or her research, but without hurting the narrator's feelings. The opinion prevails that it

is necessary to tell the narrator the object of the research beforehand so as to obtain his trust and consent. In view of all this, is further authorization of the interview's transcription still necessary? If so, how original is still the life story which has been "altered" by its author? As we have said before, recording such stories on film avoids these problems altogether.

Finally: how is such (personal) material preserved here in Slovenia? Part of the material concerning the past is kept in corresponding state institutions and by individuals. As far as the latter are concerned, there is the problem of availability of this material to the public; another problem concerns destruction of already recorded autobiographies. What originates directly in the field is still predominantly unsystematic material collected by individual researchers, especially those whose research is centered on emigration and immigration. The situation is gradually improving, however.

We have reached the end of the discussion and turned off the microphones. Just standing around talking to one another we shared the opinion that there seemed to be no firm rules regarding the origin and the forming of life stories – just as there is no one and only answer to the question of what are autobiographies and what is an autobiographic method. And if we consider this problem in detail this can also turn out to be an advantage for all of us who have been occupied with it: looking for an answer we have to be creative, while we are solving these problems we are on the path of progress. Different subjective views of our objective reality namely enable scientific disciplines to direct their gaze from within – into themselves.

Slovene ethnology has recently executed a big step forward in recognizing itself in relation to autobiographic research.

page 76

dr. Marina Lukšič Hacin

One-Dimensional Perception of National Identity Versus Heterogeneity of Immigrant National Identity

The article speaks about national identity as one of the specific forms of ethnicity or ethnic identity. Its starting-point is the question of conceptual differences among different views of national identity, and different concepts of national and ethnic identity which can be found among Slovene immigrants or their self-identification. Let us start with a one-dimensional understanding of national identity in which the nation is understood as the "legal and institutionalized concept." In this case the understanding of a nation is tied to a specific territory. Strongly stressed are the central role of such national territory, common laws and institutions, judicial equality of all citizens, and the importance of common civic (homogenous) culture. It is assumed that state borders correspond to ethnic ones, which is the essential characteristic feature of the concept of nation. As a contrast to this notion of ethnicity there is another, somewhat more agitated notion based on the Central European alternative of forming a nation in which the nation appeared as a community of language and culture. It was supported by intellectual and cultural elites.

Strongly accentuated are the importance of ethnic origin, cultural ties and mutual language. The nation is thus a "cultural and a social concept."

Regional identity intersects national identity in a specific manner, either corresponding to it or being in an insoluble conflict with it. Europeans also cannot avoid the problems of national minorities, minority identity and its relation with the national. Regional identity and minority identity shatter the schematic double structure, the double loyalty between ethnic identity and citizenship; it seems that the second model of understanding a nation may be too static and rigid as well. If we add to it migrational problems and situations which involve people who had emigrated from Central Europe it is imperative that we view the identity of an individual as a dynamic, contextual one. Depending upon their current situation individuals identify themselves through numerous variants of ethnic identity. Among Slovene emigrants dealt with in this article there is a multitude of potential group (ethnic) identities which had been defined for each individual; on the other hand this individual may "choose" among them in a way.

Numerous emigrants speak about being different, again depending upon the situation they find themselves in. A person may have several group identities which attain equilibrium in different contexts. Incessantly changing and altering one's role demands a unique "flexible" identity which has to maintain a balance among all identities. Different situations may trigger an identity and loyalty switch which may also be expressed through a language code switch. In different situations both the identity and the language contain different levels of occurrence. This frequently occurs when due to the split between loyalty to their country and their ethnic identification, that is between their citizenship and their ethnic identity (without mentioning other alternatives of ethnic identity, or other possibilities of group identification) individuals take a specific stance.

page 83

Zvone Žigon

Researching National Identity

The article conveys conclusions and, above all, methodology employed during the research of a socio-anthropological study on preserving ethnic identity among the children of Slovene immigrants in South America. It describes basic problems its author had encountered in the course of his three-month field work in Argentina, Uruguay, Brasil and Chile. Especially highlighted is the participant observation research method combined with directed interviews, correspondence, and diary entries. It also deals with some basic problems which have been analyzed in greater detail in author's book *Otroci dveh domovin - slovenstvo v Južni Ameriki* (Children of Two Homelands - Being Slovene in South America) which is the result of this research project.

page 87

dr. Marjan Drnovšek

America in the Eyes of Friderik Baraga and Jurij Trunk

Catholic missionary Friderik Baraga (1797-1868) and Catholic priest Jurij Trunk (1870-1973) each published a book on America; both books still represent an important source for learning about America and about the contacts between Slovenia and the U.S.A.

Baraga's book *Geschichte, Character, Sitten und Gebrauche der nordamerikanischen Indier* (History, Character, Manners and Customs of North American Indians) was published in Ljubljana in 1837 and translated into Slovene and French in Paris the very same year. It was dedicated to the history of Native Americans and descriptions of their customs and manners, especially of the Chippewa. The book is supplemented by Baraga's answers to an inquiry entitled *Inquiries, Respecting the History, Present Condition and Future Prospects of Indian Tribes of the United States* (1847). This inquiry, whose author was the founder of American ethnology Henry Rowe Schoolcraft (1793-1864), became available to the public only after its publication in 1976 (Kotnik, Bertrand: *Chippewa Indians as Recorded by Rev.*

Frederick Baraga in 1847, *Studia Slovenica, League of Slovenian Americans, New York-Washington DC, 1976*). This was the result of a troubled relationship between Baraga and Schoolcraft who would not print Baraga's answers in his work *Historical and Statistical Information Respecting the History, Condition, and Prospects of the Indian Tribes of the United States 1851-1857, 7 Vols. Philadelphia:Lippincott* (see: "mitek, Zmag: Baraga, Schoolcraft, and the Beginning of American Ethnology. *European Review of Native American Studies*, 7:2, 1993).

Jurij Trunk's book *Amerika in Amerikanci* (America and Americans, Celovec/Klagenfurt 1912) speaks about history and the period at the turn of the century, describing United States as a whole and also each state. A considerable part of the book is dedicated to Slovene immigration (and especially to why and how Slovene emigrants had left for America), American Slovenes and their settlements; the publication also contains a roster of prominent Slovenes in the U.S.A. The book in the Slovene language was written for American Slovenes as well as Slovenes in the old country.

A comparison of both publications reveals some common points. Even though each had been written in a different time period, they display similar research methods. Aside from professional literature both authors took into consideration oral sources (Trunk was in the U.S. as many as four times between 1909 and 1911), historical factors and the current situation upon which both of them commented and which each of them also evaluated. Trunk had also relied on written reports from his associates in the field. While Baraga confined his research to the familiar surroundings and peoples (Native Americans along the Great Lakes on the border with Canada), Trunk described modern America of his time and its Slovene immigrants (by the way: 1,183,300 Slovenes lived in Austria in 1910, and in the 1910 U.S. census as many as 183,431 people cited Slovene as their native tongue). Both publications can be termed unique historical and especially sociological and ethnological studies which remain an indispensable source for the research of both time periods. There are, however, certain differences between them as regard to the response of their readers: Baraga's book was

widespread among American Slovenes, but Trunk's book did not receive a wide recognition. There is also a difference in the design: while Baraga's publication contains a single pictorial supplement with a Native American motive, Trunk's book has a number of photographs and illustrations by Ivan Vavpotič (see: Drnovšek, Marjan: *Podoba Amerike na ilustracijah Ivana Vavpotiča*; the article has an extensive translation in English as well: *The Image of America in the Illustrations of Ivan Vavpotič -Kronika, Magazine for Slovene Local History*, 46, No. 1-2, Ljubljana).

page 95

dr. Irene Mislej

Bara Remec - Encountering a Foreign World

Numerous questions arise in the course of research work which analyzes the creative process of Slovene artists abroad; such questions demand participation of other disciplines as well. An artist who after the sensitive years of study and of forming his or her artistic personality leaves his or her original home to live abroad presents a true challenge for an art historian. Like other immigrants such a person also goes through the process of adaptation to a new life-style in the new surroundings. What is special about this case, however, are the changes occurring in the artist's most-hidden dimension, in the creative part of his or her personality. This, in connection with the explanation of

the way of life, is the theme of this article. The author writes about prominent Slovene-Argentinian painter Bara Remec (1910-1991) who had lived in Argentina since 1947. Her art reflects elements of Indian culture which she had encountered time and again during her travels in northern and southern parts of Argentina. Her work was often presented to Argentinian Slovenes. Through her suffering, the suffering of a displaced person, on the other hand, she was seeking contacts with Indians. In them she found fellow human beings, carriers of a rich culture, and by combining these two dimensions she had created her own, unique path in life.

NAMEN MEDNARODNE ZNANSTVENE KONFERENCE je evidentirati in opisati današnje stanje tradicionalnih in sodobnih pustnih ter karnevalskih šeg in navad v Sloveniji in v zamejstvu, odkriti doslej še neznane oblike organiziranih in neorganiziranih oblik maskiranja in poudariti nekatera posebna vprašanja v pustni in karnevalski kulturi na Slovenskem (na primer vloga ženske v tradicionalni pustni kulturi ipd.). Osredotočili bi se radi na analizo razmerij med tradicijami in inovacijami v tradicionalni ter karnevalski pustni kulturi, razgrnili oblike sodelovanja med mestom in podeželjem, ugotovili, kako vplivajo mediji, turistična industrija in z njo povezana komercializacija na tradicionalna pustna praznovanja itn.

OKROGLA MIZA

V okviru mednarodne znanstvene konference bomo posebno pozornost namenili okrogli mizi, na kateri želimo z organizatorji pustnih prireditev, z vodji skupin in drugimi spregovoriti o sedanjosti in prihodnosti organiziranih pustnih prireditev na Slovenskem: radi bi se seznanili z aktualnimi vsebinskimi in organizacijskimi problemi ter dilemami, pa tudi z možnostmi nadaljnjega razvoja organiziranih pustnih prireditev v Sloveniji in zamejstvu.

PUBLIKACIJE

Pred mednarodno znanstveno konferenco bomo izdali publikacijo s povzetki strokovnih besedil v slovenskem in angleškem jeziku, po simpoziju pa tudi knjigo oziroma zbornik z razpravami.

OKVIRNI PROGRAM MEDNARODNE ZNANSTVENE KONFERENCE

24. februar 2000:

- predstavitev razprav in diskusijskih prispevkov (dopoldanski in popoldanski čas)
- sprejem pri županu

25. februar 2000:

- predstavitev razprav in diskusijskih prispevkov (dopoldanski in popoldanski čas)
- 19.30 (Gledališče Ptuj) predstavitev projekta in koncert Lada Jakše - Klic maske/Sodobna uglasbitev tradicionalnih pustnih mask

26. februar 2000:

- udeležba na odprtju jubilejnega 40. kurentovanja in karnevala na Ptuj
- ogled srečanja Slovenski tradicionalni pustni liki in skupine
- okrogla miza Sedanjost in prihodnost organiziranih pustnih prireditev v Sloveniji in v zamejstvu
- pustna zabava v karnevalskem šotoru (hkrati bo potekal 2. pustni Lions ples v maskah)

27. februar 2000:

- udeležba na velikem Mednarodnem F. E. C. C. festivalu kurentu podobnih likov Evrope

Vabilo

*Znanstvenoraziskovalno središče Bistra Ptuj
in Inštitut za slovensko narodopisje
Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske
akademije znanosti in umetnosti
organizirata ob jubilejnem 40. KURENTOVANJU
IN KARNEVALU na Ptuj*

*mednarodno znanstveno konferenco
MASKE IN MASKIRANJE V
SLOVENIJI IN ZAMEJSTVU*

Ptuj, Slovenija

24. - 27. februarja 2000

PRELIMINARNA PRIJAVA REFERENTOV
do 12. decembra 1999

**ODDAJA POVZETKOV V SLOVENSKEM
IN ANGLEŠKEM JEZIKU**
do 12. januarja 2000

PREDVIDENA KOTIZACIJA
(organizacija konference s spremljevalnim programom,
publikacije, hrana in prenočišče v hotelu)
približno 15.000,00 sit

Dodatne informacije:

Aleš Gačnik
ZRS Bistra Ptuj
Slovenski trg 6
2250 Ptuj
tel.: 062/787-5963
faks: 062/787-5966
e-pošta:
ales.gacnik@guest.arnes.si
www.bistra.si

dr. Jurij Fikfak
ISN ZRC SAZU
Novi trg 5 1000 Ljubljana
tel.: 061/125-6068
faks: 061/125-7752
e-pošta:
fikfak@zrc-sazu.si
www.zrc-sazu.si

Izseljenca "gastarbajterja" kot pustni šemi, Ptuj 1994

red. prof. BARBIČ dr. ANA
ruralna sociologinja

BERCE NUŠA
študentka etnologije

CVETKO JANA
etnologinja, direktorica
Slovenski verski muzej

ČEBULJ SAJKO dr. BREDA
etnologinja, raziskovalna sodelovka
Inštitut za slovensko izseljenstvo
ZRC SAZU

DRNOVŠEK dr. MARJAN
zgodovinar, znanstveni svetnik
Inštitut za slovensko izseljenstvo
ZRC SAZU

HABINC MATEJA
etnologinja, novinarka,
mlada raziskovalka

HOHNEC TANJA
etnologinja, konservatorica
ZVNKD Celje

HRIBAR mag. DAŠA
etnologinja, kustodinja
Slovenski etnografski muzej

KOTAR ALJA
absolv. etnologije

KRAVANJA BOŠTJAN
dipl. odd. za etn. in kult. antrop.

KRIŽNAR dr. NAŠKO
etnolog, raziskovalni sodelavec
avdiovizualni laboratorij
ZRC SAZU

KREMENŠEK dr. SLAVKO
etnolog, zgodovinar
redni prof. oddelka za
etn. in kult. antrop. v pokoju

LUKŠIČ HACIN dr. MARINA
sociologinja, asistent z doktoratom
Inštitut za slovensko izseljenstvo
ZRC SAZU

MEDVED KSENJA
bibliotekarka
Knjižnica Grosuplje

MIKLAVČIČ BREZIGAR INGA
etnologinja, višja kustodinja
Goriški muzej

MISLEJ dr. IRENE
umetnostna zgodovinarica, višja kustodinja
Vodja Pilonove galerije v Ajdovščini

MLEKUŽ JERNEJ
dipl. etn., kult. antrop., geograf.
mladi raziskovalec
Inštitut za slovensko izseljenstvo
ZRC SAZU

PODJED DAN
absolv. etn.

POLIČNIK VERA
upokojenka
TD Rečica ob Savinji

PORENTA TITA
etnologinja, kustodinja
Zavod za kulturno izobraževanje Tržič
Tržiški muzej

RAVNIK dr. MOJCA
etnologinja, znanstvena sodelavka
Inštitut za slovensko narodopisje
ZRC SAZU

SIMIKIČ ALENKA
etnologinja, muzejska svetovalka
Slovenski etnografski muzej

STANONIK dr. MARIJA
etnologinja, višja znanstvena sodelavka
Inštitut za slovensko narodopisje
ZRC SAZU

SULIČ DULAR NIVES
etnologinja, germanistka

ŠEGA mag. POLONA
etnologinja, mlada raziskovalka
Inštitut za slov. narodopisje
ZRC SAZU

TERSEGLAV dr. MARKO
etnolog, višji raziskovalni sodelavec
Glasbeno narodopisni inštitut
ZRC SAZU

ŽIGON mag. ZVONE
antropolog, mladi raziskovalec
Inštitut za izseljenstvo
ZRC SAZU

ŽITNIK dr. JANJA
literarna zgodovinarica,
znanstvena svetnica
Inštitut za izseljenstvo
ZRC SAZU

SIEF

*23.4. - 28.4. 2001
Budapest, Hungary*

*Ethnological Approaches
in the New Millennium
Seventh International Congress
of International Society for
Ethnology and Folklore*

SIEF Committee -
Institute of Ethnology,
Hungarian Academy of Sciences

P.O. Box 29
H-1250 Budapest
T/F: 36 1 355 6665
e-mail:
sief@neprajz.mta.hu

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

č 121

II 131 829₁₉₉₉

999902699,3/4

COBISS

Slovensko etnološko društvo, Metelkova 2, 1000 Ljubljana

